

Θεολογική Σχολή
Τμήμα Κοινωνικής Θεολογίας και Θρησκευολογίας
ΜΠΣ: “Θεολογία και Κοινωνία – Κατεύθυνση Καινής Διαθήκης”
Διπλωματική Εργασία της Γέρμανου Αγγελικής
Επιβλέπων Καθηγητής: Δρ. Αθανάσιος Αντωνόπουλος

Ο Ασκληπιός, ο θεός της Ιατρικής
και ο Ιησούς Χριστός ως Θεός θεραπευτής στο Κατά Λουκάν
Ευαγγέλιο.

Αθήνα 2022.

Πίνακας περιεχομένων.

Πρόλογος.

Εισαγωγή.

1. Εισαγωγικά σχόλια.
2. Διάρθρωση του περιεχομένου της εργασίας.

Κεφάλαιο Α': Ο Ασκληπιός, η λατρεία του Έλληνα θεού της Ιατρικής.

1. Ο Ασκληπιός κατά τον Όμηρο, κατά τον Ησίοδο και κατά τον Πίνδαρο.
2. Η προσωπικότητα του Ασκληπιού – Ο Ασκληπιός ως χθόνιο πνεύμα.
3. Τα ιερά του Ασκληπιού.
4. Τόποι Λατρείας.
5. Οι θεράποντες του Ναού.
6. Η θεραπευτική διαδικασία στα Ασκληπιεία – Η εγκοίμηση.
7. Δημόσιες θρησκευτικές τελετουργίες.
8. Ιδιωτικές τελετουργίες.
9. Ο Ασκληπιός στην Τέχνη.
10. Επίθετα του Ασκληπιού.

Κεφάλαιο Β': Τα θαύματα του Ιησού Χριστού στο Κατά Λουκάν Ευαγγέλιο.

1. Η θεώρηση της Υγείας στο Κατά Λουκάν Ευαγγέλιο και η ιατρική παιδεία του Ευαγγελιστή Λουκά.
2. Οι συνθήκες συγγραφής του Ευαγγελίου και η ευαισθησία του Ευαγγελιστή Λουκά απέναντι στον άνθρωπο.
3. Η ολιστική θεώρηση του ανθρώπου ως ενιαίας ψυχοσωματικής οντότητας.
4. Η αυτοσυνειδησία του Ιησού ως “ιατρού” σύμφωνα με το Ευαγγέλιο του Λουκά – Η προγραμματική διακήρυξη του Ιησού κατά την έναρξη της δημόσιας δράσης Του.
5. Η απάντηση του Ιησού στους μαθητές του Ιωάννη.
6. Η υγεία και η ασθένεια μέσα από τις θαυματουργικές θεραπείες του Ιησού – Ταξινόμηση των θαυματουργικών θεραπειών του Ιησού ανάλογα με το είδος.
- 6_α: Θαύματα – θεραπείες. Η υγεία και η ασθένεια στις θεραπείες συγκεκριμένων προσώπων από τον Ιησού.
 - α) Ο τυφλός Βαρτιμαίος (Λκ. 18, 35-43).
- 6_β: Η περί υγείας αντίληψη στις ομαδικές θεραπείες του Ιησού.
 - α) Η θεραπεία διαφόρων ασθενειών (Λκ. 4,40).
- 6_γ: Οι θεραπείες του Ιησού, οι οποίες ανατρέπουν το Νόμο.
 - α) Η θεραπεία του παράλυτου (Λκ. 5, 17-26).
 - β) Η θεραπεία της ξηραμένης χειρός (Λκ. 6, 6-11).

γ) Η θεραπεία του υδρωπικού (Λκ. 14, 1- 6).

6δ: Τα θαύματα αναστάσεων από τον Ιησού.

α) Η ανάσταση του υιού της χήρας από τη Ναϊν (Λκ. 7, 11-17).

β) Η ανάσταση της θυγατέρας του Ιαείρου (Λκ. 8, 40-56).

7. Η θέση του Ευαγγελίου του Λουκά στην ακολουθία του Μυστηρίου του Ευχελαίου.

Κεφάλαιο Γ'. Παράλληλη προσέγγιση Ασκληπιού και Ιησού Χριστού ως θεραπευτών.

Επίλογος – Συμπεράσματα.

Βιβλιογραφία

Πρωτεύουσες Πηγές

Δευτερεύουσες Πηγές.

Πρόλογος.

Η παρούσα εργασία θα ασχοληθεί με το θέμα των θαυμάτων τόσο στην Αρχαία Ελληνική παράδοση όσο και στην εποχή του Ιησού Χριστού. Δηλαδή θα γίνει αναφορά στον αρχαίο ελληνικό θεό της Ιατρικής Ασκληπιό καθώς και στα θαύματα που τέλεσε ο Ιησούς Χριστός ως θεός και άνθρωπος όπως αναφέρονται στο τρίτο ευαγγέλιο της Καινής Διαθήκης, συγκεκριμένα στο Κατά Λουκάν Ευαγγέλιο, όντας ο ίδιος Έλληνας εθνικός γιατρός.

Με την ευκαιρία αυτή επιθυμώ να εκφράσω τις εγκάρδιες ευχαριστίες μου τόσο στον κ. Αθανάσιο Αντωνόπουλο όσο και στον κ. Σωτήριο Δεσπότη για τις συμβουλές τους κατά τη διάρκεια της προετοιμασίας αυτής της εργασίας, οι οποίοι έδωσαν ανεκτίμητες συμβουλές.

Γέρμανου Αγγελική

Εισαγωγή.

1. Εισαγωγικά σχόλια

Όπως παρατηρεί ο συγγραφέας Lewis Richard Farnell στο έργο του “Ασκληπιός - Διόσκουροι” “είναι ιστορικά γνωστό ότι μολονότι η λατρεία του Ασκληπιού ξεκίνησε ταπεινά, στην πορεία επισκίασε ολόκληρο τον ύστερο ελληνορωμαϊκό κόσμο. Και όταν τελικά ηττήθηκε από το Χριστιανισμό άφησε το σημάδι της στο νικητή. Αποτελεί τμήμα της παρούσας έρευνας, διότι σύμφωνα με την αποδεκτή ελληνική παράδοση ο Ασκληπιός είχε θνητή καταγωγή από την πλευρά της μητέρας του, της Κορωνίδας, ενώ πέθανε και ο ίδιος. Επομένως εκ πρώτης όψεως ανήκει στον ηρωικό – θεϊκό τύπο, σύμφωνα με τον οποίο, όπως ο Ηρακλής, γίνεται μετά θάνατον υπερφυσικό ον και τελικά περιβάλλεται με τις ιδιότητες της πλήρους θεϊκότητας. Οι μαρτυρίες της ύστερης ιστορικής περιόδου επιβεβαιώνουν ότι ο Ασκληπιός λατρευόταν ως καταξιωμένος θεός”.¹

Η Alice Walton επισημαίνει ότι “ο Ασκληπιός (ἀμύμων ἱητήρ, νόσων παύστωρ καὶ δωτήρ υγείας) υπήρξε ένας από τους πλέον αγαπητούς θεούς των αρχαίων προγόνων μας. Ως ήρωας, ως ημίθεος ή ως θεός αποτέλεσε την έσχατη καταφυγή των νοσούντων και το δημιουργό ελπίδας για πολλούς αναξιοπαθούντες. Η λατρεία του εκφράζει ένα ουσιαστικό πολιτισμικό βίωμα και αποτελεί στοιχείο ανθρωπιάς, αλλά και θρησκευτικής ευσέβειας. Γεννημένος από την Αίγλη - “Λάμψη”(Κορωνίδα) και τον Απόλλωνα θα διαπαιδαγωγηθεί από τον Κένταυρο Χείρωνα, θα καταστεί εὐμενής θεράπων της υγείας και ευεργέτης των ανθρώπων, θα κατακεραυνωθεί, εντασσόμενος στην ομάδα των αγαθοποιών ηλιακών θεοτήτων του απολλώνειου κύκλου. Η σύζυγός του, η Ηπιόνη, θα του χαρίσει αρκετά τέκνα, προσωποποιήσεις των διαφόρων εκφάνσεων της υγείας: Μαχάων και Ποδαλείριος, Τελεσφόρος, Ιανίσκος και Αλεξάνωρ Υγία, Αίγλη, Ιασώ, Πανάκεια και Ακεσώ.

Η λατρεία του Ασκληπιού συνεχίστηκε ακόμη και μέχρι το τέλος της ελληνορωμαϊκής εποχής, γεγονός που αποδεικνύει τη δημοτικότητά του. Πολλοί αρχαίοι συγγραφείς αναφέρονται στον Ασκληπιό (ή Ἀσκλαπιό ή Ἀσχλαπίχιο ή Αἰσκλαπιό ή Ἀλξηπιό ή Αἰσχαβιό, κ.τ.λ.), μεταξύ των οποίων ο Όμηρος, ο Ησίοδος, ο Πίνδαρος, ο Πausanίας, ο Στράβων, ο Αιλιανός, ο Οβίδιος, αλλά και οι συγγραφείς των Ορφικών και των Ομηρικών Ὑμνων. Στο σημείο αυτό αξίζει να σημειωθεί και η σχέση του Ασκληπιού και της λατρείας του με διάφορες αιγυπτιακές θεότητες, όπως ο Ιμούθις – ο οποίος *mutatis mutandis* (τηρουμένων των αναλογιών) αποτελεί το αρχαίο αιγυπτιακό ανάλογο – ο Σέραπς και η Ίσις. Πρέπει να τονιστεί πάνω σε αυτό, και το γεγονός ότι στο εξυγιαντήριο της Τιθορέας υπήρχε μικρό ιερό –

¹ Farnell Lewis Richard, *Ασκληπιός – Διόσκουροι*, ελλ.μετ. Ελένη Παπαδοπούλου (Εκδόσεις Ιάμβλιχος, 1997), σελ. 11.

κρύπτη της Ίσιδος σε υπόγειο, που αποτελούσε ἄδυτον και μέσα στο οποίο – μετά τα νομιζόμενα – μπορούσαν να εισέλθουν μόνον οι πάσχοντες προσκυνητές – ικέτες του Ασκληπιού ἀρχαγέτου”².

Σύμφωνα με το συγγραφέα Krug A. “αξιζει να σημειωθεί ότι και στην αρχαία Ρώμη ήταν διαδεδομένη η λατρεία διαφόρων θεοτήτων με θεραπευτικές ιδιότητες. Η Κάρνα ήταν θεά της οικογενειακής ζωής και της προστασίας του σώματος. Προστάτες της υγείας θεωρούνταν και οι ελληνικής προέλευσης θεοί, όπως ο Απόλλωνας, οι Διόσκουροι και φυσικά ο Ασκληπιός. Οι παλαιότερες μαρτυρίες για τη λατρεία του θεού Ασκληπιού ανάγονται στον 6ο και 5ο αιώνα π.Χ. Η ευρεία αποδοχή και η εξάπλωση της λατρείας του θεραπευτή Ασκληπιού οφείλεται τόσο σε κοινωνικούς, όσο και σε ψυχολογικούς λόγους. Από τον 5ο αιώνα π.Χ. και ύστερα, αλλάζει η αρχαιοελληνική κοινωνία. Η ανάπτυξη του εμπορίου και η σταδιακή αστικοποίηση επέφεραν αύξηση των μεταδοτικών ασθενειών. Παράλληλα με τη συμβατική ιατρική, προέκυψε η ανάγκη της ύπαρξης μίας ανώτερης δύναμης, στην οποία μπορούσαν να απευθύνονται οι αποδιωγμένοι ή οι ανίατες περιπτώσεις. Αυτήν τη δυνατότητα την προσέφερε ο Ασκληπιός. Οι πιστοί επισκέπτονταν τους ναούς του, για να ζητήσουν τη διατήρηση της υγείας τους, την πρόληψη κάποιας επικείμενης νόσου, τη θεραπεία τους, καθώς και για να ευχαριστήσουν για την ίασή τους. Η ευγνωμοσύνη των θεραπευθέντων εκφραζόταν είτε με δωρεές, είτε με αναθηματικές πλάκες και τάματα, τα οποία αποτελούσαν αντίγραφο των μελών του σώματος που θεραπεύτηκαν. Ακόμα και όταν άρχισαν να ξεθωιάζουν οι αρχαίες θρησκείες, με την εμφάνιση του Χριστιανισμού, η λατρεία του Ασκληπιού δείχνει μία αδιάσπαστη ζωτικότητα έως τον 5ο αιώνα μ.Χ.”³,

2. Διάρθρωση του περιεχομένου της εργασίας

“Ως προς τη διάρθρωση του περιεχομένου της εργασίας, στην πρώτη ενότητα της εργασίας γίνεται αναφορά στην ιστορία του γιατρού ήρωα – θεού Ασκληπιού και σύμφωνα με την άποψη του συγγραφέα Lewis Richard Farmell παρουσιάζει εξαιρετικό ενδιαφέρον, ιδιαίτερα κατά την εποχή που προηγήθηκε της εδραίωσης του Χριστιανισμού. Σε αυτή αντανακλώνται πάμπολλες διαφορετικές πτυχές της ελληνικής θρησκευτικής συνήθειας και

² Walton Alice, *Ασκληπιός, η Λατρεία του Έλληνα θεού της Ιατρικής*, ελλ. μετ. Θεόδωρος Π. Ξένος (Αθήνα, Ινστιτούτο του Βιβλίου – Α. Καρδαμίτσα, 2007), σελ. 8.

³ Krug A., *Αρχαία Ιατρική – Επιστημονική και θρησκευτική Ιατρική στην Αρχαιότητα* (Αθήνα, εκδόσεις Παπαδήμας, 2008), σελ. 123-155.

συναισθήματος, και είναι σημαντικότερη για την ιστορία της ιατρικής επιστήμης στην Ευρώπη.”⁴

“Στη δεύτερη ενότητα της παρούσας εργασίας θα γίνει αναφορά στα θαύματα που τέλεσε ο Ιησούς Χριστός, όπως αναφέρονται στα τέσσερα Ευαγγέλια. Συγκεκριμένα, επιλέγεται το Κατά Λουκάν Ευαγγέλιο, καθώς ο συγγραφέας του προσδιορίζεται ως γιατρός (Κολ. 4, 14)⁵, αλλά και γιατί δεν είναι λίγοι αυτοί οι ερευνητές που υποστηρίζουν, παρά τις αντίθετες απόψεις, ότι ο Λουκάς έχει επηρεαστεί κατά τη συγγραφή από την κλασική και ιατρική παιδεία”.⁶

Στην τρίτη ενότητα παρατίθενται οι ομοιότητες και οι διαφορές των θαυμάτων του Ασκληπιού με αυτά των θαυμάτων του Ιησού Χριστού, όπως αναφέρονται στο Κατά Λουκάν Ευαγγέλιο.

Κεφάλαιο Α': Ο Ασκληπιός, η λατρεία του Έλληνα θεού της Ιατρικής.

1. Ο Ασκληπιός κατά τον Όμηρο, κατά τον Ησίοδο και κατά τον Πίνδαρο.

Όπως υποστηρίζουν οι συγγραφείς Roland Martin και Henri Metzger “ο Ασκληπιός, ο θεραπευτής θεός, κρατά μία ιδιόρρυθμη θέση ανάμεσα στις θεότητες της Ελλάδος. Δεν ανήκει καν στο παραδοσιακό πάνθεον που μας αποκαλύπτεται ήδη από τα ομηρικά ποιήματα και η λατρεία του συνδέεται με ορισμένα ιερά που προσελκύουν πλήθη ασθενών, οι οποίοι αγνοούν πλήρως ή εν μέρει τις γιορτές της πόλης. Μπορούμε πάντως να παρακολουθήσουμε την ιστορία του από το διακριτικό ξεκίνημά της μέχρι τη θριαμβευτική παρουσία του στην Επίδαυρο, στην Κω ή στην Πέργαμο, για να αναφέρουμε στη συνέχεια μόνο τα πιο φημισμένα Ασκληπιεία.

⁴Farnell Lewis Richard, *Ασκληπιός – Διόσκουροι*, ελλ. μετ. Ελένη Παπαδοπούλου (Εκδόσεις Ιάμβλιχος, 1997), σελ. 11.

⁵ Κολ. 4,14.

⁶Δικαϊάκος Α., *Η χρήση ιατρικών όρων στα κείμενα του Ευαγγελιστή Λουκά, στο Εκκλησία και Ασθένεια – Πρακτικά Διεθνούς Ιατροθεολογικού Συνεδρίου* (Αθήναι, Θήβα 5 – 7 Σεπτεμβρίου 2003) (Αθήναι, εκδόσεις:Ακρίτας, 2008), σελ. 70 – 76.

Στην ιστορία της λατρείας του Ασκληπιού θα διακρίνουμε τη φιλολογική παράδοση και τα αρχαιολογικά δεδομένα.⁷ Επίσης, κατά την Alice Walton “ο Όμηρος αναφέρει τρεις φορές τον Ασκληπιό στην Ιλιάδα αλλά καθόλου στην Οδύσσεια”⁸. Συγκεκριμένα, “η Ιλιάδα παρουσιάζει τον Ασκληπιό ως τον ήρωα της θεσσαλικής Τρίκκης (Τρίκαλα) και πατέρα δύο πολεμιστών που αγωνίζονται στο στρατόπεδο των Αχαιών, του Μαχάονος και του Ποδαλείριου, όπως αναφέρεται στο Νηών Κατάλογο (είναι ο κατάλογος των πλοίων των Αχαιών εναντίον της Τροίας κατά τον Όμηρο στην Ιλιάδα). Δύο φορές ο Μαχάων αποκαλείται γιος του Ασκληπιού, του “άμεπτου γιατρού”.⁹ “Ένας τέτοιος τίτλος είναι κάτι το εξαιρετικό και είναι σίγουρο ότι δεν θα τον έδιναν σε έναν συνηθισμένο άρχοντα.

Η Ιλιάδα διευκρινίζει επίσης, στο χωρίο Δ 219-220¹⁰ που αναφέρεται στις φροντίδες που δόθηκαν στο Μενέλαο, ότι ο Ασκληπιός σχετιζόταν με το Χείρωνα. Ο Χείρων ήταν ο κένταυρος του Πηλίου, ο φίλος του Πηλέως και δάσκαλος του Αχιλλέα. Κάποτε είχε δώσει βότανα και καταπραϊντικές σκόνες στο Θεσσαλό γιατρό και ο Ασκληπιός είχε μεταδώσει αυτή την πολύτιμη κληρονομιά στο γιο του Μαχάονα, για να τη χρησιμοποιήσει κατά τη διάρκεια της πολιορκίας της Τροίας, ακριβώς όπως ο Πηλεύς, πατέρας του Αχιλλέα, είχε παραδώσει στο γιο του την ασπίδα που του είχε εμπιστευθεί κάποτε ο κένταυρος Χείρων. Εξάλλου, παρατηρούμε ότι η εικόνα που μας δίνεται για το Μαχάονα είναι εκείνη ενός ήρωα με αρκετά ξεχωριστή προσωπικότητα: είναι ο γιατρός του ελληνικού στρατού. Όταν ο γιος του Λυκάονος του Τρώα – που ήταν γιος του Πριάμου, ο οποίος σκοτώθηκε από τον Αχιλλέα στον Τρωικό Πόλεμο – ο Πάνδαρος πληγώνει το Μενέλαο με το βέλος του, και ο Αγαμέμνων απευθύνεται στον Ταλθύβιο, το μάντη – ήρωα και τον προστάζει να φέρει τον ήρωα Μαχάονα, το γιο του Ασκληπιού, για να εξετάσει το Μενέλαο, το γιο του Ατρέως”.^{11,12}

Σύμφωνα με το συγγραφέα Lewis Richard Farnell “ο Ησίοδος, η επόμενη χρονολογικά φιλολογική πηγή για τη λατρεία του Ασκληπιού, ασχολήθηκε προφανώς με όλη την ιστορία της γέννησης του Ασκληπιού, την ημιθεϊκή καταγωγή του, τη δολοπλοκία της

⁷Roland Martin και Henri Metzger, *Η θρησκεία των αρχαίων Ελλήνων*, ελλ. μετ. Μίνα Καρδαμίτσα (Αθήνα, Ινστιτούτο του Βιβλίου – Μ. Καρδαμίτσα, 1992), σελ. 73.

⁸Walton Alice, *Ασκληπιός, η λατρεία του Έλληνα θεού της Ιατρικής*, ελλ. μετ. Θεόδωρος Π. Ξένος (Αθήνα, Ινστιτούτο του Βιβλίου – Α. Καρδαμίτσα, 2007), σελ. 16.

⁹ΠΡΒΛ. Ομήρου, *Ιλιάδα* Λ517 στο Roland Martin και Henri Metzger, *Η θρησκεία των αρχαίων Ελλήνων*, ελλ. μετ. Μίνα Καρδαμίτσα (Αθήνα, Ινστιτούτο του Βιβλίου – Μ. Καρδαμίτσα, 1992), σελ. 73.

¹⁰ Ομήρου, *Ιλιάδα* Δ 219-220.

¹¹ΠΡΒΛ. Ομήρου, *Ιλιάδα* Δ193 -197 στο Roland Martin και Henri Metzger, *Η θρησκεία των αρχαίων Ελλήνων*, ελλ. μετ. Μίνα Καρδαμίτσα (Αθήνα, Ινστιτούτο του Βιβλίου – Μ. Καρδαμίτσα, 1992), σελ. 74.

¹²Roland Martin και Henri Metzger, *Η θρησκεία των αρχαίων Ελλήνων*, ελλ. μετ. Μίνα Καρδαμίτσα (Αθήνα, Ινστιτούτο του Βιβλίου – Μ. Καρδαμίτσα, 1992), σελ. 73,74.

μητέρας του Κορωνίδας, κόρης του Φλεγύα, με τον Αρκάδα Ίσχυ, και τον επακόλουθο θάνατο του Ασκληπιού, τον οποίο κεραυνόπληξε ο Δίας, επειδή διέπραξε το αμάρτημα να αναστήσει νεκρούς. Μέρος της ιστορίας ίσως είναι θεσσαλική παράδοση, αφού ο Ησίοδος τοποθετεί σαφώς τη σκηνή της γέννησης του Ασκληπιού στη Θεσσαλία, αλλά και γιατί ένας αποσπασματικός Ομηρικός Ύμνος υποδηλώνει ότι η εκδοχή του Ησίοδου ήταν κυρίαρχη κατά τον έβδομο αιώνα¹³.

Ο ησιόδειος μύθος της γέννησης και του θανάτου, όντας γενικώς αποδεκτός, αναπτύσσεται και από τον Πίνδαρο στον τρίτο Πυθιονικό (στ. 8 κ.εξ.) και υποδηλώνει τον ανθρώπινο χαρακτήρα και τη θνητότητα του Ασκληπιού.¹⁴ “Δηλαδή ο Πίνδαρος υπενθυμίζει πάντα ότι ο Ασκληπιός είναι γιατρός και τονίζει ιδιαίτερα τη γέννηση του θεού και το τραγικό πεπρωμένο του. Επίσης, τον παρουσιάζει ως Θεσσαλό: Ο Ασκληπιός είναι γιος του Απόλλωνα και της Κορωνίδος. Η μητέρα του, ήδη έγκυος, συνδέεται με έναν θνητό. Ο θεός ανακαλύπτει την προδοσία της και αναθέτει στην Άρτεμη να σκοτώσει την Κορωνίδα, σώζοντας όμως το παιδί, το οποίο εμπιστεύεται στον κένταυρο Χείρωνα. Ο Ασκληπιός γίνεται έξοχος γιατρός που σώζει ανθρώπους από πολλές συμφορές. Αλλά αφήνει να τον παρασύρει η γοητεία του κέρδους και ο Ζεύς τον κεραυνοβολεί”.¹⁵

2. Η προσωπικότητα του Ασκληπιού. - Ο Ασκληπιός ως χθόνιο πνεύμα.

Σύμφωνα με τη γνώμη τους συγγραφείς Roland Martin και Henri Metzger “ποια είναι λοιπόν η προσωπικότητα αυτού του θεού που, χωρίς να ανήκει στην ομάδα των Ολυμπίων, με καταγωγή φαινομενικά αρκετά ταπεινή, κατέκτησε μία τέτοια θέση, ώστε να είναι ο τελευταίος που επέζησε από το ελληνικό πάνθεον, πολλούς αιώνες μετά την εμφάνιση του Χριστιανισμού”.¹⁶ Συγκεκριμένα, όπως παρατηρεί η συγγραφέας Alice Walton “ο Ασκληπιός ήταν ένα χθόνιο πνεύμα που αποκαλυπτόταν στα όνειρα. Τόσο ο Ύπνος όσο και ο Όνειρος συνδέονταν μαζί του, εφόσον αυτός θεωρείται θεός του ύπνου. Οι

¹³ΠΡΒΛ. *Ομηρικού Ύμνου*, αρ. 16, στο Farnell Lewis Richard, *Ασκληπιός – Διόσκουροι*, σελ. 12.

¹⁴ Farnell Lewis Richard, *Ασκληπιός – Διόσκουροι*, ελλ. μετ. Ελένη Παπαδοπούλου, (Εκδόσεις Ιάμβλιχος, 1997), σελ. 12.

¹⁵ Roland Martin και Henri Metzger, *Η θρησκεία των Αρχαίων Ελλήνων*, ελλ. μετ. Μίνα Καρδαμίτσα (Αθήνα, Ινστιτούτο του Βιβλίου – Μ. Καρδαμίτσα, 1992), σελ. 74.

¹⁶ Roland Martin και Henri Metzger, *Η θρησκεία των Αρχαίων Ελλήνων*, ελλ. μετ. Μίνα Καρδαμίτσα (Αθήνα, Ινστιτούτο του Βιβλίου – Μ. Καρδαμίτσα, 1992), σελ. 81.

δεισιδαιμονίες που σχετίζονται με τα όνειρα είναι τόσο αρχαίες και γνωστές, ώστε να μην απαιτείται εκτεταμένη συζήτηση. Οι δημοφιλείς δοξασίες για τη μαντική φύση των ονείρων δημιουργούνται από την αντίληψη ότι ο άνθρωπος, ως διφυής, αποτελείται από το ορατό σώμα και το αόρατο πνεύμα. Ο θάνατος και ο ύπνος διαχωρίζουν αυτά τα δύο. Μετά το θάνατο το πνεύμα δεν επιστρέφει, αλλά μετά τον ύπνο το πνεύμα θυμάται ότι έχει γίνει κατά την απουσία του.

Οι ινδοευρωπαϊκοί λαοί της αρχαιότητας πίστευαν ότι μετά θάνατον το πνεύμα κατέβαινε μέσα στη γη, όπου θάβονταν τα σώματα για να αναπαυθούν, και εκεί ζούσε σε ένα είδος ονειρικής κατάστασης. Αυτή είναι η οικεία ομηρική αντίληψη για το θάνατο. Η περιγραφή που κάνει ο Όμηρος στο έργο *Ιλιάδα* B855 – 857 μας πληροφορεί ότι και σαν του είπε αυτά, τον σκέπασε ο θάνατος και η ψυχή του πετώντας από τα μέλη του τράβηξε για τον Άδη, θρηνώντας για τη μοίρα της, γιατί άφησε πίσω της παλικάριά και νιάτα.¹⁷ Ελάχιστα στοιχεία στον Όμηρο δείχνουν την ύπαρξη επαφής μεταξύ νεκρών και ζώντων. Η περιγραφή που κάνει ο Όμηρος στο έργο *Ιλιάδα* Π498, Π556, Χ358 μας πληροφορεί ότι ίχνη αυτής της δοξασίας υπάρχουν στην απειλή του Σαρπηδόνα (προς τον Γλαύκο) “να γίνει (γι’ αυτόν) αιτία θλίψης και ντροπής για πάντα”, αν το σώμα του ατιμαστεί από τους Έλληνες,¹⁸ όπως επίσης και στο έργο του *Ιλιάδα* Ψ65 ο Όμηρος αναφέρει ότι και στην εμφάνιση του Πατρόκλου στον Αχιλλέα υπάρχει η επαφή μεταξύ νεκρών και ζώντων.¹⁹

Η λατρεία των νεκρών ήταν πολύ γνωστή κατά τους επόμενους αιώνες και αυτές οι αναφορές μπορεί να απηχούν έθιμα σύγχρονα του Ομήρου, τα οποία όμως δεν του ήταν πολύ οικεία. Η δοξασία ότι τα πνεύματα των αποθανόντων εμφανίζονταν στους ζώντες σε όνειρα συνδεόταν στενά με την πεποίθηση ότι εξακολουθούσαν να υπάρχουν στον κάτω κόσμο. Το γεγονός ότι τα όνειρα ταυτίζονταν με τα πνεύματα αποδεικνύεται αφενός από το ότι η γαΐα, δηλαδή ο τόπος κατοικίας των νεκρών, ήταν η μητέρα των ονείρων, αφετέρου δε από το γεγονός ότι οι ονειρικοί χρησμοί αναφέρονταν μόνο σε εκείνα τα πνεύματα που κατοικούσαν στη γη και στους χθόνιους θεούς, το οποίο εν τέλει είναι το ίδιο πράγμα.”²⁰

¹⁷ΤΡΒΛ. *Ομήρου, Ιλιάδα* B855 – 857 στο Walton Alice, *Ασκληπιός, η λατρεία του Έλληνα θεού της Ιατρικής*, ελλ. μετ. Θεόδωρος Π. Ξένος (Αθήνα, Ινστιτούτο του Βιβλίου – Α. Καρδαμίτσα, 2007), σελ. 26.

¹⁸ΤΡΒΛ. *Ομήρου, Ιλιάδα* Π498, Π556, Χ358 στο Walton Alice, *Ασκληπιός, η λατρεία του Έλληνα θεού της Ιατρικής*, ελλ. μετ. Θεόδωρος Π. Ξένος (Αθήνα, Ινστιτούτο του Βιβλίου – Α. Καρδαμίτσα, 2007), σελ. 26.

¹⁹ΤΡΒΛ. *Ομήρου, Ιλιάδα* Ψ65 στο Walton Alice, *Ασκληπιός, η λατρεία του Έλληνα θεού της Ιατρικής*, ελλ. μετ. Θεόδωρος Π. Ξένος (Αθήνα, Ινστιτούτο του Βιβλίου – Α. Καρδαμίτσα, 2007), σελ. 26.

²⁰Walton Alice, *Ασκληπιός, η λατρεία του Έλληνα θεού της Ιατρικής*, ελλ. μετ. Θεόδωρος Π. Ξένος (Αθήνα, Ινστιτούτο του Βιβλίου – Α. Καρδαμίτσα, Αθήνα, 2007), σελ. 26, 27.

Ακόμη, ο συγγραφέας Lewis Richard Farnell υποστηρίζει ότι “αξίζει να σημειωθεί ότι η ενσάρκωση του Ασκληπιού είναι το φίδι, ως πιστός βοηθός του στην άσκηση της ιατρικής και πολύ γνωστό από τις στήλες της Επιδάουρου, στην Κω και στη Ρώμη, ενώ η ράβδος με το φίδι καθιερώνεται ως σύμβολο των γιατρών.”²¹ Η Alice Walton αναφέρει ότι “η παρουσία του φιδιού τόσο στους ναούς όσο και ως σύμβολο του θεού Ασκληπιού θα πρέπει να εξηγηθεί σε συνδυασμό με τη χθόνια υπόστασή του. Όμως, πρέπει να τονιστεί ότι όταν το φίδι υπάρχει με τον Ασκληπιό, το φίδι συνήθως αποτελεί τελετουργικό σύμβολο και όχι όντας το ίδιο αντικείμενο λατρείας. Ωστόσο, όπως λέχθηκε, ο ίδιος ο θεός μερικές φορές γινόταν αντιληπτός με μορφή φιδιού.”²²

Επίσης, η συγγραφέας Alice Walton αναφέρει ότι “την εποχή κατά την οποία επικρατούσε η δοξασία ότι η ασθένεια ήταν κακός δαίμων ή έργο κακού δαίμονα, υπάρχει και η συνοδεύουσα αυτήν αντίληψη ότι κάποιο αγαθό πνεύμα θα μπορούσε να χρησιμεύσει εναντίον του κακού. Αυτός ήταν ο λόγος που αναζητήθηκε η βοήθεια χθόνιων πνευμάτων ιδιαίτερα σε περιπτώσεις ασθενειών. Ένας δεύτερος λόγος ήταν ότι πάρα πολλά από τα γνωστά φάρμακα προέρχονταν από τη γη. Να γιατί ο παράξενος κόσμος των νεκρών ηρώων έμελλε να θεραπεύσει τους ασθενείς, και όταν κάποιος ήρωας δεν διέθετε ούτε ιδιαίτερη λατρεία ούτε σπουδαιότητα, ήταν πολύ φυσικό να τιμάται στο ιερό μίας πιο σημαντικής θεραπευτικής θεότητας. Ως εκ τούτου, οι ναοί του Ασκληπιού ήταν γεμάτοι αγάλματα ηρώων, ή, σε άλλες περιπτώσεις, ο θεός και κάποιος ήρωας λατρεύονταν μαζί. Σε πολλές περιπτώσεις η λατρεία του Ασκληπιού αντικατέστησε την αρχαιότερη λατρεία κάποιου ήρωα, αφήνοντας χώρο για τον ήρωα στο νέο ιερό. Από αυτή την άποψη, η λατρεία του ήρωα προσέλαβε μεγαλύτερες διαστάσεις από εκείνη των σημαντικότερων χθόνιων θεών και, κατά κάποιο τρόπο, το μαντείο του Ασκληπιού ήταν πιο διάσημο από οποιοδήποτε μαντείο άλλων χθόνιων θεοτήτων, ενώ υπέταξε όλες τις άλλες λειτουργίες τους στη μεγάλη σπουδαιότητα που είχε ως θεραπευτικό μαντείο.”²³

Πρέπει να σημειωθεί επίσης, ότι κατά την άποψη της Alice Walton “υπάρχουν πολλές περιγραφές για νεκραναστάσεις ανθρώπων από τον Ασκληπιό, ενώ σε δύο από αυτές καθορίζονται και τα μέσα που χρησιμοποιήθηκαν. Για παράδειγμα, ο Ασκληπιός

²¹Farnell Lewis Richard, *Ασκληπιός – Διόσκουροι*, ελλ. μετ. Ελένη Παπαδοπούλου (Εκδόσεις Ιάμβλιχος, 1997), σελ. 19.

²²Walton Alice, *Ασκληπιός, η Λατρεία του Έλληνα θεού της Ιατρικής*, ελλ. μετ. Θεόδωρος Π. Ξένος (Αθήνα, Ινστιτούτο του Βιβλίου – Α. Καρδαμίτσα, 2007), σελ. 28,31.

²³Walton Alice, *Ασκληπιός, η λατρεία του Έλληνα θεού της Ιατρικής*, ελλ. μετ. Θεόδωρος Π. Ξένος (Αθήνα, Ινστιτούτο του Βιβλίου – Α. Καρδαμίτσα, 2007), σελ. 34.

χρησιμοποιώντας ένα βότανο επανέφερε τον Γλαύκο στη ζωή. Λέγεται ότι έτσι αναστήθηκαν και αρκετοί άλλοι άνδρες”.²⁴ “Όμως, θα πρέπει να τονιστεί και ο ρόλος του νερού στην ιεροτελεστία της χρησμοδοσίας και, στη συνέχεια, της θεραπείας, σύμφωνα με τους συγγραφείς Roland Martin και Henri Metzger. Σε αυτό μας οδηγούν, όπως θα δούμε, οι εγκαταστάσεις των ιερών. Γιατί το νερό δεν είναι μόνο μέσο κάθαρσης και θεραπείας, παίζει επίσης ένα ρόλο μαντικό και με αυτή την προφητική υδρομαντική λειτουργία ο Ασκληπιός συνδέεται με μία ολόκληρη σειρά ηρώων και θεοτήτων που ασκούν, με τα ίδια μέσα, παρόμοιες λειτουργίες. Βέβαια, ο Ασκληπιός έχει κληρονομήσει τις μαντικές και θεραπευτικές δυνάμεις του από τον Απόλλωνα, του οποίου τη θέση παίρνει συχνά, όπως στην Επίδαυρο.”²⁵

Σύμφωνα με τη συγγραφέα Alice Walton είναι γεγονός ότι “πολλά χαρακτηριστικά του Απόλλωνα ενσωματώθηκαν στη λατρεία του Ασκληπιού, όπως, για παράδειγμα, το επίθετο Παιάν και πιθανώς το ἀγλαός, αν και το δεύτερο είναι πιθανότερο να προήλθε από τη λατρεία του ήλιου. Οι χαρακτηρισμοί ἄναξ, δεσπότης, ἄριστος, ἰήιος, ἥπιος (ἡπιόχειρ, ἡπιόφρων), μάκαρ και χάρμα βροτοῖς πιθανώς προέρχονται από τον Απόλλωνα. Σε πολλές πόλεις ο Ασκληπιός και ο Απόλλων λατρεύονταν από κοινού και αγάλματα του ενός τοποθετούνταν συχνά στους ναούς του άλλου. Ο Απόλλων πήρε το δεύτερο όνομα Μαλεάτας από κάποιο θεό που ήρθε μαζί με τον Ασκληπιό από το βορρά και με αυτό το όνομα μοιράζεται τις τιμές στην Επίδαυρο”²⁶. Ο συγγραφέας Lewis Richard Farnell υποστηρίζει ότι η “ζηλευτή εξάλλου συνεργασία ανάμεσα στον Ασκληπιό και στον Απόλλωνα στο πιο φημισμένο μάλιστα κέντρο λατρείας του Ασκληπιού, στην Επίδαυρο, σίγουρα επηρέασε την εκτίμηση του ελληνικού κόσμου για το νεότερο θεό και του εξασφάλισε μία θέση μεταξύ των ουράνιων θεών, την οποία κατείχε στους ύστερους χρόνους της ειδωλολατρίας. Μέσα σε αυτά τα πλαίσια θα μπορούσαν να ερμηνευθούν οι πολλές ενδείξεις ότι ο Ασκληπιός ήταν θεότητα του “φωτός” και όχι χθόνιος θεός. Γι’ αυτό τον αποκαλούσαν “θεό με το λαμπερό πρόσωπο” (Αγλαόπης), γιατί μία αχτίδα φωτός ίσως τρεμόπαιζε γύρω του κατά τη γέννησή του, και ίσως είχε κοινό βωμό με τον ηλιακό θεό, τον Απόλλωνα, επειδή απλώς έσωζε τους

²⁴ Walton Alice, *Ασκληπιός, η λατρεία του Έλληνα θεού της Ιατρικής*, ελλ. μετ. Θεόδωρος Π. Ξένος (Αθήνα, Ινστιτούτο του Βιβλίου – Α. Καρδαμίτσα, 2007), σελ. 43.

²⁵ Roland Martin και Henri Metzger, *Η θρησκεία των αρχαίων Ελλήνων*, ελλ. μετ. Μίνα Καρδαμίτσα (Αθήνα, Ινστιτούτο του Βιβλίου – Μ. Καρδαμίτσα, 1992), σελ. 83,84.

²⁶ Walton Alice, *Ασκληπιός, η Λατρεία του Έλληνα θεού της Ιατρικής*, ελλ. μετ. Θεόδωρος Π. Ξένος (Αθήνα, Ινστιτούτο του Βιβλίου – Α. Καρδαμίτσα, 2007), σελ. 37,38.

ανθρώπους από το θάνατο και τους έφερε πάλι στο φως του ήλιου αλλά και επειδή η ελληνική φαντασία και ο ποιητικός λόγος συνέδεαν το φως με την υγεία.

Σύνδεση που επιβεβαιώνεται με εντυπωσιακό τρόπο από ένα κεραμικό ανάγλυφο που βρέθηκε στην Ελευσίνα, αφιέρωση κάποιου Ευκράτη στη Δήμητρα. Το κεφάλι της θεάς παριστάνεται περιβαλλόμενο από ακτίνες, ενώ κάτω από αυτές είναι σκαλισμένο μία μύτη και δύο μάτια, το ένα τυφλό. Η γλώσσα της τέχνης εδώ ερμηνεύεται εύκολα. Η Δήμητρα αποκατέστησε την όραση του αφιερωτή. Επομένως τη θεότητα που του έδωσε και πάλι την ευλογία να βλέπει το φως του ήλιου τη φαντάζεται με λαμπερές ακτίνες, παρότι ότι είναι θεά της γης και του κάτω κόσμου. Ως εκ τούτου ένας ακτινοβόλος, απαστράπτων Ασκληπιός δεν σημαίνει απαραίτητα ότι ήταν ηλιακή ή αστρική θεότητα.²⁷ Επίσης, οι συγγραφείς Roland Martin και Henri Metzger αναφέρουν ότι “λόγω της ιεροτελεστίας της εγκοίμησης, ίσως να φαίνεται διαφορετικός από τους ήρωες – θεραπευτές και τους θεούς που συνδέονται με κάποια πηγή, έναν ποταμό, με κάθε παρέμβαση του νερού. Αλλά, στην πραγματικότητα, σε όλα τα ιερά του Ασκληπιού, το νερό παίζει ένα σημαντικό ρόλο. Στην Επίδαυρο το ιερό ιδρύεται πάνω στο ρεύμα του νερού που πηγάζει από την πηγή του Απόλλωνος Μαλεάτα. Στη Λεβήνα αντικαθιστά μία αρχαιότερη λατρεία, αφιερωμένη στις Νύμφες και στον Αχελώο, όπως απέδειξε η M. Gaurducci. Το ίδιο συνέβη και στην Αθήνα, όπως μας αφήνουν να υποθέσουμε τα αφιερώματα στις Νύμφες που βρέθηκαν κοντά στην κρήνη, η οποία σίγουρα ευνόησε την ίδρυσή του σε αυτό το άνδρη, στα νότια της Ακρόπολης. Γενικά, το νερό σχετίζεται με το χθόνιο θεό Ασκληπιό, γιατί αποτελεί στοιχείο εξαγνισμού και περιποίησης στο κτίριο με τη δεξαμενή, αλλά και ενεργό στοιχείο στις μαντικές ιεροτελεστίες της εγκοίμησης, εφόσον ήταν απαραίτητη η διέλευσή του από το άβατο”.²⁸

3. Τα Ιερά του Ασκληπιού.

Όπως αναφέρει η Alice Walton “τα ιδιάζοντα στοιχεία που χαρακτήριζαν τα Ασκληπιεία προέρχονται από το γεγονός ότι οι ναοί εξυπηρετούσαν διπλό σκοπό. Εφόσον ήταν τόποι λατρείας, ελάχιστα διέφεραν από τους ναούς άλλων θεών, γιατί την εποχή που ανεγέρθηκαν ναοί προς τιμήν του Ασκληπιού, ο θεός είχε χάσει σε μεγάλο βαθμό τα

²⁷ Farnell Lewis Richard, *Ασκληπιός – Διόσκουροι*, ελλ. μετ. Ελένη Παπαδοπούλου (Εκδόσεις Ιάμβλιχος, 1997), σελ. 35,36.

²⁸ Roland Martin και Henri Metzger, *Η Θρησκεία των Αρχαίων Ελλήνων*, ελλ.μετ. Μίνα Καρδαμίτσα (Αθήνα, Ινστιτούτο του Βιβλίου – Μ. Καρδαμίτσα, 1992), σελ. 84,87.

χαρακτηριστικά των χθόνιων θεών και διατηρούσε μόνο ίχνη της αρχικής θέσης που κατείχε”²⁹. “Αξίζει να σημειωθεί ότι ο Ιπποκράτης, ο εμπνευστής του ιατρικού όρκου, θήτευσε στο ιερό του Ασκληπιού και απέκτησε γνώσεις, οι οποίες κληροδοτούνταν από τους ιερείς του ναού στην Κω”³⁰. “Μάλιστα ο Ασκληπιός, ως θεός της Ιατρικής λατρεύτηκε για 1000 περίπου χρόνια σε διάφορες περιοχές, από τη Μικρά Ασία έως την Ιταλία. Η συνεισφορά του Ασκληπιού στην Ιατρική έχει αναγνωριστεί τόσο που θεωρείται ιδρυτής της. Αξιοσημείωτο είναι ότι, ακόμη και σήμερα, οι γιατροί όλου του κόσμου ορκίζονται με τον όρκο του Ιπποκράτη στο θεό Απόλλωνα και στον Ασκληπιό (“Ομνύω Απόλλωνα ἱητρὸν καὶ Ἀσκληπιὸν καὶ Ὑγίαν καὶ θεοὺς πάντας τε καὶ πάσας,...”)³¹ ³²“Μάλιστα, οι ιπποκρατιστές γιατροί, ενώ μπορεί να έρχονταν σε σύγκρουση με ορισμένους μάντεις, ποτέ όμως δεν ήρθαν σε σύγκρουση με τη θρησκεία των μεγάλων ιερών του Ασκληπιού, τη στιγμή μάλιστα που η θρησκευτική ιατρική των ιερών του άρχιζε να γνωρίζει μία χωρίς προηγούμενο επιτυχία, χάρη στις θαυματουργικές θεραπείες όπου ακριβώς αποτυπωνόταν η δύναμη του θεού”.³³ Ακόμη, η συγγραφέας Alice Walton αναφέρει ότι “τα ιερά του Ασκληπιού λοιπόν έγιναν τόποι όπου πολλοί άνθρωποι κατέφευγαν για λόγους υγείας, και με αυτή τους την ιδιότητα απέκτησαν φήμη. Έτσι, το δημοφιλέστερο Ασκληπιείο ήταν εκείνο που ήταν συγκροτημένο κατά τέτοιο τρόπο, ώστε να συνδυάζει τα πλεονεκτήματα της υγιεινής τοποθεσίας με την εντυπωσιακή οργάνωση και διεξαγωγή των τελετουργιών.

Για τα Ασκληπιεία επέλεγαν τοποθεσίες με άφθονο δροσερό αέρα, που έτερπαν τα μάτια των ανθρώπων με την ποικιλομορφία του τοπίου. Για κανέναν άλλο θεό δεν είχε επιλεγεί ένας τόσο υγιεινός και παρθένος τόπος, όσο για τον Ασκληπιό στην Πέργαμο. Στην Καρχηδόνα το Ασκληπιείο βρισκόταν πάνω στην Ακρόπολη. Τα πιο φημισμένα θεραπευτήρια βρίσκονταν σε μικρή απόσταση από την πόλη, όπως στην Επίδαυρο, στην Κω, στην Πέργαμο και στη Ρώμη. Το Ασκληπιείο της Αθήνας βρισκόταν, συνωστισμένο με άλλα κτίσματα, στη νότια πλαγιά της Ακρόπολης, αλλά υπήρχε και δεύτερο Ασκληπιείο στον Πειραιά.”³⁴

²⁹ Walton Alice, *Ασκληπιός, η λατρεία του Έλληνα θεού της Ιατρικής*, ελλ. μετ. Θεόδωρος Π. Ξένος (Αθήνα, Ινστιτούτο του Βιβλίου -Α. Καρδαμίτσα, 2007), σελ. 63.

³⁰ Walton Alice, *Ασκληπιός, η Λατρεία του Έλληνα θεού της Ιατρικής*, ελλ. μετ. Θεόδωρος Π. Ξένος (Αθήνα, Ινστιτούτο του Βιβλίου - Α. Καρδαμίτσα, 2007), σελ. 186.

³¹ *Όρκος του Ιπποκράτη*, el.m.wikipedia.org (20/12/2021).

³² *Ασκληπιός – IatrikiOnline*, Ιατρικό βήμα, Απρίλιος -Μάιος 2006, www.iatrikionline.gr (20/12/2021).

³³ Jacques Jouanna, *Ιπποκράτης*, ελλ. μετ. Δημήτρης Δ. Τσιλιβέροδης (Αθήναι, Ινστιτούτο του Βιβλίου – Α. Καρδαμίτσα, 1998), σελ. 253.

³⁴ Walton Alice, *Ασκληπιός, η Λατρεία του Έλληνα θεού της Ιατρικής*, ελλ. μετ. Θεόδωρος Π. Ξένος (Αθήνα, Ινστιτούτο του Βιβλίου – Α. Καρδαμίτσα, 2007), σελ. 63.

Επίσης, η Alice Walton παρατηρεί ότι “οι εξαγνιστικές και θεραπευτικές ιδιότητες μάλιστα του γλυκού νερού είναι τόσο γνωστές, ώστε θα ήταν περιττό να τονίσουμε τη σπουδαιότητα της πηγής, η οποία βρίσκεται άμεσα συνδεδεμένη με κάθε Ασκληπιείο. Η ιδέα ότι τα βουνά και τα δέντρα κατοικούνταν από αγαθοποιά πνεύματα απέδιδε σε κάθε πηγή τη Νύμφη – φύλακά της. Οι πηγές συχνά διέθεταν μαντικές ικανότητες, ενώ μερικές χάριζαν στους ασθενείς την υγεία. Ίσως πολλές φορές η λατρεία του Ασκληπιού να είχε εισαχθεί σε περιοχή όπου ένα φρέαρ θεωρείτο ιερό και η εκεί Νύμφη να είχε υποταγεί στο νεοφανή θεό, εξηγώντας έτσι την παρουσία ησόνων θεοτήτων, οι οποίες εμφανίζονται ως κόρες του Ασκληπιού. Ο λίθος που βρέθηκε στην πηγή του Ασκληπιού της Αθήνας φέρει την επιγραφή “τα όρια του φρέατος” και χρονολογείται στο δεύτερο μισό του 5ου π.Χ. αιώνα. Καθώς ο λίθος καθόριζε τα όρια του περιβόλου του Ασκληπιού, θα ήταν φυσικότερο να φέρει επιγραφή σχετικά με όσα προαναφέρθηκαν, αν το φρέαρ δεν είχε αποτελέσει αντικείμενο σεβασμού ως έδρα λατρείας, προτού εισαχθεί εκεί η λατρεία του Ασκληπιού. Σύμφωνα με τη μαρτυρία του Πausανία στο έργο *I Αττικά* υπάρχει παράδοση ότι στο φρέαρ του Ασκληπιού η Αλκίππη, κόρη του Άρη και της Αγλαύρου, δέχθηκε επίθεση από τον Αλιρρόθιο, γιο του Ποσειδώνος”³⁵. Επίσης, η Alice Walton επισημαίνει ότι “ο μύθος αυτός εξηγεί την υφάλμυρη γεύση του νερού του φρέατος. Η Αλκίππη θα πρέπει να ήταν η Νύμφη της πηγής, που αντικαταστάθηκε από την Υγεία με την εισαγωγή της λατρείας του Ασκληπιού. Η Υγεία, ωστόσο, δεν εισήχθη από την Επίδαυρο και κατά την πρώτη πεντηκονταετία της λατρείας του Ασκληπιού στην Αθήνα ήταν τελείως άγνωστη. Ο Αίλιος Αριστείδης στον “1ο Ιερό Λόγο του”: “[35]^δ Καί πάλιν τῇ δεκάτῃ τοῦ μηνός ἐδόκει μοι Ἄντωνῖνος ὁ Πυθοδώρου διαλέγεσθαι περὶ Νυμφῶν ἐπαινῶν· εἰπεῖν οὖν καὶ αὐτός ὅτι οὐκ εἶεν θεαῖ χαριέστεραι, πάντως δέ εἶναι καὶ τῷ ἐπιεικεῖ ἀπολαύειν αὐτῶν, εἰ καὶ μὴ πολλά λουμένῳ, τὰ γε μέτρια. ταῦτα τε δὴ καὶ Ὑγείας ἐδόκουν τι λέγειν ἐγκώμιον”³⁶ θεωρούσε ότι οι νύμφες μεριμνούν για την πηγή του Ασκληπιού και ότι οι ικέτες πρέπει να του απευθύνουν χαιρετισμό.

Επιπλέον, η Alice Walton επισημαίνει ότι “οι κρήνες βρίσκονταν μέσα σε κτίρια με λιγότερο ή περισσότερη περίτεχνη διακόσμηση. Κατά τον Πausανία στο έργο *II Κορινθιακά* γίνεται αναφορά ότι πολύ όμορφη ήταν η κρήνη στην Επίδαυρο”³⁷. Ακόμη, όπως παρατηρεί η

³⁵ΠΡΒΛ. Πausανία *I Αττικά*, 21, 4 στο Walton Alice, *Ασκληπιός, η λατρεία του Έλληνα θεού της Ιατρικής*, ελλ. μετ. Θεόδωρος Π. Ξένος (Αθήνα, Ινστιτούτο του Βιβλίου – Α. Καρδαμίτσα, 2007), σελ. 67.

³⁶ Αίλιος Αριστείδης, *Ιεροί Λόγοι, σώμα και γλώσσα στα όνειρα ενός ρήτορα*, Εισαγωγή, μετάφραση, σχόλια, Ελισάβετ Κούκη, Εκδόσεις ΣΜΙΛΗ, Μάρτιος 2012, Αθήνα, σελ. 78,80.

³⁷ΠΡΒΛ. Πausανία *II Κορινθιακά*, 27, 5 στο Walton Alice, *Ασκληπιός, η λατρεία του Έλληνα θεού της Ιατρικής*, ελλ. μετ. Θεόδωρος Π. Ξένος (Αθήνα, Ινστιτούτο του Βιβλίου – Α. Καρδαμίτσα, 2007), σελ. 67.

Alice Walton “κοντά στο μεγάλο άγαλμα του θεού υπήρχε μία δεύτερη παροχή νερού, διότι όταν ο Πausanias θέλησε να μάθει για ποιο λόγο οι ιερείς δεν περιχύνουν το άγαλμα ούτε με νερό ούτε με λάδι, ενώ τόσο στην Ολυμπία όσο και στην Αθήνα αγάλματα κατασκευασμένα από το ίδιο υλικό απαιτούσαν τη χρήση του ενός ή του άλλου, η απάντηση που του δόθηκε, όπως αναφέρεται στο Πausanias στο έργο του V Ηλιακών Α', ήταν ότι εκεί το άγαλμα του θεού και ο θρόνος του βρίσκονταν πάνω σε φρέαρ – επί φρέατι”³⁸. Επίσης, κατά την Alice Walton “στην Αθήνα η κρήνη έκλεινε με πόρτες και υπήρχε ένα είδος εισόδου που οδηγούσε σε αυτήν. Όπως αναφέρεται στον Πausanias στο έργο I Αττικά, η πηγή του Αμφιαράου στον Ωρωπό δεν χρησιμοποιούνταν ούτε για θυσίες ούτε για εξαγνισμούς, αλλά εάν η ασθένεια κάποιου θεραπευόταν στο ιερό, ο θεραπευμένος έριχνε ένα νόμισμα, χρυσό ή ασημένιο, στην πηγή. Το φρέαρ στην Πέργαμο, για να γίνει αναφορά στον Αριστείδη, βρισκόταν στο ωραιότερο μέρος της γης. Το δεύτερο μέρος αυτού του λόγου του Αριστείδη περιέχει υπερβολικά εγκώμια για τις ιδιότητες του νερού του φρέατος. Ο Αριστείδης δηλώνει ότι αν επρόκειτο να διαλέξει ανάμεσα σε αυτό και σε ένα ποτήρι με το γλυκύτερο κρασί, θα διάλεγε το νερό – “1ος Ιερός Λόγος”³⁹: “ἐγένετο δέ ὁ λόγος καί περί τοῦ ἱεροῦ τοῦ ἐν Περγᾶμῳ καί τοῦ φρέατος, οἷον μὲν τι εἶη αὐτόν προσελθόντα πιεῖν, οἷον δέ ἕτερον πίνοντα ἰδεῖν, οἷον δέ αὐτό ἰδεῖν. ταῦτα τε οὕτως ἐδόκουν διαλέγεσθαι καί τυγχάνειν ἀκηκοώς ὥς, εἰ γενοίμην ἐν χερσὶ τοῦ θεοῦ, ἐλπίδες εἶεν.”⁴⁰ “Ακόμη και η πρόχειρη ανάγνωση των κειμένων του Αριστείδη μάς αφήνει μια ζωντανή αίσθηση ότι υπήρχαν θερμά και ψυχρά λουτρά, που εναλλάσσονταν με λουτρά σε κοντινό ποτάμι ή θάλασσα. Ο Αριστείδης σημειώνει ότι δεν μπορεί να απαριθμήσει πόσες φορές ή σε πόσους ποταμούς, πηγές ή θάλασσες τον διέταξε ο θεός να λουστεί στην Ελαία, τη Σμύρνη και σε άλλα μέρη – “2ος Ιερός Λόγος”: “[10]...ἔδει δ' αὐτῷ χρῆσθαι λούμενον ἐξίοντα ἐκ τοῦ θερμοῦ εἰς τό ψυχρόν ... [50] Ἐτερον τοίνυν λουτρόν ἐν Σμύρνην προσετάχθη χειμῶνος ἱσταμένου, ἔδει δε πορευθέντα πρὸς τὰς πηγὰς τὰς θερμὰς τῷ μὲν θερμῷ ὕδατι μὴ χρῆσθαι, τῷ δέ παραρρέοντι ποταμῷ. καὶ ἦν ἡμέρα πᾶσα ἔφυδρός τε καὶ ψυχρά καὶ τό ὕδωρ τοσοῦτον διέλιπεν ὅσον ἀρκέσαι τῇ πορείᾳ· καὶ πρῶτον ἦν τῶν θαυμάτων τοῦτο. δείλη τε ἦν ὥστ' αὖ καὶ τό λουτρόν ἐγένετο καὶ ἐπέπνει βορέας ἀκραής... Τοιαυτὴ δέ ἐν Περγᾶμῳ πάλιν χειμῶνος τε καὶ ἐν λεπτότητι θαυμαστῇ τοῦ σώματος, ὥστε πολὺν χρόνον

³⁸ΠΡΒΛ. Πausanias V Ηλιακών Α', 11, 11 στο Walton Alice, *Ασκληπιός, η λατρεία του Έλληνα θεού της Ιατρικής*, ελλ. μετ. Θεόδωρος Π. Ξένος (Αθήνα, Ινστιτούτο του Βιβλίου – Α. Καρδαμίτσα, 2007), σελ. 68.

³⁹ Walton Alice, *Ασκληπιός, η λατρεία του Έλληνα θεού της Ιατρικής*, ελλ. μετ. Θεόδωρος Π. Ξένος (Αθήνα, Ινστιτούτο του Βιβλίου – Α. Καρδαμίτσα, 2007), σελ. 68.

⁴⁰ Αἴλιος Αριστείδης, *Ιεροὶ Λόγοι, σώμα και γλώσσα στα όνειρα ενός ρήτορα*, Εισαγωγή, μετάφραση, σχόλια Ελισάβετ Κούκη, Εκδόσεις ΣΜΙΛΗ, Μάρτιος 2012, Αθήνα, σελ. 82,84.

πάνυ τοῦ οἰκήματος οὐκ ἐξέβην οὗ κατεκείμεν, ἐκέλευσε λούσασθαι τῷ ποταμῷ τῷ διὰ τῆς πόλεως ῥέοντι – ὁ δ' ἔρει πολὺς ἐξ ὀμβρῶν – καὶ προεῖπεν ὥς τριῶν τῶν λουτρῶν ἐσομένων... [54] Ἐτερον τοίνυν ἐν Ἑλαίᾳ ταύτῃ γενόμενον. Ἐπεμψέ με λουσόμενον θαλάττῃ, πλοῖον τε δὴ προειπὼν Ἀσκληπιὸν ὀρμοῦν ἐπὶ τῷ στόματι τοῦ λιμένος, ... [80] ... καὶ μὴν ὅσα αὖ ποταμοῖς < ἢ > πηγαῖς ἢ καὶ θαλάττῃ προσέταξεν χρῆσασθαι, ἢ πρότερον τούτων ἢ ὕστερον, τὰ μὲν πρὸς Ἑλαίᾳ, τὰ δὲ Σμύρνη καὶ ἐν οἴστισι τοῖς καιροῖς ἕκαστα αὐτῶν, ἀμύθητα ἂν εἴη λέγειν.”⁴¹ ⁴².

Κατὰ την παρατήρηση της Alice Walton “το σπήλαιο, το οποίο αποτελούσε τον πρωταρχικό τόπο λατρείας του Ασκληπιού, αντικαταστάθηκε από το συνηθισμένο ναό κατά την κλασική περίοδο και μόνο ίχνη της προγενέστερης χρήσης του έχουν απομείνει. Εντούτοις, στην περίπτωση του ιερού του Τροφωνίου διατηρήθηκε ο πρώτος χαρακτήρας του. Η περιγραφή που κάνει ο Πausanias στο έργο του IX Βοιωτικά για το μαντείο του Τροφωνίου στην περιοχή της Λιβαδειάς μας δίνει μία καθαρή εικόνα για το πρώτο τελετουργικό της λατρείας του Ασκληπιού” ⁴³. Η Alice Walton αναφέρει ότι “στον παιάνα του Ισύλλου αναφέρεται ότι κανείς δεν μπορούσε να κατέλθει στο ιερό του Ασκληπιού στην Τρίκκη (Τρίκαλα) της Θεσσαλίας αν δεν είχε προηγουμένως προσφέρει θυσία στο βωμό του Απόλλωνα Μαλεάτα.

Οι λέξεις “εἰς ἄδυτον καταβάς” μας δίνουν όλο το ιστορικό του σπηλαίου, που υπήρχε μέσα στο ναό, κατάλοιπο του αρχέγονου λατρευτικού τυπικού. Υπάρχει μία περίπτωση που η λέξη ἄδυτον χρησιμοποιείται σε στήλη της Επιδαύρου, όταν ένας παραλυτικός μεταφέρθηκε εκτός αδύτου. Ίσως πρόκειται για εκ παραδρομής χρήση της λέξης ἄδυτον αντί για ἄβατον, το συνηθισμένο όνομα του υπνοδωματίου, ή ίσως επιδιώκει να αποδείξει ότι οι ιάσεις των ασθενών γίνονταν ακριβώς μέσα στο ίδιο το ἅγιον τῶν ἁγίων. Γιατί σε πάρα πολλούς ναούς υπήρχαν συγκεκριμένοι κανονισμοί σχετικά με τη δυνατότητα εισόδου στα ανώτερα του ιερού, όπου μόνον οι ιερεῖς και ιδιαίτερος εξαγνισμένα άτομα μπορούσαν να εισέλθουν. Μία μακρά σειρά κανόνων απαιτούσε ο ιερέας του Αμφιαράου να βρίσκεται στο Ιερόν τουλάχιστον επί δέκα ημέρες κάθε μήνα του χειμῶνα, χωρίς, ωστόσο, η απουσία του να υπερβαίνει τις τρεις συνεχόμενες ημέρες. Κατὰ τον Πausanias στο έργο II

⁴¹ Αἴλιος Ἀριστείδης, *Ιεροὶ Λόγοι, σώμα και γλώσσα στα όνειρα ενός ρήτορα*, Εισαγωγή, μετάφραση, σχόλια Ελισάβετ Κούκη, Εκδόσεις ΣΜΙΛΗ, Μάρτιος 2012, Αθήνα, σελ. 112, 134, 136, 152.

⁴² ΠΡΒΛ. Πausanias *I Αττικά*, 34, 4 στο Walton Alice, *Ασκληπιός, η λατρεία του Έλληνα θεού της Ιατρικής*, ελλ. μετ. Θεόδωρος Π. Ξένος (Αθήνα, Ινστιτούτο του Βιβλίου – Α. Καρδαμίτσα, 2007), σελ. 68.

⁴³ ΠΡΒΛ. Πausanias *IX Βοιωτικά*, 39, 9 κ.ε. στο Walton Alice, *Ασκληπιός, η λατρεία του Έλληνα θεού της Ιατρικής*, ελλ. μετ. Θεόδωρος Π. Ξένος (Αθήνα, Ινστιτούτο του Βιβλίου – Α. Καρδαμίτσα, 2007), σελ. 69, 70.

Κορινθιακά γίνεται αναφορά ότι στη Σικυώνα υπήρχε διπλό οικοδόμημα, το εσωτερικό ιερό του οποίου ήταν αφιερωμένο στον Απόλλωνα Κάρνειο και όπου μόνον οι ιερείς είχαν το δικαίωμα να εισέρχονται”⁴⁴.

Ακόμη, η Alice Walton κάνει λόγο ότι “ο ναός ή σηκός του Ασκληπιού δεν υπήρξε ποτέ επιβλητικό οικοδόμημα. Ο ναός κλειδωνόταν κατά τη διάρκεια της νύχτας, αλλά στην Πέργαμο μία είσοδος έμενε ανοιχτή έτσι ώστε να είναι ορατό το εσωτερικό του ναού – “1ος Ιερός Λόγος”⁴⁵: “ [10] ... ὁ δ' ἔφη ἑξόπισθε τοῦ νεώ· καί γάρ εἶναι περί λύχνους ἤδη τούς ιερούς τάς τε δὴ κλείς ἀνακομίζειν τόν νεωκόρον. καί τυχεῖν ἐν τούτῳ κλεισθέν τό ἱερόν, οὕτω μέντοι ὥστε καί συγκεκλεισμένου εἰσοδόν τέ τινα λείπεσθαι καί τὰ ἔνδον ὁρᾶσθαι.”⁴⁶ Το κλειδί του ναού ήταν ιερό και οι κλειδούχοι κατείχαν σημαντικό αξίωμα. Σε νόμισμα της Περγάμου του 2ου αιώνα π.Χ. υπάρχει στην εμπρόσθια όψη γενειοφόρος κεφαλή του Ασκληπιού, ενώ στην οπίσθια όψη εικονίζονται ένα φίδι και ένα κλειδί. Υπήρχε ελάχιστη ομοιομορφία στα κατά τόπους Ασκληπιεία όσον αφορά το χώρο εγκοίμησης. Όπως έχουμε ήδη αναφέρει, οι ικέτες μπορούσαν να κοιμούνται είτε στα προστώα (στοά με κίονες μπροστά από την είσοδο του ναού), είτε στους προδόμους των ναών, όπου υπήρχαν λατρευτικά αγάλματα, είτε σε κάποιο ιδιαίτερο διαμέρισμα που προσφερόταν γι' αυτό το σκοπό. Στο ιερό του Αμφιαράου οι εγκοιμώμενοι καταλαμβάνουν το χώρο γύρω από το βωμό, οι άνδρες προς την ανατολή και οι γυναίκες προς τη δύση. Κατάλυμα σαν κι αυτό πρόσφεραν τα μικρότερα Ασκληπιεία. Ο Αριστοφάνης στο έργο του Πλούτος περιγράφει ότι ένα μόνο δωμάτιο υπάρχει στο Ασκληπιείο της Αθήνας, μέσα στο οποίο υπήρχε βωμός για την πρόθυσιν (προκαταρκτική θυσία) και ανάκλιντρο για τους εγκοιμωμένους. Αυτό ήταν χωρισμένο από το τέμενος, διότι τα ιερά φίδια εισέρχονται στο εγκοιμητήριο από το τέμενος και επιστρέφουν σε αυτό”⁴⁷. Η Alice Walton αναφέρει την περιγραφή που κάνει ο Αριστοφάνης στο έργο του Πλούτος η οποία δίνει την πληροφορία “ότι στο δωμάτιο αυτό υπήρχε τράπεζα πάνω στην οποία τοποθετούσαν τις προσφορές, όχι όμως αυτές για τις επίσημες θυσίες στο θεό”⁴⁸. Επίσης, η

⁴⁴ΠΡΒΛ. Πανσανία II Κορινθιακά, 10, 2 στο Walton Alice, *Ασκληπιός, η λατρεία του Έλληνα θεού της Ιατρικής*, ελλ. μετ. Θεόδωρος Π. Ξένος (Αθήνα, Ινστιτούτο του Βιβλίου – Α. Καρδαμίτσα, 2007), σελ. 71.

⁴⁵ Walton Alice, *Ασκληπιός, η λατρεία του Έλληνα θεού της Ιατρικής*, ελλ. μετ. Θεόδωρος Π. Ξένος (Αθήνα, Ινστιτούτο του Βιβλίου – Α. Καρδαμίτσα, 2007), σελ. 71.

⁴⁶ Αΐλιος Αριστείδης, *Ιεροί Λόγοι, σώμα και γλώσσα στα όνειρα ενός ρήτορα*, Εισαγωγή, μετάφραση, σχόλια Ελισάβετ Κούκη, Εκδόσεις ΣΜΙΛΗ, Μάρτιος 2012, Αθήνα, σελ. 66.

⁴⁷ΠΡΒΛ. Αριστοφάνη, *Πλούτος* 652 – 747 στο Walton Alice, *Ασκληπιός, η λατρεία του Έλληνα θεού της Ιατρικής*, ελλ. μετ. Θεόδωρος Π. Ξένος (Αθήνα, Ινστιτούτο του Βιβλίου – Α. Καρδαμίτσα, 2007), σελ. 72, 73.

⁴⁸ΠΡΒΛ. Αριστοφάνη, *Πλούτος* 678 στο Walton Alice, *Ασκληπιός, η λατρεία του Έλληνα θεού της Ιατρικής*, ελλ. μετ. Θεόδωρος Π. Ξένος (Αθήνα, Ινστιτούτο του Βιβλίου – Α. Καρδαμίτσα, 2007), σελ. 73.

Alice Walton θεωρεί ότι “ίσως να πρόκειται για δωμάτιο όπου γινόταν θεραπεία. Σύμφωνα με τη μαρτυρία του Πανσανία στο έργο του *II Κορινθιακά* γίνεται αναφορά ότι στην Επίδαυρο οικοδομήθηκε ένας ιδιαίτερος χώρος για τους εγκοιμωμένους πέρα από το ναό”⁴⁹. Επιπλέον, κατά την παρατήρηση της Alice Walton “το αποκαλούσαν ἄβατον ἢ ἐγκοιμητήριον. Ο όρος κοιμητήριον χρησιμοποιείται στον *Ωρωπό*.”⁵⁰

4. Τόποι λατρείας.

Καταρχήν, “τα Ασκληπιεία ήταν ιερά και τόποι λατρείας του ήρωα, ιερού ιατρού και θεραπευτή θεού Ασκληπιού. Ήταν στην πραγματικότητα τα πρώτα νοσοκομεία ή μάλλον συγκροτήματα κτιρίων υγείας, όχι μόνο του ελληνικού χώρου αλλά και όλου του δυτικού πολιτισμού και πρόσφεραν τις υπηρεσίες τους στην ελληνική ευρύτερη περιφέρεια για πολλούς αιώνες, από την εποχή περίπου του Τρωικού πολέμου ως τον 6ο αιώνα μ.Χ., εποχή της πλήρους επικράτησης του Χριστιανισμού.

Το να επισκεφθεί κάποιος το Ναό του Ασκληπιού δεν ήταν απλή υπόθεση. Έπρεπε να τον καλέσουν οι Ιερείς του Ναού. Έπρεπε να προηγηθεί νηστεία, καθαριστικό λουτρό και ψυχικός καθαρισμός. Πριν κοιμηθεί στην Ιερά Κλίνη έπρεπε να μάθει τα τελετουργικά καθαρισμού και να κάνει θυσίες. Όλα αυτά πριν εισέλθει στο Ναό.

Όμως είναι γνωστό ότι τη νύχτα που τον καλούσαν οι Ιερείς, για να κοιμηθεί στο Ἄβατον, ντυνόταν στα λευκά. Καθόταν δίπλα στο ιερό Ἀγαλμα του θεού, το οποίο περιβαλλόταν από ζωντανά φίδια. Έπρεπε να τα ταΐσει με γλυκά εδέσματα, για να τα τραβήξει μακριά από το Ἀγαλμα, και ύστερα να προσευχηθεί στο θεό. Ύστερα ένας ιερέας τον έβαζε να κοιμηθεί στην Ιερά Κλίνη και του έλεγε “Μην φοβηθείς από αυτά που θα δεις στο όνειρό σου τη νύχτα.”

Το πρωί οι Ιερείς συζητούσαν με τους ασθενείς το όνειρο που είδαν. Η ευθύνη των Ιερέων ήταν να προετοιμάσουν τον ασθενή να δει το θεϊκό όνειρο και, αν χρειαζόταν, να ερμηνεύσουν στον άρρωστο τις εντολές του θεού.

Στο Ασκληπιείο της Επίδαυρου η τελική θεραπεία που δινόταν από τον Ασκληπιό γινόταν με την “εγκοίμηση” στο Ἄβατον. Την κρίσιμη ημέρα γινόταν ξανά θυσία. Ο θεραπευόμενος, αφού έτρωγε από το θυσιασμένο ζώο και έπινε πολύ ποτό και νέκταρ, με τη συνοδεία μουσικής από τον αυλό του Ασκληπιού οδηγείτο σε κατάσταση έκστασης – διευρυμένης κατάστασης συνειδητότητας – μέσω πολλών διαδρομών στη λαβυρινθώδη κατασκευή της Θόλου, όπου κοιμόταν πάνω στο ακόμη ζεστό δέρμα του θυσιασμένου ζώου – πιθανόν για να επωφεληθεί από την ενέργεια του καθαγιασμένου ζώου – και του ζητούσαν να μείνει σιωπηλός οτιδήποτε κι αν άκουγε ή έβλεπε.

Οι ιερείς του Ασκληπιού ήταν ιατροί και θεολόγοι ταυτοχρόνως. Ήξεραν από ονειρομαντεία, από βότανα, από χειρουργική. Πριν κοιμηθεί ο άρρωστος στην Ιερά Κλίνη, οι Ιερείς τον παρακολουθούσαν, όταν κοιμόταν, για να εντοπίσουν σημεία που θα έδειχναν ότι είναι έτοιμος να κοιμηθεί στο Ἄβατον. Όταν οι οιωνοί ήταν σωστοί, ο ασθενής εισερχόταν στο

⁴⁹ΠΡΒΛ. Πανσανία *II Κορινθιακά*, 27, 2 στο Walton Alice, *Ασκληπιός, η λατρεία του Έλληνα θεού της Ιατρικής*, ελλ. μετ. Θεόδωρος Π. Ξένος (Αθήνα, Ινστιτούτο του Βιβλίου – Α. Καρδαμίτσα, 2007), σελ. 73.

⁵⁰Walton Alice, *Ασκληπιός, η λατρεία του Έλληνα θεού της Ιατρικής*, ελλ. μετ. Θεόδωρος Π. Ξένος (Αθήνα, Ινστιτούτο του Βιβλίου – Α. Καρδαμίτσα, 2007), σελ. 67,68, 69, 70, 71, 72, 73.

Άβατον. Εκεί εθεωρείτο ότι θα κοιμηθεί δίπλα στο θεό Ασκληπιό. Θα έβλεπε ένα όνειρο, όπου είτε θα τον θεράπευε άμεσα ο θεός, είτε θα του έλεγε τι να κάνει, για να θεραπευθεί. Όταν θεραπευόταν, έπρεπε να χαράξει σε μία επιγραφή την εμπειρία που έζησε, ώστε οι νέοι ασθενείς να θαυμάζουν την ιαματική δύναμη του θεού Ασκληπιού.”⁵¹

Στη συνέχεια, η Alice Walton στο έργο της “Ασκληπιός, η λατρεία του Έλληνα θεού της Ιατρικής” αναφέρει τα πιο κύρια Ασκληπιεία ιστορικά. “Κατά την εξέλιξη της λατρείας του Ασκληπιού οι ιστορικές και γεωγραφικές ομάδες που θα αναφερθούν συμπίπτουν σε μεγάλο βαθμό. Οι φιλολογικές και επιγραφικές πηγές μας πληροφορούν ότι υπήρχαν περί τα 207 Ασκληπιεία, αλλά τα 161 από αυτά μας είναι γνωστά μόνο από νομίσματα, τα οποία φέρουν έναν ή περισσότερους από τους γνωστούς τύπους του Ασκληπιού, της Υγιείας ή του Τελεσφόρου. Ωστόσο, η ύπαρξη παρόμοιων νομισμάτων σε οποιαδήποτε δεδομένη τοποθεσία δεν αποτελεί απόδειξη ότι εκεί υφίστατο λατρεία του Ασκληπιού. Πάρα πολλά από αυτά κόπηκαν κατά τη Ρωμαϊκή Αυτοκρατορική Περίοδο και τα σχέδιά τους ενδέχεται να μεταφέρθηκαν από τη μία πόλη στην άλλη. Το πιθανότερο, πάντως, είναι ότι υπήρχε λατρεία του θεού σε μεγάλο αριθμό πόλεων όπου βρέθηκαν παρόμοια νομίσματα με τον Ασκληπιό, αν και οι συγκεκριμένες πόλεις δεν είναι δυνατόν να καθοριστούν με βεβαιότητα, εκτός αν έλθουν στο φως επιπρόσθετα ευρήματα. Ελάχιστες είναι οι πόλεις στις οποίες βρέθηκαν αγάλματα ή γλυπτά ή υπάρχει υπόνοια για κάτι ανάλογο. Παρόμοιες ενδείξεις αποτελούν λιγότερο ικανοποιητικές πηγές, ακόμη και από την περίπτωση των νομισμάτων.

Καταρχήν, η Alice Walton αναφέρεται στον τόπο λατρείας που υπήρχε στη i) Θεσσαλία – Τρίκκη (Τρίκαλα). Συγκεκριμένα, αναφέρει ότι ο αρχαιότερος τόπος λατρείας του Ασκληπιού βρισκόταν στη Θεσσαλία. Ο συνήθης τύπος του Ασκληπιού, σε όρθια στάση με φίδι και βακτηρία, χρησιμοποιείται σε όλα τα νομίσματα της περιοχής. Πρέπει να τονιστεί ότι, οι δύο γιοι του Ασκληπιού οδήγησαν τα στρατεύματα από την Τρίκκη στην Τροία. Όπως αναφέρεται στο Στράβωνα στο έργο του Γεωγραφικά, η Τρίκκη θεωρείται γενέτειρα του θεού Ασκληπιού⁵², αλλά επίσης γίνεται αναφορά στο έργο του Γεωγραφικά ότι ήταν και το αρχαιότερο και διασημότερο ιερό του⁵³. Επίσης, κατά το Στράβωνα στο έργο του Γεωγραφικά γίνεται αναφορά ότι και εδώ, στην Τρίκκη, έχουν καταγραφεί διάφορες θεραπείες.⁵⁴ Βρέθηκε νόμισμα του πρώτου μισού του 4ου αιώνα που απεικονίζεται ο Ασκληπιός να είναι καθιστός και να ταΐζει φίδι, προσφέροντας του πουλί.”⁵⁵

Στη συνέχεια, ακολουθεί ο τόπος λατρείας που υπήρχε στην ii) Αττική – Αθήνα: Κατά την άποψη των Roland Martin και Henri Metzger “η εγκατάσταση της λατρείας του Ασκληπιού

⁵¹ Τα ιαματικά θαύματα που καταγράφονται στις επιγραφές της Επιδαύρου, [elflashbacks.blogspot.com\(20/12/2021\)](http://elflashbacks.blogspot.com(20/12/2021)).

⁵²ΠΡΒΛ. Στράβωνα ΙΔ Γεωγραφικά, 1, 39 στο Walton Alice, Ασκληπιός, η λατρεία του Έλληνα θεού της Ιατρικής, ελλ. μετ. (Αθήνα, Ινστιτούτο του Βιβλίου – Α. Καρδαμίτσα, 2007), σελ. 157.

⁵³ΠΡΒΛ. Στράβωνα Θ Γεωγραφικά, 5, 17 Η, 4, 4 στο Walton Alice, Ασκληπιός, η λατρεία του Έλληνα θεού της Ιατρικής, ελλ. μετ. Θεόδωρος Π. Ξένος (Αθήνα, Ινστιτούτο του Βιβλίου – Α. Καρδαμίτσα, 2007), σελ. 157.

⁵⁴ΠΡΒΛ. Στράβωνα Η Γεωγραφικά, 6, 15 στο Walton Alice, Ασκληπιός, η λατρεία του Έλληνα θεού της Ιατρικής, ελλ. μετ. Θεόδωρος Π. Ξένος (Αθήνα, Ινστιτούτο του Βιβλίου – Α. Καρδαμίτσα, 2007), σελ. 157.

⁵⁵Walton Alice, Ασκληπιός, η λατρεία του Έλληνα θεού της Ιατρικής, ελλ. μετ. Θεόδωρος Π. Ξένος (Αθήνα, Ινστιτούτο του Βιβλίου – Α. Καρδαμίτσα, 2007), σελ. 157.

στην Αθήνα οφείλεται στο μεγάλο λοιμό (πανώλη) που χτύπησε τους Αθηναίους στα πρώτα χρόνια του Πελοποννησιακού πολέμου, στη διάρκεια του οποίου οι αυτόχθονοι γιατροί καθώς και οι ήρωες και θεότητες τους της Ιατρικής είχαν αποδειχθεί ανίσχυροι.”⁵⁶ Σύμφωνα μάλιστα με τους Roland Martin και Henri Metzger γίνεται αναφορά ότι “ η επιδημία είχε αποδοθεί στην υποστήριξη που ο Απόλλων είχε υποσχεθεί στους Σπαρτιάτες, όπως αναφέρεται στο Θουκυδίδη στο έργο του Βιβλίο Β' - Ιστορία του Πελοποννησιακού Πολέμου⁵⁷, και σκέφτηκαν να καλέσουν σε βοήθεια τον κύριο της Επιδαύρου όταν, το 421 π.Χ., η Νίκειος ειρήνη (μεταξύ της Δηλιακής και της Πελοποννησιακής Συμμαχίας το 421 π.Χ. υπό τον Νίκια – Αθηναίο στρατηγό) αποκατέστησε την επικοινωνία με τη χερσόνησο. Μία επιγραφή κάνει γνωστό το ρόλο που έπαιξε σε αυτήν τη μεταφορά της λατρείας του Ασκληπιού κάποιος Τηλέμαχος, από το δήμο των Αχαρνών”.⁵⁸

Σύμφωνα με την Alice Walton “μέσα από τη λογοτεχνία η Αθήνα γνώριζε από πολύ καιρό τον ήρωα Ασκληπιό. Κατά τον 5ο αιώνα π.Χ. κάθε ευγενής Αθηναίος γνώριζε τα έργα του Ομήρου και του Ησίοδου και η πόλη δεν θα μπορούσε να ξεχάσει το Θηβαίο ποιητή που είχε τιμήσει με τόση χαρά. Έτσι, ο Ασκληπιός – άνθρωπος είχε γίνει γνωστός πριν από τον Ασκληπιό – θεό. Ένας άλλος λόγος, για τον οποίο ο Ασκληπιός έγινε αποδεκτός ως ήρωας μάλλον παρά ως θεός είναι το γεγονός ότι ήδη πριν από την εισδοχή του οι Αθηναίοι ήταν εξοικειωμένοι με έναν ήρωα – γιατρό, ίσως και με περισσότερους. Ο Σοφοκλής διητέλεσε κάποτε ιερέας ενός από αυτούς, του Άλκωνος, για τον οποίο ο μύθος έλεγε ότι είχε διδαχθεί την ιατρική τέχνη μαζί με τον Ασκληπιό από το Χείρωνα. Ο Ασκληπιός εμφανίστηκε στο Σοφοκλή και τον πρόταξε να συνθέσει παιάνα προς τιμήν του. Σύμφωνα με μία άλλη παράδοση, ο Σοφοκλής φιλοξένησε σπίτι του τον Ασκληπιό και έχτισε γι' αυτόν έναν βωμό. Γι' αυτό, όταν πέθανε, του αποδόθηκαν τιμές ήρωα υπό το όνομα Δεξιών και το όνομά του προσέδωσε μεγάλη τιμή στο Ασκληπιείο. Η πρωιμότερη μνεία της λατρείας του θεού απαντά στα Σχόλια του Ερμίππου για τον Πλούτο του Αριστοφάνη, στο στίχο 701.

Στην αθηναϊκή λατρεία υπήρχε η τάση να θεωρείται ο Ασκληπιός τοπικός ήρωας, ενώ σε άλλα μέρη της Ελλάδος επικρατούσε εντελώς αντίθετη τάση. Στην Αθήνα ο

⁵⁶Farnell Lewis Richard, *Ασκληπιός – Διόσκουροι*, ελλ. μετ. Ελένη Παπαδοπούλου (Εκδόσεις Ιάμβλιχος, 1997), σελ. 40.

⁵⁷ΠΡΒΛ. Θουκυδίδη Βιβλίο Β' - *Η Ιστορία του Πελοποννησιακού Πολέμου*, 54 στο Roland Martin και Henri Metzger, *Η Θρησκεία των Αρχαίων Ελλήνων*, ελλ. μετ. Μίνα Καρδαμίτσα (Αθήνα, Ινστιτούτο του Βιβλίου – Μ. Καρδαμίτσα, 1992), σελ. 78.

⁵⁸Roland Martin και Henri Metzger, *Η Θρησκεία των Αρχαίων Ελλήνων*, ελλ.μετ. Μίνα Καρδαμίτσα (Αθήνα, Ινστιτούτο του Βιβλίου – Μ. Καρδαμίτσα, 1992), σελ. 78.

Ασκληπιός συνδέθηκε με ήρωες μάλλον παρά με τους ανώτερους θεούς, ενώ στην Επίδαυρο και σε άλλα μέρη λατρευόταν μαζί με το Δία, τον Απόλλωνα, την Άρτεμη, κ.ο.κ. Είναι ενδιαφέρον να σημειώσουμε ότι, αν και στην Αθήνα το λατρευτικό τυπικό ήταν εν μέρει αυτό ενός ήρωα, οι παιάνες ακολουθούν την παραλλαγή του Ησιόδου, χωρίς ωστόσο να περιλαμβάνουν το χαρακτηριστικό στοιχείο που δικαιολογεί τη χρήση τους. Αν και ο Ασκληπιός θεωρείται γιος του Απόλλωνα και της Κορωνίδας, δεν υπάρχει καμία νύξη ούτε για το μύθο του Ίσχυρος ούτε για το θάνατό του”.⁵⁹

Κατά την παρατήρηση της Alice Walton “στην Αθήνα υπήρχαν αρκετά Ασκληπιεία. Δύο ναοί είχαν ανεγερθεί στο χώρο της Ακρόπολης, ο δεύτερος εκ των οποίων δεν αντικαθιστούσε τον πρώτο, αλλά είχε οικοδομηθεί σε μικρή απόσταση από αυτόν. Στον Πειραιά υπήρχε ένα Ασκληπιείο, για το οποίο υπάρχει μία και μοναδική αναφορά, αν και η έκφραση ὁ ἐν ἄστει ναός, η οποία χρησιμοποιείται για το ναό στην Ακρόπολη, ενδεχομένως υπονοεί ότι ο πειραιϊκός ναός ήταν κάποτε εξίσου σημαντικός. Τόσο ο Πausanias στο έργο του *Ἰ Αττικά* όσο και ο Ξενοφών στο έργο του *Απομνημονεύματα* αναφέρουν την ύπαρξη πηγής στο Ασκληπιείο της Ακρόπολης⁶⁰ και θα πρέπει να σημειωθεί ότι τόσο το άλσος όσο και το υψόμετρο συνετέλεσαν ώστε να καταστήσουν την εν λόγω τοποθεσία υγιεινή.”⁶¹

Κατά τους συγγραφείς Roland Martin και Henri Metzger, “μόλις στις αρχές του 4ου αιώνα η λατρεία του Ασκληπιού γίνεται λατρεία της πόλης της Αθήνας και τα *Επιδαύρια*, όπως και τα *Ασκληπιεία*, εντάσσονται στο ημερολόγιο των μεγάλων εορτών. Και εδώ, όπως και σε όλα τα άλλα μέρη, η επιρροή και η ευεργετική επίδραση του θεού αυξάνονται και χρειάζεται να δημιουργηθεί ένα ιερό μεγαλύτερο με όλα τα βασικά στοιχεία του. Το ιερό αυτό ιδρύεται στο ανατολικό μέρος του άνδρου, που καταλήγει στα εξωτερικά υποστηρίγματα του θεάτρου. Τότε οικοδομούν το ναό και το μεγάλο ἄβατο, διαρρυθμίζοντας μία πηγή αποκλειστικά για το ιερό, η οποία έπρεπε να συνδέεται άμεσα με τη στοά.

Ο Ασκληπιός, λοιπόν, διαθέτει τώρα τη δική του στέγη με τα απαραίτητα για την άσκηση της λατρείας του στοιχεία: το ναό, τη στοά ἐγκοίμησης με την κρήνη και την προσαγωγή του νερού, που φαίνεται ότι ήταν πάντα απαραίτητη, καθώς και το κτίριο για τα

⁵⁹Walton Alice, *Ασκληπιός, η λατρεία του Έλληνα θεού της Ιατρικής*, ελλ. μετ. Θεόδωρος Π. Ξένος (Αθήνα, Ινστιτούτο του Βιβλίου – Α. Καρδαμίτσα, 2007), σελ. 48

⁶⁰ΠΡΒΛ. Πausanias *Ἰ Αττικά*, 21, 4 Ξενοφώντα *Απομνημονεύματα* 3, 13, 3 στο Walton Alice, *Ασκληπιός, η λατρεία του Έλληνα θεού της Ιατρικής*, ελλ. μετ. Θεόδωρος Π. Ξένος (Αθήνα, Ινστιτούτο του Βιβλίου – Α. Καρδαμίτσα, 2007), σελ. 161.

⁶¹Walton Alice, *Ασκληπιός, η λατρεία του Έλληνα θεού της Ιατρικής*, ελλ. μετ. Θεόδωρος Π. Ξένος (Αθήνα, Ινστιτούτο του Βιβλίου – Α. Καρδαμίτσα, 2007), σελ. 161.

συμπόσια που εξακολουθούσε να λειτουργεί στο δυτικό άνδρo, όπου οι αρχικές εγκαταστάσεις, το άμφίδρυμα, αποκαταστάθηκαν κατά τον 1ο αιώνα, σύμφωνα με τη μαρτυρία μίας επιγραφής που αναφέρεται σε αυτό. Το Ασκληπιείο της Αθήνας μπορεί να συγκριθεί πλήρως με εκείνο της Κορίνθου, με τις αρχιτεκτονικές συνθέσεις που προσαρμόζονται στο χώρο και τις ειδικές τοπογραφικές συνθήκες του καθενός.”⁶² Και όπως επισημαίνει η συγγραφέας Alice Walton, “σε νομίσματα της περιόδου 186-146 π.Χ. απεικονίζονται ο Ασκληπιός και η Υγεία. Επίσης, σε άλλα νομίσματα απεικονίζεται ο θεός όρθιος, με βακτηρία, γύρω από την οποία έχει τυλιχθεί φίδι.”⁶³

iii) Επίδαυρος: Όπως υποστηρίζει η Alice Walton “η πόλη αυτή αποτελούσε την κατ' εξοχήν έδρα της ασκληπιακής λατρείας, έως ότου την επισκίασε η Πέργαμος. Ο θεός φέρει συχνότατα την επωνυμία Επιδάυριος, τόσο στα ελληνικά όσο και στα λατινικά, ενώ οι Επιδάυριοι του είχαν αφιερώσει την πόλη. Ισχυρίζονταν ότι η Επίδαυρος αποτελούσε τη γενέτειρα του θεού, και είχαν δώσει στα γειτονικά στην πόλη τους ακρωτήρια το όνομά του. Σύμφωνα με τη μαρτυρία του Πανσανία στο έργο του Κορινθιακά, ας σημειωθεί ότι εκτός από το κεντρικό Ασκληπιείο υπήρχε τέμενος με αγάλματα του θεού και της Ηπιόνης, στην ίδια την πόλη της Επιδάουρου”.⁶⁴

Επίσης, όπως αναφέρει ο καθηγητής Βασίλειος Λαμπρινουδάκης στο έργο του “Η φροντίδα της υγείας και η εξέλιξη της ιατρικής κατά την αρχαιότητα”, “το Ασκληπιείο της Επιδάουρου, όπου η λατρεία του Ασκληπιού μαρτυρείται από τον 6ο αιώνα π.Χ., θεωρήθηκε το λίκνο της αρχαίας ιατρικής. Τα άλλα Ασκληπιεία στον ελληνορωμαϊκό κόσμο, γύρω στα διακόσια, από τη Μικρά Ασία μέχρι τη Ρώμη, θεωρήθηκε ότι ιδρύθηκαν με μεταφορά της λατρείας από αυτό. Ήδη στον ύστερο 5ο αιώνα π.Χ. η λατρεία μεταφέρθηκε στη νότια πλευρά της Ακρόπολης των Αθηνών. Ακόμη, στο σημείο αυτό πρέπει να επισημανθεί ότι ο κ. Λαμπρινουδάκης αναφέρει ότι στην Επίδαυρο, το κέντρο της παραδοσιακής, θρησκευτικής θεραπείας, μαρτυρούνται από τον 2ο αιώνα π.Χ. οικογένειες γιατρών, που μεταδίδουν τη γνώση της ιατρικής ως επαγγελματικό μυστικό από πατέρα σε παιδί.”⁶⁵.

⁶²Roland Martin και Henri Metzger, *Η θρησκεία των Αρχαίων Ελλήνων*, ελλ. μετ. Μίνα Καρδαμίτσα (Αθήνα, Ινστιτούτο του Βιβλίου – Μ. Καρδαμίτσα, 1992), σελ. 96.

⁶³Alice Walton, *Ασκληπιός, η λατρεία του Έλληνα θεού της Ιατρικής*, ελλ. μετ. Θεόδωρος Π. Ξένος (Αθήνα, Ινστιτούτο του Βιβλίου – Α. Καρδαμίτσα, 2007), σελ. 162.

⁶⁴ΠΡΒΛ. Πανσανία *II Κορινθιακά*, 29, 1 στο Walton Alice, *Ασκληπιός, η λατρεία του Έλληνα θεού της Ιατρικής*, ελλ. μετ. Θεόδωρος Π. Ξένος (Αθήνα, Ινστιτούτο του Βιβλίου – Α. Καρδαμίτσα, 2007), σελ. 165.

⁶⁵ Λαμπρινουδάκης Βασίλειος, *Η φροντίδα της υγείας και η εξέλιξη της ιατρικής κατά την αρχαιότητα*, www.archaiologia.gr(21/12/2021).

Κατά την παρατήρηση των Roland Martin και Henri Metzger “σε καμιά άλλη τοποθεσία δεν παρουσιάζεται, περισσότερο από εδώ, ο Ασκληπιός ως ο θεραπευτής θεός και ο κυρίαρχο του ιερού· εν τούτοις, πουθενά αλλού δεν είναι τόσο στενά συνδεδεμένος με τον Απόλλωνα. Πρόκειται όμως για σύνδεση και κατά κανένα τρόπο για υποταγή. Και ίσως θα μπορούσαμε εδώ, καλύτερα από οποιοδήποτε άλλο μέρος, να συλλάβουμε με ακρίβεια την προέλευση και την εξέλιξη της λατρείας του Ασκληπιού. Πράγματι, ο Ασκληπιός εμφανίζεται, από τα τέλη του 6ου αιώνα, ως θεός που συνδέεται με τον Απόλλωνα, έχει όμως ήδη κληρονομήσει ορισμένες από τις τελετουργίες του Απόλλωνα. Εδώ δεν φαίνεται να έγινε μάχη μεταξύ των δύο. Ο Ασκληπιός δεν εγκαταστάθηκε στο ιερό του Απόλλωνα για να τον εκτοπίσει. Εγκαταστάθηκε σε κάποια απόσταση από το απολλώνειο ιερό και ο Απόλλων συνέχισε να δέχεται τις προπαρασκευαστικές θυσίες από όσους ζητούσαν ιατρική συμβουλή. Κατά τον 4ο αιώνα, εποχή της μεγάλης άνθησης της λατρείας και του ιερού του Ασκληπιού, όταν ιδρύονται παντού παραρτήματα, ο Απόλλων συνεχίζει να είναι εγκαταστημένος στη δική του περιοχή που δεν είναι καθόλου παραμελημένη, αλλά αντίθετα κατέχει μία θέση σημαντική σε όλα τα έργα που πραγματοποιούνται και οι εγκαταστάσεις στο ιερό του είναι εξίσου πολυτελείς και δαπανηρές με εκείνες του ιερού του Ασκληπιού.

Η Θόλος – Θυμέλη – το κυκλικό κτίριο της Επιδαύρου που ήταν μέσα στον περίβολο είχε γίνει περισσότερο ένα σύμβολο και μία επιβεβαίωση της ισχύος του επιδαύριου ιερού, παρά ένα πραγματικό στοιχείο της λατρείας. Θύμιζε το παλαιό τυπικό της λατρείας και μπορούσε να δέχεται ορισμένες από τις προσφορές που, όπως και στην Πέργαμο, προετοίμαζαν το έδαφος για τη χάρη και τον εξαγνισμό πριν από την είσοδο στη στοά εγκοίμησης. Ο μόνος σκοπός της ήταν να επιβεβαιώσει τη μοναδικότητα της Επιδαύρου, το στενό δεσμό μεταξύ του Ασκληπιού και του Απόλλωνα, την ανύψωση του Ασκληπιού στη σειρά των μεγάλων θεών, την οριστική διαγραφή της ηρωικής φύσης του με μία προοπτική η οποία, χωρίς καθόλου να επιδιώκει να φανερώσει έναν τάφο, επεδίωκε απλώς να εμφανίσει τα τελευταία ίχνη μίας πολύ ανθρώπινης προέλευσης του θεραπευτή θεού. Καθώς δεν αποτελούσε κατά κανέναν τρόπο ανάμνηση της ηρωικής παράδοσης, η Θυμέλη, με τη λαμπρότητά της, ήταν η οριστική επιβεβαίωση της θεϊκής ιδιότητας του Ασκληπιού, ο οποίος είχε κατορθώσει στην Επίδαυρο να επιβάλει την τόσο αποτελεσματική για την προστασία των ανθρώπων θρησκευτική ιατρική”.⁶⁶ Στο σημείο αυτό πρέπει να επισημανθεί ότι, ο

⁶⁶Roland Martin και Henri Metzger, *Η θρησκεία των Αρχαίων Ελλήνων*, ελλ.μετ. Μίνα Καρδαμίτσα (Αθήνα, Ινστιτούτο του Βιβλίου – Μ. Καρδαμίτσα, 1992), σελ. 107, 123, 124..

καθηγητής Βασίλειος Λαμπρινουδάκης, “ιδιαιτέρη αναφορά έκανε εξάλλου στο γεγονός ότι το θέατρο της αρχαίας Επιδαύρου δημιουργήθηκε, για να φιλοξενεί τελετές και λατρευτικά δρώμενα, μουσικούς, ωδικούς και δραματικούς αγώνες, που αποτελούσαν τμήμα της λατρείας και εργαλείο της καλλιέργειας του νου και της ψυχής. Άλλωστε τέτοιες μορφές λατρείας και ψυχικής καλλιέργειας είχαν αναπτυχθεί στο Ασκληπιείο πολύ πριν από την κατασκευή του θεάτρου, όπως μαρτυρεί και η αναφορά του Πλάτωνα, που λέει, ότι τον 5ο ήδη π.Χ αιώνα τελούνταν αγώνες ραψωδών και μουσικών.”⁶⁷ Επίσης, οι Roland Martin και Henri Metzger επισημαίνουν ότι “στην Επίδαυρο η κυρίαρχη υπερφυσική μέθοδος θεραπείας ήταν η εγκοίμηση.”⁶⁸ Η Alice Walton τονίζει ότι “σε νομίσματα που βρέθηκαν στην Επίδαυρο απεικονίζεται ο Ασκληπιός καθιστός. Άλλοτε όρθιος. Πολλά από τα νομίσματα φέρουν την επιγραφή Ασκήπια, προς τιμήν των ομώνυμων πανηγυρέων που έχαιραν μεγάλης σπουδαιότητας”.⁶⁹ Ακόμη, στο Ασκληπιείο της Επιδαύρου υπάρχουν πλήθος επιγραφών που αναφέρουν το όνομα Ασκληπιός.

iv) Πέργαμος: Όπως υποστηρίζουν οι Roland Martin και Henri Metzger, “αν και η κατασκευή του άρχισε καθυστερημένα, ενώ τα Ασκληπιεία της Ελλάδος είχαν ήδη πάρει την ελληνιστική τους μορφή, το ιερό του Ασκληπιού στην Πέργαμο παρουσιάζει αρχικά τις απλές κατασκευές που αντιστοιχούν – και εδώ όπως αλλού – στις πρωτόγονες μορφές της λατρείας”⁷⁰.

“Βεβαίως, το Ασκληπιείο της Περγάμου, το οποίο βρίσκεται κάτω από την Ακρόπολη της Περγάμου, σε κάποια απόσταση από την πόλη και περιβαλλόταν από οικήματα ήδη από 2ο αιώνα π.Χ.”⁷¹, “απέκτησε φήμη εξαιτίας του μνημειακού συγκροτήματος που οικοδομήθηκε κατά το 2ο αιώνα μ.Χ. από τους Ρωμαίους αυτοκράτορες Τραϊανό και Αδριανό, με τις τεράστιες στοές του, την επιβλητική του είσοδο, το θέατρό του και κυρίως τον κυκλικού σχήματος ναό του Διός – Ασκληπιού και τη μεγάλη ροτόντα – Θόλος σε δύο επίπεδα, της οποίας τη λαμπρότητα και την αποτελεσματικότητα αναφέρει ο ρήτορας Αίλιος Αριστείδης,

⁶⁷ Ασκληπιείο Επιδαύρου: Εκεί όπου γίνονταν θαύματα – Ομιλία του καθηγητή Βασιλείου Λαμπρινουδάκη στο Μέγαρο Μουσικής, 28/3/2013, www.tovima.gr (20/12/2021).

⁶⁸ Roland Martin και Henri Metzger, *Η θρησκεία των Αρχαίων Ελλήνων*, ελλ. μετ. Μίνα Καρδαμίτσα (Αθήνα, Ινστιτούτο του Βιβλίου – Μ. Καρδαμίτσα, 1992), σελ. 107,123,124.

⁶⁹ Walton Alice, *Ασκληπιός, η Λατρεία του Έλληνα Θεού της Ιατρικής*, ελλ. μετ. Θεόδωρος Π. Ξένος (Αθήνα, Ινστιτούτο του Βιβλίου – Α. Καρδαμίτσα, 2007), σελ. 166..

⁷⁰ Roland Martin και Henri Metzger, *Η θρησκεία των Αρχαίων Ελλήνων*, ελλ. μετ. Μίνα Καρδαμίτσα (Αθήνα, Ινστιτούτο του Βιβλίου – Μ. Καρδαμίτσα. 1992), σελ. 98.

⁷¹ Petsalis – Diomidis Alexia, *Truly beyond Wonders, Aelius Aristides and the Cult of Asklepios* (New York: Oxford University Press, 2010) 167.

που συνδεόταν τόσο μυστικιστικά με το θεό – γιατρό.”⁷² “Συγκεκριμένα, η Alexia Petsalis - Diomidis στο έργο της “Truly beyond Wonders” αναφέρει ότι “η Ροτόντα – Θόλος βρισκόταν στα νότια του ναού του Διός – Ασκληπιού και η οποία προστέθηκε αργότερα στο αρχικό σχέδιο του ναού, γύρω στο 200 π.Χ., πιθανόν με την υποστήριξη ενός δωρητή και λειτουργούσε ως χώρος θεραπείας για τον όλο και αυξανόμενο αριθμό προσκυνητών. Μάλιστα το κυκλικό σχήμα της αντικατόπτριζε το σχήμα του γειτονικού ναού του Διός – Ασκληπιού. Το πάτωμα και οι τοίχοι ήταν διακοσμημένοι με μάρμαρο, ενώ υπήρχαν επίσης ίχνη ενός λουλουδένιου μωσαϊκού”⁷³. Σύμφωνα με τον Παναγιώτη Μαρίνη, “πρέπει να τονιστεί ιδιαίτερα ο ρόλος που έπαιζε το θέατρο, με τη θαυμάσια ακουστική του αλλά και το στάδιο, που γίνονταν αγώνες. Είναι γνωστό ότι κοντά στα ιερότερα ιερά της ελληνικής Αρχαιότητας υπήρχαν στάδια και γυμναστήρια. Αυτό δεν ήταν τυχαίο. Αντίθετα με αυτό τονιζόταν πως τίποτε το πνευματικό, πως καμία πνευματική κατάκτηση, δεν μπορεί να γίνει, όταν δεν υπάρχει σωματική υγεία.”⁷⁴

Ακόμη, η Alice Walton υποστηρίζει ότι “η πόλη Πέργαμος αποτελούσε το κέντρο της λατρείας του θεού, όχι μόνο σε ολόκληρη τη Μικρά Ασία, αλλά και σε περιοχές δυτικά του Εύξεινου Πόντου. Το επίθετο Περγαμηνός απαντά συχνά σε επιγραφές”⁷⁵. Οι συγγραφείς Roland Martin και Henri Metzger αναφέρουν ότι “η εγκατάσταση του Ασκληπιού στην Πέργαμο πρέπει να υπήρξε - σύμφωνα με τη μαρτυρία του Πausανία στο έργο του Κορινθιακά⁷⁶, ο οποίος αναφέρει τον κατάλογο των παραρτημάτων της Επιδάουρου – αποτέλεσμα μίας προσωπικής μεσολάβησης, όπως και στην Αθήνα. Ο Αρχίας, γιος του Αρισταίχμου, αφού θεραπεύτηκε στην Επίδαυρο από ένα τραύμα που είχε αποκτήσει κατά τη διάρκεια ενός κυνηγιού στον Πίνδαο, εισήγαγε τη λατρεία του Ασκληπιού στην Πέργαμο. Και φαίνεται ότι αυτό συνέβη κατά τα τέλη του 4ου αιώνα, όταν η πόλη δεν ήταν παρά μία απλή πολίχνη. Το ιερό του θεού βρισκόταν σε μικρή απόσταση από την πόλη, όπως συνέβαινε συνήθως με τα ιερά των μεγαλουπόλεων. Συγκεκριμένα, αυτή η ιδανική τοποθεσία ήταν μία

⁷²Roland Martin και Henri Metzger, *Η θρησκεία των αρχαίων Ελλήνων*, ελλ. μετ. Μίνα Καρδαμίτσα (Αθήνα, Ινστιτούτο του Βιβλίου – Μ. Καρδαμίτσα, 1992), σελ. 98.

⁷³Petsalis – Diomidis Alexia, *Truly beyond Wonders, Aelius Aristides and the Cult of Asklepios* (New York: Oxford University Press, 2010) 203.

⁷⁴Μαρίνης Παναγιώτης, *Η Ελληνική Θρησκεία*, Νέα θέσις (Αθήναι, Εκδόσεις Ιωάννης Σχοινάς), σελ. 706.

⁷⁵Walton Alice, *Ασκληπιός, η Λατρεία του Έλληνα θεού της Ιατρικής*, ελλ. μετ. Θεόδωρος Π. Ξένος (Αθήνα, Ινστιτούτο του Βιβλίου – Α.Καρδαμίτσα, 2007), σελ. 179.

⁷⁶ΠΡΒΛ. Πανσανία *II Κορινθιακά*, 26, 8 στο Roland Martin και Henri Metzger, *Η θρησκεία των αρχαίων Ελλήνων*, ελλ. μετ. Μίνα Καρδαμίτσα (Αθήνα, Ινστιτούτο του Βιβλίου – Μ. Καρδαμίτσα, 1992), σελ. 99.

κοιλιάδα δασωμένη και με αρκετά νερά, στα νοτιοδυτικά και σε κάποια απόσταση (περίπου 2 χιλιόμετρα) από τη μελλοντική ακρόπολη των Ατταλιδών. Εκεί υπήρχε μία πηγή που ταίριαζε στο θεό – γιατρό και τις τελετουργίες του”.⁷⁷ Πρέπει να επισημανθεί ότι η Alexia Petsalis – Diomidis παρατηρεί ότι “ένα, επίσης, εντυπωσιακό χαρακτηριστικό της αρχιτεκτονικής του ναού είναι ότι ήταν αντίγραφο μικρογραφίας του Ρωμαϊκού Πάνθεον, το οποίο είχε μόλις ανακατασκευασθεί από τον Αδριανό στα χρόνια 118 – 128 μ.Χ. Η εσωτερική διάμετρος του ναού του Διός-Ασκληπιού ήταν σχεδόν διπλάσια της διαμέτρου του Πανθέου (24 μ. συγκρινόμενα με 42μ.).”⁷⁸ “Ακόμη, η Alexia Petsalis – Diomidis τονίζει “τη σύνδεση του Ασκληπιείου με τον Αδριανό από το γεγονός ότι ο αυτοκράτορας είχε προσωπικά επισκεφτεί το ιερό.”⁷⁹ Επίσης, σύμφωνα με την Alexia Petsalis – Diomidis “υπήρχε Βιβλιοθήκη στα βόρεια του ναού του Διός – Ασκληπιού, η οποία ήταν προσθήκη στο αρχικό σχέδιο του ναού και αυτό αποδεικνύεται από το γεγονός ότι υπήρχε το άγαλμα του Αδριανού στον κεντρικό σηκό. Η Βιβλιοθήκη αποτελούταν από ένα μεγάλο ορθογώνιο δωμάτιο με έξι σηκούς στους βόρειους και νότιους τοίχους. Η διακόσμηση της Βιβλιοθήκης ήταν πολύ πολυτελής με πολύχρωμα μάρμαρα στους τοίχους. Μάλιστα το αρχιτεκτονικό σχέδιο της Βιβλιοθήκης (ορθογώνιο δωμάτιο με εσοχές – σηκούς και ξύλινου βήματος ομιλητή) και η πλούσια διακόσμησή της ήταν τυπικό του σχεδίου Ρωμαϊκής Βιβλιοθήκης.”⁸⁰

Η Alice Walton υποστηρίζει ότι “οι τελετουργίες προσαρμόστηκαν στα χαρακτηριστικά της εποχής και στο συγκεκριμένο τόπο. Ήταν πολύ τυπικές, με συχνές πομπές και θυσίες κατά τη διάρκεια του έτους. Οι αυτοκράτορες προσελκύονταν από τη διεξαγωγή τους και συμμετείχαν ενεργά στις περίπλοκες τελετουργίες. Στην Πέργαμο τα Ασκληπιεία γιορτάζονταν με ιδιαίτερη λαμπρότητα. Το γεγονός ότι εδώ γίνονταν περισσότερες θυσίες ταύρων από οπουδήποτε αλλού δείχνει πως η δημόσια λατρεία του θεού είχε μεγαλύτερη σπουδαιότητα από την ιδιωτική. Τα νομίσματα της Περγάμου εμφανίζουν όλους τους συνήθεις τύπους του Ασκληπιού, της Υγείας και του Τελεσφόρου, καθώς και αρκετούς νέους

⁷⁷ Roland Martin και Henri Metzger, *Η Θρησκεία των Αρχαίων Ελλήνων*, ελλ. μετ. Μίνα Καρδαμίτσα (Αθήνα, Ινστιτούτο του Βιβλίου – Μ. Καρδαμίτσα, 1992), σελ. 99.

⁷⁸ Petsalis – Diomidis Alexia, *Truly beyond Wonders, Aelius Aristides and the Cult of Asklepios* (New York: Oxford University Press, 2010) 194.

⁷⁹ Petsalis – Diomidis Alexia, *Truly beyond Wonders, Aelius Aristides and the Cult of Asklepios* (New York: Oxford University Press, 2010) 197, 198.

⁸⁰ Petsalis – Diomidis Alexia, *Truly beyond Wonders, Aelius Aristides and the Cult of Asklepios* (New York: Oxford University Press, 2010) 203, 207, 208, 209, 210.

συνδυασμούς. Ίσως τα πιο παράξενα είναι εκείνα που απεικονίζουν τον Ασκληπιό σε άρμα συρόμενο από Κενταύρους, οι οποίοι κρατούν στα χέρια τους πυρσούς.”⁸¹

ν) Κως: Ο Lewis Richard Farnell επισημαίνει ότι “ο μιμογράφος από την Κω, Ηρώνδας (3ο αιώνας π.Χ.) στο δεύτερο μίμο (είδος δραματικής ποίησης που καλλιιεργήθηκε από το Σώφρονα το Συρακούσιο και περιέγραφε με πεζό ύφος τα ανθρώπινα ήθη και πάθη, χωρίς να έχει ιδιαίτερο μύθο ως υπόθεση) υποστηρίζει ότι ο θεός Ασκληπιός ήρθε στο νησί του κατευθείαν από την Τρίκκη. Αναμφίβολα ο ιθαγενής ποιητής διασώζει την αυτόχθονη παράδοση. Επίσης, στοιχείο αποτελεί η ιστορία του Πανσανία για το πλοίο που μετέφερε το ιερό ερπετό από την Επίδαυρο στην Κω. Το μυστηριακό ζώο κυριαρχούσε τόσο στην τελετουργία της Κω όσο και στο Ιερόν της ηπειρωτικής χώρας όπου κατοικούσε σε ένα “άβατον”, ενώ στο ναό στην Κω είχε ένα υπόγειο θάλαμο θησαυρό, όπου πετούσαν από ευγνωμοσύνη “πελάνους” (στρογγυλό γλύκισμα) ή νομίσματα οι συμβουλευόμενοι το ιερό. Στην Επίδαυρο η κυρίαρχη υπερφυσική μέθοδος θεραπείας ήταν η εγκοίμηση και πιθανώς είναι τυχαίο που ως τώρα δεν έχουμε βρει κανένα ίχνος της στην Κω. Και στα δύο λατρευτικά κέντρα συναντάμε τις δύο σχετικές με αυτόν θεές, την Υγία και την Ηπιόνη, “την ευγενική” αν και από ό,τι φαίνεται έπαιζαν σπουδαιότερο ρόλο στο ιερό της Κω. Καθώς τελειώνει ο μίμος του Ηρώνδα υπάρχει μία ενδιαφέρουσα καταγραφή: το ιερό ψωμί που επιτρεπόταν να πάρει από το ναό ο λάτρης, ονομαζόταν “Υγία”, σαν να ήταν το ίδιο το σώμα της θεάς. Η βρώση του δηλαδή ήταν με την αυστηρότερη έννοια μία θεία κοινωνία!”⁸²

Σύμφωνα με την Alice Walton “πρέπει να τονιστεί ότι η νήσος Κως ήταν ονομαστή ως η κοιτίδα της επιστημονικής ιατρικής, την οποία θεμελίωσε ο Ιπποκράτης τον 5ο αιώνα π.Χ. Είναι γνωστή η ιστορία για τις γνώσεις που απέκτησε, οι οποίες κληροδοτούνταν από τους ιερείς του ναού”⁸³.

Συγκεκριμένα, ο καθηγητής Βασίλειος Λαμπρινουδάκης αναφέρει ότι “το Ασκληπιείο της Κω συνδέθηκε με τους Ασκληπιάδες, οικογενειακό θρησκευτικό σύλλογο γιατρών, οι οποίοι ισχυρίζονταν ότι κατάγονται από τον Ασκληπιό. Το ιερό αυτό συνδέθηκε, επίσης, περισσότερο με την επιστημονική εξέλιξη της ιατρικής. Κατά την παράδοση, ο Ιπποκράτης απέκτησε σε αυτό την πείρα του μελετώντας το πλούσιο αρχείο των ιαμάτων του. Αξίζει να

⁸¹ Walton Alice, *Ασκληπιός, η λατρεία του Έλληνα θεού της Ιατρικής*, ελλ. μετ. Θεόδωρος Π. Ξένος (Αθήνα, Ινστιτούτο του Βιβλίου – Α. Καρδαμίτσα, 2007), σελ. 180, 181.

⁸² Farnell Lewis Richard, *Ασκληπιός – Διόσκουροι*, ελλ. μετ. Ελένη Παπαδοπούλου (Εκδόσεις Ιάμβλιχος, 1997), σελ. 38, 39.

⁸³ Walton Alice, *Ασκληπιός, η λατρεία του Έλληνα θεού της Ιατρικής*, ελλ. μετ. Θεόδωρος Π. Ξένος (Αθήνα, Ινστιτούτο του Βιβλίου – Α. Καρδαμίτσα, 2007), σελ. 186.

σημειωθεί, ακόμη, ότι ο Ιπποκράτης από την Κω (460-380 π.Χ.) είναι ο πρώτος που συγκρότησε τις γνώσεις αυτές σε επιστήμη. Δίδαξε ότι όλες οι αρρώστιες έχουν φυσικά αίτια, κατέστησε την παρατήρηση βάση για τη διάγνωση και τη θεραπευτική αγωγή και ανέπτυξε τους τρεις βασικούς κλάδους της ιατρικής, τη διαιτητική, τη φαρμακευτική και τη χειρουργική.⁸⁴

Η Alice Walton αναφέρει ότι “λέγεται ότι υπήρχαν τρεις ναοί στο νησί και η θέση των ιαματικών πηγών στο ανατολικό μέρος ενδεχομένως υποδηλώνει ότι ένας από αυτούς βρισκόταν εκεί. Κατά το Στράβωνα στο έργο του Γεωγραφικά, ο κεντρικός ναός βρισκόταν έξω από την πόλη⁸⁵ και όπως αναφέρεται στον Τάκιτο στο έργο του Χρονικά IV, λειτουργούσε ως άσυλο για τους πρόσφυγες”.⁸⁶

vi) Ρώμη: Ο Lewis Richard Farnell υποστηρίζει ότι “εξαιτίας λοιμού (πανώλης) που έπληξε την πόλη κατά το έτος 292 π.Χ., οι Ρωμαίοι εισήγαγαν τη λατρεία του Ασκληπιού μετά από συμβουλή του μαντείου των Δελφών. Εντός έτους ο θεός με μορφή φιδιού μεταφέρθηκε από την Επίδαυρο στη νήσο Τιβερίνη, η οποία βρίσκεται κοντά στη Ρώμη. Το ερπετό με δική του – όπως λένε – επιλογή έμεινε στο νησί του Τίβερη, όπου το 291 π.Χ. ανέγειραν ναό που έγινε φημισμένο σανατόριο – το Ασκληπιείο της Ρώμης στους αυτοκρατορικούς χρόνους. Μέσα στην ίδια την πόλη υπήρχε και δεύτερος ναός του θεού. Ο επιδαύριος μύθος, μέθοδος και θρησκευτικός μηχανισμός προφανώς μεταφέρθηκαν ως σύνολο στο ρωμαϊκό ιερό, καθώς μαθαίνουμε για την εκεί εγκοίμηση, το ερπετό, τους ιερούς σκύλους που θεωρούνταν αντιπρόσωποι του Ασκληπιού και τις θαυματουργικές θεραπείες.”⁸⁷

vii) Κρήτη. Η Alice Walton αναφέρει ότι “στη Λεβήνα, σημερινή Λήδα, την ανατολική από τις δύο πόλεις/λιμένες νότια της Γόρτυνος, υπήρχε πολυσύχναστο Ασκληπιείο, το οποίο επισκέπτονταν άτομα ακόμη και από τη Λιβύη (“προήει δέ επί Γόρτυναν πόθω τῆς Ἰδης. ἀνελθὼν οὖν καὶ τοῖς θεολογουμένοις ἐντυχῶν ἐπορεύθη καὶ ἐς τό ἱερόν τό Λεβηναῖον· ἐστὶ δέ Ασκληπιοῦ καὶ ὥσπερ ἡ Ἀσία ἐς τό Πέργαμον, οὕτως ἐς τό ἱερόν τοῦτο ξυνεφοῖτα ἡ Κρήτη, πολλοὶ δέ καὶ Λιβύων ἐς αὐτό περαιουῦνται”)⁸⁸. Κατά τον Πausανία, η λατρεία προήλθε απευθείας από την Κυρήνη (Πaus. II, 26,9)⁸⁹, αλλά και από μακρύτερα, από την Αρκαδία, από

⁸⁴ Βασίλειος Λαμπρινουδάκης, *Η Φροντίδα της υγείας και η εξέλιξη της ιατρικής κατά την αρχαιότητα*, www.archaiologia.gr (21/12/2021).

⁸⁵ ΠΡΒΛ. Στράβωνα *ΙΔ Γεωγραφικά*, 2, 20 στο Walton Alice, *Ασκληπιός, η λατρεία του Έλληνα θεού της Ιατρικής*, ελλ. μετ. Θεόδωρος Π. Ξένος (Αθήνα, Ινστιτούτο του Βιβλίου – Α. Καρδαμίτσα, 2007), σελ. 186.

⁸⁶ ΠΡΒΛ. Τάκιτο, *Χρονικά IV*, 14 στο Walton Alice, *Ασκληπιός, η λατρεία του Έλληνα θεού της Ιατρικής*, ελλ. μετ. Θεόδωρος Π. Ξένος (Αθήνα, Ινστιτούτο του Βιβλίου – Α. Καρδαμίτσα, 2007), σελ. 186.

⁸⁷ Lewis Richard Farnell, *Ασκληπιός – Διόσκουροι*, ελλ. μετ. Ελένη Παπαδοπούλου (Εκδόσεις Ιάμβλιχος, 1997), σελ. 47.

⁸⁸ *Βίος Απολλωνίου του Τυανέως (Φλάβιος Φιλόστρατος)*, βιβλίο δ', el.m.wikisource.org(20/12/2021).

⁸⁹ Πausανίας II,26,9.

την οποία και μεταφέρθηκε η λατρεία του Ασκληπιού παιδός. Φαίνεται ότι εδώ η ιερατεία ήταν κληρονομική. Επιπλέον, μνημονεύεται λατρευτικό άγαλμα. Δύο αγάλματα του Ονείρου προσφέρθηκαν στον Ασκληπιό. Νομίσματα: Ασκληπιός ὄρθιος. Ασκληπιός και Υγία. Επιγραφή σε δύο αντίγραφα που περιελάμβανε συνθήκη ανάμεσα στη Γόρτυνα και την Ιεράπυτνα τοποθετήθηκε στο ναό του Ασκληπιού. Ενδεχομένως να πρόκειται για το ναό της Λεβήνος ή για έναν δεύτερο στην Ιεράπυτνα, ο οποίος δεν αναφέρεται πουθενά αλλού. Νομίσματα: Ασκληπιός καθιστός. Το νόμισμα προέρχεται από την κρητική πόλη Πριανσό. ”.⁹⁰ “Στο σημείο αυτό, πρέπει να γίνει αναφορά σε “μία ενεπίγραφη στήλη (63) με χαραγμένο ιαμα, το οποίο βρέθηκε στο Ασκληπιείο της Λεβήνας στην Κεντρική Κρήτη.

2ος αιώνας π.Χ.

Δήμανδρον Καλάβιος Γορτύνιον ἰσ[χι]-

[α]λγικόν γενόμενον

προσέταξε ἀπό [μο]-

λεν ἐς Λεβήναν ὅτι θεραπεύσειν· αἶ [ψα]

δ' εὐθόνητα ἔταμε καθ' ὕπνον

χὺγίης ἐ[γε]-

νετο.

Φαίνεται ότι και στο Ασκληπιείο της Λεβήνας, όπως και στο περιώνυμο της Επιδάουρου, γινόταν ἐγκοίμησις των ασθενών”.⁹¹

5. Οι θεράποντες του Ναού

Η Alice Walton υποστηρίζει ότι. “ο ιερέας ήταν υπεύθυνος για τη σωστή οργάνωση και εποπτεία των τελετουργιών. Πρώτα από όλα, ήταν υπεύθυνος για τα οικοδομήματα, φροντίζοντας να διατηρούνται τακτοποιημένα και καθαρά και έτοιμα για την εξυπηρέτηση των ασθενών. Καθήκον του ήταν ο ευπρεπισμός του ναού και οι άλλες προετοιμασίες για τη θυσία. Σύμφωνα με τον Αριστοφάνη στο έργο του Πλούτος, ο ιερέας προϊστάτο στην ιεροτελεστία για τις θυσίες, παραλαμβάνοντας και φροντίζοντας για τις προσφορές των ικετών⁹². Όταν έληγε η θητεία του στο λειτούργημα, ο ιερέας εμφανιζόταν ενώπιον της

⁹⁰ Walton Alice, *Ασκληπιός, η λατρεία του Έλληνα θεού της Ιατρικής*, ελλ. μετ. Θεόδωρος Π. Ξένος (Αθήνα, Ινστιτούτο του Βιβλίου – Α. Καρδαμίτσα, 2007), σελ. 185,186.

⁹¹ Στήλες της Επιδάουρου, χ.ιάματα – Η Πύλη για την ελληνική γλώσσα, www.greek-language.gr (20/12/2021).

⁹² ΠΡΒΛ. Αριστοφάνη, *Πλούτος* 676 στο Walton Alice, *Ασκληπιός, η λατρεία του Έλληνα θεού της Ιατρικής*, ελλ. μετ. Θεόδωρος Π. Ξένος (Αθήνα, Ινστιτούτο του Βιβλίου – Α. Καρδαμίτσα, 2007), σελ. 79.

Βουλής και λογοδοτούσε για τις θυσίες, τις οποίες σύμφωνα με το νόμο είχε προσφέρει εν ονόματι της πόλης. Αν η λογοδοσία ήταν ικανοποιητική, η Βουλή αποφάσιζε την έκδοση ευχαριστήριου ψηφίσματος. Το ψήφισμα στηνόταν στο Ασκληπιείο, ενώ στον ιερέα έδιναν στεφάνι από χρυσό ή από κλαδί ελιάς. Οι ιερείς επιλέγονταν, όπως όλοι οι αξιωματούχοι της πολιτείας, με κλήρο και ήταν ενιαύσιοι με μόνη αναγκαία προϋπόθεση για την ανάληψη του αξιώματος η γνώση του ορθού τελετουργικού.

Οι κλήροι ρίχνονταν λίγο καιρό πριν αναλάβει ο ιερέας τα καθήκοντά του. Ο κλήρος αποτελεί μία μέθοδο για να γίνει γνωστό το θέλημα του θεού, γεγονός που την καθιστά ιδιαίτερα κατάλληλη για την εκλογή ιερέα, εφόσον “ο ίδιος ο θεός θα επέλεγε εκείνους που επρόκειτο να τον υπηρετήσουν. Στην Κω οι ιερείς ορίζονταν κατ' έτος επιλεγόμενοι από μία από τις φυλές κατά θείαν κέλευσιν, έκφραση διφορούμενη που ίσως υπονοεί τη χρήση κλήρου ή άμεσου χρησμού. Είναι πιο πιθανό να υπερίσχυε η πρώτη μέθοδος επιλογής. Το γεγονός ότι η επιλογή περιοριζόταν στα μέλη μίας μόνο οικογένειας υποδηλώνει ότι η επιστήμη της ιατρικής εκείνη την εποχή αποτελούσε αποκλειστική ενασχόληση μίας αδελφότητας.”⁹³

6. Η θεραπευτική διαδικασία στα Ασκληπιεία – Η εγκοίμηση

Κατά την παρατήρηση της Alice Walton “η σχέση των ιερέων με τους γιατρούς των ναών είναι θέμα που προκαλεί διαφωνίες, οι οποίες μπορούν να επιλυθούν μόνο με τη μελέτη της λατρείας σε διαφορετικές θέσεις και εποχές. Αυτή η μελέτη θα δείξει ότι υπήρχαν ποικίλοι τρόποι λατρείας. Εκεί όπου υπερίσχυε το τελετουργικό στοιχείο, ο γιατρός ήταν κατώτερος από τον ιερέα και σε μερικές περιπτώσεις δεν υπήρχε καν γιατρός. Αν, όμως, η θεραπευτική αγωγή των ασθενών ήταν εξ ολοκλήρου επιστημονική, ο ιερέας άφηνε τον ασθενή στην πόρτα του εγκοιμητηρίου και τον αναλάμβανε ένας γιατρός.

Σε κάποιες θέσεις η λατρευτική δραστηριότητα περιοριζόταν στη λατρεία του θεού Ασκληπιού, ενώ σε άλλες ο ναός μετατρέποταν σε νοσοκομείο και η λατρεία περνούσε σε δεύτερη μοίρα. Τέτοια υπήρξε και η ιστορική εξέλιξη του θεσμού στο σύνολό του. Όσον αφορά τη λατρεία του θεού, ο ιερέας ήταν απαραίτητος μόνο για τη διεξαγωγή των θυσιών, την ανάπεμψη προσευχών και την ερμηνεία των ονείρων. Από τη φύση της θεραπείας η οποία εφαρμοζόταν, μπορούμε να κρίνουμε αν υπήρχε οποιαδήποτε επιστημονική αντιμετώπιση

⁹³Walton Alice, *Ασκληπιός, η λατρεία του Έλληνα θεού της Ιατρικής*, ελλ. μετ. Θεόδωρος Π. Ξένος (Αθήνα, Ινστιτούτο του Βιβλίου – Α. Καρδαμίτσα, 2007), σελ. 79, 80, 83, 84, 85.

των διαφόρων περιπτώσεων. Οι μαρτυρίες που διαθέτουμε για τις θεραπείες είναι τριών ειδών: πρώτον, τα αναθήματα που άφησαν οι ασθενείς, τα οποία απεικονίζουν το θεραπευμένο μέλος ή τμήμα του σώματος· δεύτερον, οι ενεπίγραφες στήλες, οι οποίες αφηγούνται το ιστορικό των θεραπειών· και, τέλος, οι λιγοστές αναφορές στα κείμενα των αρχαίων Ελλήνων συγγραφέων⁹⁴. “ Συγκεκριμένα, αναφέρει ο Π. Καββαδίας στο έργο του “Επιγραφαὶ ἐκ τῶν ἐν Ἐπιδαυρίᾳ ἀνασκαφῶν (συνέχεια)”, “το κείμενο της 59 επιγραφής που έχει ως εξής: **θεός. Τύχα (ἀγ)αθά.** [Ἰά]ματα του Ἀπόλλωνος καὶ τοῦ Ἀσκληπιοῦ. [Κλ]εῶ πένθ' ἔτη ἐκύησε. Αὐτὰ πέντ' ἐνιαυτούς ἤδη κύουσα ποῖ τόν [θε]όν ἰκέτις ἀφίκετο καὶ ἐνεκάθευδε ἐν τῷ ἀβάτῳ, ὡς δέ τάχισ[τα] ἐξήλθε ἐξ αὐτοῦ 5.καὶ ἐκ τοῦ ἱεροῦ ἐγένετο, κόρον ἔτεκε, ὅς εὐ[θ]ύς γενόμενος αὐτός ἀπό τᾶς κράνας ἐλοῦτο καὶ ἄμα τᾶ ματρὶ[π]ερίηρε. Τυχούσα δέ τούτων ἐπὶ τό ἄνθεμα ἐπεγράψατο “οὐ μέγε[θο]ς πίνακος θαυμαστέον ἀλλὰ τό θεῖον, πένθ' ἔτη ὡς ἐκύησε ἐγ γασ[τρ]ί Κλεῶ βάρος, ἔστε ἐγκατεκοιμάθη καὶ μιν ἔθηκε ὑγιῇ.”Τριετὴς [κό]ρα. 10. Ἰθμονίκα Πελλανίς ἀφίκετο εἰς τό ἱερόν ὑπὲρ γενεᾶς, ἐγ[κοι]μαθεῖσα δέ ὄψιν εἶδε. Ἐδόκει αἰτεῖσθαι τόν θεόν κυῆσαι κό[ραν], τόν δ' Ἀσκληπιόν φάμεν ἔγκυον ἔσσεισθαι νιν καὶ εἴτι ἄλλο αἰτ[ι]δοῖτο καὶ τοῦτο οἱ ἐπιτελεῖν, αὐτὰ δ' οὐθενός φάμεν ἔτι ποῖδ[έ]σθαι ἔγκυος δέ γενομένα ἐγ γαστρί ἐφόρει τρία ἔτη, ἔστε παρέβαλε ποῖ τόν θεόν ἰκέτης ὑπὲρ τοῦ τόκου· 15. ἐγκατακοιμαθεῖσα δέ ὄψι[ν]εἶδε, ἐδόκει ἐπερωτῆν νιν τόν θεόν, εἰ οὐ γένοιτο αὐτᾶ πάντ[α] ὅσα αἰτήσαιο καὶ ἔγκυος εἴη, ὑπὲρ δέ τόκου ποῖθέμεν νιν οὐθέν, καὶ ταῦτα πυνθανομένου αὐτοῦ, εἴ τινος καὶ ἄλλου δέοιτ[ο], λέγειν, ὡς ποιησοῦντος καὶ τοῦτο, ἐπεὶ δέ νῦν ὑπὲρ τούτου παρείη πότ αὐτόν ἰκέτις, καὶ τοῦτο οἱ φάμεν ἐπιτελεῖν. 20.Μετά δέ τοῦτο σπουδᾶ ἐκ τοῦ ἀβάτου ἐξελθοῦσα, ὡς ἔξω τοῦ ἱεροῦ ἦς, ἔτεκε κό[ρ]αν. Ἀνήρ τούς τὰς χηρός δακτύλους ἀκρατεῖς ἔχων, πλάν ἑνός, ἀ[φ]ίκετο ποῖ τόν θεόν ἰκέτας, θεωρῶν δέ τούς ἐν τῷ ἱερῷ [π]ίνακας ἀπίσκει τοῖς ἰάμασιν καὶ ὑποδιέσυρε τὰ ἐπιγράμμα[τ]α, ἐγκαθεύδων δέ ὄψιν εἶδε. 25.Ἐδόκει ὑπὸ τῷ ναῷ ἀστραγαλίζον[τ]ος αὐτοῦ καὶ μέλλοντος βάλλειν τῷ ἀστραγάλῳ ἐπιφανέντα [τ]όν θεόν ἐφαλέσθαι ἐπὶ τάν χῆρα καὶ ἐκτεῖναι οὐ τούς δακτύ[λ]ους, ὡς δ' ἀποβαίη δοκεῖν συγκάμψας τάν χῆρα καθ' ἓνα ἐκτείνειν [τ]ῶν δακτύλων ἐπεὶ δέ πάντας ἐξευθῦναι, ἐπερωτῆν νιν τόν θεόν [εἰ] ἔτι 30.ἀπιστήσοι τοῖς ἐπιγράμμασι τοῖς ἐπὶ τῶν πινάκων τῶν [κ]ατά τό [ἰ]ερόν, αὐτός δ' οὐ, φάμεν· ὅτι τοῖνυν ἔμπροσθεν ἀπίστεις, [ο]ὐ τό[σ]σο[ν] [δ]έους, ἵνα πιστοῖς τό λοιπόν ἔστω τοι, φάμεν, ἅ πιστός[τύχοι]. Ἀμέρας δέ γενομένης, [ύ]γι[η]ς ἐξήλθε. Ἀμβροσία ἐξ Ἀθανᾶν· [ἀτερό]π[τ]ι[λ]λος. Αὐτὰ ἰκέτ[ι]ς ἦλθε ποῖ τόν

⁹⁴Walton Alice, *Ασκληπιός, η λατρεία του Έλληνα θεού της Ιατρικής*, ελλ. μετ. Θεόδωρος Π. Ξένος (Αθήνα, Ινστιτούτο του Βιβλίου – Α. Καρδαμίτσα, 2007), σελ. 94.

θεόν, περιέρπουσα δέ 35.[κατά τ]ό [ία]ρόν τῶν ἱαμάτων τ[ι]νά διεγέλα ὡς ἀπίθανα καί
 ἀδύνα[τα ἐόν]τα χωλούς καί τυφλούς ὑγιεῖς γίνεσθαι ἐνύπνιον ἰδόν[τας μό]νον,
 ἐγκαθεύδουσα δέ ὄψιν εἶδε, ἐδόκει οἱ ὁ θεός ἐπιστάς [εἰπεῖν], ὅτ(ι) ὑγιῇ μὲν νιν ποιήσοι,
 μισθὸν μάντοι νιν δεήσοι ἀν[θέμεν εἰς τό ἱαρόν ὅν ἀργύρεον, ὑπόμναμα τᾶς ἀμαθίας,
 εἶπαν[τα δέ ταῦτα;] 40.ἀνσχίσσαι οὗ τόν ὀπτίλλον τόν νοσοῦντα καί φάρμ[α] [κόν τι ἐγχεί]αι.
 Ἀμέρας δέ γενομένης, ὑγιῆς ἐξῆλθε. Παῖς ἄφωνος [ί]κέτας ἀφίκετο εἰς τό ἱαρόν ὑ[πέ]ρ
 φωνᾶς, ὡς δέ προεθύσατο καί [ἐπόησε τά] νομιζόμενα, μετὰ τοῦτο ὁ παῖς ὁ τῷ θεῷ
 πυρφορῶν..... [πο]ῖ τὸν πατέρα τόν τοῦ παιδὸς ποτιβλέψας “ὑποδέκεσ’”, 45.[ἔφα, ἐντός
 ἐ]νιαυτοῦ, τυχόντα ἐφ’ ἃ πάρεστι, ἀποθύσειν τά ἱατρᾶ;”[ὁ δέ παῖς ἐξ]απίνας “ὑποδέκομαι”,
 ἔφα ὁ δέ πατήρ ἐκπλαγεῖς πάλιν [ἐκέλετο αὐ]τόν εἰπεῖν, ὁ δ’ ἔλεγε πάλιν καί ἐκ τούτου ὑγιῆς
 ἐγέ[νετο. Πάνδαρος θεσσαλὸς στίγματα ἔχων ἐν τῷ μετώπῳ. 50.Οὗτος [ἐγκαθεύδων ὄψ]ιν
 εἶδε, ἐδόκει αὐτοῦ τ[αι]νία καταδῆσαι τά στί[γματα ὁ θεός κα]ί κέλεσθαι νιν, ἐπεί[κα ἔξω]
 γένηται τοῦ ἀβάτου [ἀφελόμενον τάν] ταινίαν ἀνθέμ[εν εἰς τ]όν ναόν. Ἀμέρας δέ γενο[μένης
 ἐξηγέρθη] καί ἀφήλετο τάν ταινίαν, καί τό μέν πρόσωπον [ἐκεκάθαρτο (;) τῶ]ν στιγμάτων,
 τάν δ’ ἐ τ[αι]νίαν ἀνέθηκε εἰς τόν ναόν. [Γ]ράμματ[α] τά ἐκ τοῦ μετώπου Ἐχέδωρος 55.τά
 Πανδά[ρου.....ἔλ]αβε ποῖ τοῖς ὑπάρχουσιν. Οὗτος λαβὼν πάρ Παν[δάρου χρήματα], ὥστ’
 ἀνθέμεν τῷ θεῷ, εἰς Ἐπίδauρον ὑπέρ αὐ[τοῦ] [ὅς κ]αί ἐδίδου ταῦτα, ἐγκαθεύδων δέ ὄψιν εἶδε.
 Ἐδόκει οἱ ὁ θε[ός] ἐπιστάς ἐπερωτῆν νιν, εἰ ἔχοι τινά χρήματα πάρ Πανδάρου ἐ[πι]θῆν’ ἄν
 ἄνθεμα εἰς τό ἱαρόν, αὐτός δ’ οὐ, φάμεν, λελαβήκειν οὐθέ[ν] τοιοῦτον παρ’ αὐτοῦ, 60.ἀλλ’
 αἶκα ὑγιῇ νιν ποιῆσαι, ἀνθήσειν οἱ εἰκόνα γραψάμενος, μετὰ δέ τοῦτο τόν θεόν τάν τοῦ
 Πανδάρου ταινίαν περιδῆσαι περί τά στίγματα οὐ καί κέλεσθαι νιν, ἐπεὶ κα ἐξέλθη ἐκ τοῦ
 ἀβάτου, ἀφελόμενον τάν ταινίαν ἀπονίψασθαι τό πρόσωπον ἀπό τᾶς κράνας κα
 ἐγκατοπτρίξασθαι εἰς τό ὕδωρ. 65.Ἀμέρας δέ γενομένης, ἐξελθὼν ἐκ τοῦ ἀβάτου τάν ταινίαν
 ἀφήλετο τά γράμματα οὐκ ἔχουσιν, ἐγκαθιδὼν δέ εἰς τό ὕδωρ ἑώρη τό αὐτοῦ πρόσωπον ποῖ
 τοῖς ἰδίῳις στίγμασιν καί τά τοῦ Πανδάρου γρά[μ]ματα λελαβηκός. Εὐφάνης ἐπιδauριος παῖς.
 70.Οὗτος λιθίων ἐνεκάθευδε· ἔδοξε δὲ αὐτῷ ὁ θεός ἐπιστάς εἰπεῖν, τί μοι δώσεις αἶ τύκα ὑγιῇ
 ποιήσω, αὐτός δέ φάμεν δέκ’ ἀστραγάλους, τόν δέ θεόν γελάσαντα φάμεν νιν παύσειν.
 Ἀμέρας δέ γενομένης, ὑγιῆς ἐξῆλθε. Ἀνὴρ ἀφίκετο ποῖ τόν θεόν ἰκέτας ἀτερόπτιλος οὕτως,
 ὥστε τά βλέφαρα μόνον ἔχειν, ἐνεῖμεν δ’ ἐν αὐτοῖς μηθέν, ἀλλὰ κενέα εἶμεν ὅλως. 75.Ἐλεγον
 δὲ τινες τῶν ἐν τῷ ἱαρῷ τάν εὐηθίαν αὐτοῦ τό νομίζειν βλεψεῖσθαι ὅλως μηδεμίαν ὑπερῶν
 ἔχοντος ὀπτίλλου, ἀλλ’ ἢ χώραμ μόνον. Ἐγκαθ[εύδων]τι οὖν αὐτῷ ὄψις ἐφάνη, ἐδόκει τόν
 θεόν ἐψησαί τι φάρμακον ἔπειτα διαγαγόντα τά βλέφαρα ἐγχείαι εἰς αὐτά. Ἀμέρας δέ

γενομέν]ας, βλέπων ἀμφοῖν ἐξῆλθε. 80. Κώθων. Σκευοφόρος εἶ[ς το] ἱα[ρ]ον ἀπιώ]ν, ἐπεὶ ἐγένετο περὶ τό δεκαστάδιον, κατέπ[ε]τε [καὶ ἀ]νέστα, ἀνώιξε τόγ γυλιόν κα[ί ἐ]πεσκόπει τά συντετριμμένα σ[κε]ύη, ὥς δ' εἶδε τόγ κώθωνα κατε[αγ]ότα, ἐξ οὗ ὁ δέσποτας εἵθιστ[ο π]ίνειν, ἐλυπεῖτο καὶ συντίθει [τα] ὄστρακα καθιζόμενος. Ὅδο[ιπ]όρος οὖν τις ἰδὼν αὐτόν, τί ὦ ἄθλιε, φᾶ, συντίθησι τόγ κώθωνα [μά]ταν; 85. τοῦτον γάρ οὐδέ κα ὁ ἐν Ἐπιδαύρῳ Ἀσκλαπιός ὑγιῇ ποιῆσαι δύναίτο. Ἀκούσας ταῦτα ὁ παῖς, συνθείς τά ὄστρακα εἰς τόγ γυλιόν, ἤρπε εἰς τό ἱερόν, ἐπεὶ δ' ἀφίκετο, ἀνώιξε τόγ γυλιόν καὶ ἐξαῖρεν ὑγιῇ τόγ κώθωνα γεγεννημένον, καὶ τῷ δεσπότη ἡρμάνευσε τά πραχθέντα καὶ λεχθέντα ὥς δέ ἄκουσ', ἀνέθηκε τῷ θεῷ τόγ κώθωνα. 90. Αἰσχίνας, ἐγκεκοιμισμένων ἤδη τῶν ἱκετᾶν, ἐπὶ δένδρεόν τι ἀμβάς ὑπερέκυπτε εἰς τό ἄβατον καταπετών οὖν ἀπὸ τοῦ δένδρεος περὶ σκόλοπας τινὰς τοὺς ὀπτίλλους ἀμφέπαισε, κακῶς δέ διακείμενος καὶ τυφλός γεγεννημένος καθικετεύσας τὸν θεόν ἐνεκάθευδε καὶ ὑγιῆς ἐγένετο. 95. Εὐῖππος λόγχαν ἔτη ἐφόρησε ἕξ ἐν τᾷ γνάθῳ ἐγκοιτασθέντος δ' αὐτοῦ ἐξελὼν τὰν λόγχαν ὁ θεός εἰς τὰς χηράς οἱ ἔδωκε. Ἀμέρας δέ γενομένης, ὑγιῆς ἐξῆρπε τὰν λόγχαν ἐν ταῖς χερσὶν ἔχων. Ἀνὴρ τορωναῖος δεμέλεας. Οὗτος ἐγκαθεύδων ἐνύπνιον εἶδε, ἔδοξέ οἱ τὸν θεόν τὰ στέρνα μαχαίρᾳ ἀνσχίσσαντα τὰς δεμέλεας ἐξελεῖν καὶ δόμεν οἱ ἐς τὰς χεῖρας καὶ συντράψαι τὰ στήθη. 100. Ἀμέρας δέ γενομένης, ἐξῆλθε τὰ θηρία ἐν ταῖς χερσὶν ἔχων καὶ ὑγιῆς ἐγένετο. Κατέπιε δ' αὐτὰς δολωθεὶς ὑπὸ ματρυνῆς ἐγ κυκᾶνι ἐμβεβλημένης ἐκπιών. 105. Ἀνὴρ ἐν αἰδούῳ λίθον. Οὗτος ἐνύπνιον εἶδε, ἔδοκει παιδί καλῷ συγγίνεσθαι, ἐξονειρώσσω δέ τὸν λίθον ἐγβάλλει καὶ ἀνελόμενος ἐξῆλθεν ταῖς χερσὶν ἔχων. Ἐρμόδικος λαμψακηνός ἀκρατὴς τοῦ σώματος. Τοῦτον ἐγκαθεύδοντα ἰάσατο καὶ ἐκελήσατο ἐξελθόντα λίθον ἐνεγκεῖν εἰς τό ἱερόν ὅπόσσον δύναίτο μέγιστον ὁ δέ τόμ πρό τοῦ ἀβάτου κείμενον ἦνικε. 110. Νικάνωρ χωλός. Τούτου καθημένου παῖς [τ]ις ὕπαρ τὸν σκίπωνα ἀρπάξας ἔφευγε ὁ δέ ἀστὰς ἐδίωκε καὶ ἐκ τούτου ὑγιῆς ἐγένετο. Ἀνὴρ δάκτυλον ἰάθη ὑπὸ ὄφιος. Οὗτος τὸν τοῦ ποδὸς δάκτυλον ὑπὸ τοῦ ἀγρίου ἔλκεος δεινῶς διακείμενος μεθ' ἡμέρας ὑπὸ τῶν θεραπόντων ἐξενειχθεὶς ἐπὶ ἐδράματός τινος κάθιζε. 115. ὕπνου δέ νιν λαβόντος ἐν τούτῳ δράκων ἐκ τοῦ ἀβάτου ἐξελθὼν τὸν δάκτυλον ἰάσατο τᾷ γλώσσᾳ, καὶ τοῦτο ποιήσας εἰς τό ἄβατον ἀνεχώρησε πάλιν ἐξεγερεθεὶς δέ, ὥς ἦς ὑγιῆς, ἔφα ὅψιν εἶδεῖν, δοκεῖν νεανίσκον εὐπρεπῇ τάμ μορφάν ἐπὶ τὸν δάκτυλον ἐπιπῆν φάρμακον. 120. Ἀλκέτας ἀλικός. Οὗτος τυφλός ἐὼν ἐνύπνιον εἶδε, ἔδοκει ὁ θεός ποτελθὼν τοῖς δ[α]κτύλοις διάγειν τὰ ὄμματα καὶ ἰδεῖν τὰ δένδρη ὀρατὸν τὰ ἐν τῷ ἱερῷ. Ἀμέρας δέ γενομένης, ὑγιῆς ἐξῆλθε. Ἡραιοὺς μυτιληναῖος. Οὗτος οὐκ εἶχεν ἐν τᾷ κεφαλᾷ τρίχας, ἐν δέ τῷ γενεῖῳ παμπόλλας, αἰσχυνόμενος δέ [ἄτε] καταγελάμενος ὑπ[ὸ] τῶν ἄλλων ἐνεκάθευδε τὸν δέ ὁ θεός χρίσας φαρμάκῳ τὰν κεφαλάν ἐπόησε τρίχας ἔχειν. 125.

[Θ]ύσων. ἐρμιονεύς παῖς αἰδής. Οὗτος ὕπαρ ὑπὸ κυνός τῶν κατὰ τό ἱερόν θ[ερα]ευόμενος τούς ὀπτίλλους ὑ[γιή]ς ἀπῆλθε. Εἶναι, ἀκόμη, καταγεγραμμένα στην προκειμένη πλάκα εἴκοσι συνολικά ἰάματα ἢ για να το πούμε καλύτερα θαύματα, γιατί όλα αυτά γενικά γίνονται ὄχι με κάποιο θεραπευτικό μέσο ἀλλὰ μέ οπτασία, ὥστε αὐτός που διαβάζει αὐτή την ἐπιγραφή να νομίζει ὅτι διαβάζει τα θαύματα στα Συναξαρια των αγίων της ἐκκλησίας μας! Εἶχε λοιπόν και ἡ θρησκεία των ἀρχαίων Ελλήνων τους θαυματουργούς της αγίους και τα μοναστήρια της, γιατί ἅγιος κατὰ την χριστιανική της λέξεως σημασία ἦταν ὁ Ἀσκληπιός και μοναστήρι τον Ἱερόν. Και σε μία ἄλλη στήλη κύων τῶν ἱερῶν Θεράπευσε με τὴ γλώσσα ἓνα παιδί που ἔχει φύμα (εξόγκωμα) στον ἐγκέφαλο: Ἐπὶ ἱερέως Ποπλίου Αἰλίου ἀντιόχου. Μ. Ἰούλιος Ἀπελλᾶς Ἰδριεύς Μυλασεύς μετεπέμφθην ὑπὸ τοῦ θεοῦ πολλάκις εἰς νόσους ἐνπίπτων καὶ ἀπεψίαις χρώμενος. 5. Κατὰ δὴ τὸν πλοῦν ἐν Αἰγείνῃ ἐκέλευσέν με μὴ πολλά ὀργίζεσθαι, ἐπεὶ δὲ ἐγενόμην ἐν τῶν ἱερῶν, ἐκέλευσεν ἐπὶ δύο ἡμέρας συνκαλύψασθαι τὴν κεφαλὴν, ἐν αἷς ὄμβροι ἐγένοντο, τυρόν καὶ ἄρτον προλαβεῖν, σέλεινα μετὰ θρίδακος, αὐτόν δι' αὐτοῦ λουῖσθαι, δρόμῳ γυμνάζεσθαι, κιτρίου προλαμβάνειν τὰ ἄκρα, εἰς ὕδωρ ἀποβρέξαι, πρὸς ταῖς ἀκοαῖς ἐν βαλανείῳ προστρίβεσθαι τῷ τοίχῳ. 10. περιπάτῳ χρῆσθαι ὑπερώω αἰώραις, ἀφῇ πηλώσασθαι, ἀνυπόδητον περιπατεῖν πρὶν ἐνβῆναι ἐν τῷ βαλανείῳ, εἰς τό θερμόν ὕδωρ οἶνον περιχέασθαι, μόνον λούσασθαι καὶ ἀττικὴν δοῦναι τῷ βαλανεῖ, κοινῇ θῦσαι Ἀσκληπιῷ ἥπιον ἢ ἐλευσεινίαις, γάλα μετὰ μέλιτος προλαβεῖν. 15. μιᾷ δὲ ἡμέρᾳ πιόντος μου γάλα μόνον, εἶπεν, μέλι ἔμβαλλε εἰς τό γάλα, ἵνα δύνῃται διακόπτειν. Ἐπεὶ δὲ ἐδεήθην τοῦ θεοῦ θάττον με ἀπολῦσαι, ὥμην (ν)άπυϊ καὶ ἁλσὶν κεχρημένος ὅλος ἐξιέναι κατὰ τάς ἀκοάς ἐκ τοῦ ἀβάτου, παιδάριον δὲ ἡγεῖσθαι θυμιατήριον ἔχον ἀτμίζον καὶ τὸν ἱερέα, λέγειν τε θεραπεῦσαι χρή δὲ ἀποδιδόναι τὰ ἱατρὰ. 20. Καὶ ἐποίησα ἃ εἶδον, καὶ χρεῖμένος μὲν τοῖς ἁλσὶ καὶ τῷ νάπυ[ι] ὕγρῳ ἤλγησα, λούμενος δὲ οὐκ ἤλγησα. Ταῦτα ἐν ἐννέα ἡμέ[ρ]αις ἀφ' οὗ ἤλθον. (ἤψατο δὲ μου καὶ τῆς δεξιᾶς χιρὸς καὶ τοῦ μαστοῦ). Τῇ δὲ ἐξῆς ἡμέρᾳ, ἐπιθύοντός μου, φλόξ ἀναδραμοῦ[σ]α ἐπέφλευσε τὴν χεῖρα, ὥς καὶ φλυκταίνας ἐξανθῆσαι. 22. Μετ' ὀλίγον δὲ ὑγιῆς ἡ χεὶρ ἐγένετο ἐπιμείναντί μοι ἄνηθον μετ' ἐλαίου χρῆσασθαι. Πρὸς τὴν κεφαλαλγίαν εἶπεν (οὐ μὴν ἤλγουν τὴν κεφαλὴν. 30. Συνέβη οὖν, φιλολογήσαντί μοι συμπληρωθῆναι, χρῆσάμενος τῷ ἐλαίῳ ἀπηλλάγην τῆς κεφαλαλγίας) ἀναγαγαρίζεσθαι ψυχρῷ πρὸς τὴν σταφυλὴν (καὶ γὰρ περὶ τούτου παρεκάλεσα τὸν θεόν) , τό αὐτό καὶ πρὸς παρίσθμια. Ἐκέλευσεν δὲ καὶ ἀναγράψαι ταῦτα χάριν εἰδώς· καὶ ὑγιῆς γενόμενος ἀπηλλάγην. Ο Πausanías (2,27, 3)⁹⁵ σχολιάζει τις ἐπιγραφές της Εἰδαύρου – που ἐπισκέφθηκε το ἱερό το 2ο

⁹⁵ Πausanías 2,27, 3.

αιώνα μ.Χ. - λέγοντας: “στήλαι δέ εισηγήκεσαν ἐντὸς τοῦ περιβόλου, τό μὲν ἀρχαῖον καὶ πλέονες ἐπ’ ἐμοῦ δέ ἕξ λοιπαί· ταύταις ἐγγεγραμμένα καὶ ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν ἐστὶν ὀνόματα ἀκεσθέντων ὑπὸ τοῦ Ἀσκληπιοῦ, προσέτι δέ καὶ νόσημα, ὅ,τι ἕκαστος ἐνόσησε καὶ ὅπως ἰάθη· γέγραπται δέ φωνῇ τῇ Δωρίδι”⁹⁶. Γενικά, στο σημείο αυτό πρέπει να επισημανθεί ότι “ο ἄρρωστος, φεύγοντας ἀπὸ το Ἄβατο μόνος του ἢ μετὰ την ἐντολὴ των ἱερέων, ἔγραφε σὲ πλάκες τὴν ἀρρώστια του καὶ τὴν θεραπεία, γιὰ νὰ αὐξήσῃ τὴ φήμῃ τοῦ Ἀσκληπιοῦ”⁹⁷.

Επίσης, ἡ Alice Walton ἐπισημαίνει ὅτι “ἀναθήματα, συγκεκριμένα ἀπὸ τὴν Αθήνα, ποὺ ἀπεικονίζουν τμήματα τοῦ ἀνθρώπινου σώματος μας εἶναι γνωστά ἀπὸ καταλόγους. Το ποιο κοινὸ ἀνάθημα εἶναι δύο μάτια, χρυσὰ ἢ ἀργυρὰ, ποὺ δείχνουν ὅτι οἱ οφθαλμολογικὲς παθήσεις στὴν ἀρχαία Ελλάδα ἦταν ποιο διαδεδομένες ἀπὸ ὅ,τι σήμερᾶ. Ἡ ὑπαρξὴ σημαντικῆς σχολῆς γιαντρῶν στὴν Αθήνα, οἱ ὁποῖοι προσέφεραν θυσίες κάθε χρόνο στὸν Ἀσκληπιό – τὸν προστάτη θεὸ τους – υποδεικνύει τὴν ἀπουσία ἀνταγωνισμοῦ μετὰξὺ θρησκευτικῆς καὶ κοσμικῆς πρακτικῆς. Ἐνδεχομένως, ὑπῆρχαν γιαντροὶ στὸ Ἀσκληπιεῖο, ἀν καὶ ἡ παρουσία τους οὔτε ἀναγκαία ἦταν οὔτε μπορεῖ νὰ ἀποδειχθεῖ. Ὁ ἱερέας δὲν ἦταν γιαντρός, με τὴν ἐξαίρεση λίγων περιπτώσεων, κατὰ τις ὁποῖες μετὰ τὸ ὄνομά του προστίθεται ὁ τίτλος ἱατρὸς ὡς κάτι το ἀσυνήθιστο. Στὴν Αθήνα ἡ λατρεία τοῦ Ἀσκληπιοῦ βρισκόταν τόσο ἀσφυκτικά κάτω ἀπὸ τις διατάξεις τοῦ νόμου, ὥστε ἀν ὑπῆρχε διορισμένος γιαντρός στὸ ναὸ θα ἦταν σχεδὸν ἀδύνατον νὰ μὴν το γνωρίζουμε”⁹⁸.

Επιπλέον, κατὰ τὴ συγγραφέα Alice Walton “ἡ μελέτη με θέμα τις στήλες τῆς Ἐπιδάουρου δείχνει μία διαφορετικὴ κατάσταση. Ὑπάρχει καὶ ἐδῶ ποικιλία χρήσης θεραπευτικῶν μεθόδων, πράγμα ποὺ ἀπεικονίζεται στις πρώιμες ἐπιγραφές καὶ σὲ ἐκείνες των ὑστερότερων Ρωμαϊκῶν χρόνων. Οἱ κύριες μαρτυρίες ἀπαντοῦν σὲ δύο ἀπὸ τις ἑξὶ στήλες ποὺ βρισκόνταν στὴν Ἐπίδαυρο στα χρόνια τοῦ Παυσανία. Αὐτές χρονολογούνται στὸν 3ο αἰῶνα π.Χ. Φέρουν τις ἴδιες στερεότυπες φράσεις: ἀμέρας δέ γενομένης ὑγίης ἐξῆλθε· ἐκ τούτου ὑγίης ἐγένετο· καὶ ἐνύπνιον εἶδε. Σύμφωνα με τὴ μαρτυρία τοῦ Στράβωνα στὸ ἔργο τοῦ Γεωγραφικά γίνεται ἀναφορὰ ὅτι παρόμοιες στήλες ὑπῆρχαν στὴν Κω καὶ στὴν Τρίκκη (Τρίκαλα)⁹⁹, ἀλλὰ ἀπὸ αὐτές δὲν ἔχει βρεθεῖ τίποτε. Κατὰ τὸν Πλίνιο στὸ ἔργο τοῦ Φυσικὴ

⁹⁶ *Ἐπιγραφαὶ ἐκ τῶν ἐν Ἐπιδάουρᾳ ἀνασκαφῶν (συνέχεια)*, Π. Καββαδίας, 1884, ἐκδόσεις Ἀδελφῶν Περρῆ, ir.lib.uth.gr (20/12/2021), σελ. 197, 211, 212, 213, 214, 215, 216, 217, 218, 229, 230, 231, 232.

⁹⁷ *Ἀσκληπιός - IatrikiOnline*, ἱατρικὸ βῆμα, Ἀπρίλιος -Μάϊος 2006, www.iatrikionline.gr (20/12/2021).

⁹⁸ Walton Alice, *Ἀσκληπιός, ἡ λατρεία τοῦ Ἑλλήνα θεοῦ τῆς ἱατρικῆς*, ἐλλ. μετ. Θεόδωρος Π. Ξένος (Αθήνα, Ἰνστιτούτο τοῦ Βιβλίου – Α. Καρδαμίτσα, 2007), σελ. 94, 95, 96.

⁹⁹ ΠΡΒΛ. Στράβωνα *Ἡ Γεωγραφικά*, 6, 15 στὸ Walton Alice, *Ἀσκληπιός, ἡ λατρεία τοῦ Ἑλλήνα θεοῦ τῆς ἱατρικῆς*, ἐλλ. μετ. Θεόδωρος Π. Ξένος (Αθήνα, Ἰνστιτούτο τοῦ Βιβλίου – Α. Καρδαμίτσα, 2007), σελ. 96, 97.

Ιστορία, λέγεται ότι ο Ιπποκράτης έμαθε πολλά για τη φύση των ασθενειών και για τα θεραπευτικά μέσα που χρησιμοποιήθηκαν από τις θεραπείες που είχαν καταγραφεί στην Κω

¹⁰⁰.

Στην Επίδαυρο οι ικέτες άφησαν πίσω τους τις δικές τους ενεπίγραφες πινακίδες, ενώ οι στήλες όπου καταγράφονταν οι θεραπείες αποτελούσαν συλλογές των παραδόσεων του ναού. Οι παραδόσεις αυτές μέχρι τον 3ο αιώνα π.Χ. είτε μεταβιβάζονταν προφορικά είτε καταγράφονταν σε πλάκες που άφηναν οι ικέτες.”¹⁰¹ Συγκεκριμένα, “στην “κωμωδία του Αριστοφάνους Πλούτος” (388π.Χ.) ο πρωταγωνιστής Χρεμύλος, ένας φτωχός αγρότης, αποφασίζει να οδηγήσει το θεό Πλούτο στο Ασκληπιείο της Επιδαύρου, για να τον θεραπεύσει ο Ασκληπιός. ‘Παρασκευαζόμενη εγώ κατακλίνειν αυτόν εις Ασκληπιού’ λέει ο Χρεμύλος (στ.410). Ο Ζεϋς έχει τυφλώσει τον Πλούτο για να μη διακρίνει τους αγαθούς από τους φαύλους. Με τη θεραπεία του θεού, υγιείς πια, θα μοιράζει τον πλούτο στους δικαίους. Ο ποιητής περιγράφει με ζωηρά χρώματα όσα ευτράπελα συνέβαιναν με τους λογής πάσχοντες που κατέφευγαν στο Ασκληπιείο, και κοιμούνταν εκεί το βράδυ, για να εμφανιστεί καθ’ ύπνους ο θεός και να τους θεραπεύσει. Μεταξύ αυτών και ο Πλούτος, τον οποίο θεράπευσε ο Ασκληπιός, και τα δυο του φίδια (στ. 732). Τη ζωηρή περιγραφή της κατακλίσεως στον Πλούτο του Αριστοφάνη καθιστούν εναργέστερη, και οπωσδήποτε πραγματική, τα επιγραφόμενα Ίαματα του Ἀπόλλωνος καὶ τοῦ Ἀσκληπιοῦ, ενεπίγραφες στήλες που είχαν ιδρυθεί στο ιερό του Ασκληπιού. Την ύπαρξή τους γνωρίζαμε από τον περιηγητή Πausανία, που επισκέφθηκε το ιερό το 2ο αιώνα μ.Χ. (2,27.3): στήλαι δέ εἰστήκεσαν ἐντός τοῦ περιβόλου τό μὲν ἀρχαῖον καὶ πλέονες, ἐπ’ ἐμοῦ δέ ἐξ λοιπαί ταύταις ἐγγεγραμμένα καὶ ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν ἐστιν ὀνόματα ἀκεσθέντων ὑπὸ τοῦ Ἀσκληπιοῦ, προσέτι δέ καὶ νόσημα ὅτι ἕκαστος ἐνόσησε καὶ ὅπως ἰάθη· γέγραπται δέ φωνῇ τῇ Δωρίδι (ὅπως αναφέρθηκε παραπάνω).”¹⁰² Ακόμη, η Alice Walton αναφέρει ότι “σε αυτή την πρώιμη περίοδο ήταν σε χρήση τέσσερις μέθοδοι θεραπείας: η χειρουργική, η φαρμακευτική, η υπνωτική αγωγή και αυτή που μπορεί να ονομασθεί θαυματουργική θεραπεία, σε περιπτώσεις που δεν αναφέρεται καμία θεραπευτική αγωγή, εκτός από την απαραίτητη εγκοίμηση στο ναό. Μία γυναίκα από τη Λακωνία, η Αρήτη (Αράτα) προσεβλήθη από υδρωπικία. Επειδή ήταν τόσο άρρωστη που δεν μπορούσε να επισκεφθεί η ίδια το ιερό, πήγε η μητέρα της στη θέση της και εγκοιμήθηκε· αυτή είδε στον

¹⁰⁰ ΠΡΒΛ. Πλινίου, *Φυσική Ιστορία*, 29, 2 στο Walton Alice, *Ασκληπιός, η λατρεία του Έλληνα θεού της Ιατρικής*, ελλ. μετ. Θεόδωρος Π. Ξένος (Αθήνα, Ινστιτούτο του Βιβλίου – Α.Καρδαμίτσα, 2007), σελ. 97.

¹⁰¹ Walton Alice, *Ασκληπιός, η λατρεία του Έλληνα θεού της Ιατρικής*, ελλ. μετ. Θεόδωρος Π. Ξένος (Αθήνα, Ινστιτούτο του Βιβλίου, 2007), σελ. 97.

¹⁰² Στήλες της Επιδαύρου, χ. *Ίαματα – Η Πύλη για την ελληνική γλώσσα*, www.greek-language.gr (21/12/2021).

ύπνο της το θεό Ασκληπιό να κόβει το κεφάλι της κόρης της και από το λαιμό να βγαίνει το συγκεκριμένο νερό. Έπειτα ο θεός αποκατέστησε το κεφάλι στη θέση του. Όταν επέστρεψε η μητέρα, βρήκε την κόρη της θεραπευμένη, αφού είχε δει και εκείνη το ίδιο όνειρο.

Στην ίδια στήλη υπάρχει περιγραφή, η οποία παρέχει άμεσες μαρτυρίες για την αρχαιότητα της λατρείας στην Επίδαυρο. Η Αρισταγόρα από την Τροιζήνα εγκοιμήθηκε στο Ασκληπιείο της πόλης της, επειδή είχε ταινία στα έντερα. Στον ύπνο της είδε τους “γιους του θεού” να κόβουν το κεφάλι της, ενώ ο θεός απουσίαζε στην Επίδαυρο. Επειδή δεν μπόρεσαν να αποκαταστήσουν το κεφάλι στη θέση του, κάλεσαν τον Ασκληπιό. Εν τω μεταξύ, ξημέρωσε και ο ιερέας είπε ότι είδε στον ύπνο του το κομμένο κεφάλι. Την επόμενη νύχτα η Αρισταγόρα είδε στον ύπνο της ότι ο θεός ήρθε από την Επίδαυρο και επανέφερε το κεφάλι στη θέση του. Έπειτα αφαίρεσε τελείως την ταινία. Εντούτοις, αυτή η παράλογη ιστορία τελειώνει με τη φράση *ἐκ τούτου ὑγιής ἐγένετο*. Η ίδια ιστορία παρατίθεται από τον Αιλιανό στο έργο του *Περί ζώων ιδιότητος*, ο οποίος την αντλεί από τον Ίππυν τον Ρηγίνο,¹⁰³ η οποία αναφέρει ότι μία γυναίκα έπασχε από ταινία στα έντερα· όμως, ακόμη και οι πιο έμπειροι γιατροί είχαν εγκαταλείψει κάθε προσπάθεια, επειδή η ασθένειά της ήταν ανίατη. Έτσι εκείνη πήγε στην Επίδαυρο και προσευχήθηκε για τη θεραπεία της. Ο θεός απουσίαζε, αλλά οι ζάκοροι – νεωκόροι τοποθέτησαν τη γυναίκα εκεί όπου ο θεός συνήθιζε να θεραπεύει τους ασθενείς. Αυτή ηρέμησε υπακούοντας στις εντολές τους και οι θεράποντες του θεού, *ὑποδρῶντες τῷ θεῷ*, έκαναν ό,τι ήταν απαραίτητο για τη θεραπεία. Της αφαίρεσαν με χειρουργική επέμβαση το κεφάλι και ένας από αυτούς έβαλε το χέρι του μέσα στο σώμα της και τράβηξε έξω την ταινία (το σκουλήκι), ένα τερατόμορφο θηρίο. Ωστόσο, δεν μπόρεσαν να ξαναβάλουν το κεφάλι στη θέση του. Τότε κατέφθασε ο θεός πολύ θυμωμένος μαζί τους, επειδή επιχείρησαν κάτι που υπερέβαινε τις ικανότητές τους. Με τη θεϊκή του δύναμη αποκατέστησε το κεφάλι της γυναίκας και τη θεράπευσε. Ο ιστορικός Ίππυς ο Ρηγίνος έζησε στις αρχές του 5ου αιώνα π.Χ. την εποχή των Περσικών πολέμων. Νεώτερες, όμως, έρευνες δείχνουν ότι έζησε στις αρχές του 3ου αιώνα π.Χ. Ο Αιλιανός έζησε τον 2ο αιώνα μ.Χ.”¹⁰⁴

Ακόμη, η Alice Walton παρατηρεί ότι “από αυτές τις αφηγήσεις μπορούμε να καταλήξουμε σε κάποια οριστικά συμπεράσματα για τους θεράποντες του Ασκληπιού ειδικά

¹⁰³ΠΡΒΛ. Αιλιανού, *Περί ζώων ιδιότητος* IX, 33 στο Walton Alice, *Ασκληπιός, η λατρεία του Έλληνα θεού της Ιατρικής*, ελλ. μετ. Θεόδωρος Π. Ξένος (Αθήνα, Ινστιτούτο του Βιβλίου – Α. Καρδαμίτσα, 2007), σελ. 98, 99.

¹⁰⁴Walton Alice, *Ασκληπιός, η λατρεία του Έλληνα θεού της Ιατρικής*, ελλ. μετ. Θεόδωρος Π. Ξένος (Αθήνα, Ινστιτούτο του Βιβλίου – Α. Καρδαμίτσα, 2007), σελ. 99.

στην Επίδαυρο. Για τη διενέργεια σοβαρών χειρουργικών επεμβάσεων ήταν απαραίτητος ένας πεπειραμένος χειρουργός, ενώ αρκετοί βοηθοί βρίσκονταν σε ετοιμότητα να αναλάβουν απλές θεραπείες και να υποβοηθήσουν το “θεό”. Ο χειρουργός δεν ήταν ο ιερέας, αλλά υπήρχαν δύο ομάδες αξιωματούχων· ο ιερέας, ο νεωκόρος και άλλοι από τη μία, ο χειρουργός με τους βοηθούς του από την άλλη, οι οποίοι είναι “γιοι του θεού”, πιθανώς μία πατριά, στους κόλπους της οποίας οι γνώσεις της ιατρικής μεταδίδονται από πατέρα σε γιο.

Πολλές από τις θεραπείες επιτυγχάνονται με τη χρήση φαρμάκων, η φύση των οποίων δεν μπορεί να προσδιοριστεί. Αποκόπτεται ένα βλέφαρο και ενσταλλάζεται ένα κολλύριο· σε έναν άνδρα λείπουν τελείως οι βολβοί των ματιών, αλλά με την επίθεση φαρμάκου στις κενές οφθαλμικές κόγχες αποκαταστάθηκε η όρασή του. Εδώ να υπενθυμίσουμε ότι κατά τον Αριστοφάνη στο έργο του Πλούτος γίνεται αναφορά στην οδυνηρή θεραπεία του Νεοκλή στην Αθήνα¹⁰⁵. Ήταν γνωστή κάποια προετοιμασία για τη θεραπεία της αλωπεκίας, καθώς δινόταν κάποιο εμετικό σκεύασμα. Δεν υπάρχει τίποτε εδώ που να υποδεικνύει ευρεία γνώση φαρμάκων και έτσι δεν υπάρχει απόδειξη για την παρουσία ή όχι κάποιου ειδικού γιατρού.”¹⁰⁶

Επίσης, όπως αναφέρει η Alice Walton “στις παρακάτω περιπτώσεις έχουμε ιάσεις, που πρέπει να καταταγούν στην κατηγορία της θεραπείας με ύπνωση: “ένας άνδρας, του οποίου τα δάχτυλα του χεριού, εκτός από ένα, ήταν παράλυτα προσήλθε στο θεό για θεραπεία. Και παρατηρώντας τις πινακίδες των ιάσεων στο ιερό όχι μόνον δεν τις πίστευε αλλά και χλεύαζε τα όσα έγραφαν. Ενώ κοιμόταν στο ἄβατον, είδε το εξής όνειρο. Του φάνηκε ότι έπαιζε αστραγάλους κοντά στο ναό και ενώ ήταν έτοιμος να ρίξει τον αστράγαλο εμφανίστηκε ξαφνικά ο θεός, όρμησε στο χέρι του και τέντωσε τα δάχτυλά του. Όταν απομακρύνθηκε ο θεός, ο ασθενής λύγισε το χέρι και έτσι το συσπείρωσε, και στη συνέχεια τέντωσε ελεύθερα όλα του τα δάχτυλα. Τότε ο θεός τον ρώτησε αν θα δυσπιστεί πλέον για το περιεχόμενο των επιγραφών στις πινακίδες. Όχι, αποκρίθηκε εκείνος. Αλλά ο θεός του είπε: επειδή πρωτύτερα δεν πίστευες σε θεραπείες, οι οποίες δεν ήταν απίστευτα πράγματα, από τώρα και στο εξής το όνομά σου να είναι “άπιστος”. Όταν ξημέρωσε, ο ασθενής βγήκε από το ἄβατον υγιής (Για να έχει ο αναγνώστης πλήρη εικόνα του περιγραφόμενου γεγονότος, παρατίθεται σε μετάφραση ολόκληρη η επιγραφή. Οι επιγραφές της Επιδαύρου με τις θαυματουργικές επεμβάσεις του

¹⁰⁵ΠΡΒΛ. Αριστοφάνη, Πλούτος 716 στο Walton Alice, *Ασκληπιός, η λατρεία του Έλληνα θεού της Ιατρικής*, ελλ. μετ. Θεόδωρος Π. Ξένος (Αθήνα, Ινστιτούτο του Βιβλίου – Α. Καρδαμίτσα, 2007), σελ. 100.

¹⁰⁶Walton Alice, *Ασκληπιός, η λατρεία του Έλληνα θεού της Ιατρικής*, ελλ. μετ. Θεόδωρος Π. Ξένος (Αθήνα, Ινστιτούτο του Βιβλίου – Α. Καρδαμίτσα, 2007), σελ. 100.

Ασκληπιού εκδόθηκαν από τον Fr. Hiller von Geartringen στη συλλογή *Inscriptiones Graecae*, IV²1(αριθμ. 121-122), Βερολίνο, 1929).

Ένας ανάπηρος στα πόδια παίρνει εντολή να κατέβει μία κινητή σκάλα και η αναπηρία του θεραπεύεται. Σε έναν παραλυτικό που του δίνεται η εντολή να πάει να φέρει μέσα στο Ιερό τον πιο μεγάλο λίθο που μπορούσε, φέρνει το λίθο και τον αποθέτει μπροστά στο ἄβατον. Η μαγνητική θεραπεία, η μάλαξη και η επίθεση των χεριών έπαιζαν κάποιο ρόλο στις ιάσεις. Κατά τη μαρτυρία του Σόλωνος στο έργο του “Απομνημονεύματα”, η αξία τους ήταν γνωστή πολύ καιρό πριν¹⁰⁷, και ο Αριστοφάνης στο έργο του “Πλούτος” αναφέρει ότι είδε να εφαρμόζονται στο Ασκληπιείο της Αθήνας¹⁰⁸. Η όραση ενός τυφλού αποκαταστάθηκε με το άγγιγμα των δαχτύλων του θεού, ενώ σε μία στείρα γυναίκα προσφέρθηκε βοήθεια με τον ίδιο τρόπο.

Οι υπόλοιπες θεραπείες που καταγράφονται στις στήλες της Επιδαύρου, αν πρόκειται για θεραπείες και όχι για αποκυήματα φαντασίας που επιβλήθηκαν στους ικέτες να τα πιστέψουν ως αληθινά, είναι ανεξήγητες. Όπως έχουν, αποτελούν ξεκάθαρα και απλά θαύματα και ανάμεσα σε αυτά και σε εκείνα που αναφέρονται στην Καινή Διαθήκη υπάρχουν εντυπωσιακοί παραλληλισμοί, όπως έχει παρατηρήσει ο Baunack (σελ. 145, 146). Γυναίκες ήρθαν στο ναό, παρακαλώντας το θεό να τις βοηθήσει να γεννήσουν, και το επόμενο πρωινό γέννησαν τα παιδιά τους. Ένα κωφάλαλο αγόρι ήλθε στο ναό με τον πατέρα του. Μετά τη θυσία ο πυρφόρος του θεού στράφηκε στον πατέρα και του είπε: “Υπόσχεσαι πως μέσα σε ένα χρόνο θα φέρεις στο θεό τα ιάτρα, αν σου γίνει η χάρη για την οποία ήλθες;” Και ξαφνικά το παιδί φώναξε: “Το υπόσχομαι”. Ο πατέρας του έκπληκτος, του είπε να επαναλάβει, πράγμα που το παιδί έκανε, και θεραπεύτηκε. Οι τυφλοί θεραπεύονταν με την εγκοίμηση στο ναό¹⁰⁹.

Όπως επισημαίνει η Alice Walton “ο Πανσανίας αφηγείται μία ιστορία για το ιερό του Ασκληπιού στη Ναύπακτο, όπου ακόμη ένα άτομο θεραπεύτηκε από την τύφλωση που είχε πάθει. Το ιερό ιδρύθηκε από έναν ιδιώτη, κάποιο Φαλύσιο, ο οποίος έπασχε από κάποια ασθένεια των ματιών και είχε σχεδόν τυφλωθεί. Ο θεός της Επιδαύρου του έστειλε την ποιήτρια Ανύτη με μία σφραγισμένη πινακίδα, την οποία βρήκε στα χέρια της όταν ξύπνησε

¹⁰⁷ΠΡΒΛ. Σόλωνος, *Απομνημονεύματα* 13 στο Walton Alice, *Ασκληπιός, η λατρεία του Έλληνα θεού της Ιατρικής*, ελλ. μετ. Θεόδωρος Π. Ξένος (Αθήνα, Ινστιτούτο του Βιβλίου – Α. Καρδαμίτσα, 2007), σελ. 102.

¹⁰⁸ΠΡΒΛ. Αριστοφάνης, *Πλούτος* 728 στο Walton Alice, *Ασκληπιός, η λατρεία του Έλληνα θεού της Ιατρικής*, ελλ. μετ. Θεόδωρος Π. Ξένος (Αθήνα, Ινστιτούτο του Βιβλίου – Α. Καρδαμίτσα, 2007), σελ. 102.

¹⁰⁹Walton Alice, *Ασκληπιός, η λατρεία του Έλληνα θεού της Ιατρικής*, ελλ. μετ. Θεόδωρος Π. Ξένος (Αθήνα, Ινστιτούτο του Βιβλίου – Α. Καρδαμίτσα, 2007), σελ. 102, 103.

από όνειρο, στο οποίο είχε δει το θεό. Αυτή έπλευσε στη Ναύπακτο και έδωσε εντολή στο Φαλύσιο να αφαιρέσει τη σφραγίδα και να διαβάσει το περιεχόμενο της πινακίδας. Αν και ήταν τελείως ανίκανος να διαβάσει εξαιτίας της τύφλωσής του, εντούτοις, έχοντας πίστη στο θεό, αφαίρεσε τη σφραγίδα και κοιτάζοντας την πινακίδα θεραπεύτηκε. Σύμφωνα με τον Παυσανία στο έργο του *Φωκικά*, *Λοκρών Οζόλων* γίνεται αναφορά ότι ο Φαλύσιος έτσι έδωσε στην Ανύτη δύο χιλιάδες χρυσούς στατήρες (αρχαίο νόμισμα της Μακεδονίας), ποσό το οποίο αναφερόταν στην πινακίδα¹¹⁰.

Μία από τις επιγραφές σημειώνει την ίδρυση ενός ακόμη Ασκληπιείου κάτω από παρόμοιες συνθήκες. Ένα αγόρι έκλεψε από έναν ανάπηρο το δεκανίκι του, αλλά ο ανάπηρος σηκώθηκε και το κυνήγησε. Ένας άνδρας με σοβαρή πάθηση στα γόνατα είδε όνειρο, στο οποίο οι θεράποντες του θεού τον μετέφεραν μπροστά στο ναό, και ο θεός αφού έξεψε τα άλογά του σε άρμα το οδήγησε προς αυτόν και αμέσως θεραπεύτηκε. Ένας παραλυτικός μεταφέρθηκε από θεράποντες σε μία φυσική λιμνούλα, τα νερά της οποίας τον Π θεράπευσαν. Σε μία περίπτωση αποκαταστάθηκε η ρήξη (ή κάταγμα) μίας άρθρωσης. Ένας πατέρας που είχε χάσει το παιδί του εγκοιμήθηκε στο ἄβατον και είδε όνειρο στο οποίο ο θεός τον οδήγησε στον τόπο όπου κατόπιν βρήκε το παιδί.

Είναι αξιοσημείωτη η χρήση σκύλων και φιδιών ως μέσων ίασης στα ιερά. Ένα παιδί θεραπεύτηκε από όγκο στον αυχένα του με το γλείψιμο ενός σκύλου. Ένα τυφλό αγόρι απέκτησε την όρασή του με τον ίδιο τρόπο. Ο Αριστοφάνης στο έργο του *Πλούτος* παρέχει μαρτυρίες για τη χρήση φιδιών στο Ασκληπιείο της Αθήνας¹¹¹. Στην *Επίδauρο* ένας άνδρας που υπέφερε από πληγή σε δάχτυλο του ποδιού του μεταφέρθηκε και τοποθετήθηκε σε κάθισμα, όπου τον πήρε ο ύπνος. Ήρθε τότε ένα φίδι και με τη γλώσσα του θεράπευσε την πληγή και έπειτα γλιστρώντας αθόρυβα επέστρεψε στο ἄβατον. Στο όνειρό του είχε δει ότι ένας όμορφος νέος έβαλε κάποια αλοιφή πάνω στο δάχτυλό του. Μία άτεκνη γυναίκα έμεινε έγκυος με τη βοήθεια φιδιού, το οποίο σύρθηκε πάνω στην κοιλιά της¹¹².

Επιπλέον, η Alice Walton επισημαίνει ότι “αν τώρα, από τις επιγραφές μίας πρώιμης περιόδου της ιστορίας των Ασκληπιείων, περάσουμε στις περιγραφές του 1ου και 2ου αιώνα

¹¹⁰ΠΡΒΛ. Παυσανία *Χ Φωκικά*, *Λοκρών*, *Οζόλων*, 38, 13 στο Walton Alice, *Ασκληπιός, η λατρεία του Έλληνα θεού της Ιατρικής*, ελλ. μετ. Θεόδωρος Π. Ξένος (Αθήνα, Ινστιτούτο του Βιβλίου – Α. Καρδαμίτσα, 2007), σελ. 103.

¹¹¹ΠΡΒΛ. Αριστοφάνη, *Πλούτος* 732 – 736 στο Walton Alice, *Ασκληπιός, η λατρεία του Έλληνα θεού της Ιατρικής*, ελλ. μετ. Θεόδωρος Π. Ξένος (Αθήνα, Ινστιτούτο του Βιβλίου – Α. Καρδαμίτσα, 2007), σελ. 104.

¹¹²Walton Alice, *Ασκληπιός, η λατρεία του Έλληνα θεού της Ιατρικής*, ελλ. μετ. Θεόδωρος Π. Ξένος (Αθήνα, Ινστιτούτο του Βιβλίου – Α. Καρδαμίτσα, 2007), σελ. 103, 104.

μ.Χ., θα συναντήσουμε μία έντονη αλλαγή στο σύστημα της θεραπευτικής διαδικασίας. Οι κύριες πηγές πληροφοριών είναι: οι Ιεροί Λόγοι του ρήτορα Αριστείδη¹¹³, λίγες επιγραφές από τη νησίδα Τιβερίνη, μία κρητική επιγραφή του 2ου αιώνα π.Χ.

Σύμφωνα με τις πηγές αυτές, οι θεραπείες πραγματοποιούνταν με μεθόδους, οι οποίες υποδεικνύονταν στους ασθενείς κατά τον ύπνο τους. Δεν διασώζεται κανένα ίχνος θαύματος. Πολλή σωματική άσκηση, συχνή χρήση λουτρών θερμών και ψυχρών, προσεκτικά ρυθμισμένη διαίτα, ελάχιστα φάρμακα και, πάνω από όλα, χαρούμενη διάθεση και ήρεμο περιβάλλον είναι τα μέσα που χρησιμοποιήθηκαν κατά την υστερότερη περίοδο. Ο γιατρός δεν εφαρμόζει άμεσα τις ηρωικές του θεραπείες· είτε ο ασθενής σε κατάσταση ύπνωσης καθορίζει ο ίδιος τη θεραπεία του, είτε οι γιατροί υποδεικνύουν τη θεραπεία του, κατά τη διάρκεια της νύχτας ή το πρωί. Το ιερό έχει γίνει θεραπευτήριο. Εδώ βρίσκεται μία ομάδα ειδικευμένων ανδρών, η εκπαίδευση των οποίων οφείλεται στην παράδοση και στην εμπειρία. Συγκεκριμένα, μία σχολή γιατρών που ονομάσθηκαν Ασκληπιάδες έτυχαν γενικής αποδοχής στους ναούς και επήλθε διαχωρισμός της λατρείας από τη μαντική. Οι θεραπείες έπαψαν να είναι το έργο μιας νύχτας, αλλά κατέστησαν το αποτέλεσμα μίας παρατεταμένης θεραπευτικής αγωγής.”¹¹⁴

Ο Lewis Richard Farnell υποστηρίζει ότι , όπως προκύπτει από όσα αναφέρθηκαν, “η εγκοίμηση, αυτή η υπερφυσική θεραπεία, έπαιξε πολύ σημαντικό ρόλο στη θεραπευτική διαδικασία στα Ασκληπιεία, αφού είναι ο πιο χαρακτηριστικός τρόπος προσέγγισης του θεού Ασκληπιού. Επίσης, η εγκοίμηση ή ύπνωση ανήκει τόσο στην ηρωολατρεία όσο και στη λατρεία θεοτήτων. Ο θαμμένος ήρωας ή ο χθόνιος γήινος θεός αποστέλλουν προφητικά – θεραπευτικά όνειρα σε αυτούς που κοιμούνται στο έδαφος ιερών τόπων, όπως αναφέρει ο Άγγελος Βιανίτης σε “σπήλαια, χάσματα της γης, όπου ήταν δυνατή η επικοινωνία με τους νεκρούς, τα χθόνια πνεύματα ή τους θεούς, αφού τα χάσματα της γης αποτελούν για την αρχαϊκή αντίληψη μία πύλη προς τον κάτω κόσμο”¹¹⁵.”¹¹⁶

¹¹³ΠΡΒΛ. Αριστείδη, *Ιεροί Λόγοι* στο Walton Alice, *Ασκληπιός, η λατρεία του Έλληνα θεού της Ιατρικής*, ελλ. μετ. Θεόδωρος Π. Ξένος (Αθήνα, Ινστιτούτο του Βιβλίου – Α. Καρδαμίτσα, 2007), σελ. 104.

¹¹⁴ Alice Walton, *Ασκληπιός, η λατρεία του Έλληνα θεού της Ιατρικής*, ελλ. μετ. Θεόδωρος Π. Ξένος (Αθήνα, Ινστιτούτο του Βιβλίου – Α. Καρδαμίτσα, 2007), σελ. 104, 105.

¹¹⁵Ασκληπιός – Εγκοίμηση: Η ιατρική του Ασκληπιού και ο ύπνος ως τελετουργική μέθοδος θεραπείας στην αρχαία Ελλάδα, m. huffingtonpost.gr (1/ 5/ 2020).

¹¹⁶ Farnell Lewis Richard, *Ασκληπιός – Διόσκουροι*, ελλ. μετ. Ελένη Παπαδοπούλου (Εκδόσεις Ιάμβλιχος, 1997), σελ. 17, 18, 25.

Ο Άγγελος Βιανίτης επισημαίνει ότι, “μετά από μία διαδικασία σωματικής και ψυχικής κάθαρσης στην Ιερή Κρήνη, το νερό της οποίας χρησίμευε για το καθαρό του σώματος αλλά και για το συμβολικό ψυχικό εξαγνισμό του ασθενή – και μετά την προσφορά θυσίας στο βωμό, η όλη διαδικασία κορυφωνόταν με την ίδια την εγκοίμηση. Οι ιερείς οδηγούσαν τον άρρωστο στο Άβατο (ή Άδυτο ή Εγκοιμητήριο), όπου ο πιστός, ξαπλωμένος πάνω στο δέρμα ζώου, περίμενε να δει στο όνειρό του το θεό για να τον οδηγήσει στη θεραπεία. Ο Ασκληπιός εμφανιζόταν στα όνειρα σαν ένας γενειοφόρος άντρας που κρατούσε μία βακτηρία ή σαν ένα αντρικό χέρι που άγγιζε το πάσχον μέρος. Συχνά ήταν επίσης τα θεραπευτικά όνειρα με φίδια, ενώ καλοί οιωνοί θεραπείας ήταν η εμφάνιση ενός σκύλου – που θεωρούνταν φρουρός του Ασκληπιού, αφού ήταν ο φύλακας του κοπαδιού στο οποίο ανήκε η κατσίκα που τον θήλασε – που θεωρούταν σύντροφος του Ασκληπιού ή ενός πετεινού, επίσης σύμβολο του θεού. Την ημέρα που ακολουθούσε, οι ασθενείς περιέγραφαν τι είδαν στον ύπνο τους στους ιερείς, και ανάλογα με το όνειρο, τους δινόταν κάποια αγωγή για να ακολουθήσουν, εάν ο ασθενής δεν είχε ήδη θεραπευτεί. Τέλος, όλο το ιστορικό της ασθένειας, του ονείρου και της ίασης, καταγραφόταν στις πινακίδες και εκτίθετο σε κοινή θέα. Επίσης συχνά η ίδια η ιαματική θεότητα ζητούσε την προσφορά ενός αφιερώματος εκ μέρους του θεραπευμένου πλέον ικέτη, κάτι που δινόταν ασφαλώς με περίσσια γενναιοδωρία.”¹¹⁷

Στο σημείο αυτό είναι απαραίτητο να γίνει αναφορά στην ομιλία του καθηγητή Βασιλείου Λαμπρινουδάκη που πραγματοποιήθηκε στο Μέγαρο Μουσικής στις 28/3/2013 και είχε θέμα “Επίδαυρος: Τόπος φροντίδας σώματος και ψυχής”. Συγκεκριμένα, “άρχισε την ομιλία του αναφέροντας ότι προς το τέλος του 7ου π.Χ. αιώνα, όταν η λατρεία μεταφυτεύθηκε από το Κυνόρτιο όπου ήταν αρχικά, στη μεγάλη πεδινή έκταση όπου βρίσκεται σήμερα, η αναζήτηση της θεϊκής συνδρομής για την υγεία εκφράσθηκε από την αρχή στο νέο ιερό μέσα από δύο παράλληλες, αλληλοσυμπληρούμενες διαδικασίες. Η πρώτη ήταν η παραδοσιακή που μεταφέρθηκε από το χώρο του Απόλλωνος Μαλεάτα, δηλαδή η μετάληψη της θείας τροφής συνοδευόμενη από διαδικασία που ελάμβανε χώρα σε ένα μυστηριώδες κτίριο με πολλές φάσεις στο κέντρο του ιερού.

Η άλλη ήταν η εγκοίμηση, όπως αναφέρθηκε προηγουμένως. Η κατεξοχήν θρησκευτική, θεραπευτική πράξη που συνδεόταν ιδιαίτερα με τον Ασκληπιό. Για την εγκοίμηση δημιουργήθηκε τον 4ο αιώνα π.Χ. μία μεγάλη στοά μονώροφη στο ανατολικό και

¹¹⁷ Ασκληπιός – Εγκοίμηση: Η ιατρική του Ασκληπιού και ο ύπνος ως τελετουργική μέθοδος θεραπείας στην αρχαία Ελλάδα, m.huffingtonpost.gr (1/5/2020).

διώροφη στο δυτικό της μέρος, όπου το έδαφος κατέβαινε απότομα. Στην Επίδαυρο την αποκαλούσαν εγκοιμητήριο ή άβατον. Δηλαδή χώρο στον οποίο δεν μπαίνει κανείς, χωρίς τη θεία άδεια. Ο ασθενής επισκεπτόταν το ναό του θεού, όπου ιερείς έψαλλαν τον παιάνα και έμπαινε στο Άβατον, στο μονώροφο μέρος, όπου ετοιμαζόταν ψυχικά, για να κοιμηθεί και να δει στο όνειρο του το θεό.

Όπως είπε ο κ. Λαμπρινουδάκης, στην ετοιμασία βοηθούσε, με την αυθυποβολή που προκαλούσε, και η ανάγνωση των πολυπληθών θαυμάτων του θεού, τα οποία ήταν γραμμένα πάνω σε μεγάλες στήλες μέσα στο Άβατον. Όταν ήταν έτοιμος ο ασθενής – ικέτη του θεού, αποκαλούσε τον εαυτό του – αφού έκανε μία νυχτερινή θυσία, κατέβαινε στο ισόγειο – ουσιαστικά υπόγειο – του Αβάτου και κοιμόταν κατά γης, πάνω στο δέρμα του ζώου που θυσίασε αποβραδύς, όπως αναφέρθηκε και πιο πάνω. Στο όνειρό του τον επισκεπτόταν ο θεός και είτε τον γιάτρευε με τα χέρια του είτε του έδινε κάποιο φάρμακο ή απλά του έλεγε τι πρέπει να κάνει, για να γίνει καλά. Άλλοτε πάλι το ρόλο του τον αναλάμβανε ένα ιερό του ζώο, συνήθως το φίδι.”¹¹⁸

Επίσης, ο καθηγητής Βασίλειος Λαμπρινουδάκης στην εκδήλωση του Μουσείου Ιατρικής που πραγματοποιήθηκε στις 15/2/2018 στην Αίθουσα Καστελλάκη του Επιμελητηρίου Ηρακλείου με θέμα “Ασκληπιός και Ασκληπιάδαι. Θεία και ανθρώπινη επέμβαση στην υγεία κατά την αρχαιότητα” έκανε λόγο ότι “τα ασκληπιεία διέθεταν μεγάλους χώρους για τα τελετουργικά γεύματα και μάλιστα σε εκείνο της Επιδαύρου συνολικά υπήρχαν 142 κλίνες, καθώς ως γνωστόν οι αρχαίοι έτρωγαν ξαπλωμένοι.

Και σε αυτή την ομιλία του αναφέρθηκε στην εγκοίμηση. Συγκεκριμένα, έκανε λόγο ότι είναι μία από τις πλέον εντυπωσιακές πρακτικές που συναντάμε στα αρχαία ασκληπιεία ήταν η εγκοίμηση. Ο ασθενής κοιμόταν καταγής πάνω στο δάπεδο, για να έχει απευθείας επαφή με τη γη ή πάνω σε δέρμα ζώου, που είχε θυσιάσει νωρίτερα, όπως αναφέρθηκε παραπάνω.

Στον ύπνο του συναντούσε τον Ασκληπιό ή άλλο θεό με θεραπευτικές ικανότητες, όπως τον Αμφιάρα. Μάλιστα στην Επίδαυρο διασώθηκαν στήλες με θαύματα του Ασκληπιού τα οποία καλούνταν οι ασθενείς να διαβάσουν πριν προχωρήσουν στην εγκοίμηση.

¹¹⁸ Ασκληπιείο Επιδαύρου: Εκεί όπου γίνονταν θαύματα – Ομιλία του καθηγητή Βασιλείου Λαμπρινουδάκη στο Μέγαρο Μουσικής, 28/3/2013, www.tovima.gr(20/12/2021).

Σε ένα από αυτά μαρτυρείται πως ο ασθενής κοιμήθηκε και βγήκε ένα φίδι και του έγλυψε την πληγή αλλά όταν ξύπνησε περιέγραψε πως ο ίδιος ο Ασκληπιός ήταν εκείνος που τον γιάτρεψε.

Κατά την εγκοίμηση ο Ασκληπιός είτε άγγιζε τον ασθενή και τον γιάτρευε είτε του έλεγε τι πρέπει να κάνει είτε έστελνε το ιερό φίδι για τη γιαιτρεία (η λογική του φιδιού είχε να κάνει με το γεγονός του ότι αλλάζει “πουκάμισο” άρα αναγεννάτε, ενώ ως είδος που ζει στη γη σχετίζεται με τον Ασκληπιό, που θεωρούνταν χθόνιος θεός).

Στο σημείο αυτό ο κ. Βασίλειος Λαμπρινουδάκης διευκρίνισε πως οι αρχαίοι θεωρούσαν τον ύπνο αδελφό του θανάτου, με τον τελευταίο να είναι απαραίτητος, για να υπάρξει νέα ζωή.

Μάλιστα έλεγαν πως σε κάποια φάση ο Ασκληπιός γιάτρευε τόσο πολύ κόσμο που είχε αφήσει τον Άδη χωρίς “δουλειά”, με αποτέλεσμα να θυμώσει και να παραπονεθεί στο Δία, ο οποίος κατακεραύνωσε τον Ασκληπιό. Με την παρέμβαση του Απόλλωνα, πατέρα του Ασκληπιού, ωστόσο εκείνος αναστήθηκε, όμως πλέον μπορούσε να δραστηριοποιείται μόνο από τον κάτω κόσμο.

Ο ασθενής λοιπόν έπρεπε να έχει την ίδια τύχη με το θεό, να κοιμηθεί, μιμούμενος μαγικά το θάνατο, και να επανέλθει.

Το εγκοιμητήριο στην Επίδαυρο ήταν μια μεγάλη στοά όπου για να μπει ο ασθενής έπρεπε να νηστεύει τρεις μέρες, να κάνει μετά μπάνιο, να διαβάσει τα θαύματα του Ασκληπιού και μετά να πάει για την εγκοίμηση.”¹¹⁹

7. Δημόσιες Θρησκευτικές Τελετουργίες.

Η Alice Walton αναφέρει ότι “καθώς η λατρεία του Ασκληπιού έπαιρνε μεγαλύτερες διαστάσεις, έκανε όλο και πιο αισθητή την παρουσία της στο σύνολο του δημόσιου βίου και όπως συνέβη με αρχαιότερες και πιο σημαντικές λατρείες, η πολιτεία έδειξε το σεβασμό της προς αυτήν. Αυτό δεν είναι αφύσικο, αφού η υγεία ως κοινωνικό αγαθό αποτελεί ζήτημα γενικού ενδιαφέροντος. Η εισαγωγή της λατρείας του Ασκληπιού στη Ρώμη υπήρξε αποτέλεσμα κρατικής νομοθεσίας εξαιτίας λοιμού (πανώλης) που έπληξε την πόλη. Εκφράσεις δημόσιας αναγνώρισης της λατρείας εμφανίζονται συχνότερα στην Αθήνα παρά

¹¹⁹ Βασίλειος Λαμπρινουδάκης, *Θαύματα του Ασκληπιού, τελετουργικά δείπνα κι άλλα ενδιαφέροντα στη εκδήλωση του Μουσείου Ιατρικής, Αίθουσα Καστελλάκη του Επιμελητηρίου Ηρακλείου*, 15/2/2018, www.e-storieskritis.gr, (20/12/2021).

οπουδήποτε αλλού, είτε επειδή η θρησκεία εκεί βρισκόταν υπό τον έλεγχο του κράτους, είτε επειδή σε άλλες πόλεις δεν υπάρχουν μαρτυρίες λόγω απουσίας υλικού προς εξέταση.

Ο ιερέας προσέφερε συγκεκριμένες θυσίες εν ονόματι της πολιτείας κατά τη διάρκεια του έτους, κατά διαστήματα που όριζε ο νόμος. Στην Κω κάθε μήνα γινόταν δημόσια θυσία ενός ζώου, η τιμή του οποίου ήταν εκατό δραχμές. Άλλες έκτακτες θυσίες αποφασίζονταν σποραδικά με ψήφισμα υπέρ υγείας “της Βουλής, των πολιτών, καθώς και των συζύγων και τέκνων τους”, και προσφέρονταν στον Ασκληπιό και στην Υγεία, αλλά και στους άλλους θεούς, οι βωμοί των οποίων υπήρχαν στο Ασκληπιείο. Ο ιερέας κατά τη διάρκεια της τελετής παρατηρούσε τους οiwονούς και τους ανακοίνωνε δημόσια. Μερικές φορές γίνονταν θυσίες υπέρ των μετοίκων της Αθήνας καθώς και υπέρ των πολιτών της. Τέτοιες θυσίες δεν προσφέρονταν μόνο στο Ασκληπιείο, αφού η πόλη προσευχόταν υπέρ υγείας και σωματικής ακεραιότητας των πολιτών σε πολλά ιερά. Στο τέλος του έτους εκδιδόταν από τη Βουλή ευχαριστήριο ψήφισμα προς τον ιερέα, το οποίο κατετίθετο στο ναό του Ασκληπιού. Το επίθετο Σωτήρ, που είναι τόσο συχνό σε νομίσματα, επιγραφές και αρχαία κείμενα, δίνεται συνήθως στον Ασκληπιό και στην Υγεία, επειδή θεωρούνται προστάτες της πόλης. Κατά τον Ιουλιανό στο έργο του “Λόγοι IV” γίνεται αναφορά ότι η αντίληψη για την προστατευτική δύναμη αυτών των θεών εκφραζόταν και με την προσθήκη επιθέτων, όπως πολιοῦχος ή πατρῶος (τόν σωτήρα τῶν ὅλων ἀπογεννήσας Ἀσκληπιόν =...αφού γέννησε τον σωτήρα των πάντων, τον Ασκληπιό.)¹²⁰.

Όπως παρατηρεί η Alice Walton “οι γιατροί στην Αθήνα ήταν υποχρεωμένοι να προσφέρουν δημόσιες θυσίες στον Ασκληπιό και στην Υγεία για τον εαυτό τους και για τους ασθενείς τους. Οι θυσίες που γίνονταν όταν ένας ιερέας αναλάμβανε τα καθήκοντά του ή στην αρχή ενός νέου έτους ονομάζονταν εισιτητήρια ή ,καλύτερα, εισιτήρια. Αυτές οι θυσίες – κατά το Δημοσθένη στο έργο του Κατά Μειδίου 114 - συνηθίζονταν και σε άλλες λατρείες (πριν από τις συνεδριάσεις της Βουλής τα εισιτήρια προσφέρονταν από τους ιεροποιούς)¹²¹.

Επιπλέον, η Alice Walton αναφέρει ότι “το είδος της θυσίας που προσέφερε η πολιτεία διέφερε από εκείνο που προσέφεραν οι ιδιώτες. Σύμφωνα με τον Πausανία στο έργο του Π

¹²⁰ΠΡΒΛ. Ιουλιανού, Λόγοι IV, 143 B... στο Walton Alice, *Ασκληπιός, η λατρεία του Έλληνα θεού της Ιατρικής*, ελλ. μετ. Θεόδωρος Π. Ξένος (Αθήνα, Ινστιτούτο του Βιβλίου – Α. Καρδαμίτσα, 2007), σελ. 109, 110.

¹²¹ΠΡΒΛ. Δημοσθένη, Κατά Μειδίου 114 στο Walton Alice, *Ασκληπιός, η λατρεία του Έλληνα θεού της Ιατρικής*, ελλ. μετ. Θεόδωρος Π. Ξένος (Αθήνα, Ινστιτούτο του Βιβλίου – Α. Καρδαμίτσα, 2007), σελ. 110, 111.

Κορινθιακά, το σφάγιο ήταν βόδι ή ταύρος¹²². Τα ανάγλυφα που απεικονίζουν αγελάδα ή κριάρι αναπαριστούν ιδιωτική θυσία. Όταν επρόκειτο να γίνει δημόσια θυσία ο ναός κοσμήτο με μεγαλοπρέπεια. Τα αγάλματα του Ασκληπιού και της Υγείας τοποθετούνταν σε ανάκλιντρα, κοντά στα οποία βρίσκονταν τράπεζες προσφορών¹²³.

Κατά την παρατήρηση της Alice Walton “σημαντικό χαρακτηριστικό της δημόσιας τελετουργίας ήταν η ψαλμωδία του παιάνα, η ορθόδοξη μορφή του οποίου αναφερόταν στη γέννηση και στη ζωή του Ασκληπιού. Στο ναό, ειδικά της Επιδαύρου, αναπέμπονταν δεήσεις υπέρ υγείας των πολιτών και των τέκνων τους, καθώς και για καθολική ειρήνη και ευημερία της πόλης, διότι ο Ασκληπιός ήταν ο κατ' εξοχήν προστάτης της Επιδαύρου. Κάποιοι από τους παιάνες στον Ασκληπιό έχουν διασωθεί και σήμερα. Στα αρχαία ελληνικά κείμενα απαντούν συχνές αναφορές σε αυτούς και τη σύνθεσή τους. Οι καλύτεροι σωζόμενοι προέρχονται από την Επίδαυρο, την Αθήνα, την Πτολεμαΐδα και στη Ρώμη. Ο παιάνας από την Αθήνα και ο παρόμοιος παιάνας από την Αίγυπτο αποτελούνται από ένα συνονθύλευμα επιθέτων που σχετίζονται με το γενεαλογικό δέντρο του Ασκληπιού. Οι ρωμαϊκοί ύμνοι στον Ασκληπιό, στην Υγεία και στον Τελεσφόρο είναι κάπως καλύτεροι, αλλά όχι τόσο καλοί όσο θα έπρεπε. Ο παιάνας του Σοφοκλή έχει εξεταστεί στο 4ο κεφάλαιο που αναφέρεται στους Τόπους Λατρείας και ειδικά της Αττικής – Αθήνας.

Μία χαρακτηριστική ελληνική μορφή λατρείας ήταν η καθιέρωση κατά τακτά χρονικά διαστήματα πανηγύρεων προς τιμήν της μίας ή της άλλης θεότητας. Ο Ασκληπιός είχε κι αυτός το μερίδιό του και, όπως αποδεικνύεται από άφθονες μαρτυρίες της αρχαίας ελληνικής λογοτεχνίας από επιγραφές και νομίσματα, οι πανηγύρεις προς τιμήν του ήταν πολύ σημαντικές στο αρχαίο ελληνικό ημερολόγιο. Η πρωιμότερη φιλολογική αναφορά για τις γιορτές της Επιδαύρου βρίσκεται στο τρίτο Νεμεόνικο του Πινδάρου σε σχέση με τα Νέμεα και τους αγώνες, τα Διόκλεια που διεξάγονταν στα Μέγαρα προς τιμήν του μυθικού ήρωα Διοκλέους¹²⁴. Αναφέρεται ότι κάθε τρία χρόνια οργανώνονταν αγώνες προς τιμήν του Ασκληπιού στην Επίδαυρο, αρχικά από τους Ασκληπιάδες και αργότερα από τους Αργείους.

¹²²ΠΡΒΛ. Πανσανία *II Κορινθιακά*, 11, 7 στο Alice Walton Alice, *Ασκληπιός, η λατρεία του Έλληνα θεού της Ιατρικής*, ελλ. μετ. Θεόδωρος Π. Ξένος (Αθήνα, Ινστιτούτο του Βιβλίου – Α. Καρδαμίτσα, 2007), σελ. 111.

¹²³Alice Walton, *Ασκληπιός, η λατρεία του Έλληνα θεού της Ιατρικής*, ελλ. μετ. Θεόδωρος Π. Ξένος (Αθήνα, Ινστιτούτο του Βιβλίου – Α. Καρδαμίτσα, 2007), σελ. 111.

¹²⁴ΠΡΒΛ. Πινδάρου, *Νεμεόνικοι III*, 145 στο Walton Alice, *Ασκληπιός, η λατρεία του Έλληνα θεού της Ιατρικής*, ελλ. μετ. Θεόδωρος Π. Ξένος (Αθήνα, Ινστιτούτο του Βιβλίου – Α. Καρδαμίτσα, 2007), σελ. 111, 112, 113.

Κατά τον Πλάτωνα στο έργο του Ίων 1 γίνεται αναφορά ότι αυτή η γιορτή γινόταν κατά το δεύτερο έτος κάθε Ολυμπιάδας, γιατί τελούνταν πριν από τα Παναθήναια και εννέα ημέρες μετά τα Ίσθμια¹²⁵ και εορτάζονταν στις αρχές του φθινοπώρου. Στην Κω διεξάγονταν κάθε πέντε χρόνια αγώνες με ιδιαίτερη μεγαλοπρέπεια, που συνδέονταν με τη διονυσιακή πανήγυρη. Αυτοί οι αγώνες ονομάζονταν τὰ μεγάλα Ἀσκλάπεια, έτσι ώστε να γίνεται η διάκριση ανάμεσα σε αυτά και τις ετήσιες εορτές. Ο Ιπποκράτης αναφέρεται μόνο μία φορά σε μία γιορτή με το όνομα τῆς ῥάβδου ἢ ἀνάληψις. Δεν είναι γνωστό ποια ήταν η σημασία ή η φύση αυτής της θρησκευτικής τελετής. Η εξήγηση εξαρτάται από τη σημασία της λέξης ῥάβδος, η οποία ως σύμβολο του Ασκληπιού είναι τόσο κοινή όσο και το φίδι. Αν η ῥάβδος αποτελεί σύμβολο των μεγάλων περιπλανήσεων του θεού, δεν είναι πιθανό ή ἀνάληψις τῆς ῥάβδου να είναι συμβολική για ένα από τα ταξίδια του; Αν ισχύει αυτό, μπορεί να εννοείται το ταξίδι του στην Κω και η τελετή να είναι μία δραματοποιημένη αναπαράσταση της εισαγωγής της λατρείας του σε αυτό το νησί. Φαίνεται ότι επρόκειτο για μία ειδική ιεροτελεστία, διότι ο Ιπποκράτης στο έργο του Επιστολαί 13 αναφέρει ότι την ίδια μέρα γινόταν η ετήσια πανήγυρις¹²⁶.

Κατά τα Επιδάυρια ο Ασκληπιός έρχεται σε επαφή με τις μυστηριώδεις θεότητες του κάτω κόσμου και για μία ημέρα του χρόνου παίρνει τη θέση του δίπλα τους. Ο μύθος για την καθιέρωση των Επιδαυρίων κατά τη διάρκεια του εορτασμού των Ελευσινίων λέγει ότι ο ίδιος ο Ασκληπιός ήρθε από την Επίδαυρο τη δεύτερη μέρα για να πάρει μέρος στα μυστήρια και ότι μνήθηκε εκείνη την ημέρα. Επειδή όμως είχε καθυστερήσει πάρα πολύ, δεν μπόρεσε να συμμετάσχει την προηγούμενη ημέρα (Ο Πausanίας στο έργο του II Κορινθιακά αναγνωρίζει στο όνομα αυτής της ημέρας - την οποία οι Αθηναίοι ονομάζουν Επιδάυρια και ήταν αφιερωμένη στον Ασκληπιό - την προέλευση της αθηναϊκής λατρείας από την Επίδαυρο.)¹²⁷. Τα Ελευσίνια Μυστήρια άρχιζαν με συγκέντρωση και εξαγνισμό των πιστών, που λάμβαναν χώρα κατά τα μέσα Σεπτεμβρίου – μέσα Οκτωβρίου. Την επόμενη ημέρα γίνονταν οι θυσίες στην πόλη και το ίδιο βράδυ άρχιζαν τα Επιδάυρια με μία ολονύκτια τελετή, η οποία ονομαζόταν παννυχίς, κατά τη διάρκεια της οποίας οι ευσεβείς κοιμούνταν μέσα στο Ασκληπιείο. Η παννυχίς προηγείτο άλλων εορτών, όπως των Παναθηναίων και των Ηρώων

¹²⁵ΠΡΒΛ. Πλάτωνος, Ίων 1 στο Walton Alice, *Ασκληπιός, η λατρεία του Έλληνα θεού της Ιατρικής*, ελλ. μετ. Θεόδωρος Π. Ξένος (Αθήνα, Ινστιτούτο του Βιβλίου – Α. Καρδαμίτσα, 2007), σελ. 113.

¹²⁶ΠΡΒΛ. Ιπποκράτη, Επιστολαί 13 στο Walton Alice, *Ασκληπιός, η λατρεία του Έλληνα θεού της Ιατρικής*, ελλ. μετ. Θεόδωρος Π. Ξένος (Αθήνα, Ινστιτούτο του Βιβλίου – Α. Καρδαμίτσα, 2007), σελ. 113, 114.

¹²⁷ΠΡΒΛ. Πausanία II Κορινθιακά, 22, 8 στο Walton Alice, *Ασκληπιός, η λατρεία του Έλληνα θεού της Ιατρικής*, ελλ. μετ. Θεόδωρος Π. Ξένος (Αθήνα, Ινστιτούτο του Βιβλίου – Α. Καρδαμίτσα, 2007), σελ. 116.

στο Ασκληπιείο. Στην Αθήνα εορταζόταν μία τρίτη πανήγυρης, τὰ ἥρῳα, η οποία δείχνει με το όνομά της το χαρακτήρα της: ήταν μία εορτή προς τιμήν του Ἡρώα Ασκληπιού”.¹²⁸

8. Ιδιωτικές τελετουργίες.

Η Alice Walton υποστηρίζει ότι “το γεγονός ότι η λατρεία του Ασκληπιού απέκτησε φήμη και δημοτικότητα οφείλεται στην πρακτική πλευρά της. Η ίδια πίστη, η οποία ακόμη και σήμερα ωθεί εκατοντάδες ανθρώπους να αναζητήσουν την υγεία τους σε άγνωστα φρέατα που λέγεται ότι έχουν θαυματουργή δύναμη, ήταν ισχυρότερη την εποχή κατά την οποία η ιατρική επιστήμη ήταν νεοσύστατη και οι ασθένειες θεωρούνταν έργο κακοποιών δαιμόνων. Και αυτή η πλευρά της λατρείας συνέχισε να είναι ζωντανή για πολύ καιρό, από τότε που έπαψε να υπάρχει ο θεός Ασκληπιός. Γίνεται παραδεκτό ότι η χριστιανική εκκλησία υιοθέτησε πολλές ιεροπραξίες από τις θρησκευτικές τελετές των ανθρώπων, οι οποίοι αποδεχόμενοι το νέο σύστημα άλλαξαν μόνο κατ' όνομα την πίστη τους. Μέχρι σήμερα επικρατεί στην Ελλάδα το έθιμο να κοιμούνται οι άνθρωποι έχοντας λίγο πάνω από το κεφάλι τους τις εικόνες των Αγίων.

Μία προσεκτική μελέτη των λαϊκών δοξασιών στις ρωμαιοκαθολικές χώρες θα αποκάλυπτε πληθώρα εθίμων που προέρχονται απευθείας από το τελετουργικό των ιαματικών θεών της αρχαίας Ελλάδας. Δίπλα στην εικόνα της Παναγίας κρέμονται ομοιώματα, σε μικρογραφία, ποδιών, βραχιόνων ή άλλων μερών του σώματος, ακριβώς όπως στους ναούς της αρχαιότητας. Ακουμπισμένες στον τοίχο στέκουν πατερίτσες, ενώ ολόγυρα βρίσκονται κομμάτια από χαρτόνι, πάνω στα οποία είναι γραμμένες λίγες λέξεις ευχαριστίας. Η έκφραση ικανοποίησης στο πρόσωπο του άρρωστου παιδιού που πήρε στην αγκαλιά της η Μαντόνα του Holbein ενσαρκώνει την πίστη ότι το άγγιγμα του θεϊκού χεριού, η παιώνιος χειρ, αρκεί για να αποκαταστήσει την υγεία. Και ποιος θα πει αν τα έθιμα αυτά είναι ειδωλολατρικά; Δεν είναι ούτε το ένα ούτε το άλλο. Είναι πολύ ανθρώπινα, και μάλιστα αποτελούν μία έκφραση της αδυναμίας των ανθρώπων που πάσχουν και κραυγή για βοήθεια από μία δύναμη έξω από αυτούς, η οποία εργάζεται για τη δικαιοσύνη”¹²⁹.

¹²⁸ Walton Alice, *Ασκληπιός, η λατρεία του Έλληνα θεού της Ιατρικής*, ελλ. μετ. Θεόδωρος Π. Ξένος (Αθήνα, Ινστιτούτο του Βιβλίου – Α. Καρδαμίτσα, 2007), σελ. 116, 118.

¹²⁹ Walton Alice, *Ασκληπιός, η λατρεία του Έλληνα θεού της Ιατρικής*, ελλ. μετ. Θεόδωρος Π. Ξένος (Αθήνα, Ινστιτούτο του Βιβλίου – Α. Καρδαμίτσα, 2207), σελ. 122, 123.

Κατά την παρατήρηση της συγγραφέως Alice Walton “όποιος επιθυμούσε να συμβουλευτεί τον Ασκληπιό προσερχόταν το βράδυ και πριν πάρει μέρος σε οποιαδήποτε τελετή φρόντιζε ώστε το σώμα του να είναι καθαρό. “Είναι, λοιπόν, απαραίτητο, έχοντας εξαγνιστεί με τον τρόπο που εμείς συνηθίζουμε, να προσφέρουμε στους θεούς εκείνες τις θυσίες που τους ευχαριστούν και όχι αυτές που συνοδεύονται από μεγάλες δαπάνες. Τώρα, όμως, για εκείνους που είναι τυχόν ντυμένοι με λαμπρά ενδύματα, αλλά δεν είναι καθαροί στο σώμα, (αυτοί που έγραψαν τα σχετικά με τις ιερουργίες) θεωρούν ότι αυτό και μόνο δεν είναι αρκετό για την ιερότητα της θυσίας”. Σύμφωνα με τον Πορφύριο στο έργο του Περί αποχής εμψύχων II, στην Επίδαυρο, λοιπόν, υπήρχε η ακόλουθη επιγραφή στις πύλες του ναού: άγνόν χρή ναοίο θυώδεος έντός ίόντα έμμεναι· άγνεία δ'έστί φρονεΐν όσια (όποιος εισέρχεται σε ναό που μοσχοβολάει θυμίαμα, πρέπει να είναι αμόλυντος· και αγνότητα είναι ο ευσεβής διαλογισμός)¹³⁰.

Ο ικέτης στην αρχή έκανε το λουτρό του με κρύο νερό, μία τελετή που ήταν ταυτόχρονα συμβολική αλλά και σύμφωνη με τους κανόνες της υγιεινής. Η χρήση αλμυρού νερού γι' αυτό το σκοπό ήταν συχνή, όπως επισημαίνεται από ιστορικούς και ποιητές, ιδίως τους τραγικούς. Κατά τον Πausanία στο έργο του IX Βοιωτικά, οι Ταναγραίες, οι οποίες μνήθηκαν στις ιεροπραξίες του Διονύσου, λούστηκαν στη θάλασσα¹³¹, και όπως αναφέρεται στον Ευριπίδη στο έργο του Ιφιγένεια εν Ταύροις, το άγαλμα της Αρτέμιδος, το οποίο μιάνθηκε από το άγγιγμα του Ορέστη, εξαγνίστηκε με θαλασσινό νερό¹³². Τα ιερά σφάγια, τα οποία προορίζονταν για θυσία στις Ελευσίνιες θεές, πλένονταν στη θάλασσα. Σύμφωνα με τον Αριστοφάνη στο έργο του Πλούτος, μόλις ο θεός Πλούτος εισήλθε στο Ασκληπιείο, λούστηκε στη θάλασσα¹³³. Επίσης, γίνεται αναφορά στο έθιμο των αρχαίων να λούζονται στη θάλασσα πριν θυσιάσουν σε χωρία από τον Όμηρο στο έργο του Ιλιάδα.¹³⁴ Μάλιστα, η πηγή

¹³⁰ΠΡΒΛ. Πορφυρίου, *Περί αποχής εμψύχων II*, 17 στο Walton Alice, *Ασκληπιός, η λατρεία του Έλληνα θεού της Ιατρικής*, ελλ. μετ. Θεόδωρος Π. Ξένος (Αθήνα, Ινστιτούτο του Βιβλίου – Α. Καρδαμίτσα, 2007), σελ. 123.

¹³¹ΠΡΒΛ. Πausanία IX Βοιωτικά, 20, 4 στο Walton Alice, *Ασκληπιός, η λατρεία του Έλληνα θεού της Ιατρικής*, ελλ. μετ. Θεόδωρος Π. Ξένος (Αθήνα, Ινστιτούτο του Βιβλίου – Α. Καρδαμίτσα, 2007), σελ. 123.

¹³²ΠΡΒΛ. Ευριπίδου, *Ιφιγένεια εν Ταύροις* 1034 στο Walton Alice, *Ασκληπιός, η λατρεία του Έλληνα θεού της Ιατρικής*, ελλ. μετ. Θεόδωρος Π. Ξένος (Αθήνα, Ινστιτούτο του Βιβλίου – Α. Καρδαμίτσα, 2007), σελ. 123.

¹³³ΠΡΒΛ. Αριστοφάνη, *Πλούτος* 656 στο Walton Alice, *Ασκληπιός, η λατρεία του Έλληνα θεού της Ιατρικής*, ελλ. μετ. Θεόδωρος Π. Ξένος (Αθήνα, Ινστιτούτο του Βιβλίου – Α. Καρδαμίτσα, 2007), σελ. 123, 124.

¹³⁴ΠΡΒΛ. Ομήρου, *Ιλιάδα* A314, B261 στο Walton Alice, *Ασκληπιός, η λατρεία του Έλληνα θεού της Ιατρικής*, ελλ. μετ. Θεόδωρος Π. Ξένος (Αθήνα, Ινστιτούτο του Βιβλίου – Α. Καρδαμίτσα, 2007), σελ. 124.

στο Ασκληπιείο της Αθήνας ήταν – και είναι ακόμη – υφάλμυρη και η χρήση της λέξης θάλασσα ίσως να αποσκοπεί στην απόδοση της ιδέας ότι έλουζαν το θεό με αλμυρό νερό μέσα στο Ασκληπιείο. Ο Ηρόδοτος στο έργο του Ουρανία κάνει λόγο για την πηγή αλμυρού νερού που ανέβλυσε μετά από χτύπημα του Ποσειδώνα στα βόρεια του Ερεχθείου ονομάζοντάς την θάλασσα¹³⁵, αλλά και οι σύγχρονοι Έλληνες αποκαλούν με αυτό το όνομα οποιαδήποτε έκταση αλμυρού νερού, είτε συνδέεται με τη θάλασσα είτε όχι”¹³⁶.

Όπως αναφέρει η Alice Walton “κατά τον Αριστοφάνη στο έργο του Πλούτος γίνεται αναφορά ότι κάθε ικέτης έφερνε μαζί του ό,τι χρειαζόταν για τη διανυκτέρευση, όπως στρώμα¹³⁷, ακόμη αναφέρεται ότι έφερνε επίσης και πλακούντες για τη θυσία, η οποία πραγματοποιούνταν πριν πέσει για ύπνο¹³⁸. Σύμφωνα με τον Αριστοφάνη στο έργο του Πλούτος γίνεται αναφορά ότι οι πλακούντες ήταν λεπτά επίπεδα και στρογγυλά αρτίδια, φτιαγμένα από σιτάρι ή κριθάρι και ήταν διάτρητα. Περιείχαν γλυκαντικές ουσίες (γλυκύσματα)¹³⁹ και όπως αναφέρει επίσης ο Αριστοφάνης στο έργο του Ειρήνη, οι πλακούντες ήταν βουτηγμένα σε κρασί, λάδι ή μέλι¹⁴⁰. Οι πλακούντες και το θυμίαμα, σύμφωνα με τον Αριστοφάνη στο έργο του Πλούτος, καίγονταν στο βωμό¹⁴¹. Αυτή ήταν η συνήθης θυσία για τους πολύ φτωχούς. Σύμφωνα με μία παλιά πρόληψη, η εγκοίμηση με λευκά ενδύματα είχε ως συνέπεια να δει ο ασθενής όνειρα. Οι ικέτες που ήταν τόσο άρρωστοι ώστε να μην μπορούν να πάνε στο ναό, έστελναν προσευχές για ανάρρωση, οι οποίες χαράσσονταν σε λίθους και τοποθετούνταν στο ιερό. Τέτοιο παράδειγμα απαντά στην Επίδαυρο, όπου ο ασθενής είχε ενθαρρυνθεί προηγουμένως από την εμφάνιση του θεού στον ύπνο του. Υπήρχε και περίπτωση να δει κάποιος άλλος όνειρο για τον ασθενή και αυτός μπορεί να ήταν είτε φίλος είτε ο ίδιος ο ιερέας.

¹³⁵ΠΡΒΛ. Ηρόδοτου *Η Ουρανία*, 55 στο Walton Alice, *Ασκληπιός, η λατρεία του Έλληνα θεού της Ιατρικής*, ελλ. μετ. Θεόδωρος Π. Ξένος (Αθήνα, Ινστιτούτο του Βιβλίου – Α. Καρδαμίτσα, 2007), σελ. 124.

¹³⁶Alice Walton, *Ασκληπιός, η λατρεία του Έλληνα θεού της Ιατρικής*, ελλ. μετ. Θεόδωρος Π. Ξένος (Αθήνα, Ινστιτούτο του Βιβλίου – Α. Καρδαμίτσα, 2007), σελ. 124.

¹³⁷ΠΡΒΛ. Αριστοφάνη, *Πλούτος* 663 στο Walton Alice, *Ασκληπιός, η λατρεία του Έλληνα θεού της Ιατρικής*, ελλ. μετ. Θεόδωρος Π. Ξένος (Αθήνα, Ινστιτούτο του Βιβλίου – Α. Καρδαμίτσα, 2007), σελ. 124.

¹³⁸ΠΡΒΛ. Αριστοφάνη, *Πλούτος* 660 στο Walton Alice, *Ασκληπιός, η λατρεία του Έλληνα θεού της Ιατρικής*, ελλ. μετ. Θεόδωρος Π. Ξένος (Αθήνα, Ινστιτούτο του Βιβλίου – Α. Καρδαμίτσα, 2007), σελ. 124.

¹³⁹ΠΡΒΛ. Αριστοφάνη, *Πλούτος* 660 στο Walton Alice, *Ασκληπιός, η λατρεία του Έλληνα θεού της Ιατρικής*, ελλ. μετ. Θεόδωρος Π. Ξένος (Αθήνα, Ινστιτούτο του Βιβλίου – Α. Καρδαμίτσα, 2007), σελ. 124.

¹⁴⁰ΠΡΒΛ. Αριστοφάνη, *Ειρήνη* 1040 στο Walton Alice, *Ασκληπιός, η λατρεία του Έλληνα θεού της Ιατρικής*, ελλ. μετ. Θεόδωρος Π. Ξένος (Αθήνα, Ινστιτούτο του Βιβλίου – Α. Καρδαμίτσα, 2007), σελ. 124.

¹⁴¹ΠΡΒΛ. Αριστοφάνη, *Πλούτος* 660 στο Walton Alice, *Ασκληπιός, η λατρεία του Έλληνα θεού της Ιατρικής*, ελλ. μετ. Θεόδωρος Π. Ξένος (Αθήνα, Ινστιτούτο του Βιβλίου – Α. Καρδαμίτσα, 2007), σελ. 124.

Όταν κάποιο άτομο ή οικογένεια θυσίαζε ζώα, χρησιμοποιούσε μικρά οικόσιτα ζώα, όπως χοίρους, κριάρια, κατσίκες και πετεινούς. Οι πληροφορίες ότι θυσίαζαν κατσίκες είναι πολύ συγκεκριμένες. Γενικά δεν επιτρεπόταν η θυσία αυτών των ζώων. Στην Επίδαυρο η θυσία τους απαγορευόταν ρητά, ενώ στην Κυρήνη, όπου η λατρεία του Ασκληπιού είχε φθάσει από την Επίδαυρο, δεν υπήρχε τέτοιος περιορισμός, όπως αναφέρει ο Πausanias στο έργο του *II Κορινθιακά*¹⁴². Ακόμη, κατά τον Pausanias στο έργο του *X Φωκικά, Λοκρών Οζόλων* γίνεται αναφορά ότι στην Τιθορέα θα μπορούσε να θυσιαστεί στον Ασκληπιό κάθε είδος ζώου εκτός από κατσίκες¹⁴³. Η κατσίκα εμφανίζεται ως η τροφός του νηπίου Ασκληπιού και με αυτό τον τρόπο απαντά σε νομίσματα.

Από την τελική σκηνή του διαλόγου Φαίδων του Πλάτωνα γνωρίζουμε τη θυσία ενός “πετεινού στον Ασκληπιό”¹⁴⁴. Ακόμη, η Alice Walton αναφέρει ότι “ο πετεινός δεν είναι κάτι το ασυνήθιστο ως σφάγιο προς τιμήν του Ασκληπιού, αλλά προσφέρεται και στις θεότητες Ερμή, Άρη, Ήλιο, Κόρη (νεαρή θεά της Άνοιξης) και ιδιαίτερα στους ήρωες. Όταν του προσφέρεται πετεινός, ίσως θεωρείται ότι ο Ασκληπιός ανήκει στην κατηγορία των ηρώων. Χωρίς αμφιβολία, ο πετεινός θεωρείται ότι συνδέεται ιδιαίτερα με τον Ασκληπιό. Όπως αναφέρεται στον Pausanias στο έργο του *II Κορινθιακά*, στην Επίδαυρο οι προσφορές έπρεπε να καταναλωθούν πλήρως εντός του περιβόλου”¹⁴⁵.

Όμως, οι ευχαριστίες, ιατρα, σώστρα, ήταν πιο σημαντικές από τις θυσίες εξευμενισμού. Οι προσφορές παίρνουν τη μορφή θυσίας, αποθύειν τά ιατρα, ή πληρωμής, αποδιδόναι τά ιατρα. Οι ιερείς διατηρούσαν το προνόμιο ανάκλησης μίας θεραπείας αν δεν πραγματοποιούταν η πληρωμή. Η πληρωμή δεν γινόταν πάντοτε με χρήματα. Μία σπασμένη κύλικα (είδος κούπας της Αρχαίας Ελλάδος), η οποία επιδιορθώθηκε, αποτέλεσε η ίδια ανάθημα. Ένα μικρό αγόρι προσέφερε τους δέκα μικρούς λίθους που έπαιζε πεντέλιθα (πεντόβολα). Όπως εύκολα αντιλαμβάνεται κανείς, η ποικιλία των προσφορών ήταν πολύ μεγάλη. Οι κατάλογοι των ναών αποτελούσαν πίνακες καταγραφής διαφόρων ειδών

¹⁴²ΠΡΒΛ. Pausanias *II Κορινθιακά*, 26, 9 στο Walton Alice, *Ασκληπιός, η λατρεία του Έλληνα θεού της Ιατρικής*, ελλ. μετ. Θεόδωρος Π. Ξένος (Αθήνα, Ινστιτούτο του Βιβλίου – Α. Καρδαμίτσα, 2007), σελ. 124, 125.

¹⁴³ΠΡΒΛ. Pausanias *X Φωκικά, Λοκρών Οζόλων*, 32, 12 στο Walton Alice, *Ασκληπιός, η λατρεία του Έλληνα θεού της Ιατρικής*, ελλ. μετ. Θεόδωρος Π. Ξένος (Αθήνα, Ινστιτούτο του Βιβλίου – Α. Καρδαμίτσα, 2007), σελ. 125.

¹⁴⁴ΠΡΒΛ. Πλάτωνος, *Φαίδων* 118 Α στο Walton Alice, *Ασκληπιός, η λατρεία του Έλληνα θεού της Ιατρικής*, ελλ. μετ. Θεόδωρος Π. Ξένος (Αθήνα, Ινστιτούτο του Βιβλίου – Α. Καρδαμίτσα, 2007), σελ. 125.

¹⁴⁵ΠΡΒΛ. Pausanias *II Κορινθιακά*, 27, 1 στο Walton Alice, *Ασκληπιός, η λατρεία του Έλληνα θεού της Ιατρικής*, ελλ. μετ. Θεόδωρος Π. Ξένος (Αθήνα, Ινστιτούτο του Βιβλίου – Α. Καρδαμίτσα, 2007), σελ. 125, 126.

κατάλληλων ή ακατάλληλων αντικειμένων. Τα πιο κοινά ήταν ομοιώματα σε μικρογραφία τμημάτων του ανθρώπινου σώματος. Στην Αθήνα βρέθηκαν σε μεγάλους αριθμούς ανάγλυφα, στα οποία απεικονίζεται ο θεός με τους ακολούθους του και τους λάτρεις του. Βωμοί αναγείρονται και αφιερώνονται συχνά. Σύμφωνα με τη μαρτυρία του Πανσανία στο έργο του VIII *Αρκαδικά*, ο Αλέξανδρος αφιέρωσε το θώρακα και το δόρυ του σε ένα Ασκληπιείο^{146, 147}.

9. Ο Ασκληπιός στην τέχνη – Απεικονίσεις του θεού.

Κατά την παρατήρηση του συγγραφέα Παναγιώτη Μαρίνη “στην αρχαία ελληνική τέχνη ο Ασκληπιός συνήθως αποδίδεται με τη μορφή ενός ηλικιωμένου γενειοφόρου άνδρα, ντυμένου με ιμάτιο, ο οποίος στηρίζεται σε σκήπτρο, βακτηρία (ράβδο) ή κορμό δέντρου. Γύρω από το στηριγμά του τυλίγεται το φίδι, το ιερό ζώο – σύμβολο του θεού. Πρέπει να τονιστεί ότι η ράβδος του Ασκληπιού έχει μεγάλη συμβολική αξία, καθώς φανερώνει τη δράση του θεού διά την ανέλιξη της ανθρώπινης ψυχής. Άλλοτε εμφανίζεται καθήμενος επί θρόνου, ιδιαίτερα σε αναθήματα στο Ασκληπιείο της Αθήνας. Επίσης, απεικονίζεται ένθρονος κρατώντας συνήθως ράβδο, έχοντας κοντά του σκυλί ή πετεινό, καθώς και κιβώτιο χειρουργικών οργάνων. Ενίοτε δε φέρει στεφάνι πάνω στο κεφάλι του.”¹⁴⁸ Σύμφωνα με τη συγγραφέα Alice Walton “ο Ασκληπιός δεν απεικονίζεται μόνος του. Συνήθως συνοδεύεται από μέλη της οικογένειάς του, που όλα συνδέονται με τη θεραπευτική: τη σύζυγό του Ηπιόνη, τις κόρες του Υγία, Ιασώ, Ακεσώ και Πανάκεια, τους γιους του Μαχάονα και Ποδαλείριο και το δαίμονα Τελεσφόρο”.¹⁴⁹

10. Επίθετα του Ασκληπιού.

¹⁴⁶ΠΡΒΛ. Πανσανία VIII *Αρκαδικά*, 28, 1 στο Walton Alice, *Ασκληπιός, η λατρεία του Έλληνα θεού της Ιατρικής*, ελλ. μετ. Θεόδωρος Π. Ξένος (Αθήνα, Ινστιτούτο του Βιβλίου – Α. Καρδαμίτσα, 2007), σελ. 127.

¹⁴⁷Walton Alice, *Ασκληπιός, η λατρεία του Έλληνα θεού της Ιατρικής*, ελλ. μετ. Θεόδωρος Π. Ξένος (Αθήνα, Ινστιτούτο του Βιβλίου – Α. Καρδαμίτσα, 2007), σελ. 124,125, 126,127.

¹⁴⁸Μαρίνης Παναγιώτης, *Η Ελληνική Θρησκεία*, Νέα Θέσις (Αθήναι, Εκδόσεις Ιωάννης Σχοινάς), σελ. 703,704.

¹⁴⁹ Walton Alice, *Ασκληπιός, η Λατρεία του Έλληνα θεού της Ιατρικής*, ελλ. μετ. Θεόδωρος Π. Ξένος (Αθήνα, Ινστιτούτο του Βιβλίου – Α. Καρδαμίτσα, 2007), σελ. 227.

Σύμφωνα με το συγγραφέα Παναγιώτη Μαρίνη “ο Ασκληπιός ονομάζεται στην ιωνική διάλεκτο Ασκληπιός. Σε πολλές διαλέκτους παραλλάσσεται το όνομά του σε Ασκληπιεύς, Ασχλαπίχιος, κ.α. Επίσης, λατρεύεται με πολλά προσωνύμια. Καλείται Αλεξίπονος, Αγλαός, Επίκουρος, Επήκοος. Ακόμη, είναι ο Ήπιος ή Ηπιόφρων ή Ηπιόδωρος, ο Αρχαγέτης (της τέχνης). Ανά τόπους καλείται Επιδαύριος, Περγαμηνός ή Τρικκαίος”¹⁵⁰. Κατά την Alice Walton “είναι αξιοσημείωτο ότι ονομάζεται σωτήρ (Βλ. Αίλιος Αριστείδης, *Ιεροί Λόγοι* – “1ος Ιερός Λόγος” : ‘ [1]..., κἀγὼ πάντα μὲν οὐκ ἂν εἶπομι τα τοῦ Σωτῆρος ἀγωνίσματα,...[66] τέλος δέ ὁ Σωτήρ...’ , 2ος Ιερός Λόγος: ‘ [40] ...κὰν τούτοις ὄντα στρέφει με ὁ Σωτήρ Ἀσκληπιός τήν εἰς τό ἔξω στροφήν ἐξαίφνης.”¹⁵¹). Αλλά και ο Ηρακλής ονόμασε τον Ασκληπιό κοτυλέα (Πausανίας III,19,7), γιατί θεραπεύτηκε από τραύμα στο γοφό (κοτύλη).¹⁵²”

Κεφάλαιο Β': Τα θαύματα του Ιησού Χριστού στο Κατά Λουκάν Ευαγγέλιο.

1. Η θεώρηση της υγείας στο Κατά Λουκάν Ευαγγέλιο και η ιατρική παιδεία του Ευαγγελιστή Λουκά.

Σύμφωνα με το συγγραφέα Σωτήριο Σ. Δεσπότη στο έργο του “Ο Κώδικας των Ευαγγελίων, Εισαγωγή στα Συνοπτικά Ευαγγέλια και Πρακτική Μέθοδος Ερμηνείας τους” “ο Ευαγγελιστής Λουκάς έγραψε δύο βιβλία, τα οποία περιλαμβάνονται στον Κανόνα της Καινής Διαθήκης, το Κατά Λουκάν Ευαγγέλιο και οι Πράξεις των Αποστόλων. “Συγκεκριμένα, ο Ευαγγελιστής Λουκάς στο Κατά Λουκάν Ευαγγέλιο παρουσίασε τις πράξεις του Ιησού και στις Πράξεις των Αποστόλων εκθέτει την ιστορία της Εκκλησίας του”¹⁵³. “Στο Κατά Λουκάν Ευαγγέλιο γίνεται αναφορά στην πρώτη αποκάλυψη του αναστημένου Ιησού, η οποία πραγματοποιείται σε δύο αγνώστους και άσημους μαθητές, οι οποίοι βρίσκονται καθ’ οδόν προς επίσης μία άσημη από απόψεως γεωγραφικής και συμβολικής κόμη, τους Εμμαούς (Λκ.24,13-32)”¹⁵⁴. Ο καθηγητής Σωτήριος Δεσπότης αναφέρει ότι “ ο συγγραφέας του

¹⁵⁰ Μαρίνης Παναγιώτης, *Η ελληνική θρησκεία*, Νέα θέσις (Αθήνα, Εκδόσεις Ιωάννης Σχοινάς), σελ. 704.

¹⁵¹ Αίλιος Αριστείδης, *Ιεροί Λόγοι, σώμα και γλώσσα στα όνειρα ενός ρήτορα*, Εισαγωγή, μετάφραση, σχόλια Ελισάβετ Κούκη, Εκδόσεις ΣΜΙΛΗ, Μάρτιος 2012, σελ. 60, 96, 130.

¹⁵² Walton Alice, *Ασκληπιός, η λατρεία του Έλληνα θεού της Ιατρικής*, ελλ. μετ. Θεόδωρος Π. Ξένος (Αθήνα, Ινστιτούτο του Βιβλίου – Α. Καρδαμίτσα, 2007), σελ. 134.

¹⁵³ Δεσπότης Σωτήριος, *Ο Κώδικας των Ευαγγελίων, Εισαγωγή στα Συνοπτικά Ευαγγέλια και Πρακτική Μέθοδος Ερμηνείας τους* (Αθήνα, β' έκδοση, εκδόσεις Άθως, 2009), σελ. 239.

¹⁵⁴ Λκ. 24, 13 – 32.

Ευαγγελίου κατονομάζει τον έναν από τους μαθητές, τον Κλεόπα, ενώ αφήνει στο σκοτάδι της ανωνυμίας τον δεύτερο. Ίσως αυτό το πρόσωπο να ήταν ο Ναθαναήλ ή ο Σίμων ο γιος του Κλωπά, ενώ η λατρευτική παράδοση της Εκκλησίας έχει υιοθετήσει την άποψη ότι είναι ο Λουκάς (πρβλ. Εωθινό Ε'), παρόλο που ο ίδιος ο ευαγγελιστής στην εισαγωγή του έργου του δε συγκαταλέγει τον εαυτό του στους αυτόπτες μάρτυρες και υπηρέτες του Λόγου".¹⁵⁵ "Η παλαιότερη μαρτυρία, εκτός της Καινής Διαθήκης σχετικά με το πρόσωπο του Λουκά είναι αυτή του Ειρηναίου, η οποία ανάγεται στα τέλη του 2ου αιώνα, καθώς αναφέρει ο Ευσέβιος στην Εκκλησιαστική Ιστορία: Λουκάς δέ, ὁ ἀκόλουθος Παύλου, τό ὑπ' ἐκείνου κηρυσσόμενον εὐαγγέλιον ἐν βίβλῳ κατέθετο (Ευσέβιος, Εκκλησιαστική Ιστορία, Ε', VIII, 3)¹⁵⁶".

Στο σημείο αυτό πρέπει να επισημανθεί ότι ο καθηγητής Σωτήριος Δεσπότης τονίζει ότι "πάντως, τα έργα του Ευαγγελιστή Λουκά γραμμένα στην ανώτερη Κοινή, ανήκουν από γλωσσικής πλευράς στα ωραιότερα βιβλία της Κ.Δ. Ο Λουκάς είναι ο μοναδικός Ευαγγελιστής, ο οποίος μάλλον υπήρξε εθνικός και ήταν ο μόνος μεταξύ των πρώτων κηρύκων, ο οποίος ως ιατρός είχε επιστημονική παιδεία."¹⁵⁷ "Την εθνική καταγωγή του Λουκά επισημαίνει ο Ευσέβιος: Λουκάς δέ τό μέν γένος ὦν τῶν ἀπ' Ἀντιοχείας, τήν ἐπιστήμην δέ ἰατρός, τά πλεῖστα συγγεγονώς τῷ Παύλῳ [...] ἐν δυσὶν ἡμῖν ὑποδείγματα θεοπνεύστοις κατέλιπεν βιβλίοις, τῷ τε Εὐαγγελίῳ [...] καί ταῖς τῶν ἀποστόλων Πράξεσιν (Ευσέβιος, Εκκλησιαστική Ιστορία Γ', IV, 6)¹⁵⁸". "Στο προαναφερθέν απόσπασμα δίνεται και η άλλη σημαντική πληροφορία για την ιατρική ιδιότητα του συγγραφέα. Είναι αλήθεια ότι ο Λουκάς αναφέρεται ως ο ιατρός ὁ ἀγαπητός (Κολ. 4, 14)¹⁵⁹".

"Το Κατά Λουκάν Ευαγγέλιο μαζί με τις Πράξεις των Αποστόλων διακρίνονται από τα υπόλοιπα βιβλία της Καινής Διαθήκης, με εξαίρεση ίσως την Προς Εβραίους Επιστολή, για την προσεγμένη γλώσσα τους, καθώς ο συγγραφέας του φαίνεται πρόσωπο υψηλής μόρφωσης και άριστος γνώστης της Ελληνικής."¹⁶⁰ "Ο Hobart κατέγραψε 400 περίπου λέξεις, οι οποίες χρησιμοποιούνται ιδιαίτερος από το Λουκά και βρίσκονται σε βιβλία ιατρικών

¹⁵⁵ Δεσπότης Σωτήριος, *Η Αγία Γραφή στον 21ο αιώνα – Βιβλικές Μελέτες* (Αθήνα, έκδοσις Αθως, 2006), σελ. 193, 194.

¹⁵⁶ Ευσέβιος, *Εκκλησιαστική Ιστορία*, Ε', VII, 3.

¹⁵⁷ Δεσπότης Σωτήριος, *Ο Κώδικας των Ευαγγελίων, Εισαγωγή στα Συνοπτικά Ευαγγέλια και Πρακτική Μέθοδος Ερμηνείας τους* (Αθήνα, β' έκδοση, εκδόσεις Αθως, 2009), σελ. 247, 253.

¹⁵⁸ Ευσέβιος, *Εκκλησιαστική Ιστορία* Γ', IV, 6.

¹⁵⁹ Κολ. 4, 14.

¹⁶⁰ Καρακόλης Χ., *Λουκάς ο Αγαπητός, στο Εκκλησία και Ασθένεια – Πρακτικά διεθνούς ιατροθεολογικού συνεδρίου* (Αθήνα: εκδόσεις Ακρίτας, 2008), σελ. 51.

συγγραφέων σύγχρονων ή παλαιότερων από αυτόν.¹⁶¹ “Ο Δικαίακος στηρίζει την ιατρική κατάρτιση του Λουκά στη χρήση εξειδικευμένου λεξιλογίου, καθώς και στην ιδιαίτερη έμφαση και ευαισθησία που δίνεται στην καταγραφή και στη θεραπεία των ασθενειών”.¹⁶²

2. Οι συνθήκες συγγραφής του Ευαγγελίου και η ευαισθησία του Ευαγγελιστή Λουκά απέναντι στον άνθρωπο.

Όπως αναφέρει ο Σωτήριος Δεσπότης στο έργο του “Ο Κώδικας των Ευαγγελίων” “ο χρόνος συγγραφής του Κατά Λουκάν Ευαγγελίου και των Πράξεων των Αποστόλων μάλλον γράφτηκαν τα πρώτα έτη της βασιλείας του Δομιτιανού (81- 96 μ.Χ.), πριν δηλαδή η θεοποίηση του προσώπου του Καίσαρα προκαλέσει ισχυρή αντίδραση προς τη ρωμαϊκή εξουσία, όπως αυτή που αποτυπώνεται απέναντι στο Θηρίο στο βιβλίο της Αποκαλύψεως (κεφ. 13 και 17)”¹⁶³. “Σύμφωνα με τον πρόλογο του Ευαγγελίου, το ενιαίο έργο του Λουκά (το Κατά Λουκάν Ευαγγέλιο και οι Πράξεις των Αποστόλων) απευθύνεται προς τον “κράτιστον” Θεόφιλο, ο οποίος ήταν πιθανότατα Ρωμαίος αξιωματούχος (πρβλ Πρ. 23, 26· 24, 3· 26, 25) και ίσως ανέλαβε τη διάδοση του έργου σε έναν ευρύτερο κύκλο θεοφίλων. Προφανώς ο Χριστιανισμός έχει πλέον διεισδύσει στα ανώτερα στρώματα της ρωμαϊκής πυραμίδας και μέσω των ευσημόνων γυναικών (Πρ. 17, 4. 12). Δεν αποκλείεται μάλιστα να χρημάτισε πάτρωνας του Λουκά και χορηγός του έργου. Πιθανόν με το Θεόφιλος αποσιωπάται το κανονικό του όνομα και υποδηλώνεται η αγάπη μεταξύ αυτού και του Θεού.”¹⁶⁴. “Ο Θεόφιλος υπήρξε εθνικής καταγωγής και ήταν βαπτισμένος ή, το πιθανότερο, ήταν φίλα διακείμενος προς το Χριστιανισμό.”¹⁶⁵ “Γεγονός είναι ότι το Κατά Λουκάν Ευαγγέλιο απευθύνεται στους εξ' εθνών Χριστιανούς και στις Εκκλησίες που εγκαθίδρυσε ο Παύλος, καθώς αναφέρει ο Ευσέβιος: τό κατά Λουκάν, τό υπό Παύλου ἐπαινούμενον εὐαγγέλιον τοῖς ἀπό τῶν ἐθνῶν πεποιηκότα (Ευσέβιος, Εκκλησιαστική Ιστορία ΣΤ', XXV, 6)”¹⁶⁶.

Επίσης, όπως αναφέρει ο Σωτήριος Δεσπότης “το Ευαγγέλιο του Λουκά αντλεί το υλικό του από τρεις κύριες πηγές: α) Το υλικό που είναι κοινό με το Κατά Μάρκον, β) Την Πηγή των Λογίων (Q) και γ) Μία ιδιαίτερη πηγή του Λουκά (L)”¹⁶⁷. Το ιδιαίτερο υλικό του Λουκά καλύπτει περίπου το ένα τέταρτο του Ευαγγελίου. Σε αυτό ανήκουν ορισμένα

¹⁶¹ Δικαίακος Α., *Η χρήση ιατρικών όρων στα κείμενα του Ευαγγελιστή Λουκά, στο Εκκλησία και Ασθένεια – Πρακτικά διεθνούς ιατροθεολογικού συνεδρίου* (Αθήναι, Θήβα 5-7 Σεπτεμβρίου 2003) (Αθήναι: έκδοσις Ακρίτας, 2008), σελ. 71.

¹⁶² Δικαίακος Α., *Η χρήση ιατρικών όρων στα κείμενα του Ευαγγελιστή Λουκά, στο Εκκλησία και Ασθένεια – Πρακτικά Διεθνούς Ιατροθεολογικού Συνεδρίου* (Αθήναι, Θήβα 5-7 Σεπτεμβρίου 2003) (Αθήναι: έκδοσις Ακρίτας, 2008), σελ. 73.

¹⁶³ Δεσπότης Σωτήριος, *Ο Κώδικας των Ευαγγελίων, Εισαγωγή στα Συνοπτικά Ευαγγέλια και Πρακτική Μέθοδος Ερμηνείας τους* (Αθήνα, β' έκδοση, εκδόσεις Αθως, 2009), σελ. 260.

¹⁶⁴ Δεσπότης Σωτήριος, *Ο Κώδικας των Ευαγγελίων, Εισαγωγή στα Συνοπτικά Ευαγγέλια και Πρακτική Μέθοδος Ερμηνείας τους* (Αθήνα, β' έκδοση, εκδόσεις Αθως, 2009), σελ. 261, 262.

¹⁶⁵ Αγουρίδης Σ., *Εισαγωγή εις την Καινή Διαθήκη*³ (Αθήναι, Έκδοσις Γρηγόρης, 1991), σελ. 133.

¹⁶⁶ Ευσέβιος, *Εκκλησιαστική Ιστορία ΣΤ', XXV, 6*.

¹⁶⁷ Δεσπότης Σωτήριος, *Ο Κώδικας των Ευαγγελίων, Εισαγωγή στα Συνοπτικά Ευαγγέλια και Πρακτική Μέθοδος Ερμηνείας τους* (Αθήνα, β' έκδοση, εκδόσεις Αθως, 2009), σελ. 228.

θαύματα του Ιησού, όπως η θαυμαστή αλιεία (5, 1-11)¹⁶⁸, η ανάσταση του παιδιού της χήρας (7, 11-17)¹⁶⁹, η θεραπεία του τυφλού Βαρτιμαίου (18, 35-43)¹⁷⁰ και του υδρωπικού (14, 1-6)¹⁷¹. Το ιδιαίτερο υλικό που χρησιμοποιεί ο Λουκάς αποδεικνύει την ευαισθησία του για τον περιθωριακό άνθρωπο, τον πόνο του και τα προβλήματά του. Ο καθηγητής Σωτήριος Δεσπότης αναφέρει ότι “είναι εντυπωσιακό το ότι είναι ο μοναδικός Ευαγγελιστής που ασχολείται τόσο πολύ στο έργο του με κοινωνικά προβλήματα (Λκ. 4, 18)”.¹⁷² Αντικείμενο του ενδιαφέροντός του αποτελεί ο πτωχός Λάζαρος (16, 20-25)¹⁷³, τα πολλαπλά σωματικά και ψυχολογικά προβλήματα της γυναίκας, λόγω της κοινωνικής της περιθωριοποίησης (8, 43)¹⁷⁴, τα παιδιά (18, 16-17)¹⁷⁵, οι πόρνες και οι τελώνες (5, 29 κε 19, 1-10)¹⁷⁶. Στο στόχαστρο της οξείας κριτικής του βρίσκονται οι αναίσθητοι στον ανθρώπινο πόνο πλούσιοι (6, 20· 12, 13-21)¹⁷⁷, οι αυτάρεσκοι και υπερφίαλοι Φαρισαίοι (13, 31· 17, 20· 19, 39)¹⁷⁸. “Βέβαια, η ευαισθησία του Λουκά προς το συνάνθρωπο δεν είναι άσχετη με την αγάπη του προς το θεό, όπως αναφέρει ο καθηγητής Σωτήριος Δεσπότης.”¹⁷⁹

Οι παραπάνω απόψεις του Λουκά περιγράφουν τη θεολογία του. Είναι αξιοσημείωτο ότι ανάμεσα στους Συνοπτικούς Ευαγγελιστές, ο Λουκάς είναι ο μόνος, ο οποίος αποκαλεί το Χριστό “Σωτήρα” (Λκ. 2, 11)¹⁸⁰, όρος που χρησιμοποιείται για το Θεό (Ησ. 43, 11· Λκ. 1, 47)¹⁸¹. Στο ελληνιστικό περιβάλλον ο προαναφερθείς χαρακτηρισμός απευθύνεται στους “θείους άνδρες”. Υπό αυτό το πρίσμα ο Χριστός αποτελεί το Σωτήρα για τους πονεμένους και απόκληρους της κοινωνίας εκείνης. “Βέβαια, ο σκοπός του Λουκά δεν είναι να παραδώσει μία βιογραφία του Ιησού, του Πέτρου και του Παύλου, αλλά να συγγράψει την ιστορία της τελείωσης της Θείας Οικονομίας - Βουλής, η οποία θεολογικά ολοκληρώνει την Εποχή της

¹⁶⁸ Λκ. 5, 1 – 11.

¹⁶⁹ Λκ. 7, 11-17.

¹⁷⁰ Λκ. 7, 13, 10-17.

¹⁷¹ Λκ. 7, 14, 1-6.

¹⁷² Δεσπότης Σωτήριος, *Κώδικας των Ευαγγελίων, Εισαγωγή στα Συνοπτικά Ευαγγέλια και Πρακτική Μέθοδος Ερμηνείας τους* (Αθήνα, β' έκδοση, εκδόσεις Άθως, 2009), σελ. 468.

¹⁷³ Λκ. 16, 20-25.

¹⁷⁴ Λκ. 8, 43.

¹⁷⁵ Λκ. 18, 16-17.

¹⁷⁶ Λκ. 5, 29 κε 19, 1-10.

¹⁷⁷ Λκ. 6, 20· 12, 13-21.

¹⁷⁸ Λκ. 13, 31· 17, 20· 19, 39.

¹⁷⁹ Δεσπότης Σωτήριος, *Κώδικας των Ευαγγελίων, Εισαγωγή στα Συνοπτικά Ευαγγέλια και Πρακτική Μέθοδος Ερμηνείας τους* (Αθήνα, β' έκδοση, εκδόσεις Άθως, 2009), σελ. 468.

¹⁸⁰ Λκ. 2, 11.

¹⁸¹ Ησ. 43, 11. Λκ. 1, 47.

Παλαιάς Διαθήκης”.¹⁸² “Για το λόγο αυτό, τονίζεται ιδιαίτερα η δράση του Αγίου Πνεύματος μέσα στην Εκκλησία, περιγράφεται η ζωή του Χριστού κάτω από το φως της Ανάστασης, ενώ είναι διάχυτη σε ολόκληρο το Ευαγγέλιο η ατμόσφαιρα της αισιοδοξίας και της χαράς”.¹⁸³ “Αρκετοί μελετητές θεωρούν ότι το Κατά Λουκάν Ευαγγέλιο έχει επηρεαστεί από τη θεολογία του Παύλου, ότι διασώζει πολλούς ύμνους και προσευχές της αρχέγονης Εκκλησίας, καθώς και ότι αποτελεί την πρώτη απολογία του Χριστιανισμού έναντι του ελληνορωμαϊκού κόσμου¹⁸⁴”.

Στη συνέχεια στη παρούσα εργασία θα καταβληθεί προσπάθεια να παρουσιαστεί το πώς αντιλαμβανόταν ο Λουκάς την υγεία, την ασθένεια και τη θεραπεία, όπως αναδεικνύονται μέσα στο κείμενο του τρίτου Ευαγγελίου. Στο σημείο αυτό κρίνεται σκόπιμο να τονιστεί ότι το Κατά Λουκάν όπως και όλα τα υπόλοιπα Ευαγγέλια, έχουν ως κεντρικό πρόσωπο τον Ιησού Χριστό όσον αφορά τη ζωή και την επίγεια δράση Του.

Όπως μπορεί να συμπεράνει κανείς σημαντικός είναι ο πρόλογος του Κατά Λουκάν Ευαγγελίου στον οποίο παρουσιάζεται η σχέση του με την περί υγείας αντίληψη. Λκ. 1, 1-4¹⁸⁵: “1.Επειδήπερ πολλοί ἐπεχείρησαν ἀνατάξασθαι διήγησιν περὶ τῶν πεπληροφορημένων ἐν ἡμῖν πραγμάτων,2.Καθὼς παρέδωκαν ἡμῖν οἱ ἀπ' ἀρχῆς αὐτόπται καὶ ὑπηρέται γενόμενοι τοῦ λόγου,3.ἔδοξεν ἡμεῖς παρηκολουθηκότες ἀνωθεν πᾶσιν ἀκριβῶς καθεξῆς σοι γράψαι, κράτιστε Θεόφιλε,4.ἵνα ἐπιγνῶς περὶ ὧν κατηχήθης λόγων τὴν ἀσφάλειαν”¹⁸⁶. Η συγκεκριμένη μορφή προλόγου απαντάται μόνο στο Κατά Λουκάν και πρέπει να σημειωθεί ότι “το Ευαγγέλιο , όπως και οι Πράξεις εισάγονται με έναν Πρόλογο σύμφωνα με τα πρότυπα της κλασικής ιστοριογραφίας”¹⁸⁷. “Η σύνταξη και το λεξιλόγιο που χρησιμοποιείται χαρακτηρίζεται περισσότερο κλασική παρά βιβλική. Τα προαναφερθέντα χαρακτηριστικά ενισχύουν την υπόθεση ότι ο συγγραφέας του τρίτου Ευαγγελίου είχε κλασική παιδεία και διατηρούσε επαφή με τα έργα της αρχαίας ελληνικής γραμματείας. Το ύφος του εν λόγω προοιμίου έχει ομοιότητα με τα αντίστοιχα των έργων του Ηροδότου, του Θουκυδίδα και του Πολύβιου.”¹⁸⁸

¹⁸² Δεσπότης Σωτήριος, *Ο Κώδικας των Ευαγγελίων, Εισαγωγή στα Συνοπτικά Ευαγγέλια και Πράξεις Μέθοδος Ερμηνείας τους* (Αθήνα, β' έκδοση, εκδόσεις Άθως, 2009), σελ. 222.

¹⁸³ Καραβιδόπουλος Ι., *Εισαγωγή στην Καινή Διαθήκη*² (Θεσσαλονίκη, έκδοσις Πουρνάρας, 1998), σελ. 204-207.

¹⁸⁴ Καραβιδόπουλος Ι., *Εισαγωγή στην Καινή Διαθήκη*² (Θεσσαλονίκη, έκδοσις Πουρνάρας, 1998), σελ. 206-207.

¹⁸⁵ Λκ. 1, 1-4.

¹⁸⁶ Λκ.1, 1- 4.

¹⁸⁷ Δεσπότης Σωτήριος, *Κώδικας των Ευαγγελίων, Εισαγωγή στα Συνοπτικά Ευαγγέλια και Πρακτική Μέθοδος Ερμηνείας τους*, (Αθήνα, β' έκδοση, εκδόσεις Άθως, 2009), σελ. 238.

¹⁸⁸ Τρεμπέλας Π. Ν., *Υπόμνημα εις το Κατά Λουκάν Ευαγγέλιο*⁴ (Αθήναι, έκδοσις Ο Σωτήρ, 1995), σελ. 30.

“Η ιστορική συνείδηση του συγγραφέα Ευαγγελιστή Λουκά επισημαίνεται ήδη από τους Πατέρες της Εκκλησίας. Ο Ιωάννης ο Χρυσόστομος αναφέρει ότι ο Λουκάς μή άπλως μαθών αλλά πληροφορηθείς· τούέστι πιστωθείς καί πιστεύσας φθέγεται.¹⁸⁹” Σύμφωνα με τον καθηγητή Σωτήριο Δεσπότη “όπως φαίνεται από τον πρόλογο, ο σκοπός του Ευαγγελίου του Λουκά είναι η ιστορική τεκμηρίωση όλων όσων κατηχήθηκε ο “κράτιστος Θεόφιλος”, γι’ αυτό ο συγγραφέας χρησιμοποιεί τα ιστοριογραφικά τεκμήρια των παραδόσεων και των μαρτυριών των αυτοπτών μαρτύρων. Συγκεκριμένα, ο Λουκάς με ένα θαυμάσιο Πρόλογο, ανάλογο της κλασικής ιστοριογραφίας (πρβλ. Σοφ. Σιρ. Πρόλ. 1-35· Β’ Μακ. 2,19-23· Ιώσ., Κατά Απίωνος 1.1)¹⁹⁰, εξηγεί την αιτία συγγραφής του Ευαγγελίου του, δηλαδή ο Λουκάς έγραψε στο Θεόφιλο, για να μάθει την αλήθεια των πραγμάτων, για τα οποία ο Θεόφιλος είχε πληροφορίες (ή κατηχήθηκε)”.¹⁹¹

Όμως, το είδος αυτό του Προλόγου δεν απαντάται μόνο σε ιστορικά έργα της κλασικής γραμματείας, αλλά και σε ιατρικά. “Ο Δικαίακος παρατηρεί την αξιοσημείωτη ομοιότητά του με αυτόν του έργου του σύγχρονου του Λουκά στρατιωτικού ιατρού Διοσκουρίδη Πεδανίου “Περί ύλης ιατρικής”, καθώς και με τον αντίστοιχο της πραγματείας “Περί αρχαίας ιατρικής”, η οποία αποδίδεται από τους περισσότερους μελετητές στον Ιπποκράτη: Όπόσοι έπεχείρησαν περί ιατρικής λέγειν ή γράφειν.¹⁹²”

Στη συνέχεια, μπορεί κάποιος να παρατηρήσει ότι ο Ιησούς Χριστός παρουσιάζεται ως “ιατρός” σύμφωνα με το Ευαγγέλιο του Λουκά στην προγραμματική διακήρυξή Του κατά την έναρξη της δημόσιας δράσης Του. Λκ. 4,18¹⁹³: “πνεῦμα κυρίου ἐπ’ ἐμέ οὐ εἵνεκεν ἔχρισέν με εὐαγγελίσασθαι πτωχοῖς, ἀπέσταλκέν με, κηρύξαι αἰχμαλώτοις ἄφεςιν καί τυφλοῖς ἀνάβλεψιν, ἀποστεῖλαι τεθραυσμένους ἐν ἀφέσει”. Το συγκεκριμένο χωρίο της Καινής Διαθήκης διαβάστηκε σε συναγωγή στη Ναζαρέτ από τον ίδιο τον Ιησού Χριστό. Η φράση τονίζει την έλευση του Μεσσία με τη δύναμη του Πνεύματος. Στην Παλαιά Διαθήκη χρίονταν οι ιερείς, οι προφήτες και οι βασιλείς (Έξοδος ΚΘ' 7, Α' 22- 31, Μ' 9-17, Α' Βασιλ. α' 39)¹⁹⁴. Το

¹⁸⁹Κρικώνης Χ. Θ., *Συναγωγή Πατέρων εις το Κατά Λουκάν Ευαγγέλιον υπό Νικήτα Ηρακλείας – Κατά τον Κώδικα Ιβήρων 371* (Θεσσαλονίκη, Κέντρον Βυζαντινών Ερευνών, 1973), σελ. 68.

¹⁹⁰ Αγία Γραφή (Παλαιά και Καινή Διαθήκη). Μετάφραση από τα πρωτότυπα κείμενα (Αθήνα: Έκδοσις της Βιβλικής Εταιρίας, 2003) / Ιώσηπος, Κατά Απίωνος 1.1.

¹⁹¹Δεσπότης Σωτήριος, *Ο Κώδικας των Ευαγγελίων, Εισαγωγή στα Συνοπτικά Ευαγγέλια και Πρακτική Μέθοδος Ερμηνείας τους* (Αθήνα, β' έκδοση, εκδόσεις Αθως, 2009), σελ. 211, 212..

¹⁹²Δικαίακος Α., *Η χρήση ιατρικών όρων στα κείμενα του Ευαγγελιστή Λουκά, στο Εκκλησία και Ασθένεια – Πρακτικά διεθνούς ιατροθεολογικού συνεδρίου* (Αθήναι, Θήβα 5-7 Σεπτεμβρίου 2003) (Αθήναι: Έκδοσις Ακρίτας, 2008), σελ. 73.

¹⁹³ Λκ. 4,18.

¹⁹⁴ Αγία Γραφή (Παλαιά και Καινή Διαθήκη). Μετάφραση από τα πρωτότυπα κείμενα (Αθήνα: Έκδοσις της Βιβλικής

“χρίσμα” αναφέρεται στη χρίση με έλαιο των βασιλέων του Ισραήλ. Στην προκειμένη περίπτωση αναφέρεται στην επιφοίτηση του Αγίου Πνεύματος, το οποίο εμφανίστηκε στη βάπτιση του Ιησού στον Ιορδάνη με τη μορφή περιστεράς. Επίσης, πρέπει να επισημανθεί ότι ολόκληρη η φράση “ιασασθαι τους συντετριμμένους την καρδίαν” που συνοδεύει το απαρέμφατο “ιάσασθαι” παραλείπεται από σημαντικούς κώδικες όπως είναι ο σιναϊτικός και ο βατικάνειος.

Ο Π. Ν. Τρεμπέλας υποστηρίζει ότι και “στο χωρίο “31. καί ἀποκριθεὶς ὁ Ἰησοῦς εἶπεν πρὸς αὐτοὺς· οὐ χρειᾶν ἔχουσιν οἱ ὑγιαίνοντες ἰατροῦ ἀλλ’ οἱ κακῶς ἔχοντες· 32. οὐκ ἐλήλυθα καλέσαι δικαίως ἀλλ’ ἁμαρτωλούς εἰς μετάνοιαν” (Λκ. 5, 31 – 32)¹⁹⁵ ο Ιησούς Χριστός εμφανίζεται όχι ως “κριτής”, αλλά ως “ιατρός”, έχοντας ως συνέπεια η αμαρτία να αποκτά οντολογικό χαρακτήρα”.¹⁹⁶

Στη συνέχεια πρέπει να τονιστεί ότι οι διάφορες ιάσεις και αναστάσεις που επιτελέστηκαν από τον Ιησού Χριστό, σύμφωνα με τον Ευαγγελιστή Λουκά, μπορούν να ταξινομηθούν σε: α) θαύματα – θεραπείες συγκεκριμένων προσώπων, β) θαύματα – θεραπείες που ανατρέπουν το Νόμο, και γ) αναστάσεις. Στην πρώτη κατηγορία ανήκει το θαύμα που πραγματοποίησε ο Ιησούς Χριστός και θεράπευσε τον τυφλό Βαρτιμαίο (Λκ. 18, 35 – 43). Στη δεύτερη κατηγορία στις θεραπείες του Ιησού Χριστού που ανατρέπουν το Νόμο ανήκει η θεραπεία του υδρωπικού (Λκ. 14, 1 – 6). Και στην τρίτη κατηγορία σχετικά με τις αναστάσεις που πραγματοποίησε ο Ιησούς Χριστός ανήκει η ανάσταση του υιού της χήρας από τη Ναϊν (Λκ. 7, 11 – 17), η ανάσταση της κόρης του Ιαείρου (Λκ. 8, 40 – 56).

Γενικά, σύμφωνα με τον Ι. Καραβιδόπουλο “τα θαυματα στην Καινή Διαθήκη αποτελούν αποδείξεις της μεσσιανικής ιδιότητας του Ιησού Χριστού, με αυτά πραγματοποιείται η “νέα δημιουργία” του πεσμένου ανθρώπου και του κόσμου, καλείται ο άνθρωπος σε μετάνοια, ενώ για την επιτέλεσή τους προϋποτίθεται η πίστη”.¹⁹⁷

3. Η ολιστική θεώρηση του ανθρώπου ως ενιαίας ψυχοσωματικής οντότητας.

Εταιρίας, 2003).

¹⁹⁵ Λκ. 5, 31-32.

¹⁹⁶ Τρεμπέλας Π. Ν., *Υπόμνημα εις το Κατά Λουκάν Ευαγγέλιον*⁴ (Αθήναι, εκδόσεις Ο Σωτήρ, 1995), σελ. 188.

¹⁹⁷ Καραβιδόπουλος Ι., *Το Κατά Μάρκον Ευαγγέλιον* (Θεσσαλονίκη, έκδοσις Πουρνάρας, 1997), σελ. 90 – 91.

Ο συγγραφέας Σωτήριος Δεσπότης αναφέρει στο έργο του “Ο Κώδικας των Ευαγγελίων” ότι “ο Λουκάς είναι ο μόνος από τους Ευαγγελιστές, ο οποίος κάνει μία, σύντομη έστω, αναφορά στην παιδική ηλικία του Ιησού – στο γενεαλογικό δέντρο Του (3,23-38)”¹⁹⁸. Στην αφετηρία της περιγράφεται η γέννηση του Ιησού. Λκ. 2, 6-7¹⁹⁹: “6.Εγένετο δέ ἐν τῷ εἶναι αὐτοὺς ἐκεῖ ἐπλήσθησαν αἱ ἡμέραι τοῦ τεκεῖν αὐτήν,7.καί ἔτεκεν τόν υἱόν αὐτῆς τόν πρωτότοκον, καί ἐσπαργάνωσεν αὐτόν καί ἀνέκλινεν αὐτόν ἐν φάτνῃ, διότι οὐκ ἦν αὐτοῖς τόπος ἐν τῷ καταλύματι”. Ἀρα ο Ιησούς Χριστός είναι και άνθρωπος και Θεός. Συγκεκριμένα, ο Λουκάς περιγράφει πρώτα τα γενέθλια του Ιησού αναλύοντας την κατάσταση της επιτόκου Μαρίας. Αναφέρει δηλαδή ότι συμπληρώθηκαν οι ημέρες του τοκετού της Παναγίας προκειμένου να δηλώσει: α) Ότι συμπληρώθηκε ο φυσιολογικός χρόνος εγκυμοσύνης (κάτι που τονίζει την ανθρώπινη φύση του Χριστού), και β) Ότι έφτασε ο καιρός της πληρωμής της Θείας Οικονομίας (κάτι που υπογραμμίζει τη θεϊκή φύση Του).

“Ο Γρηγόριος ο Θεολόγος, εξ' αφορμής του προηγηθέντος χωρίου, επισημαίνει ότι ο Χριστός φύσεις μέν οὖν δύο θεός καί ἄνθρωπος.²⁰⁰” Στο σημείο αυτό ο Ευαγγελιστής Λουκάς περιγράφει ότι η Παναγία τύλιξε το νεογέννητο Χριστό με σπάργανα και τον έβαλε να πλαγιάσει μέσα στη φάτνη, υποδηλώνοντας την πραγματικότητα της σάρκωσης. Ο Μεσσίας ως βρέφος χρήζει κάθε είδους σωματικής και υγειονομικής φροντίδας, όπως και κάθε άνθρωπος (Βλ. Λκ. 2,6-12)²⁰¹. Παράλληλα, ο Τρεμπέλας επισημαίνει ότι “ο Χριστός εναποτέθηκε σε φάτνη, δηλαδή σε σκεύος τροφής, προεικονίζοντας το γεγονός της Θείας Ευχαριστίας, καθώς το σώμα Του θα αποτελέσει τον “άρτο της ζωής”.²⁰²”

4. Η αυτοσυνειδησία του Ιησού ως “ιατρού” σύμφωνα με το Ευαγγέλιο του Λουκά.

Καταρχάς, είναι απαραίτητο να γίνει αναφορά στην “προγραμματική διακήρυξη του Ιησού, η οποία συντελέστηκε κατά την έναρξη της δημόσιας δράσης Του και αναφέρεται στο χωρίο Λκ. 4,18²⁰³: “πνεῦμα κυρίου ἐπ' ἐμέ οὗ ἐνεκεν ἔχρισέν με εὐαγγελίσασθαι πτωχοῖς,

¹⁹⁸ Δεσπότης Σωτήριος, *Ο Κώδικας των Ευαγγελίων, Εισαγωγή στα Συνοπτικά Ευαγγέλια και Πρακτική Μέθοδος Ερμηνείας τους* (Αθήνα, β' έκδοση, εκδόσεις Άθως, 2009), σελ. 230.

¹⁹⁹ Λκ. 2, 6-7.

²⁰⁰ Κρικώνης Χ. Θ., *Συναγωγή Πατέρων εις το Κατά Λουκάν Ευαγγέλιο υπό Νικήτα Ηρακλείας – Κατά τον Κώδικα Ιβήρων 371* 9Θεσσαλονίκη, Κέντρον Βυζαντινών Ερευνών, 1973), σελ. 115.

²⁰¹ Λκ.2, 12.

²⁰² Τρεμπέλας Π. Ν., *Υπόμνημα εις το Κατά Λουκάν Ευαγγέλιο*⁴ (Αθήναι, έκδοσις Ο Σωτήρ, 1995), σελ. 87.

²⁰³ Λκ. 4,18.

ἀπέσταλκέν με, κηρύξαι αἰχμαλώτοις ἄφεσιν καὶ τυφλοῖς ἀνάβλεψιν, ἀποστεῖλαι τεθραυσμένους ἐν ἄφεσει". Συγκεκριμένα, ο προφήτης Ησαΐας μέσω του Ιησού Χριστού – ο οποίος διαβάζει στη συναγωγή το βιβλίο του Προφήτη Ησαΐα - προαναγγέλλει το χαρμόσυνο μήνυμα προς τους εν αιχμαλωσία Ισραηλίτες της υπόσχεσης της απελευθέρωσης και της επιστροφής στην Ιερουσαλήμ και στην προηγούμενη κατάσταση. Ωστόσο, το κείμενο δεν αναφέρεται ρητά μόνο στη λήξη της Βαβυλώνιας αιχμαλωσίας και δεν περιορίζεται αυστηρά σε αυτά τα ιστορικά πλαίσια. Οι εικόνες της επανόδου από την εξορία και η άφεση κατά το ιωβηλαίο έτος εκφράζουν το απολυτρωτικό έργο του Μεσσία, τον οποίο ανέμενε ο Ισραήλ²⁰⁴".

“Το προς εξέταση χωρίο της Καινής Διαθήκης είναι αυτό που διαβάστηκε από τον ίδιο τον Ιησού σε συναγωγή στη Ναζαρέτ. Η ιδιαίτερη σημασία του έγκειται στο γεγονός ότι αποτελεί το εναρκτήριο και ταυτόχρονα το προγραμματικό κήρυγμα του Ιησού στην ιδιαίτερη πατρίδα Του. Η φράση επισημαίνει τον ερχομό του Μεσσία με τη δύναμη του Πνεύματος, καθώς το “Πνεύμα Κυρίου” έχρισε τον Ιησού Χριστό. Το “χρίσμα” παραπέμπει στην εικόνα της χρίσης με έλαιο των βασιλέων του Ισραήλ, ενώ στην προκειμένη περίπτωση αναφέρεται στην επιφοίτηση του Αγίου Πνεύματος, το οποίο εμφανίστηκε κατά τη βάπτιση του Ιησού με τη μορφή περιστεράς. Ολόκληρη η φράση που συνοδεύει το απαρέμφατο “ιάσασθαι” παραλείπεται από σημαντικούς κώδικες, όπως είναι ο σιναϊτικός και ο βατικάνειος, όπως προαναφέρθηκε σε προηγούμενη ενότητα. Όμως, στην έννοια της “ίσης” βρίσκεται το πιο ουσιώδες της αποστολής του Χριστού ως θεράποντος και ιατρού. Ο Ιησούς δεν παρουσιάζεται ότι απλά κατέχει την ικανότητα να επιτελεί θαύματα και θεραπείες ως ένας άλλος “θείος ανήρ” “κατά τον Όμηρο, τον Πίνδαρο και των τραγικών ποιητών, οι οποίοι χρησιμοποιούσαν συχνά την έκφραση “θείος ανήρ” για τους ήρωες, που σε κάθε περίπτωση “γεννήθηκαν από θεούς””²⁰⁵, αλλά ως η προσωποποίηση του αναμενόμενου ελευθερωτή Μεσσία.

Παράλληλα, “η έννοια της “τυφλότητας” έχει διττή σημασία. Κυριολεκτικά αναφέρεται στην τύφλωση που είτε επιβάλλεται στους ηττηθέντες από τους εχθρούς είτε επέρχεται μέσω της πολύχρονης παραμονής στις σκοτεινές φυλακές που βρίσκεται σε άμεση συσχέτιση με τη λέξη “αἰχμάλωτοι”. Όμως, η “τυφλότητα” περιέχει και πνευματική έννοια εφόσον αναφέρεται στην “αιχμαλωσία” του ανθρώπου από το Διάβολο και της τύφλωσης της

²⁰⁴ Τρεμπέλας Π. Ν., *Υπόμνημα εις το Κατά Λουκάν Ευαγγέλιο*⁴ (Αθήναι, έκδοσις Ο Σωτήρ, 1995), σελ. 157.

²⁰⁵ Μάλπας Α. Φιλίπ., *Απολλώνιος Τυανέας, Ο θείος Ανήρ, Το ταξίδι της ζωής ενός σοφού δασκάλου*, εκδόσεις Dharma, 2019, www.politeianet.gr (26/5/2021).

ψυχής από τα πάθη”.²⁰⁶ “Με τον τρόπο αυτό δίνεται έμφαση στην πνευματική έννοια της υγείας και της ασθένειας και στην ολιστική θεώρηση της ίασης. Η προαναφερθείσα αντίληψη ενισχύεται και από την απάντηση που έδωσε ο Χριστός, όταν κατηγορήθηκε από τους Φαρισαίους για την επιλογή Του να γευματίζει με τελώνες και αμαρτωλούς: “31.καί ἀποκριθείς ὁ Ἰησοῦς εἶπεν πρὸς αὐτούς· οὐ χρειαν ἔχουσιν οἱ ὑγιαίνοντες ἰατροῦ ἀλλ’ οἱ κακῶς ἔχοντες· 32.οὐκ ἐλήλυθα καλέσαι δικαίως ἀλλ’ ἁμαρτωλούς εἰς μετάνοιαν” (Λκ. 5, 31-32)²⁰⁷”. “Με τον τρόπο αυτό ο Χριστός εμφανίζεται όχι ως “κριτής”, αλλά ως “ιατρός”, έχοντας ως συνέπεια η αμαρτία να αποκτά οντολογικό χαρακτήρα”.²⁰⁸

Έτσι, “οδηγούμαστε στην “καρδιά” της Ορθόδοξης Θεολογίας όσον αφορά τη θεώρηση της αμαρτίας, του κακού και της ηθικής. Το “κακό” και η “αμαρτία” εκλαμβάνεται ως “νόσος” η οποία φθείρει και διαβρώνει την κτιστή πραγματικότητα”.²⁰⁹ Κατά συνέπεια, η ηθική αποκτά οντολογική σημασία αποβάλλοντας τον “νομικό” ή “ηθικιστικό” χαρακτήρα. Η αμαρτία παύει να σχετίζεται με την απλή τήρηση των εντολών και επανασυνδέεται με την απουσία ή τη διατάραξη της “υγείας”, τη νόσο και σε τελική ανάλυση με την απομάκρυνση από την ίδια τη ζωή. Γι’ αυτό η Εκκλησία παρομοιάζεται ως “νοσοκομείο” και η άφεση των αμαρτιών ως “θεραπεία”, καθώς δεν υπερτονίζεται ο ρόλος του Θεού ως παντοδύναμου, κυρίαρχου ή “δικαστού”, αλλά ως του κατεξοχήν ζωοδότη και χορηγού υγείας, αφθαρσίας και αθανασίας”²¹⁰.

Στη συνέχεια, πρέπει να γίνει αναφορά ότι το περιστατικό του πρώτου κηρύγματος στη Ναζαρέτ ολοκληρώνεται με το θαυμασμό του πλήθους και την αναφορά της ακόλουθης παροιμίας από τον Ιησού: “23....ἰατρέ, θεράπευσον σεαυτόν· ὅσα ἠκούσαμεν γενόμενα εἰς τήν Καφαρναούμ ποίησον καί ὧδε ἐν τῇ πατρίδι σου.” (Λκ. 4, 23)²¹¹. “Πρόκειται για μία διαδεδομένη λαϊκή ρήση, η οποία ήταν διαδεδομένη την εποχή εκείνη και αναφερόταν στους ασθενείς γιατρούς. Ο Hobart παραθέτει παρόμοια φράση από τα κείμενα του Ιατρού Γαληνού”.²¹² “Ο Ιωαννίδης συσχετίζει την προαναφερθείσα ευαγγελική ρήση με την

²⁰⁶Τρεμπέλας Π. Ν., *Υπόμνημα εις το Κατά Λουκάν Ευαγγέλιο*⁴ (Αθήναι, έκδοσις Ο Σωτήρ, 1995), σελ. 159.

²⁰⁷Λκ.5, 31-32.

²⁰⁸Τρεμπέλας Π. Ν., *Υπόμνημα εις το Κατά Λουκάν Ευαγγέλιο*⁴ (Αθήναι, έκδοσις Ο Σωτήρ, 1995), σελ. 188.

²⁰⁹Ματσούκας Ν., *Δογματική και Συμβολική Θεολογία Β'* (Θεσσαλονίκη, έκδοσις Πουρνάρας, 1999), σελ. 211.

²¹⁰Ματσούκας Ν., *Δογματική και Συμβολική Θεολογία Β'* (Θεσσαλονίκη, έκδοσις Πουρνάρας, 1999), σελ. 532.

²¹¹Λκ.4, 23.

²¹²Τρεμπέλας Π. Ν., *Υπόμνημα εις το Κατά Λουκάν Ευαγγέλιο*⁴ (Αθήναι, έκδοσις Ο Σωτήρ, 1995), σελ. 162.

ακόλουθη φράση που αναφέρεται στο βιβλίο του Ιατρού Στοβαίου “Εκλογαί III” (426, 14): “οὐδέ γάρ γιατρός [...] υγείας ὧν ποιητικός ἐν τοῖς υγιαίνουσι τήν διατριβήν ποιεῖται”.²¹³ “Με την ιατρική αυτή φράση – παροιμία ο Ιησούς αναφέρεται κυριολεκτικά στον εαυτό Του.²¹⁴ Είναι αξιοσημείωτο ότι ο λόγος αυτός του Ιησού διασώθηκε μόνο από τον Ευαγγελιστή Λουκά, όπως άλλωστε και το κήρυγμα στη Ναζαρέτ.

“ Από την προαναφερθείσα φράση του Ιησού μπορεί να εξαχθεί το συμπέρασμα ότι το κοινό της Ναζαρέτ είχε πληροφορηθεί για κάποιες τετελεσμένες θεραπείες του Ιησού στην Καπερναούμ. Θεολογικά, ο Τρεμπέλας διατυπώνει την άποψη ότι ο πειρασμός της ερήμου, που έχει προηγηθεί, εξακολουθεί να παρακολουθεί τη δράση του Χριστού, καθώς υπαγορεύει σε αυτόν να διατελέσει κάποιο θαύμα προκειμένου να διαλύσει τον όποιο δισταγμό των συμπατριωτών Του”,²¹⁵ επειδή γι’ αυτούς ήταν απλά ο υιός του Ιωσήφ (Λκ. 4,22)²¹⁶. Οι κάτοικοι της Ναζαρέτ δυσκολεύονται να αποδεχτούν τη μεσσιανική αποστολή του Ιησού. Αυτό το αντιλαμβάνεται ο Χριστός και γι’ αυτό εκφράζει ο ίδιος την απορία που ίσως ήθελαν να πουν οι συμπατριώτες Του, ότι δηλαδή πώς ήταν δυνατόν να θεραπεύσει τους άλλους χωρίς να θεραπευτεί ο ίδιος πρώτα. “Ο Ιωαννίδης εξετάζει τη φράση του Ιησού υπό το πρίσμα της ιατρικής ηθικής. Αφενός μεν εστιάζεται στο πρώτιστο χρέος του ιατρού το οποίο είναι η εκπλήρωση του καθήκοντος προς τον πλησίον, αφετέρου δε καταδεικνύει ότι ο ιατρός πρέπει να δίνει ο ίδιος το καλό παράδειγμα και να μην προκαλεί με τη συμπεριφορά του, ώστε να μην βρεθεί ποτέ στη θέση να του πουν “ίατρέ, θεράπευσον σεαυτόν”.²¹⁷”

5. Η απάντηση του Ιησού στους μαθητές του Ιωάννη.

Είναι απαραίτητο να επισημανθεί ότι εκτός από την “προγραμματική διακήρυξη” του Ιησού στη Ναζαρέτ, η αυτοσυνειδησία Του, ως ιατρός και θεραπευτής των αμαρτωλών, φαίνεται ξεκάθαρα και σε ένα άλλο σημείο. Είναι η απάντηση που έδωσε ο ίδιος ο Ιησούς στους μαθητές του Ιωάννη όταν ρωτήθηκε από αυτούς, εκ μέρους του δασκάλου τους, εάν είναι όντως ο αναμενόμενος Μεσσίας. Το περιστατικό αυτό τοποθετείται χρονικά αμέσως μετά την ανάσταση του υιού της χήρας από τη Ναΐν. Επειδή, ανάμεσα σε αυτό το γεγονός και του πρώτου κηρύγματος στη Ναζαρέτ είχαν μεσολαβήσει αρκετές θαυματουργικές θεραπείες από τον Ιησού, όπως η κλήση του Λευί, η εκλογή των δώδεκα αποστόλων, οι μακαρισμοί,

²¹³Ιωαννίδης Α., *Η Ιατρική στην Καινή Διαθήκη και στους Πατέρες της Εκκλησίας – Συμβολική στην Ιστορία και Δεοντολογία – Ηθική της Ιατρικής* (Θεσσαλονίκη, χ.ε., 1992), σελ. 37.

²¹⁴Δικαϊάκος Α., *Η χρήση ιατρικών όρων στα κείμενα του Ευαγγελιστή Λουκά, στο Εκκλησία και Ασθένεια – Πρακτικά Διεθνούς Ιατροθεολογικού Συνεδρίου* (Αθήναι, Θήβα 5-7 Σεπτεμβρίου 2003) (Αθήναι: Έκδοσις Ακρίτας, 2008), σελ. 73.

²¹⁵Τρεμπέλας Π. Ν., *Υπόμνημα εις το Κατά Λουκάν Ευαγγέλιο*⁴ (Αθήναι, έκδοσις Ο Σωτήρ, 1995), σελ. 162.

²¹⁶Λκ. 4, 22.

²¹⁷Ιωαννίδης Α., *Η Ιατρική στην Καινή Διαθήκη και στους Πατέρες της Εκκλησίας – Συμβολική στην Ιστορία και Δεοντολογία – Ηθική της Ιατρικής* (Θεσσαλονίκη, χ.ε., 1992), σελ. 37.

καθώς και διάφορες ηθικές διδασκαλίες, όπως η αγάπη προς τους εχθρούς, αυτή η δημόσια δράση του Χριστού, η οποία έμοιαζε με τη δράση του αναμενόμενου Μεσσία, έκανε τον Ιωάννη να θέλει να βεβαιωθεί για την ταύτιση του Ιησού με τον Σωτήρα, ο οποίος περιγραφόταν στις προφητείες και τον οποίο περιέμενε ο Ισραήλ.

Συγκεκριμένα, γίνεται αναφορά στο χωρίο: “Λκ. 7,22²¹⁸: “22. καί ἀποκριθείς εἶπεν αὐτοῖς· πορευθέντες ἀπαγγείλατε Ἰωάννῃ ὅτι εἶδετε καὶ ἠκούσατε· τυφλοὶ ἀναβλέπουσιν, χωλοὶ περιπατοῦσιν, λεπροὶ καθαρίζονται καὶ κωφοὶ ἀκούουσιν, νεκροὶ ἐγείρονται, πτωχοὶ εὐαγγελίζονται”²¹⁹. Το προαναφερθέν χωρίο θυμίζει έντονα την έλευση της Μεσσιανικής εποχής όπως περιγράφεται στο βιβλίο του Ησαΐα: “καὶ ἀκούσονται ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ κωφοὶ λόγους βιβλίου, καὶ οἱ ἐν τῷ σκότει καὶ οἱ ἐν τῇ ὀμίχλῃ ὀφθαλμοὶ τυφλῶν βλέψονται· καὶ ἀγαλλιάσονται πτωχοὶ διὰ Κύριον ἐν εὐφροσύνῃ” (Ησ. 29,18-19)²²⁰. “Στο χωρίο αυτό κυριαρχεί η εικόνα της σημειολογικής ίασης και θεραπείας όλης της ανθρωπότητας κατά τη Μεσσιανική εποχή. Είναι σαφές ότι ο Λουκάς αναφέρεται αποκλειστικά σε σωματικές ασθένειες. Η σημασία του χωρίου έγκειται στο ότι τα θαύματα αποτελούν την επιβεβαίωση ότι η διδασκαλία και η δράση του Ιησού έχουν θεία προέλευση. Έτσι, οι υπερφυσικές θεραπείες, τις οποίες είδαν οι μαθητές του Ιωάννη, αποτελούσαν ταυτόχρονα αποδείξεις και επεξηγήσεις της θεϊκής προέλευσης του Χριστού”.²²¹

Παράλληλα, “ο “ευαγγελισμός των πτωχών” αποτελεί το κύριο χαρακτηριστικό του μεσσιανικού έργου, όπως αναφέρεται στους Προφήτες της Παλαιάς Διαθήκης. Παρατηρείται, λοιπόν, ότι συσχετίζεται η ίαση των σωματικών νόσων με την πνευματική προοπτική του “ευαγγελισμού” των πτωχών, δηλαδή των κατώτερων κοινωνικών στρωμάτων, τα οποία οι “λόγιοι” Έλληνες περιφρονούσαν, οι κατακτητές Ρωμαίοι καταπατούσαν, ενώ οι Λευίτες Ιουδαίοι περιθωριοποιούσαν.”²²² Επομένως, κατά το συγγραφέα Σωτήριο Δεσπότη “η υγεία αποκτά ευρύτερο νόημα, καθώς η ίαση συνδέεται άμεσα με την αποκατάσταση της ελευθερίας των ανθρώπων, της ειρήνης και της κοινωνικής δικαιοσύνης. Έτσι, η θεραπεία δεν έχει μόνο ατομικό, αλλά αποκτά συλλογικό, κοινωνικό και εκκλησιολογικό χαρακτήρα.

²¹⁸ Λκ. 7,22.

²¹⁹ Λκ. 7, 22.

²²⁰ Ησ. 29, 18-19.

²²¹ Τρεμπέλας Π. Ν., *Υπόμνημα εις το Κατά Λουκάν Ευαγγέλιο*⁴ (Αθήναι, έκδοσις Ο Σωτήρ, 1995) 231.

²²² Τρεμπέλας Π. Ν., *Υπόμνημα εις το Κατά Λουκάν Ευαγγέλιο*⁴ (Αθήναι, έκδοσις Ο Σωτήρ, 1995), σελ. 232.

Συνεπώς, ο Ιησούς διακηρύσσει, με τον τρόπο αυτό, ότι με την παρουσία Του εγκαινιάζεται η περίοδος της θεραπείας και απελευθέρωσης της οικουμένης”.²²³

6. Η υγεία και η ασθένεια μέσα από τις θαυματουργικές θεραπείες του Ιησού.

Στη συνέχεια, γίνεται αναφορά στην ταξινόμηση των θαυματουργικών θεραπειών του Ιησού ανάλογα με το είδος. Ο καθηγητής Σωτήριος Δεσπότης αναφέρει ότι “οι διάφορες ιάσεις και αναστάσεις, οι οποίες επιτελέστηκαν από το Χριστό, σύμφωνα με το Λουκά, μπορούν να κατηγοριοποιηθούν σε: α) θαύματα – θεραπείες, β) θαύματα – θεραπείες που ανατρέπουν το Νόμο, γ) εξορκισμοί και δ) αναστάσεις. Από την παραπάνω ταξινόμηση προκύπτει το συμπέρασμα ότι οι θεραπείες του Ιησού, σύμφωνα με το Λουκά, διακρίνονται σε αυτές των σωματικών νόσων καθώς και στους εξορκισμούς. Ειδικά οι εξορκισμοί δεν αποκλείεται να συμπεριλαμβάνουν και κάποιες περιπτώσεις ψυχικών ή νευρολογικών νόσων που μπορεί να θεωρούνται ότι είναι επίδραση δαιμονικών πνευμάτων, σύμφωνα με τις γνώσεις και τις αντιλήψεις της εποχής εκείνης. Είναι απαραίτητο να τονιστεί ότι “μόνο ο Λουκάς αναφέρει τις θεραπείες των δέκα λεπρών, της συγκύπτουσας και του υδρωπικού, καθώς και την ανάσταση του υιού της χήρας από τη Ναϊν”²²⁴.

“Τα θαύματα στην Καινή Διαθήκη αποτελούν αποδείξεις της μεσσιανικής ιδιότητας του Ιησού, με αυτά συντελείται η “νέα δημιουργία” του πεσμένου ανθρώπου και του κόσμου, καλείται ο άνθρωπος σε μετάνοια, ενώ για την επιτέλεσή τους προϋποτίθεται η πίστη”.²²⁵ Κατόπιν θα γίνει προσπάθεια να εξεταστεί λεπτομερώς η έννοια της υγείας και της αρρώστιας μέσα από τις θαυματουργικές θεραπείες του Ιησού.

6_α: Θαύματα – θεραπείες. Η υγεία και η ασθένεια στις θεραπείες συγκεκριμένων προσώπων από τον Ιησού.

Καταρχάς, μία σημαντική κατηγορία θαυμάτων που πραγματοποίησε ο Ιησούς είναι η θεραπεία συγκεκριμένων προσώπων, είτε γνωστών, που ανήκουν στον ευρύτερο κύκλο

²²³ Δεσπότης Σωτήριος, *Η “Ορθόδοξη” Ψυχοθεραπεία στην Καινή Διαθήκη, Ανέκδοτες σημειώσεις* (Πάτρα, έκδοση Ελληνικού Ανοικτού Πανεπιστημίου), σελ. 126.

²²⁴ Δεσπότης Σωτήριος, *Ο Κώδικας των Ευαγγελίων, Εισαγωγή στα Συνοπτικά Ευαγγέλια και Πρακτική Μέθοδος Ερμηνείας τους* (Αθήνα, β’ έκδοση, εκδόσεις Άθως, 2009), σελ. 230.

²²⁵ Καραβιδόπουλος Ι., *Το Κατά Μάρκον Ευαγγέλιο* (Θεσσαλονίκη, έκδοσις Πουρνάρας, 1997), σελ. 90-91.

γνωριμιών του Χριστού, είτε αγνώστων. Ένα χαρακτηριστικό της κατηγορίας αυτής των θεραπειών είναι ότι τονίζεται η άμεση προσωπική επαφή, η οποία συχνά παίρνει τη μορφή διαλόγου, μεταξύ του Χριστού με τους ασθενείς ή με πρόσωπα του στενού τους κύκλου. Έτσι, αναφέρεται η θεραπεία κάποιου τυφλού, ο οποίος αναφέρεται από τον Ευαγγελιστή Μάρκο με το όνομα Βαρτιμαίος.

Συγκεκριμένα, στην παρούσα εργασία αναλύεται το θαύμα κάποιου τυφλού, το οποίο αναφέρει ο Ευαγγελιστής Λουκάς και το όνομα του οποίου αναφέρεται από τον Ευαγγελιστή Μάρκο ως Βαρτιμαίου. Συγκεκριμένα, γίνεται αναφορά στο χωρίο: “α) Λκ. 18,35-43²²⁶: “35.Ἐγένετο δέ ἐν τῷ ἐγγίξειν αὐτόν εἰς Ἱεριχὼ τυφλός τις ἐκάθητο παρὰ τὴν ὁδὸν ἐπαϊτῶν. 36.ἀκούσας δέ ὄχλου διαπορευομένου ἐπυνθάνετο τί εἴη τοῦτο. 37.ἀπήγγειλαν δέ αὐτῷ ὅτι Ἰησοῦς ὁ Ναζωραῖος παρέρχεται. 38.καὶ ἐβόησεν λέγων Ἰησοῦ υἱέ Δαυὶδ, ἐλέησόν με. 39.καὶ οἱ προάγοντες ἐπετίμων αὐτῷ ἵνα σιγήσῃ αὐτός δέ πολλῶ μᾶλλον ἔκραζεν υἱέ Δαυὶδ, ἐλέησόν με. 40.σταθεὶς δέ ὁ Ἰησοῦς ἐκέλευσεν αὐτόν ἀχθῆναι πρὸς αὐτόν. ἐγγίσαντος δέ αὐτοῦ ἐπηρώτησεν αὐτόν 41.τί σοί θέλεις ποιῆσω; ὁ δέ εἶπεν κύριε, ἵνα ἀναβλέψω. 42.καὶ ὁ Ἰησοῦς εἶπεν αὐτῷ ἀνάβλεψον ἢ πίστις σου σέσωκέν σε. 43.καὶ παραχρῆμα ἀνέβλεψεν καὶ ἠκολούθει αὐτῷ δοξάζων τὸν Θεόν. καὶ πᾶς ὁ λαὸς ἰδὼν ἔδωκεν αἶνον τῷ Θεῷ.”²²⁷

Αρχικά, ο συγγραφέας Francois Bonon αναφέρει ότι “ο Ευαγγελιστής Λουκάς είχε τη συνήθεια να κάνει το αφηγηματικό μέρος να συμμορφώνεται με το προσωπικό του στυλ (ἐγένετο δέ ἐν τῷ – στ. 35), το οποίο είναι τυπικό του στυλ του γραφήματός του. Επίσης, προτιμά τη μετοχή “ἐπαϊτῶν”(στ. 35) από το ουσιαστικό επαίτης, την οποία μπορεί να έχει βρει περισσότερο οικεία. Ακόμη, στο στ. 36 ο Λουκάς εντείνει το διαλογικό χαρακτήρα της σκηνής: Τροποποιεί τη λειτουργία της μετοχής “ἀκούσας”, η οποία δίνει στον επαίτη μία ευκαιρία να ζητήσει μία ερώτηση και εξασφαλίζει μία ευκαιρία το πλήθος να απαντήσει (ἀπήγγειλαν δέ αὐτῷ – στ. 37 – βρίσκεται μόνο στο Λουκά). Ακόμη, ως συνήθως, ο Λουκάς σέβεται τη διατύπωση του τι λέει ο Ιησούς. Στην πραγματικότητα, ο Λουκάς παίρνει ολόκληρο σχεδόν το διάλογο του Μάρκου που ακολουθεί ανέπαφο. Συγκεκριμένα, στο στ. 41 ο Λουκάς γράφει “ὁ δέ”, ενώ ο Μάρκος (10:50)²²⁸ “ὁ δέ τυφλός”. (Και στο στ. 43 ο Λουκάς αντικαθιστά με την ακριβή λέξη που του αρέσει “παραχρῆμα”, ενώ ο Μάρκος χρησιμοποιεί το “εὐθύς.”) Στο Λουκά ο επαίτης καλεί τον Ιησού “κύριε” (στ. 41) αντί του “ράββουνι. Στο στ. 43 ο “λαός” εξέφραζε τον αἶνο του στο Θεό. Ο συγγραφέας Francois

²²⁶ Λκ. 18, 35-43.

²²⁷ Λκ. 18, 35-43.

²²⁸ Μκ. 10:50.

Bovon αναφέρει ότι η εξάλειψη των μαθητών του Λουκά από την σκηνή είναι ακατανόητη. Η παρουσία τους θα μπορούσε να έχει περιπλέξει την ανάπτυξη της ιστορίας. Ο λαός, από την άλλη μεριά, εξυπηρετεί ένα χρήσιμο σκοπό. Πρώτα απ' όλα, η αρνητική αντίδραση του λαού φανερώνει την επιμονή του τυφλού άνδρα, που έπρεπε να επαναλάβει το κλάμα του για βοήθεια. Στη συνέχεια, αν και η αποστολή του λαού στο πρώτο μέρος της ιστορίας ήταν να εμποδίσει να συμβεί, στο δεύτερο μέρος, ο λαός εξυπηρετεί ενθαρρύνοντας τη δράση, αφού έφερε το τυφλό άνδρα στον Ιησού. Στο τελευταίο μέρος της ιστορίας, ο λαός συνδέθηκε με τον αίνο του ανθρώπου που είχε με θαυμαστό τρόπο θεραπευθεί. Στο στ. 37 ο Λουκάς αναφέρει επίσης το επίθετο που δηλώνει την καταγωγή του Ιησού (Ναζωραίος), όπως επίσης τον τίτλο “Υιός του Δαβίδ”. Στο στ. 36 ο άνδρας αυτός στερείται της όρασης αλλά όχι της φωνής του. Είναι ικανός να επικοινωνεί: Αναζητά πριν με σύντομο τρόπο πληροφορίες και τώρα φωνάζει. Δεν υπάρχει πίστη χωρίς κραυγή. Στο στ. 39 το κάλεσμα για βοήθεια “ἐλέησόν με” ήταν να γίνει ένα από τα πιο δημοφιλή όλων των χριστιανικών προσευχών.”²²⁹ Επιπλέον, ο συγγραφέας Francois Bovon αναφέρει ότι “στο στ. 41 η σημασία του “ἀναβλέπω” δεν είναι ωστόσο βέβαιη. Το ρήμα μπορεί να έχει τρεις διαφορετικές σημασίες. Φυσιολογικά σημαίνει “κοιτάω πάνω”(ἀνά με την έννοια του “πάνω”). Επίσης, μπορεί να σημαίνει “ξανά την όρασή του”. Ωστόσο, μπορεί επίσης απλά να σημαίνει “λαμβάνω την όραση”, γίνεται “μπορώ να δω”. Αν αυτό είναι η σωστή σημασία εδώ, θα μπορούσαμε να μεταφράσουμε το ρήμα σαν “ξαναβρίσκει την όρασή του”. Στο στ. 43 όσον αφορά το επίρρημα “παραχρῆμα”(αμέσως) – μέχρι τώρα οι αναγνώστες του Λουκά είναι εξοικειωμένοι με αυτό – εξυπηρετεί ως ένας δείκτης. Οτιδήποτε έλαβε χώρα γρήγορα μπορούσε μόνο να έχει μία θεϊκή προέλευση. Ο τυφλός άνδρας ανέκτησε την όρασή του (αυτή είναι η τρίτη χρήση του ρήματος “ἀναβλέπω” σε αυτές τις λίγες γραμμές, όπως προαναφέρθηκε) και άρχισε να ακολουθεί τον Ιησού (η χρήση του μη σωστού χρόνου του ελληνικού ρήματος “ἠκολούθει” (Παρατατικός) μπορεί να εκφράζει και την επιθυμία αυτού που ακολουθεί και τη διάρκεια της δράσης). Αυτό που ακολούθησε συνοδεύτηκε με δοξολογία. Το θαύμα δημιούργησε μία θαυμαστή αντίδραση από την πλευρά των θεατών, οι οποίοι απάντησαν με ένα θρησκευτικό τρόπο αινώντας το Θεό. Όπως είδαμε, το πλήθος επίσης μεταμορφώθηκε γίνοντας ο λαός του Θεού. Στο στ. 41 – το “κύριε”- σύμφωνα με τον Francois Bovon, σημαίνει ότι ο άνδρας καλώντας τον Ιησού “Κύριε” και ζητώντας Του να κάνει κάτι που μόνο ο Θεός θα μπορούσε, σεβάστηκε τη θεϊκή

²²⁹ Bovon Francois, *Luk 1, A Commentary on the Gospel of Luke 1:1 – 9:50*, μετάφραση Christine M. Thomas, εκδόθηκε από τον Helmut Koester, 2002 Augsburg Fortress, Fortress Press, Minneapolis, σελ. 581, 582, 583, 585.

φύση: Οωομάζοντάς τον “Υιὲ του Δαυίδ” (στ. 38) αναγνώρισε την ανθρώπινη φύση Του. Αυτό που επιβεβαίωσε την πίστη του τυφλού ανθρώπου είναι το γεγονός ότι ο Κύριος δε χρειάστηκε να καλέσει τη θεϊκή εξουσία, για να τον βοηθήσει με σκοπό να εκτελέσει το θαύμα Του. Ακόμη, ο Francois Bonon αναφέρει ότι ο Καλβίνος υποστήριξε ότι ο Ιησούς σκοπίμως ανέβαλε να προσφέρει βοήθεια, παρόλο που το ήθελε πολύ, για να επιβάλλει μια πνευματική πειθαρχία στον τυφλό άνδρα. Ο τυφλός άνδρας πρόθυμα δέχτηκε την πειθαρχία και φώναξε ακόμη πιο δυνατά. Ακολουθώντας το παράδειγμα του Αμβρόσιου, ο Καλβίνος θεώρησε ότι ο λόγος του Ιησού που ρώτησε τον τυφλό άνδρα ήταν, για να ξυπνήσει το λαό που ήταν απαθής στην παρουσία του θαυμαστού έργου του Θεού. Τέλος, ο Καλβίνος αναφέρει το έλεος του τυφλού άνδρα που ζητά από το Χριστό, καθώς και τη συμπόνια που προσφέρει ο Χριστός. Επίσης, ο Λουκάς πρόσθεσε τον αίνο του λαού προς το Θεό, για να επιβεβαιώσει μια πιο σαφή έγκριση του θαύματος²³⁰.

“Ο Τρεμπέλας βλέπει στην “τυφλότητα” και στη “φτώχεια” του άνδρα ολόκληρη την ανθρωπότητα”.²³¹ Το περιστατικό αυτό αναφέρεται τόσο από το Μάρκο (Μκ. 10,46-52)²³², όσο και από το Ματθαίο (Μτ. 20,29-34)²³³. Όμως, οι δύο αυτοί Ευαγγελιστές τοποθετούν αυτό το θαύμα τη στιγμή που ο Ιησούς Χριστός έβγαινε από την Ιεριχώ, ενώ ο Λουκάς “έν τῷ ἐγγίζειν” (Λκ. 18,35)²³⁴. Επίσης, ο Ευαγγελιστής Μάρκος κατονομάζει τον τυφλό ως Βαρτιμαίο, δηλαδή υιό του Τιμαίου (Μκ. 10,46)²³⁵, ενώ ο Ματθαίος ομιλεί για τη θεραπεία δύο τυφλών (Μτ. 20,30)²³⁶. “Η διχογνωμία αυτή μεταξύ των διηγήσεων των τριών Συνοπτικών, οδήγησε αρκετούς παλαιούς και σύγχρονους ερμηνευτές να εξηγήσουν αυτήν τη διάσταση απόψεων. Έτσι, άλλοι θεωρούν τη διήγηση του Ματθαίου, περί της ύπαρξης δύο τυφλών, πιο κοντά στην πραγματικότητα, καθώς οι άλλοι δύο Ευαγγελιστές αναφέρουν μόνο τη σημαντικότερη θεραπεία. Ο ιερός Αυγουστίνος θεωρεί ότι ο ένας τυφλός θεραπεύτηκε κατά την είσοδο του Ιησού στην πόλη και ο άλλος κατά την έξοδο, ο Αμβρόσιος πιθανολογεί ότι οι δύο τυφλοί ζήτησαν θεραπεία στην είσοδο της πόλης, αλλά την έλαβαν κατά την έξοδο, ενώ άλλοι

²³⁰ Bonon Francois, *Luk 1, A Commentary on the Gospel of Luke 1:1 – 9:50*, μετάφραση Christine M. Thomas, εκδόθηκε από τον Helmut Koester, 2002 Augsburg Fortress, Fortress Press, Minneapolis, σελ. 586, 587, 588.

²³¹ Τρεμπέλας Π. Ν., *Υπόμνημα εις το Κατά Λουκάν Ευαγγέλιο*⁴ (Αθήναι, έκδοσις Ο Σωτήρ, 1995), σελ. 257.

²³² Μκ. 10, 46-52.

²³³ Μτ. 20, 29-34.

²³⁴ Λκ. 18, 35.

²³⁵ Μκ. 10, 46.

²³⁶ Μτ. 20, 30.

πιστεύουν ότι το θαύμα έλαβε χώρα κατά την έξοδο από την παλαιά πόλη της Ιεριχούς και την είσοδο στη νέα”.²³⁷

“Το περιστατικό αυτής της περικοπής πρέπει να συνέβη λίγο πριν το Πάσχα, καθώς ο Ιησούς, αφού διέσχισε την κοιλάδα του Ιορδάνη, θα πρέπει να συναντήθηκε στην Ιεριχώ με τα καραβάνια των προσκυνητών, τα οποία έφθαναν από τον Πειραιά, για να συνεχίσουν μαζί την πορεία προς τα Ιεροσόλυμα”.²³⁸ Πρέπει να σημειωθεί ότι ενώ η αιμορροούσα γυναίκα προσπάθησε να προσεγγίσει κρυφά τον Ιησού, στην προκειμένη περίπτωση, όταν ο τυφλός πληροφορείται περί του προσώπου του Ιησού, “έβόησεν” και “έκραζεν” επίμονα και με μανία προς τον Ιησού παρά τις παρατηρήσεις των παρισταμένων. Επιπλέον, κατά τον Francois Bonon “ο Λουκάς στο στ. 38 αποφεύγει την επανάληψη του Μάρκου του ελληνικού ρήματος “κράζω” χρησιμοποιώντας το συνώνυμο ελληνικό ρήμα “βοάω” την πρώτη φορά. Επίσης, ο Λουκάς προτιμά το “σιγάω” (στ. 39) από το “σιωπάω” του Μάρκου”.²³⁹ Το πιο ουσιώδες σημείο της διήγησης είναι η επαναλαμβανόμενη προσφώνηση του τυφλού προς τον Ιησού: “Ιησοῦ υἱέ Δαυίδ, ἐλέησόν με”. Ο τυφλός αποδίδει στον Ιησού το μεσσιανικό τίτλο “Υἱό Δαυίδ”, αλλά και ως τον Κύριο των πάντων. Γι’ αυτό και στη συνέχεια Του απευθύνεται με την προσφώνηση “Κύριε”. Συγκεκριμένα, ο Francois Bonon αναφέρει ότι στο στ. 38 ο “τίτλος “Υἱος του Δαυίδ” φανερά μας φέρνει πίσω στο Ισραήλ. Ακόμη, αν ο τυφλός άνδρας δίνει μια βασιλική έννοια σε αυτόν τον τίτλο, δημιουργεί ένα πρόβλημα. Το Ισραήλ προσδοκούσε το υπέρτατο μέλλον του να φέρει ειρήνη, αλλά δεν ονειρευόταν ότι αυτό το πρόσωπο ότι θα πραγματοποιούσε θαύματα. Αν ο τυφλός άνδρας ωστόσο απευθυνόταν στον Ιησού ως ο Μεσσίας, αυτό σήμαινε ότι αν ο Υἱός του Δαυίδ επρόκειτο να επαναφέρει το Ισραήλ, θα μπορούσε επίσης να του δώσει πίσω την όρασή του. Ακόμη, κατά το συγγραφέα Francois Bonon ο σχολαστικός θεολόγος και φιλόσοφος Μποναβεντούρε θεωρούσε ότι ο τυφλός άνδρας χρησιμοποιώντας τον τίτλο “Υἱό του Δαυίδ” (στ. 38) εσκεμμένα, ήθελε να αποδείξει την ποιότητα της πίστης του. Τέλος, ο Francois Bonon τονίζει ότι η σκηνή της δράσης, η “Ιεριχώ”, έγινε το επίκεντρο της σωτηρίας που έλαβε χώρα και ότι ο τίτλος “Υἱός του Δαυίδ” (στ. 38) δηλώνει το Λυτρωτή – Σωτήρα. Το θαύμα ήταν ικανό να πείσει το ελληνικό ακροατήριο: επίσης εξύψωσε

²³⁷Καραβιδόπουλος Ι., *Το Κατά Μάρκον Ευαγγέλιο* (Θεσσαλονίκη, έκδοσις Πουρνάρας, 1997), σελ. 355-357.

²³⁸Καραβιδόπουλος Ι., *Το Κατά Μάρκον Ευαγγέλιο* (Θεσσαλονίκη, έκδοσις Πουρνάρας, 1997), σελ. 527.

²³⁹ Bonon Francois, *Luk 1, A Commentary on the Gospel of Luke 1:1 – 9:50*, μετάφραση Christine M. Thomas, εκδόθηκε από τον Helmut Koester, 2002 Augsburg Fortress, Fortress Press, Minneapolis, σελ. 582.

πνευματικά τη χριστιανική κοινότητα. Ο τυφλός άνδρας εξέφρασε την ελπίδα του χωρίς δισταγμό, δεν το έβαλε ποτέ κάτω και δήλωσε την εμπιστοσύνη του στο Χριστό.”²⁴⁰

“Στο σημείο αυτό διακρίνεται ένα παράδοξο: Ο Ιησούς αναγνωρίζεται ως Μεσσίας από τον κοινωνικά περιθωριακό, αλλά με αυθεντική πίστη, επαίτη, σε αντίθεση με την ενθουσιώδη, αλλά επιφανειακή πίστη του όχλου που τον ακολουθεί, ενώ παράλληλα τίθεται το θέμα της πνευματικής έννοιας της τυφλότητας, καθώς ο βιολογικά τυφλός διακρίνει αυτό που οι μαθητές του Ιησού αδυνατούν να κατανοήσουν”.²⁴¹ Ο Ιησούς ρωτά τον τυφλό τι ήθελε να κάνει, όχι γιατί δεν το γνώριζε, αλλά για να επιβεβαιωθεί το αίτημα του επαίτη. Αυτό έχει μεγάλη σημασία, γιατί ο τυφλός ζητά να του χαρίσει το φως του, γεγονός που κατοχυρώνει τη μεσσιανικότητα του Χριστού, καθώς η χορήγηση φωτός στους τυφλούς αποτελεί έργο του Μεσσία, σύμφωνα με τις προφητείες της Παλαιάς Διαθήκης (Βλ. στο βιβλίο του Ησαΐα 29,18, 42,7 και 61,1)²⁴². “Ο Ιησούς, με το να καταδέχεται τον τυφλό ζητιάνο και να συνομιλεί μαζί του, κρατώντας ανεκτική στάση έναντι της θορυβώδους στάσης του, καθώς και με το να μη λαμβάνει μέτρα για την τήρηση του “μεσσιανικού μυστικού”, αποδέχεται έστω και παθητικά, ότι είναι ο αναμενόμενος Μεσσίας που φέρνει τη σωτηρία στους ανθρώπους και που οδεύει προς το Πάθος, για να διακονήσει την ανθρωπότητα προσφέροντας τη ζωή Του”.²⁴³

“Στην προηγούμενη παράγραφο, προκαλεί εντύπωση το γεγονός ότι ο Ιησούς δέχεται παθητικά και δεν σχολιάζει το μεσσιανικό τίτλο. Όμως, ο Χριστός απαντά έμπρακτα, δίνοντας το πραγματικό νόημα της μεσσιανικότητας με τη θεραπεία που επιτελεί ευθύς αμέσως, απορρίπτοντας κάθε υπόνοια εθνικοπολιτικού χαρακτήρα της μεσσιανικής αποστολής Του. Είναι γεγονός ότι την εποχή εκείνη η εσχατολογία είχε αποκτήσει εθνικό χαρακτήρα, καθώς δινόταν έμφαση στην αποκατάσταση του κατεστραμμένου οίκου του Δαβίδ και στη μέλλουσα επίγεια δόξα του Ισραήλ, που στο μεταξύ θα είχε επανέλθει στο Θεό”.²⁴⁴

Ο καθηγητής Σωτήριος Δεσπότης αναφέρει ότι “η απάντηση του Ιησού “ή πίστις σου σέσωκέν σε” καταδεικνύει, όπως έχει τονιστεί και στις προηγούμενες παραγράφους, αφενός μεν το ότι η πίστη αποτελεί προϋπόθεση της θεραπείας, αφετέρου δε την ολιστική διάσταση

²⁴⁰ Bovon Francois, *Luk 1, A Commentary on the Gospel of Luke 1:1 – 9:50*, μετάφραση Christine M. Thomas, εκδόθηκε από τον Helmut Koester, 2002 Augsburg Fortress, Fortress Press, Minneapolis, σελ. 585, 588, 589.

²⁴¹ Καραβιδόπουλος Ι., *Το Κατά Μάρκον Ευαγγέλιο* (Θεσσαλονίκη, έκδοσις Πουρνάρας, 1997), σελ. 357-359.

²⁴² Ησαΐας 29, 18, 42, 7 και 61, 1.

²⁴³ Καραβιδόπουλος Ι., *Το Κατά Μάρκον Ευαγγέλιο* (Θεσσαλονίκη, έκδοσις Πουρνάρας, 1997), σελ. 359.

²⁴⁴ Scholem G., *Ο Ιουδαϊκός Μεσσιανισμός*, ελλ. μετ. Ν. Σεβαστάκης (Αθήναι, έκδοσις Έρρασμος), σελ. 22.

της θεραπείας. Η πίστη αυτή που προϋποτίθεται αναφέρεται στο θεανδρικό πρόσωπο του Χριστού. Αν και τα θαύματα και η γενικότερη δράση του Ιησού έχουν παλαιοδιαθηκικό υπόβαθρο, ο ίδιος δεν ακολουθεί το παράδειγμα των Προφητών, γι' αυτό και δεν προτάσσει πάντα στις θεραπείες του προσευχητική επίκληση της δύναμης του Θεού. Επομένως, η πίστη και η θεϊκή δύναμη του Ιησού κάνουν το θαύμα και όχι το θαύμα την πίστη. Αυτό το γεγονός αποτελεί και σημείο διάκρισης μεταξύ των μαγικών θαυμάτων και των θεραπειών του Ιησού, καθώς έστω και αν τα πρώτα προϋποθέτουν σχέση εμπιστοσύνης ανάμεσα στο θεραπευτή και στον ασθενή, ο πρώτος δεν απαιτεί απόλυτη πίστη στο πρόσωπό του”.²⁴⁵ Επίσης, ο συγγραφέας Francois Bonon αναφέρει ότι η διατύπωση “η πίστη σου σε έχει σώσει”(στ. 42), την οποία ο Λουκάς αναφέρει σε αρκετές περιπτώσεις, συνδέει τη σωτηρία με την πίστη και τη θεϊκή δύναμη με την προθυμία των ανθρώπινων όντων να τη δεχτούν και να παρακαλέσουν το Θεό για βοήθεια.”²⁴⁶ Έτσι, “συνδέεται η θεραπεία του σώματος με τη θεραπεία της ψυχής από την αμαρτία. Με τον τρόπο αυτό καταδεικνύεται ότι οι “δυνάμεις” και τα θαύματα του Ιησού δεν αποτελούν επίδειξη δύναμης, αλλά συνιστούν “σημεία” της έλευσης ενός ολοκληρωτικά καινούργιου κόσμου της Βασιλείας του Θεού, δηλαδή των Εσχάτων. Η ανεύρεση του φωτός του τυφλού έχει διττή σημασία, αφού απελευθερώνεται από τη σωματική, όσο και από την πνευματική τυφλότητα”.²⁴⁷ “Γενικά, η τύφλωση είναι ένα ακόμη σύμβολο της αμαρτίας, όπως είναι και η λέπρα που συμβολίζει την ακαθαρσία και τη διαφθορά της καρδιάς. Συγκεκριμένα, η τύφλωση παριστάνει την τύφλωση της διανοίας, το βαθύ σκότος της συνειδήσεως. Δηλαδή, ο Ιησούς Χριστός, θεραπεύοντας με θαύματα, απέδιδε το φως στους τυφλούς, για να τους ελκύσει στο φως το αληθινό.”²⁴⁸

Μάλιστα, “η άποψη αυτή ενισχύεται από την επισήμανση ότι ο θεραπευθέντας τυφλός “ήκολούθει αὐτῷ δοξάζων τὸν θεόν”, γεγονός που σημαίνει, κατά τον Καραβιδόπουλο, ότι ο πρώην τυφλός “ἀνέβλεψε” και πνευματικά, ακολουθώντας τόσο τον ίδιο το Χριστό, όσο και τη χριστιανική πίστη”.²⁴⁹

6β: Η περί υγείας αντίληψη στις ομαδικές θεραπείες του Ιησού.

²⁴⁵ Δεσπότης Σωτήριος, *Η “Ορθόδοξη” Ψυχοθεραπεία στην Καινή Διαθήκη, Ανέκδοτες σημειώσεις* (Πάτρα, έκδοση Ελληνικού Ανοικτού Πανεπιστημίου), σελ. 127.

²⁴⁶ Bonon Francois, *Luk 1, A Commentary on the Gospel of Luke 1:1 – 9:50*, μετάφραση Christine M. Thomas, εκδόθηκε από τον Helmut Koester, 2002 Augsburg Fortress, Fortress Press, Minneapolis, σελ. 586.

²⁴⁷ Τρεμπέλας Π. Ν., *Υπόμνημα εις το Κατά Λουκάν Ευαγγέλιο*⁴ (Αθήναι, έκδοσις Ο Σωτήρ, 1995), σελ. 529.

²⁴⁸ Παπακώστας Σ., *Τα Θαύματα του Κυρίου*, έκδοσις τετάρτη, Αδελφότης Θεολόγων η “Ζωή”, Αθήνα, 1967, σελ. 186.

²⁴⁹ Καραβιδόπουλος Ι., *Το Κατά Μάρκον Ευαγγέλιο* (Θεσσαλονίκη, έκδοσις Πουρνάρας, 1997), σελ. 360.

Εκτός από τις θεραπείες τις οποίες επιτελεί ο Ιησούς υπέρ συγκεκριμένων προσώπων, τα οποία αναφέρονται στα Ευαγγέλια, μία εξίσου σημαντική κατηγορία θαυμάτων είναι οι ομαδικές θεραπείες. Τα ομαδικά θαύματα περιλαμβάνουν: α) τη θεραπεία διαφόρων ασθενειών (Λκ. 4,40)²⁵⁰.

Καταρχήν, στην παρούσα εργασία γίνεται αναφορά πρώτα στη θεραπεία διάφορων ασθενειών που τέλεσε ο Ιησούς Χριστός. Συγκεκριμένα, αναλύεται το χωρίο: “α) Λκ. 4,40: “40.Δύνοντος δέ τοῦ ἡλίου ἅπαντες ὅσοι εἶχον ἀσθενούντας νόσοις ποικίλαις ἤγαγον αὐτοὺς πρὸς αὐτόν· ὁ δὲ ἐνὶ ἑκάστῳ αὐτῶν τὰς χεῖρας ἐπιτιθεὶς ἐθεράπευσεν αὐτούς”²⁵¹. “Το θαύμα της ομαδικής θεραπείας πασχόντων από διάφορες ασθένειες πραγματοποιείται μετά τη θεραπεία της πεθεράς του Πέτρου. Ο Ευαγγελιστής Λουκάς μας πληροφορεί ότι οι ασθενείς υπέφεραν από “νόσοις ποικίλαις”, ενώ μερικοί ίσως ήταν βαριά πάσχοντες εφόσον “ἤγαγον αὐτούς” προς τον Ιησού. Στο σημείο αυτό πρέπει να επισημανθεί ότι στην παραπάνω περικοπή ενώ η προσέλευση των ασθενών γινόταν ομαδικά, η θεραπεία ήταν προσωπική, καθώς ο Ιησούς ασχολούταν “ἐνὶ ἑκάστῳ”. Μάλιστα, η φράση “ἐθεράπευσεν αὐτούς” αναφέρεται στη λέξη “ἅπαντες”, επισημαίνοντας ότι θεραπεύτηκαν επιτυχώς όλοι όσοι προσήλθαν. Με τον τρόπο αυτόν καταδεικνύεται το πρόθυμο και το ακάματο της αγαθοεργίας του Χριστού, επιθυμώντας να έρθει σε προσωπική συνάφεια με τον κάθε ασθενή”.²⁵² Επίσης, όπως αναφέρει ο συγγραφέας Francois Bonon “το βράδυ παίζει σημαντικό ρόλο, αφού η μεταφορά ενός αρρώστου επιτρεπόταν μόνο μετά το ηλιοβασίλεμα του Σαββάτου”.²⁵³

“Οι θεραπείες πραγματοποιήθηκαν μέσω της επίθεσης των χειρών του Ιησού. Η ίδια τακτική ακολουθείται και από τους μαθητές Του. Η θεραπεία με άγγιγμα, ψηλάφηση ή φιλή ήταν διαδεδομένη στον αρχαίο κόσμο. Στο Ασκληπιείο της Επιδαύρου η επίθεση των χειρών χρησιμοποιούταν κυρίως σε περιπτώσεις ευλογίας για τεκνογονία, ενώ συχνό ήταν το πάτημα του ασθενούς μέλους με το πόδι του θεού ή με τα άλογά του, καθώς και με το δάγκωμα ή το γλείψιμο από τα ιερά ζώα”.²⁵⁴ “Σε αντίθεση με τις μαγικές πρακτικές της

²⁵⁰ Λκ. 4,40.

²⁵¹ Λκ. 4, 40.

²⁵² Τρεμπέλας Π. Ν., *Υπόμνημα εις το Κατά Λουκάν Ευαγγέλιο*⁴ (Αθήναι, έκδοσις Ο Σωτήρ, 1995), σελ. 170.

²⁵³ Bonon Francois, *Luk 1, A Commentary on the Gospel of Luke 1:1 – 9:50*, μετάφραση Christine M. Thomas, εκδόθηκε από τον Helmut Koester, 2002 Augsburg Fortress, Fortress Press, Minneapolis, σελ. 164.

²⁵⁴ Ιωαννίδης Α., *Η Ιατρική στην Καινή Διαθήκη και στους Πατέρες της Εκκλησίας – Συμβολή στην Ιστορία και Δεοντολογία – Ηθική της Ιατρικής* (Θεσσαλονίκη, χ.ε. 1992), σελ. 49.

εποχής, ο Ιησούς δεν χρησιμοποιεί μαγικά λόγια ή διάφορα φυλακτά και άλλα υλικά μέσα. Οι θεραπείες του Ιησού πραγματοποιούνται αμισθεί, άμεσα, κυρίως με το λόγο Του και το άγγιγμά Του. Το άγγιγμα του Χριστού ίσως χρησίμευε ως ενισχυτικό της πίστης, καθώς και ως σημείο προσωπικής επικοινωνίας, ενθάρρυνσης και συμπάθειας”²⁵⁵.

6γ: Οι θεραπείες του Ιησού, οι οποίες ανατρέπουν το Νόμο.

Μία σημαντική κατηγορία θεραπευτικών θαυμάτων του Ιησού περιλαμβάνουν τις ιάσεις διαφόρων προσώπων, οι οποίες ανατρέπουν τον Ιουδαϊκό Νόμο. Το κοινό χαρακτηριστικό των θεραπειών αυτών είναι ότι ερμηνεύεται εκ νέου ο Νόμος, ο οποίος τώρα βασίζεται στον άνθρωπο. Έτσι, δίνεται προτεραιότητα στις ανάγκες και στη διακονία του ανθρώπου απέναντι στη στείρα τυπολατρία, η οποία μπορεί να αγγίζει, ορισμένες φορές, και τα όρια της υποκρισίας. Στα θαύματα αυτά συμπεριλαμβάνονται η θεραπεία του παράλυτου (Λκ. 5,17-26)²⁵⁶, της ξηραμένης χειρός (Λκ. 6,6-11)²⁵⁷ και του υδρωπικού (Λκ. 14,1-6)²⁵⁸.

Καταρχήν, γίνεται αναφορά στη θεραπεία του παράλυτου που τέλεσε ο Ιησούς Χριστός ανατρέποντας με αυτό τον τρόπο το Νόμο. Συγκεκριμένα, αναλύεται το χωρίο: “ α) Λκ. 5,17-26: “17.Καί ἐγένετο ἐν μιᾷ τῶν ἡμερῶν καί αὐτός ἦν διδάσκων, καί ἦσαν καθηήμενοι Φαρισαῖοι καί νομοδιδάσκαλοι οἱ ἦσαν ἐληλυθότες ἐκ πάσης κώμης τῆς Γαλιλαίας καί Ἰουδαίας καί Ἱερουσαλήμ· καί δύναντες κυρίου ἦν εἰς τό ἰᾶσθαι αὐτόν. 18.καί ἰδού ἄνδρες φέροντες ἐπὶ κλίνης ἄνθρωπον ὃς ἦν παραλελυμένος καί ἐζήτουν αὐτόν εἰσενεγκεῖν καί θεῖναι αὐτόν ἐνώπιον αὐτοῦ. 19.καί μὴ εὐρόντες ποίας εἰσενέγκωσιν αὐτόν διά τόν ὄχλον, ἀναβάντες ἐπὶ τό δῶμα διά τῶν κεράμων καθῆκαν αὐτόν σὺν τῷ κλινιδίῳ εἰς τό μέσον ἐμπροσθεν τοῦ Ἰησοῦ. 20.καί ἰδὼν τήν πίστιν αὐτῶν εἶπεν· ἄνθρωπε, ἀφέωνταί σοι αἱ ἁμαρτίαι σου. 21.καί ἤρξαντο διαλογίζεσθαι οἱ γραμματεῖς καί οἱ Φαρισαῖοι λέγοντες· τίς ἐστὶν οὗτος ὃς λαλεῖ βλασφημίας; τίς δύναται ἁμαρτίας ἀφεῖναι εἰ μὴ μόνος ὁ θεός; 22.ἐπιγνούς δέ ὁ Ἰησοῦς τοὺς διαλογισμοὺς αὐτῶν ἀποκριθεὶς εἶπεν πρὸς αὐτούς· τί διαλογίζεσθε ἐν ταῖς καρδίαις ὑμῶν; 23.τί ἐστὶν εὐκοπώτερον, εἰπεῖν· ἀφέωνταί σοι αἱ ἁμαρτίαι σου, ἢ εἰπεῖν· ἔγειρε καί περιπάτει; 24.ἵνα δέ εἰδῆτε ὅτι ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἐξουσίαν ἔχει ἐπὶ τῆς γῆς ἀφιέναι ἁμαρτίας – εἶπεν τῷ παραλελυμένῳ· σοὶ λέγω, ἔγειρε καί ἄρας τό

²⁵⁵ Τρεμπέλας Π. Ν., *Υπόμνημα εἰς το Κατὰ Λουκάν Εὐαγγέλιον*⁴ (Αθήναι, ἐκδόσις Ο Σωτήρ, 1995), σελ. 170.

²⁵⁶ Λκ. 5, 17-26.

²⁵⁷ Λκ. 6,6-11.

²⁵⁸ Λκ. 14, 1-6.

κλινίδιόν σου πορεύου εἰς τόν οἶκόν σου. 25.καί παραχρῆμα ἀναστάς ἐνώπιον αὐτῶν, ἄρας ἐφ' ὃ κατέκειτο, ἀπῆλθεν εἰς τόν οἶκόν αὐτοῦ δοξάζων τόν θεόν. 26.καί ἔκστασις ἔλαβεν ἅπαντας καί ἐδόξαζον τόν θεόν καί ἐπλήσθησαν φόβου λέγοντες ὅτι εἶδομεν παράδοξα σήμερον”²⁵⁹.

Το θαύμα της θεραπείας του παράλυτου που τέλεσε ο Ιησούς Χριστός είναι ένα θέμα που αναπτύσσεται σε όλους τους Συνοπτικούς Ευαγγελιστές (Μτ. 9,1-8, Μκ. 2,1-12)²⁶⁰. Η παραπάνω θεραπεία συνέβη αμέσως μετά τη δημόσια διδασκαλία του Ιησού και την ίαση αρκετών ανθρώπων (Λκ. 5,15-16)²⁶¹. “Το γεγονός αυτό είχε ως αποτέλεσμα να προκαλέσει το ενδιαφέρον των γραμματέων και των Φαρισαίων, δηλαδή των θεολόγων του Ιουδαϊσμού, με αποτέλεσμα να παρακολουθούν κάθε κίνηση του Ιησού με σκοπό να ελέγχουν και να κριτικάρουν τις ενέργειές Του. Το πρώτο σημαντικό στοιχείο, το οποίο τονίζεται στη αφήγηση του παραλυτικού είναι το γνωστό θέμα, από προηγούμενες θεραπείες, του θαύματος ως αποτέλεσμα της ισχυρής πίστης. Όμως, στο παραπάνω χωρίο παρατηρείται ότι η θεραπεία δεν οφείλεται τόσο στην πίστη του ίδιου του ασθενή, όσο σε αυτή που τον μετέφεραν. Μάλιστα, το γεγονός της εφευρετικότητάς τους καταβάλλοντας υπεράνθρωπη προσπάθεια να παρουσιάσουν τον ασθενή ενώπιον του Ιησού διαμέσου της στέγης, προκάλεσε τον έπαινο του Χριστού αποδεικνύοντας με αυτό τον τρόπο ότι η πίστη υπερβαίνει κάθε εμπόδιο φέρνοντας θετικά αποτελέσματα όχι μόνο στον ίδιο τον πιστό, αλλά και στους συνανθρώπους του”.²⁶²

Στη φράση “ἀφένονται σοι αἱ ἁμαρτίαι σου”, ενυπάρχει ένα δεύτερο βασικό ζήτημα σχετικά με την αιτιολογία της υγείας και της ασθένειας. Στο σημείο αυτό ο στίχος αυτός αναφέρεται στην ευρέως διαδεδομένη ιουδαϊκή αντίληψη, η οποία ήταν διαδεδομένη την εποχή της Καινῆς Διαθήκης, ότι η νόσος είναι αποτέλεσμα της αμαρτίας. Η αμαρτία είναι η διατάραξη των σχέσεων του ανθρώπου με τον εαυτό του, το περιβάλλον του και το Θεό, με αποτέλεσμα να οδηγεί στην ασθένεια και στο θάνατο.

“Οι Φαρισαῖοι κατηγοροῦν το Χριστό ως βλάσφημο, ἐπειδὴ οικειοποιεῖται ἔργο το οποίο ανήκει αποκλειστικά στο Θεό, ἐπειδὴ θεραπεύει και συγχωρεῖ τις αμαρτίες. Η απάντηση του Ιησού είναι άμεση και προκλητική γι' αυτούς. Συγκεκριμένα, εφόσον τους απευθύνεται, τους ρωτά εάν είναι πιο εύκολο να πει κάποιος ότι συγχωρεῖ τις αμαρτίες ή να διατάξει τον παράλυτο να σταθεί στα πόδια του. Οι άνθρωποι θεωρούν δυσκολότερη τη

²⁵⁹ Λκ. 5, 17-26.

²⁶⁰ Μτ. 9, 1-8 και Μκ. 2, 1-12.

²⁶¹ Λκ. 5, 15-16.

²⁶² Καραβιδόπουλος Ι., *Το Κατά Μάρκον Ευαγγέλιο* (Θεσσαλονίκη, έκδοσις Πουρνάρας, 1997), σελ. 106.

σωματική θεραπεία και ευκολότερη την άφεση των αμαρτιών, η οποία δεν είναι δυνατόν να ελεγχθεί και να εξακριβωθεί. Ο Ιησούς βλέποντας σε μία ενότητα το αίτιο και το αποτέλεσμα, καταπολεμά την ορατή συνέπεια της αμαρτίας, δηλαδή την αρρώστια, για να γίνει κατανοητή από όλους και η εξάλειψη του κυρίως αιτίου αυτής που δεν είναι άλλο από την αμαρτία”²⁶³. Επιπλέον, ο συγγραφέας Francois Bonon αναφέρει ότι “ο Λουκάς παραλείπει τη λέξη “παράλυτος” και χρησιμοποιεί τη φράση “πάρε το κρεβάτι σου”(στ. 23). Επίσης, αναφέρει ότι το “παραχρῆμα”(αμέσως) στο στίχο 25 είναι ένα τυπικό σημάδι του θαύματος στην αφήγηση του Λουκά”.²⁶⁴

Στη συνέχεια, είναι ανάγκη να επισημανθεί ότι είναι σημαντικός ο αυτοπροσδιορισμός του Ιησού με τον όρο “Υιός του ανθρώπου”(στ. 24). Ο τίτλος αυτός δεν υπάρχει σε άλλα βιβλία της Καινής Διαθήκης εκτός των Ευαγγελίων, με εξαίρεση το χωρίο Πραξ. 7,56: “καί εἶπεν ἰδού θεωρῶ τοὺς οὐρανούς διανοιγμένους καὶ τὸν υἱόν τοῦ ἀνθρώπου ἐκ δεξιῶν ἐστῶτα τοῦ θεοῦ”²⁶⁵. Ο όρος αυτός προέρχεται από την Παλαιά Διαθήκη (Δαν. 7,13-14)²⁶⁶ και την ιουδαϊκή αποκαλυπτική φιλολογία (Βλ. Ενώχ Α' ή Αιθιοπικός Ενώχ 37-71)²⁶⁷. “Ο Υιός του ανθρώπου – πολλές φορές ο Κύριος ονομάζει τον εαυτό Του “υιό ανθρώπου”. Το όνομα αυτό υπενθυμίζει το περίφημο εκείνο όραμα του Δανιήλ (Βλ. παραπάνω: Δανιήλ, 7, 13 -14)²⁶⁸). Η προφητεία αυτή του Δανιήλ αναφέρεται στο Μεσσία, όπως και οι Ιουδαίοι νομοδιδάσκαλοι πίστευαν. Και γι' αυτό ο Κύριος συχνά ονομάζει τον εαυτό Του “υιό ανθρώπου” και κυρίως κατά τη σοβαρότατη εκείνη περίπτωση, όταν ο Καϊάφας τον ανάγκασε να πει αν είναι ο Χριστός, ο Υιός του Θεού (Μτ. 26, 63 -64). Υπενθυμίζει, λοιπόν, και τότε ενώπιον του Συνεδρίου ότι είναι ο Μεσσίας, τον οποίο ο Δανιήλ παρέστησε ως υιό ανθρώπου που έρχεται επί των νεφελών του ουρανού. Αλλά και για άλλο λόγο ο Κύριος ονόμαζε τον εαυτό Του “υιό ανθρώπου”, για να φανερώσει τη σχέση Του με τους ανθρώπους. Όπως με τον τίτλο “ Υιό Θεού” δήλωνε τη μετά του Θεού Πατρός σχέση Του, με τον τίτλο “υιός Δαυίδ” την μετά του Ισραήλ σχέση Του, έτσι και με τη φράση “υιό ανθρώπου” φανέρωνε τη σχέση Του μετά της ανθρωπότητας γενικά. Άλλωστε η φράση αυτή ανταποκρινόταν πληρέστερα στο αίσθημα της αγάπης με την οποία περιέλαβε στην καρδιά Του όλο το ανθρώπινο γένος και το έκανε οικογένειά Του. Ήθελε σε κάθε τέτοια

²⁶³ Τρεμπέλας Π. Ν., *Υπόμνημα εις το Κατά Λουκάν Ευαγγέλιο*⁴ (Αθήναι, έκδοσις Ο Σωτήρ, 1995), σελ. 185.

²⁶⁴ Bonon Francois, *Luk 1, A Commentary on the Gospel of Luke 1:1 – 9:50*, μετάφραση Christine M. Thomas, εκδόθηκε από τον Helmut Koester, 2002 Augsburg Fortress, Fortress Press, Minneapolis, σελ. 180.

²⁶⁵ Πράξ. 7, 56.

²⁶⁶ Δανιήλ 7, 13-14.

²⁶⁷ Ενώχ Α' ή Αιθιοπικός Ενώχ 37-71.

²⁶⁸ Δανιήλ 7,13-14.

περίσταση να φανερώσει ότι “οὐκ ἐπαισχύνεται ἀδελφούς ἡμᾶς ἀλεῖν” (Εβρ. 2. 11)²⁶⁹. “Ο Μεσσίας που έλαβε μορφή ανθρώπου έχει εξουσία να συγχωρεί αμαρτίες, εκτελεί το θαύμα. Δίνει εντολή που δεν έδωσε ποτέ κανείς προφήτης, από Θεού απεσταλμένος και με δύναμη θαυματουργική εφοδιασμένος, γιατί οι προφύτες μόνο κατόπιν προσευχών και δεήσεων, εν ονόματι και κατ' εντολή του Θεού, θαυματουργούν. Εδώ όμως ο Κύριος με απόλυτη εξουσία και με τόνο θριαμβευτικό “Έγεραι”, σήκω, διατάσσει τον ακίνητο μέχρι της στιγμής εκείνης παράλυτο. Και δεν αρκέστηκε να τον διατάξει να σηκωθεί μόνο στο κρεβάτι του, αλλά προς μεγαλύτερη πιστοποίηση της θείας εξουσίας Του, τον διέταξε να πάρει επ' ώμου το κρεβάτι του και να πάει στο σπίτι του, για να μη μείνει ούτε ο ελάχιστος δισταγμός για την άμεση και πραγματική θεραπεία του. Γιατί εάν ο Κύριος πραγματοποιεί – όπως και πραγματοποίησε – την προαναγγελθείσα θαυματουργική θεραπεία, παρείχε αδιάσειστη απόδειξη ότι έχει θεία εξουσία να συγχωρεί αμαρτίες. Και επομένως οι Γραμματείς, οι οποίοι παραδέχονταν ότι είναι έργο θείας δυνάμεως η θεραπεία παράλυτου ή έπρεπε να παραδεχτούν και το άλλο ότι δηλαδή έχει εξουσία άφεσης αμαρτιών ή διαλογίζονταν πονηρά και πράγματι βλασφημούσαν.”²⁷⁰

“Άλλες περιπτώσεις στις οποίες αναφέρει ο Ιησούς τον όρο “Υίο του ανθρώπου” είναι αυτές όπου γίνεται λόγος για τη μελλοντική παρουσία Του ως εσχατολογικού Κριτή ή στο Πάθος και στην Ανάσταση Του”²⁷¹.

Στη συνέχεια , η παρούσα εργασία αναφέρει ένα ακόμη θαύμα που τέλεσε ο Ιησούς Χριστός και ανέτρεψε το Νόμο. Είναι εκείνο της ξεραμένης χειρός και αναλύεται αναλυτικά στο χωρίο: “β) Λκ. 6,6-11²⁷²: “6.Ἐγένετο δέ ἐν ἑτέρῳ σαββάτῳ εἰσελθεῖν αὐτόν εἰς τήν συναγωγήν καί διδάσκειν. Καί ἦν ἄνθρωπος ἐκεῖ καί ἡ χεὶρ αὐτοῦ ἡ δεξιὰ ἦν ξηρά. 7.παρατηροῦντο δέ αὐτόν οἱ γραμματεῖς καί οἱ Φαρισαῖοι εἰ ἐν τῷ σαββάτῳ θεραπεύει, ἵνα εὖρωσιν κατηγορεῖν αὐτοῦ. 8.αὐτός δέ ἤδει τοὺς διαλογισμοὺς αὐτῶν, εἶπεν δέ τῷ ἀνδρὶ τῷ ξηρὰν ἔχοντι τήν χεῖρα ἔγειρε καί στήθι εἰς τό μέσον καί ἀναστάς ἕστη. 9.εἶπεν δέ ὁ Ἰησοῦς πρὸς αὐτούς· ἐπερωτῶ ὑμᾶς εἰ ἔξεστιν τῷ σαββάτῳ ἀγαθοποιῆσαι ἢ κακοποιῆσαι, ψυχὴν σῶσαι ἢ ἀπολέσαι; 10.καί περιβλεψάμενος πάντας αὐτοὺς εἶπεν αὐτῷ· ἔκτεινον τήν χεῖρά σου. ὁ δέ ἐποίησεν καί ἀπεκατεστάθη ἡ χεὶρ αὐτοῦ. 11.αὐτοὶ δέ ἐπλήσθησαν ἀνοίας καί διελάλουν

²⁶⁹ Εβρ. 2,11.

²⁷⁰ Παπακώστας Σ., *Τα Θαύματα του Κυρίου*, έκδοση τέταρτη, Αδελφότης Θεολόγων η “Ζωή”, Αθήνα, 1967, σελ. 137.

²⁷¹Καραβιδόπουλος Ι., *Το Κατὰ Μάρκον Ευαγγέλιο* (Θεσσαλονίκη, έκδοσις Πουρνάρας, 1997), σελ. 110,111.

²⁷² Λκ, 6, 6-11.

πρός ἀλλήλους τί ἂν ποιήσαιεν τῷ Ἰησοῦ²⁷³. Ὅπως στην περίπτωση του παραλυτικού, ἔτσι και στην παραπάνω θεραπεία γίνεται ἐκδηλὴ ἡ προσπάθεια κατηγορίας του Ἰησοῦ ἀπὸ τους γραμματεῖς και τους Φαρισαίους. Το περιστατικό της “ξηραμένης” χειρὸς αναφέρεται και ἀπὸ τους υπόλοιπους Συνοπτικούς (Μτ. 12,9-14, Μκ. 3,1-6)²⁷⁴. Καταρχάς, ὁ συγγραφέας Francois Bonon αναφέρει ὅτι “στο στίχο 6 εἶναι χαρακτηριστικὸς ὁ τρόπος που ὁ Λουκάς εκφράζει τὴ λύτρωση, ξεκινώντας με τὴν αγαπημένη του ἐκφραση “ἐγένετο δέ” με ἀπαρέμφατο (ἐδὼ υπάρχουν δυο = εἰσελθεῖν, διδάσκειν): σχετικὰ με τὴν ἡμερομηνία “σε ἓνα Σάββατο” ὁ Λουκάς προτιμᾷ τὸν ἐνικὸ ἀριθμὸ “Σάββατο” σε ἀντίθεση με τὸ Μάρκο (3:4). Επίσης, στο στίχο 6 ὁ Ἰησοῦς δίνει ἐμφαση στὴν ἀπλὴ λεπτομέρεια “ξηρά”, ἀλλὰ περιγράφει με καινοτόμο τρόπο τὸ χέρι ὡς τὸ δεξί. Στὴ συνέχεια, ἐνὼ στο Μάρκο (2:24) οἱ επικριτικοὶ θεατὲς εἶναι μόνο οἱ Φαρισαῖοι, ὁ Λουκάς στο στίχο 7 ἀναφέρει μαζί με τους Φαρισαίους εἶναι και οἱ γραμματεῖς. Ἀκόμη, στο στίχο 7 ἡ παράλειψη τοῦ “αὐτόν” μετὰ τὸ “θεραπεύει” εἶναι σημαντική: οἱ ἀντίπαλοι παρατηροῦν ὅχι μόνο αὐτὴ τὴν συγκεκριμένη ὑπόθεση τοῦ ἀνθρώπου με τὴν ξηραμένη χεῖρα, ἀλλὰ τὴ συνολικὴ συμπεριφορὰ τοῦ Ἰησοῦ. Στὸ στίχο 8 ὁ Francois Bonon ἀναφέρει ὅτι τὸ “διαλογισμοί” ἔχει πράγματι ἀρνητικὴ σημασία, ἀφοῦ αὐτοὶ οἱ “διαλογισμοί” χαρακτηρίζονται ἀπὸ ἀμαρτία. Επίσης, στο στίχο 8 ὁ Λουκάς προσθέτει τὸ “σῆκω” που λέει ὁ Ἰησοῦς στὸν ἀρρωστο ἄνδρα. Ἡ προσεκτικὴ υπακοή τοῦ ἀρρωστοῦ ἀνθρώπου (και αὐτὸς σηκώθηκε και στάθηκε ἐδὼ) εἶναι ἓνα πρόσθετο χαρακτηριστικὸ ὅτι ὁ Λουκάς δίνει ἐμφαση στὴ σχέση τοῦ ἀρρωστοῦ ἀτόμου με τὸν Ἰησοῦ στα συμφραζόμενα αὐτῆς τῆς θαυμαστῆς ἱστορίας. Επιπλέον, ὁ Francois Bonon σχολιάζει ὅτι στο στίχο 9 τὸ να θεραπεύει ἢ ὅχι δεν εἶναι τὸ ἴδιο ὅπως τὸ να θεραπεύει ἢ τὸ να καταστρέφει. Επίσης, ὁ Λουκάς στο στίχο 9 θέλει τὸ Σάββατο να εἶναι ἡ περίπτωσις και ἡ αἰτία, για να κάνει κάποιος τὸ καλὸ “ἀγαθοποιῆσαι” και να σώσει “σῶσαι”, γιατί ὁ Ἰησοῦς ἔχει τὴν ἐμπειρία αὐτοῦ με τὴν ἐγκρίσις τοῦ Θεοῦ. Αὐτὴ ἡ ἐρμηνεία εἶναι ἡ νέα μετάφρασις τοῦ Νόμου. Στὸ σημεῖο αὐτὸ πρέπει να ἐπισημανθεῖ ὅτι σύμφωνα με τὸ συγγραφέα Francois Bonon ὑπάρχει ἓνα θεολογικὸ ἐγκώμιο τοῦ χεριοῦ που μπορεῖ να εἰσαχθεῖ ἐδὼ. Συγκεκριμένα, τὸ χέρι μπορεῖ να κρατήσῃ, να ἀγαπήσῃ και να δημιουργήσῃ: σε αὐτὸ ἡ ἀναλογία μετὰξὺ τοῦ Δημιουργοῦ και τοῦ Σωτῆρα εἶναι πιο ὀλοφάνερη. Ὁ συμβολισμὸς τοῦ χεριοῦ ἔτσι ἔχει βαθιὲς ρίζες στὴν Εβραϊκὴ Βίβλο και ἀναφέρεται ἀνθρωπολογικὰ σε κάθε πλευρὰ τῆς ἀνθρώπινης ὑπαρξῆς. Τὸ χέρι εἶναι σημαντικό γι’ αὐτὸ τὸ λόγο, γιατί μπορεῖ να γίνει στὴν καθολικότητά του, ἓνα σημάδι τοῦ

²⁷³ Λκ. 6, 6-11.

²⁷⁴ Μτ. 12, 9-14 και Μκ. 3, 1-6.

Χριστού που σώζει. Με το χέρι Του ο Ιησούς θεραπεύει και με το δάχτυλο του Θεού διώχνει τους δαίμονες. Επιπλέον, όπως αναφέρει ο Francois Bonon στο στίχο 10 η αποκατάσταση του ανάπηρου χεριού (ἀποκαθίστημι) δηλώνει τη νέα και ανώτερη οικονομία της σωτηρίας στην έλαυση του Ιησού και τη χάραξη της εσχατολογικής εποχής της σωτηρίας, η οποία αποκαθιστά το βαθύτερο νόημα της εντολής του Σαββάτου. Ακόμη, ο Francois Bonon αναφέρει ότι στο στίχο 11 το “διαλαλέω” δείχνει την ίδια αρνητική έννοια με το “διαλογισμοί” στο στίχο 8.”²⁷⁵

Το συγκεκριμένο θαύμα που τέλεσε ο Ιησούς Χριστός επαναπροσδιορίζει το νόημα της αργίας του Σαββάτου. Οι θεολόγοι του Ιουδαϊσμού γνωρίζουν ασφαλώς ότι επιτρέπεται να καταλυθεί η αργία του Σαββάτου σε περίπτωση που κινδυνεύει η ζωή κάποιου ανθρώπου ή ζώου. Όμως, οι ραβίνοι απαγόρευαν τη θεραπεία ή την περίθαλψη κατά την ημέρα του Σαββάτου, εκτός κι αν ο κίνδυνος της ζωής ήταν άμεσος. “Μάλιστα, οι ραβίνοι είχαν καθορίσει 39 είδη έργων απαγορευμένων κατά το Σάββατο, όπως το να κρατά κανείς ένα έπιπλο, ακόμη κι έναν άρτο. Δεν εξαιρούνταν βέβαια ούτε η θεραπεία των ασθενών.”²⁷⁶ “Μάλιστα, η σχολή Σιαμμαϊ έφθανε στο σημείο να απαγορεύει ακόμα και την παρηγοριά των ασθενών”.²⁷⁷

Ο Ιησούς επιτελώντας το θαύμα της θεραπείας του παράλυτου χεριού αλλάζει το νόημα της αργίας του Σαββάτου, γιατί η μη εκτέλεσή του ισοδυναμεί με διάπραξη του κακού. “Η ευεργεσία δεν έχει Σάββατο ούτε γνωρίζει αργία. Άρα και η θεραπεία της ξηραμένης χειρός του παρόντος ανθρώπου επιτρέπεται ως πράξη αγαθοεργίας. Συγκεκριμένα, ο Ευαγγελιστής Λουκάς αναφέρει ότι στην συγκεκριμένη περίπτωση οι Φαρισαίοι “έπλησθησαν άνοιας”, ότι δηλαδή η ψυχή τους όχι μόνο έχασε κάθε συναίσθημα αγαθότητας και φιλανθρωπίας, αλλά έχασε κάθε ίχνος λογικού και γέμισε από τυφλή μανία και τρέλα.”²⁷⁸ Επίσης, “εάν στην Παλαιά Διαθήκη το Σάββατο σημαίνει την τελείωση του δημιουργικού έργου του Θεού, στην Καινή Διαθήκη ο Ιησούς πραγματοποιεί το αναδημιουργικό Του έργο επαναφέροντας τον άνθρωπο στην αρχική του “καλή λίαν” κατάσταση, ελευθερώνοντάς τον από τις επιπτώσεις της αμαρτίας, όπως είναι η ασθένεια. Έτσι, με το να μην τηρεί ο Ιησούς κατά γράμμα την αργία του Σαββάτου δεν εκφράζει τόσο την αντίθεσή Του προς τη

²⁷⁵ Bonon Francois, *Luk 1, A Commentary on the Gospel of Luke 1:1 – 9:50*, μετάφραση Christine M. Thomas, εκδόθηκε από τον Helmut Koester, 2002 Augsburg Fortress, Fortress Press, Minneapolis, σελ. 201, 202, 203, 204.

²⁷⁶ Παπακώστας Σ., *Τα Θαύματα του Κυρίου*, έκδοσις τέταρτη, Αδελφότης Θεολόγων η “Ζωή”, Αθήνα, 1967, σελ. 155.

²⁷⁷ Τρεμπέλας Π. Ν., *Υπόμνημα εις το Κατά Λουκάν Ευαγγέλιο*⁴ (Αθήναι, έκδοσις Ο Σωτήρ, 1995), σελ. 195.

²⁷⁸ Παπακώστας Σ., *Τα Θαύματα του Κυρίου*, έκδοσις τέταρτη, Αδελφότης Θεολόγων η “Ζωή”, Αθήνα, 1967, σελ. 142, 145.

φαρισαϊκή τυπολατρία και υποκρισία, όσο δίνει αποδείξεις της μεσσιανικότητάς Του αποκαλύπτοντας το πνεύμα της αγάπης και της φροντίδας του Θεού για τον κόσμο”.²⁷⁹

Συναφές με τα παραπάνω είναι ένα “άγραφο” λόγιο του Ιησού που διασώζει ο κώδικας D στο Λκ. 6,4²⁸⁰: “Τῇ αὐτῇ ἡμέρᾳ θεασάμενός τινά ἐργαζόμενον ἐν Σαββάτῳ εἶπεν αὐτῷ· ἄνθρωπε, εἰ μὲν οἶδας τι ποιεῖς, μακάριος εἶ· εἰ δέ μή εἶδας, ἐπικατάρατος καὶ παραβάτης εἶ τοῦ νόμου”.²⁸¹ Με άλλα λόγια, “ο κάθε χριστιανός, που ακολουθεί τον Ιησού ως αρχηγό μίας νέας ανθρωπότητας, μπορεί και πρέπει να ελευθερωθεί από την τυπολατρική δομή ορισμένων θεσμών. Η εν Χριστῷ ελευθερία δεν δεσμεύεται από εξωτερικούς τύπους και θεσμούς - από το γράμμα του Νόμου. Συνεχίζοντας και βιώνοντας η Ορθόδοξη Εκκλησία το καινοδιαθηκικό πνεύμα της προτεραιότητας του ανθρώπου σε σχέση με τους θεσμούς, δέχεται την αρχή της οικονομίας, δηλαδή το πρωτείο του προσώπου και της προσωρινής αναστολής κάποιου τύπου ή κανόνα, όταν οι ανάγκες και η ιδιαίτερη περίπτωση του κάθε ανθρώπου το απαιτούν, ώστε να μην “απολεσθεί” ο άνθρωπος, για να “σωθεί” ο τύπος”²⁸².

Τέλος, στην παρούσα εργασία γίνεται λόγος για το θαύμα του υδρωπικού που τέλεσε ο Ιησούς Χριστός και ανέτρεψε το Νόμο και αναλύεται διεξοδικά το χωρίο: “γ) Λκ. 14, 1-6²⁸³: “1.Καί ἐγένετο ἐν τῷ ἐλθεῖν αὐτόν εἰς οἶκον τινος τῶν ἀρχόντων τῶν Φαρισαίων σαββάτῳ φαγεῖν ἄρτον καὶ αὐτοὶ ἦσαν παρατηρούμενοι αὐτόν. 2.Καί ἰδοὺ ἄνθρωπος τις ἦν ὑδρωπικός ἐμπροσθεν αὐτοῦ. 3.καὶ ἀποκριθεὶς ὁ Ἰησοῦς εἶπεν πρὸς τοὺς νομικοὺς καὶ Φαρισαίους λέγων· ἐξεστὶν τῷ σαββάτῳ θεραπεῦσαι ἢ οὐ; 4.οἱ δὲ ἡσύχασαν. καὶ ἐπιλαβόμενος ἰάσατο αὐτόν καὶ ἀπέλυσεν. 5.καὶ πρὸς αὐτοὺς εἶπεν· τίνος ὑμῶν υἱὸς ἢ βοῦς εἰς φρέαρ πεσεῖται, καὶ οὐκ εὐθέως ἀνασπάσει αὐτόν ἐν ἡμέρᾳ τοῦ σαββάτου; 6.καὶ οὐκ ἴσχυσαν ἀνταποκριθῆναι πρὸς ταῦτα”²⁸⁴.

“Ένα ακόμη θαύμα που τέλεσε ο Ιησούς Χριστό και το οποίο αναφέρεται στο θέμα της αργίας του Σαββάτου είναι η θεραπεία του υδρωπικού. Πρέπει να επισημανθεί ότι ο Ιησούς ασκεί κριτική στην υποκριτική τήρηση της αργίας του Σαββάτου. Έτσι, φέρνει το παράδειγμα της διάσωσης των ζώων σε περίπτωση που πέσουν σε πηγάδι, όχι από φιλευσπλαχνία, αλλά από καθαρό συμφέρον, καθώς στην αγροτική οικονομία της εποχής εκείνης τα ζώα ισοδυναμούσαν με μία ολόκληρη περιουσία. Όμως, στην περίπτωση αυτού του

²⁷⁹Καραβιδόπουλος Ι., *Το Κατά Μάρκον Ευαγγέλιο* (Θεσσαλονίκη, έκδοσις Πουρνάρας, 1997), σελ. 132-134.

²⁸⁰ Λκ. 6,4.

²⁸¹Λκ. 6, 4.

²⁸²Μαντζαρίδης Γ., *Χριστιανική Ηθική*⁴ (Θεσσαλονίκη, έκδοσις Πουρνάρας, 2000), σελ. 135,136.

²⁸³ Λκ. 14, 1-6.

²⁸⁴Λκ. 14, 1-6.

ανθρώπου, επειδή δεν εξυπηρετεί κανένα συμφέρον, εξαντλείται όλη η αυστηρότητα της τήρησης του Νόμου. Έτσι, τονίζεται η φιλανθρωπία του Θεού, η οποία, σε αντίθεση με τη φαρισαϊκή τυπολατρία και υποκρισία, εκφράζεται με την ανακούφιση του προσώπου από τον πόνο, την ασθένεια και την αμαρτία”.²⁸⁵ Άλλωστε, όπως αναφέρει ο καθηγητής Σωτήριος Δεσπότης “ο Ιησούς Χριστός γκρέμισε “το μεσότοιχο αυτό του φραγμού” περί εφαρμογής του Σαββάτου άμεσα με τη φράση: “ Καί ἔλεγεν αὐτοῖς ὅτι τὸ σάββατον διὰ τὸν ἄνθρωπον ἐγένετο καὶ οὐχ ὁ ἄνθρωπος διὰ τὸ Σάββατον” (Μκ. 2, 27)²⁸⁶” .²⁸⁷

Στη συνέχεια, σύμφωνα με το συγγραφέα Francois Bonon “τα συμπτώσια στο Ευαγγέλιο του Λουκά είναι εντυπωσιακά, σύντομα και απλά. Στο επεισόδιο του ανθρώπου με υδρωπικία (στ. 1 - 6) ο Ιησούς είναι το μόνο άτομο το οποίο μιλά. Ακόμη, αναφέρει ο Francois Bonon ότι η περιγραφή του ανθρώπου που ήταν άρρωστος (στ. 2) είναι πολύ χαρακτηριστικό του Λουκά, αφού η λέξη “υδρωπικία” δεν υπάρχει αλλού στην Καινή Διαθήκη. Ο Λουκάς ήταν ικανός στη χρήση σπάνιων λέξεων, όπως το να χρησιμοποιεί έναν ακριβή ιατρικό όρο. Στο στίχο 1 ο Francois Bonon αναφέρει ότι η έκφραση “ο άρχων των Φαρισαίων” προκαλεί έκπληξη, αφού οι Φαρισαίοι δεν οργανώνονταν ιεραρχικά. Επίσης, αναφέρει ότι ο Λουκάς, ο οποίος αγαπούσε τη λέξη “άρχων” (στ. 1), τοποθετεί τον Ιησού αυτή τη συγκεκριμένη φορά ανάμεσα σε αυτούς που ήταν διαπρεπείς. Στο σημείο αυτό πρέπει να επισημανθεί ότι σύμφωνα με το συγγραφέα Francois Bonon ο Ιουδαϊσμός ήταν επίσης εξοικειωμένος με την υδρωπικία και περιλαμβανόταν στο θρησκευτικό και ηθικό τους ερμηνευτικό σύστημα. Αυτή η ασθένεια θεωρούταν ότι είναι μια κατάρα, η συνέπεια μιας αμαρτίας. Η ραβινική φιλολογία δίνει μια σοφή εξήγηση: Σύμφωνα με το Λευιτικό Ράμπα 15:2²⁸⁸ ένα άτομο αποτελείται από νερό και αίμα. Ενώ ένα ενάρετο άτομο διατηρεί μια ισορροπία ανάμεσα σε αυτά τα στοιχεία, οι αμαρτωλοί επιτρέπουν στο ένα ή στο άλλο από αυτά να επικρατήσει: ή το νερό (σε αυτή την περίπτωση αναπτύσσουν υδρωπικία) ή το αίμα (σε αυτή την περίπτωση αναπτύσσουν λέπρα). Για μερικούς ραβίνους, αυτό που προκαλεί υδρωπικία ήταν η λαγνεία. Για άλλους ήταν η συκοφαντία. Για άλλους, επίσης, τα τρία είδη της υδρωπικίας αντιστοιχούσαν στις τρεις αμαρτίες, τη λαγνεία, την απληστία και τη μαγεία. Επιπλέον, η Ιουδαϊκή ιατρική ήταν εξοικειωμένη με την παρακέντηση με σκοπό να ανακουφίσει τα άτομα που υποφέρουν από

²⁸⁵ Τρεμπέλας Π. Ν., *Υπόμνημα εις το Κατά Λουκάν Ευαγγέλιο*⁴ (Αθήναι, έκδοσις Ο Σωτήρ, 1995), σελ. 424,425.

²⁸⁶ Μκ. 2,27.

²⁸⁷ Δεσπότης Σωτήριος, *Ο Ιησούς ως “Χριστός” και η πολιτική εξουσία στους Συνοπτικούς Ευαγγελιστές* (Αθήνα, εκδόσεις Άθως, 2005), σελ. 325.

²⁸⁸ Λευιτικό Ράμπα 15:2.

υδρωπικία, αλλά, σύμφωνα με την επικρατούσα νομοθεσία, αυτοί που έκαναν παρακέντηση δεν είχαν το δικαίωμα να την κάνουν την ημέρα του Σαββάτου. Όταν ο Λουκάς έγραφε για την υδρωπικία, ήταν πιθανώς επηρεασμένος και από την ελληνική γραμματεία και από τα ιουδαϊκά πιστεύω.”²⁸⁹

Στη συνέχεια, ο συγγραφέας Francois Bonon σχολιάζει τον στίχο 4 λέγοντας ότι “στα μάτια του Χριστού, το να μην κάνουν τίποτα το Σάββατο, δεν αποτελεί κατάλληλη ένδειξη πίστης. Αντίθετα, το να μην περιμένει κανείς (επειδή είναι Σάββατο) αντιστοιχεί στη θέληση του Θεού – ενεργώντας πρόθυμα, δεν πραγματοποιεί κάποια δουλειά αλλά συμμετέχει στη δημιουργία, στην ξανα-δημιουργία του κόσμου που επιδιώκεται και προσδοκάται από το Θεό. Επίσης, στο στίχο 4 τρία ρήματα περιγράφουν το ρόλο του Ιησού σε αυτή τη σκηνή: το πρώτο είναι το “ἐπιλαμβάνομαι” δηλαδή το να απλώνεις το χέρι για να βοηθήσεις ή για να βοηθηθείς. Αυτό το ρήμα στην Καινή Διαθήκη δηλώνει τη βοήθεια ή τη σωτηρία που παρέχει ο Θεός, ότι τείνει το χέρι Του σε άτυχα άτομα, για να τα προστατέψει, απομακρύνοντάς τα από το να βυθιστούν στην άβυσσο του θανάτου. Το δεύτερο ρήμα είναι το “ἰάομαι” . Η θεραπεία (θεραπεύω – στ. 3) που δόθηκε από το Μεσσία παρήγαγε τη γιατρεία (ἰάομαι – στ. 4). Στο Ευαγγέλιο του Λουκά, ο Ιησούς παρουσιάζεται όχι μόνο ως ο προφήτης και ο μεσσιανικός βασιλιάς αλλά επίσης ως ο ευεργέτης και ο γιατρός της “τελευταίας ημέρας” (Πράξεις 10:38)²⁹⁰. Η θεραπευτική δύναμη δόθηκε σε αυτόν και βγήκε από αυτό το άτομο. Αυτή η θαυματουργή και θεραπευτική δύναμη δεν ήταν παραϊατρική αλλά ένα αποτέλεσμα της σχέσης που συνδέει τον Ιησού, το Γιο, το Θεό, τον Πατέρα Του. Αυτό αντιστοιχούσε στη δημιουργική και αναγεννητική δύναμη του Θεού. Ακόμη περισσότερο από αυτό είναι το γεγονός ότι ήταν η δύναμη που δόθηκε στο Γιο από αποστολή. Το τρίτο ρήμα είναι το πιο δύσκολο από τα τρία σε κατανόηση: ἀπολύω (στ. 4). Σε αυτό το ρήμα υπάρχει το ρήμα “λύω” και αυτό συνθέτει το ἀπολύω, όπου και τα δύο ρήματα έπαιζαν ένα σημαντικό λογοτεχνικό και θεολογικό ρόλο. Εδώ το ἀπολύω σημαίνει στο 1ο π.Χ. στέλνω μακριά. Το αρρώστο πρόσωπο μπορούσε να επιστρέψει στο σπίτι. Ο Ιησούς του είχε δώσει ανακούφιση. Ο άνδρας που του είχε δοθεί θεραπεία – του είχε δοθεί ελευθερία από τον Ιησού. Με την άδεια του Χριστού, αυτός έφυγε, απελευθερώθηκε από κάθε εξάρτηση (αρρώστια, δαίμονας, Σατανάς) και επίσης ελευθερώθηκε από κάθε νέο περιορισμό (με σεβασμό στον Ιησού, στον ευεργέτη του). Τέτοια πράξη όχι μόνο επιτρέπει το Σάββατο, αλλά έπρεπε να γίνει αυτή την

²⁸⁹ Bonon Francois, *Luk 1, A Commentary on the Gospel of Luke 1:1 – 9:50*, μετάφραση Christine M. Thomas, εκδόθηκε από τον Helmut Koester, 2002 Augsburg Fortress, Fortress Press, Minneapolis, σελ. 337, 338, 340, 342.

²⁹⁰ Πράξεις των Αποστόλων 10:38.

ημέρα λόγω της διπλής σχέσης ανάμεσα στο ότι ανακτήθηκε η υγεία σε δημιουργία, από τη μια μεριά, και η λύτρωση από την άλλη. Επίσης, ο Francois Bonon σχολιάζει το στίχο 5 αναφέροντας ότι ο πατέρας θα ήθελε να κάνει οτιδήποτε με τη δύναμη του με σκοπό να τραβήξει το γιο του από το πηγάδι στο οποίο έπεσε μέσα. Σε αυτή την άποψη αυτός μοιάζει και Θεός ο Δημιουργός, που δίνει ζωή στα παιδιά Του, και Θεός ο Σωτήρας - Λυτρωτής που τα διασώζει. Ακόμη, ο Francois Bonon αναφέρει ότι πραγματοποιώντας τη θεραπεία, ο Ιησούς ξανασυνδέθηκε με τη δημιουργική και σωτηριώδη θέληση του Θεού. Τέλος, όπως αναφέρει ο συγγραφέας Francois Bonon, σύμφωνα με έναν ερμηνευτή των Γραφών, ο Χριστός με πυγμή διακήρυξε την ερμηνεία του Σαββάτου και επιχείρησε να την μεταδώσει: γι' αυτό το λόγο οι ρητορικές ερωτήσεις του και οι προσπάθειές του πείθουν.” ²⁹¹

6δ. Τα θαύματα αναστάσεων από τον Ιησού Χριστό.

Μία ιδιαίτερη κατηγορία θαυμάτων του Ιησού αποτελεί η επιτέλεση αναστάσεων. Οι αναστάσεις οι οποίες αναφέρονται στην Καινή Διαθήκη είναι αυτή του υιού της χήρας από τη Ναϊν (Λκ. 7,11-17)²⁹², της κόρης του Ιαείρου (Λκ. 8,40-56)²⁹³ και (Μκ. 5,21-43)²⁹⁴ και του φίλου του Λάζαρου (Ιω. 11)²⁹⁵.

Κατά πρώτο λόγο, στην παρούσα εργασία γίνεται αναφορά στο θαύμα της ανάστασης του υιού της χήρας από τη Ναϊν που τέλεσε ο Ιησούς Χριστός, αναλύοντας το χωρίο: “α) Λκ. 7,11-17²⁹⁶: “11.Καί ἐγένετο ἐν τῷ ἐξῆς ἐπορεύθη εἰς πόλιν καλουμένην Ναϊν καί συνεπορεύοντο αὐτῷ οἱ μαθηταί αὐτοῦ καί ὄχλος πολὺς. 12.ὥς δέ ἤγγισεν τῇ πύλῃ τῆς πόλεως, καί ἰδοὺ ἐξεκομίζετο τεθνηκώς μονογενὴς υἱὸς τῇ μητρὶ αὐτοῦ καί αὐτὴ ἦν χήρα, καί ὄχλος τῆς πόλεως ἱκανὸς ἦν σὺν αὐτῇ. 13.καί ἰδὼν αὐτήν ὁ κύριος ἐσπλαγχνίσθη ἐπ' αὐτῇ καί εἶπεν αὐτῇ· μὴ κλαῖε. 14.καί προσελθὼν ἤψατο τῆς σοροῦ, οἱ δέ βαστάζοντες ἔστησαν, καί εἶπεν· νεάνισκε, σοὶ λέγω, ἐγέρθητι. 15.καί ἀνεκάθισεν ὁ νεκρὸς καί ἤρξατο λαλεῖν, καί ἔδωκεν αὐτόν τῇ μητρὶ αὐτοῦ.16.ἔλαβεν δέ φόβος πάντας καί ἐδόξαζον τὸν θεὸν λέγοντες ὅτι

²⁹¹ Bovon Francois, *Luk 1, A Commentary on the Gospel of Luke 1:1 – 9:50*, μετάφραση Christine M. Thomas, εκδόθηκε από τον Helmut Koester, 2002 Augsburg Fortress, Fortress Press, Minneapolis, σελ. 344, 345, 346, 347, 348.

²⁹² Μκ. 5, 21-42 και Ιωάν. 11.

²⁹³ Λκ. 7,11-17.

²⁹⁴ Μκ. 5, 21,43.

²⁹⁵ Ιω. 11.

²⁹⁶ Λκ. 7, 11-17.

προφήτης μέγας ἡγέρθη ἐν ἡμῖν καὶ ὅτι ἐπεσκέψατο ὁ θεὸς τὸν λαόν αὐτοῦ. 17.καὶ ἐξηλθεν ὁ λόγος οὗτος ἐν ὅλῃ τῇ Ἰουδαίᾳ περὶ αὐτοῦ καὶ πάσῃ τῇ περιχώρῳ.”²⁹⁷

Το θαύμα της ανάστασης του υιού της χήρας αναφέρεται μόνο από το Λουκά και συνέβη αμέσως μετά τη θεραπεία του δούλου του εκατόνταρχου. Επειδή δεν αναφέρεται στα υπόλοιπα Ευαγγέλια, κάποιιοι ερμηνευτές αμφισβητούν την αυθεντικότητα του θαύματος αυτού. Το θαύμα συνέβη έξω από την πόλη Ναϊν. Χαρακτηριστικό είναι ότι τονίζεται η λέξη “Κύριος”(στ. 13), δίνοντας έμφαση ότι ο Ιησούς είναι ο Κύριος της ζωής. Με τις λέξεις “μονογενής”(στ. 12), “χήρα”(στ. 12) και “ἐσπλαγχνίσθη”(στ. 13) τονίζεται η φιλανθρωπία και το ενδιαφέρον του Ιησού για στον ανθρώπινο πόνο και θλίψη.

Ο Ιησούς “ἤψατο τῆς σοροῦ”(στ. 14). Σύμφωνα με το Μωσαϊκό Νόμο, ὅποιος ἐρχεται σε επαφή με νεκρό θεωρεῖται ακάθατος. “Μάλιστα, οἱ ραβῖνοι εἶχαν καθορίσει 39 εἶδη ἐργῶν απαγορευμένων κατὰ τὸ Σάββατο, ὅπως τὸ νὰ κρατᾷ κανεῖς ἓνα ἐπιπλο, ἀκόμη κι ἓναν ἄρτο. Δὲν ἐξαιρούταν βέβαια οὔτε ἡ θεραπεία τῶν ἀσθενῶν.”²⁹⁸ Ὅμως, ο Ιησούς ἔχει τὴ δυνατότητα νὰ υπερβῇ τὸ Νόμο λόγω τῆς θεϊκῆς Του φύσης. Οἱ φράσεις “ἀνεκάθισεν ὁ νεκρός”(στ. 15) καὶ “ἤρξατο λαλεῖν”(στ. 15) ἀποδεικνύουν τὴν ἐπιτυχία τοῦ θαύματος ποῦ τέλεσε ὁ Ιησούς Χριστός. Ἐπίσης, ὁ Λουκάς ἀναφέρει τὴν ἐκπληξη τοῦ κοινού, καθὼς κατέλαβε “φόβος πάντας” (Λκ. 7,16)²⁹⁹. Ἀκόμη, “παρατίθεται ἡ σύνδεση τοῦ Ιησού με τὶς μεγάλες προσωπικότητες τῶν Προφητῶν τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης, ὅπως τοῦ Ηλία καὶ τοῦ Ελισαίου, ἐπειδὴ οἱ αὐτόπτες μάρτυρες θεώρησαν ὅτι ὁ Ιησούς ἦταν “προφήτης μέγας” (Λκ. 7,16)³⁰⁰.”

Σύμφωνα με τὸ συγγραφέα Francois Bonon “ἡ ἱστορία ἀρχίζει με τὸ ἐπίμονο βλέμμα τοῦ Ιησού (στ. 13), ὁ ὁποῖος στρέφει τὴν προσοχή Του στὴ μητέρα, παρὰ στο γιο. Αὐτὸ τὸ βλέμμα ἐκφράζει τὴ συμπόνια Του. Ὁ Λουκάς δε δειλιάζει ἀπὸ τὴν ἐκφραση τοῦ Ιησού ἀλλὰ τονίζει τὴ μεγαλοπρεπὴ ἀγάπη Του. Ἐπίσης, ὁ Francois Bonon σχολιάζει ὅτι ἡ ἐπιτυχία τοῦ γιου τοῦ Θεοῦ δὲν εἶναι μόνο στιγμιαία ἀλλὰ καὶ χωρὶς προσπάθεια. Στὴ στιγμὴ ποῦ τὸ άτομο στο ὁποῖο ἀπευθύνεται ἀρχίζει νὰ ζεῖ ξανά, ὁ Ιησούς Χριστός δὲν τὸν ἀποκαλεῖ πια “νέο ἄνδρα”(στ. 14) ἀλλὰ “τὸ νεκρὸ ἄνδρα”(νεκρός) (στ. 15). Στὴ λέξη ἀνεκάθισεν (στ. 15) ὁ προσεχτικὸς ἀναγνώστης ἀκούει τὸ “ἀνα-”. “Σήκω” σημαίνει “ξύπνα”. Σημαίνει ὅτι ξεκινᾷ τὴ

²⁹⁷ Λκ. 7.

²⁹⁸ Παπακώστας Σ., *Τα Θαύματα τοῦ Κυρίου*, ἐκδοσις τέταρτη, Ἀδελφότης Θεολόγων ἡ “Ζωή”, Ἀθήνα, 1967, σελ. 155.

²⁹⁹ Λκ.7, 16.

³⁰⁰ Τρεμπέλας Π. Ν., *Υπόμνημα εἰς τὸ Κατὰ Λουκάν Ευαγγέλιο*⁴ (Ἀθήναι, ἐκδοσις Ὁ Σωτήρ, 1995), σελ. 229.

νέα ζωή. Ξεκινά “να μιλά” (στ. 15) – αυτό δηλώνει ένδειξη της ανθρώπινης ζωής. Η σχέση που σταμάτησε απότομα από το θάνατο αποκαταστάθηκε. Ο γιος “δόθηκε” πίσω στη μητέρα του. Δεν είναι μια στατική σχέση μητέρας και γιου που εκτείνεται πέρα από το θάνατο, αλλά, σε μια αναλογική μετάφραση, δηλώνεται μια ενδεχόμενη εμπειρία πίστης. Ακριβώς όπως ο Ιησούς έχει οδηγήσει το νεαρό άνδρα πίσω στη μητέρα του, μπορεί να μας δώσει μια καινούργια ζωή πιστεύοντας στο όνομα του Θεού. Ακόμη, ο Francois Bonon αναφέρει ότι με το “ἡγέρθη” (στ. 16) στον Αόριστο ακούγεται σαν ομολογία πίστης. Ο Ιησούς Χριστός με το “ἡγέρθη” (στ. 16) και το “προφήτης μέγας” (στ. 16) δηλώνει το συμπέρασμα ότι είναι “ἐν ἡμῖν” (ανάμεσά μας) (στ. 16). Είναι ένα σημάδι που δηλώνει πίστη στο “ἐγείρω” (στ. 16) ενός σπουδαίου προφήτη. Το “μέγας” (στ. 16) δηλώνει την ειδική θέση του προφήτη και το “ἐγείρω” (στ. 16) δηλώνει όχι μόνο την εμφάνιση αλλά ίσως επίσης την Ανάστασή Του. Εν συντομία, ο συγγραφέας ο Λουκάς επιτρέπει το ακροατήριο να εκφράσει όχι μόνο την πλήρη ομολογία πίστης, αλλά υπονοεί ότι, σύμφωνα με τη δική του γνώμη, ο Ιησούς είναι ο εσχατολογικός προφήτης. Επιπλέον, ο Francois Bonon σχολιάζει ότι σωτηριολογικά, η εμφάνιση του προφήτη παρουσιάζει μια σωτηριώδης επίσκεψη “ἐπισκέψατο” (στ. 16), όχι με την αίσθηση της κρίσης, αλλά με την αίσθηση μιας απαραίτητης διάσωσης. Αυτό που κάνει ο Ιησούς δεν είναι τίποτα άλλο από την πραγματοποίηση της θέλησης του Θεού.”³⁰¹

Κατά δεύτερο λόγο, στην παρούσα εργασία αναφέρεται η ανάσταση της κόρης του Ιακώβου και αναλύεται διεξοδικά το χωρίο: “β) Λκ. 8,40-56³⁰²: “40. Ἐν δὲ τῷ ὑποστρέφειν τὸν Ἰησοῦν ἀπεδέξατο αὐτόν ὁ ὄχλος· ἦσαν γὰρ πάντες προσδοκῶντες αὐτόν. 41. καὶ ἰδοὺ ἦλθεν ἀνὴρ ὃν ὄνομα Ἰαῖρος καὶ οὗτος ἄρχων τῆς συναγωγῆς ὑπῆρχεν, καὶ πεσὼν παρὰ τοὺς πόδας τοῦ Ἰησοῦ παρεκάλει αὐτόν εἰσελθεῖν εἰς τὸν οἶκον αὐτοῦ, 42. ὅτι θυγάτηρ μονογενὴς ἦν αὐτῷ ὡς ἑτῶν δώδεκα καὶ αὐτὴ ἀπέθνησκεν. Ἐν δὲ τῷ ὑπάγειν αὐτόν οἱ ὄχλοι συνέπνιγον αὐτόν. 43. Καὶ γυνὴ οὖσα ἐν ῥύσει αἵματος ἀπὸ ἑτῶν δώδεκα, ἣτις ἰατροῖς προσαναλώσασα ὅλον τὸν βίον οὐκ ἴσχυσεν ἀπ’ οὐδενός θεραπευθῆναι, 44. προσελθοῦσα ὀπισθεν ἥψατο τοῦ κρασπέδου τοῦ ἱματίου αὐτοῦ καὶ παραχρῆμα ἔστη ἡ ῥύσις τοῦ αἵματος αὐτῆς. 45. καὶ εἶπεν ὁ Ἰησοῦς· τίς ὁ ἀψάμενός μου; ἀρνούμένων δὲ πάντων εἶπεν ὁ Πέτρος· ἐπιστάτα, οἱ ὄχλοι συνέχουσίν σε καὶ ἀποθλίβουσιν. 46. ὁ δὲ Ἰησοῦς εἶπεν· ἥψατο μού τις, ἐγὼ γὰρ ἔγνω δύνάμιν ἐξεληλυθυῖαν ἀπ’ ἐμοῦ. 47. ἰδοῦσα δὲ ἡ γυνὴ ὅτι οὐκ ἔλαθεν, τρέμουσα ἦλθεν καὶ προσπεσοῦσα αὐτῷ δι’ ἣν αἰτίαν ἥψατο αὐτοῦ ἀπήγγειλεν ἐνώπιον παντός τοῦ λαοῦ καὶ ὡς ἰάθη παραχρῆμα. 48. ὁ δὲ

³⁰¹ Bonon Francois, *Luk 1, A Commentary on the Gospel of Luke 1:1 – 9:50*, μετάφραση Christine M. Thomas, εκδόθηκε από τον Helmut Koester, 2002 Augsburg Fortress, Fortress Press, Minneapolis, σελ. 271, 272, 273, 274.

³⁰² Λκ. 8, 40-56.

εἶπεν αὐτῇ θυγάτηρ, ἡ πίστις σου σέσωκέν σε· πορεύου εἰς εἰρήνην. 49. Ἐτι αὐτοῦ λαλοῦντος ἔρχεται τις παρὰ τοῦ ἀρχισυναγώγου λέγων ὅτι τέθνηκεν ἡ θυγάτηρ σου· μηκέτι σκύλλε τόν διδάσκαλον. 50. ὁ δὲ Ἰησοῦς ἀκούσας ἀπεκρίθη αὐτῷ· μή φοβοῦ, μόνον πίστευσον, καὶ σωθήσεται. 51. ἔλθὼν δὲ εἰς τὴν οἰκίαν οὐκ ἀφῆκεν εἰσελθεῖν τινα σὺν αὐτῷ εἰ μὴ Πέτρον καὶ Ἰωάννην καὶ Ἰάκωβον καὶ τόν πατέρα τῆς παιδὸς καὶ τὴν μητέρα. 52. ἔκλαιον δὲ πάντες καὶ ἐκόπτοντο αὐτήν. ὁ δὲ εἶπεν· μή κλαίετε, οὐ γὰρ ἀπέθανεν ἀλλὰ καθεύδει. 53. καὶ κατεγέλων αὐτοῦ εἰδότες ὅτι ἀπέθανεν. 54. αὐτὸς δὲ κρατήσας τῆς χειρὸς αὐτῆς ἐφώνησεν λέγων· ἡ παῖς, ἔγειρε. 55. καὶ ἐπέστρεψεν τὸ πνεῦμα αὐτῆς καὶ ἀνέστη παραχρῆμα καὶ διέταξεν αὐτῇ δοθῆναι φαγεῖν. 56. καὶ ἐξέστησαν οἱ γονεῖς αὐτῆς· ὁ δὲ παρήγγειλεν αὐτοῖς μηδενὶ εἰπεῖν τὸ γεγονός³⁰³.

Ἡ ἀνάστασις τῆς κόρης τοῦ Ἰαείρου εἶναι ἓνα γεγονός, το οποίον αναφέρεται καὶ ἀπὸ τοὺς τρεῖς Συνοπτικοὺς Ευαγγελιστὲς μαζί με τὴν θεραπεία τῆς αιμορροούσης γυναίκα (Μτ. 9,18-26, Μκ. 5,21-43)³⁰⁴. “Το θαῦμα αὐτό, ὅπως καὶ ἡ ἀνάστασις τοῦ υἱοῦ τῆς χήρας ἀπὸ τῆ Ναῖν, τονίζει τὴν ἐξουσία τοῦ Χριστοῦ πάνω στὴ ζωὴ καὶ στὸ θάνατο. Χαρακτηριστικό εἶναι ὅτι τὸ ὄνομα τοῦ ἀρχισυνάγωγου εἶναι Ἰάειρος, το οποίον ἀποτελεῖ ἐξελληνισμένη μορφή τοῦ εβραϊκοῦ “Ἰαῖρ”, που σημαίνει “Πεφωτισμένος”, “Φωτεινός”, “Φῶτις”, “ὁ Θεὸς φωτίζει” ἢ “ὁ Θεὸς ἀνιστά”. Ἡ τελευταία ἔννοια τοῦ ονόματος οδήγησε ὁρισμένους ἐρμηνευτὲς στὴν ὑπόθεση ὅτι τὸ ὄνομα αὐτό δόθηκε στὸν ἀρχισυνάγωγο ἀργότερα, ὅταν ἐγίνε μέλος τῆς Ἐκκλησίας”.³⁰⁵

Ὁ Ἰάειρος, ἀν καὶ εἶχε ἀξίωμα, παρακάλεσε με ἱκετευτικό τρόπο τὸν Ἰησοῦ νὰ θεραπεύσει τὴν ετοιμοθάνατη κόρη τοῦ. Ὁ Θεοτόκης ἐπισημαίνει ὅτι “ἡ στάσις αὐτῆ τοῦ Ἰαείρου καταδεικνύει ὅτι προκειμένου νὰ γίνε δεκτὴ ἡ δέσις τῶν ἀνθρώπων ἀπὸ τὸ Θεὸ ἀπαιτεῖται πίστις, ἐλπίδα καὶ ἐυλάβεια”.³⁰⁶ Ὅταν, ὁμως, ὁ Ἰάειρος ἀκούσε τὰ δυσάρεστα νέα ὅτι πέθανε τὸ παιδί τοῦ, χαρακτηριστικὴ εἶναι ἡ προτροπὴ τοῦ Ἰησοῦ πρὸς τὸν πατέρα “μή φοβοῦ, μόνον πίστευσον, καὶ σωθήσεται”. “Ὁ Τρεμπέλας παρομοιάζει τὴν πίστις πρὸς τὸ Χριστό με τὴν ἀπόλυτη ἐμπιστοσύνη, τὴν ὁποία πρέπει νὰ δείχνει ὁ ἀσθενὴς πρὸς τὸ θεράποντα ἰατρό τοῦ, προκειμένου νὰ πετύχει ἡ θεραπεία”.³⁰⁷

³⁰³ Λκ.8, 40-56.

³⁰⁴ Μτ. 9, 18-26 καὶ Μκ. 5, 21-43.

³⁰⁵ Καραβιδόπουλος Ι., *Τὸ Κατὰ Μάρκον Ευαγγέλιο* (Θεσσαλονίκη, ἐκδόσις Πουρνάρας, 1997), σελ. 194.

³⁰⁶ Θεοτόκης Ν., *Κυριακοδρόμιον*⁷ (Αθήναι, ἐκδόσις ΖΩΗ, 1935), σελ. 459.

³⁰⁷ Τρεμπέλας Π. Ν., *Υπόμνημα εἰς τὸ Κατὰ Λουκάν Ευαγγέλιον*⁴ (Αθήναι, ἐκδόσις Ὁ Σωτὴρ, 1995), σελ. 268.

Ο Ιησούς πληροφορεί τους αναστατωμένους γονείς λέγοντάς τους ότι το κορίτσι δεν πέθανε, αλλά κοιμάται. Παίρνει μαζί Του μόνο τρεις μαθητές, τον Πέτρο, τον Ιάκωβο και τον Ιωάννη. Το θαύμα επιτελείται μέσω της αφής και της διαταγής. Η έκφραση “ἐπέστρεψεν τό πνεῦμα αὐτῆς καί ἠνέστη” τονίζει ότι είναι πραγματικά γεγονότα ο θάνατος και η ανάσταση. Σύμφωνα με την Αγία Γραφή, η ψυχή πλάθεται από το Δημιουργό εντός του σώματος (Ζαχ. 12,1)³⁰⁸ και από τη στιγμή που η ψυχή βγει από το σώμα, κατά το θάνατο, δεν μπορεί να επιστρέψει σε αυτό (Ψαλμ. 102,16)³⁰⁹. “Ο Ιησούς δείχνει ότι μόνο η παντοδυναμία του Θεού μπορεί να μεταβάλλει τους φυσικούς νόμους, εμποδίζοντας τη διάλυση και τη φθορά και ανακαινίζοντας την κτίση”.³¹⁰

“Πρέπει να σημειωθεί ότι είναι σημαντική η προτροπή του Ιησού προς τους γονείς του κοριτσιού να του προσφέρουν τροφή. Με τον τρόπο αυτό αποδεικνύεται ότι: α) Το θαύμα της ανάστασης είναι αληθινό, β) Το κορίτσι επανήλθε στην προηγούμενη κατάστασή του, δηλαδή ότι άρχισαν να επαναλειτουργούν οι βιολογικές ανάγκες του οργανισμού του, και γ) Τονίζεται ότι ο άνθρωπος αποτελείται από πνεύμα και ύλη. Το θαύμα της ανάστασης της κόρης του Ιαείρου ολοκληρώνεται με το γνωστό, από προηγούμενες περιπτώσεις, μεσσιανικό μυστικό”.³¹¹

Όσον αφορά το δεύτερο θαύμα του Ιησού Χριστού που αναφέρεται στη γυναίκα που υποφέρει από χρόνια αιμορραγία (Λκ. 8, 43 - 48)³¹² και περιέχεται στο θαύμα της ανάστασης της κόρης του Ιαείρου (Λκ. 8, 40 - 56)³¹³, ο συγγραφέας Francois Bonon αναφέρει ότι “η ερώτηση του Ιησού (στ. 45 - 46) είναι ρητορική, αφού γνωρίζει ποιος τον άγγιξε. Επιπλέον, ο Francois Bonon υποστηρίζει ότι ο Λουκάς χρησιμοποιεί Αόριστο “πίστευσον” (στ. 50), γιατί ίσως, γι' αυτόν, ο Ιάειρος δεν πιστεύει ακόμη. Ακόμη, σχολιάζει ότι η διαταγή να φέρει κάτι να φάει (στ. 55) δηλώνει λογικά την αποτελεσματικότητα της θεραπείας. Επίσης, όπως υποστηρίζει ο Francois Bonon η δεύτερη ιστορία ταιριάζει με την πρώτη αφηγηματικά και θεολογικά, γιατί και οι δύο γυναίκες, μία νεώτερη και μία μεγαλύτερη, θεραπεύτηκαν και έγιναν δεκτές από τον Ιησού: τα δώδεκα χρόνια επίσης παίζουν ένα ρόλο και για τις δύο. Και στις δύο περιπτώσεις, επίσης, η αδύναμη πίστη γίνεται δυνατότερη. Στο στίχο 56 και ο Ιησούς

³⁰⁸ Ζαχαρίας 12, 1, *Η Αγία Γραφή (Παλαιά και Καινή Διαθήκη)*, μετάφραση από τα πρωτότυπα κείμενα (Αθήνα: Έκδοσις της Βιβλικής Εταιρίας, 2003).

³⁰⁹ Ψαλμοί 102, 16, *Η Αγία Γραφή (Παλαιά και Καινή Διαθήκη)*, μετάφραση από τα πρωτότυπα κείμενα (Αθήνα: Έκδοσις της Βιβλικής Εταιρίας, 2003).

³¹⁰ Θεοτόκης Ν., *Κυριακοδρόμιον*⁷ (Αθήναι, έκδοσις ΖΩΗ, 1935), σελ. 464.

³¹¹ Καραβιδόπουλος Ι., *Το Κατά Μάρκον Ευαγγέλιο* (Θεσσαλονίκη, έκδοσις Πουρνάρας, 1997), σελ. 199.

³¹² Λκ. 8, 43-48.

³¹³ Λκ. 8, 40-56.

διέταξε να παραμείνουν σιωπηλοί. Στο σημείο αυτό πρέπει να επισημανθεί ότι ο συγγραφέας Francois Bonon αναφέρει ότι από κοινωνική άποψη ο Ιάειρος, ο επικεφαλής της Συναγωγής, αντανακλά - εκφράζει την αποδοχή της Συναγωγής στον πρώιμο Χριστιανισμό. Από αυτή την άποψη, η πίστη μπορεί, επίσης, να θεωρηθεί, ιστορικά, μια έκφραση της επιτυχίας του πρώιμου Χριστιανικού κηρύγματος. Επίσης, ο Francois Bonon σχολιάζει ότι ο στίχος 40 αναφέρεται στην εβραϊκή εσχατολογία, σύμφωνα με την οποία οι Εβραίοι προσδοκούν το Μεσσία, ενώ στα χρόνια του Λουκά οι Χριστιανοί περιμένουν την παρουσία Του” .³¹⁴

“Στο δεύτερο θαύμα (στ. 43 - 48), όπως υποστηρίζει ο Francois Bonon, η κατάσταση της γυναίκας είναι πιο δραματική, γιατί η έκκριση αίματος την κάνει τελετουργικά μη καθαρή και έτσι κοινωνικά απομονωμένη. Έτσι, η λέξη “άπτομαι” (στ. 44, 46), σύμφωνα με το συγγραφέα Francois Bonon, είναι το κλειδί εδώ. Το μολυσμένο άτομο (Λευιτικό 15:31)³¹⁵ πρέπει να διατηρείται χωριστά από τους υπόλοιπους και όποια επαφή με το ναό γι’ αυτήν είναι απόλυτα απαγορευτικό. Επίσης, ο Francois Bonon σχολιάζει ότι μια έκκριση αίματος ανήκει στη σφαίρα του θανάτου και της ανηθικότητας σε αντίθεση με το ζωντανό αίμα που είναι το δώρο του Θεού και μεταφορέας της ζωής (Λευιτικό 17:11).³¹⁶ Όπως η αρρώστια, η ανηθικότητα είναι μολυσματική και μεταδοτική. Ο Νόμος του Θεού και οι ανθρώπινες παραδόσεις σκοπεύουν να διατηρούν τη ζωή και να προστατεύουν από το κακό. Σύμφωνα με το Νόμο και την ερμηνεία σε αυτό το σημείο, η μη καθαρή γυναίκα υποτίθεται ότι δεν πρέπει να εισέρχεται στο πλήθος. Αν κάποιος την αγγίξει (στ. 44), αυτό είναι αμαρτία και κάνει το άτομο ανήθικο για μία ημέρα. Αλλά στο στίχο 48, αντιθέτως, ο Ιησούς ερμηνεύει αυτή την πράξη εκ μέρους της γυναίκας ως πίστη. Επιπλέον, ο Francois Bonon σχολιάζει ότι η γυναίκα με την έκκριση αίματος αποτελεί ένα σύμβολο του ανθρώπου που θα ήθελε να γίνει αποδεκτός από την εκκλησία. Με αυτή τη διατύπωση και με ό,τι λέγεται σε τέτοιες ιστορίες θαυμάτων, η πρώιμη εκκλησία, σε αντίθεση με τη Συναγωγή, δίνει έμφαση στην πεποίθηση ότι ο Θεός δεν θα κρατά τέτοιους ανθρώπους σε απόσταση. Η άμεση θεραπεία (παραχρημα - στ. 44) επαναλαμβάνεται στο συμπέρασμα στο στίχο 47 δείχνοντας θεϊκή συμφωνία και το νέο καθορισμό της πίστης. Αυτή η νέα οικονομία της σωτηρίας, ωστόσο, απαιτεί μία σίγουρη ανθρώπινη στάση: πίστις. Αυτή απέχει μακριά από τη μαγεία. Θάνατος και ζωή, κόλαση και σωτηρία τοποθετούνται δίπλα το ένα το άλλο όπως ακριβώς και σε αυτή την ιστορία.

³¹⁴ Bonon Francois, *Luk 1, A Commentary on the Gospel of Luke 1:1 – 9:50*, μετάφραση Christine M. Thomas, εκδόθηκε από τον Helmut Koester, 2002 Augsburg Fortress, Fortress Press, Minneapolis, σελ. 334, 335, 336.

³¹⁵ Λευιτικό 15:31.

³¹⁶ Λευιτικό 17:11.

Σχολιάζοντας ο Francois Bonon το στίχο 48, αναφέρει ότι η πίστη δεν εξακριβώθηκε μετά το θαύμα, αλλά απαιτείται εκ των προτέρων. Επίσης, σχολιάζει ότι στους στίχους 55 - 56 η έκφραση “και το πνεύμα της επέστρεψε” είναι μοναδική στο Λουκά. Πίσω από αυτό βρίσκεται η ιδέα ότι το πνεύμα ή η ψυχή ενός νεκρού ανθρώπου παραμένει για λίγο (οι Εβραίοι συνήθως θεωρούν τρεις ημέρες) μέσα στο νεκρό σώμα, πριν επιστρέψει για πάντα στον κόσμο των νεκρών. Ακόμη, όπως αναφέρει ο Francois Bonon, ο Λουκάς εδώ χρησιμοποιεί δύο συνηθισμένα ρήματα για την ανάσταση “ἐγείρω” (στ. 54) και “ἀνίσταμαι” (στ. 55). Επίσης, σχολιάζει ότι το θαύμα επιβεβαιώνεται με το κορίτσι να τρώει κάτι (στ. 55) και οι γονείς να είναι εντυπωσιασμένοι (στ. 56): και οι δύο περιπτώσεις δηλώνουν την πίστη σε αυτό το απίστευτο γεγονός. Τέλος, κατά το συγγραφέα Francois Bonon, η εμπειρία της θεραπείας της γυναίκας και του κοριτσιού γίνονται παράδειγμα για τον Ιουδαίο Χριστιανό, καθώς και για το μη Ιουδαίο Χριστιανό” ³¹⁷.

Όσον αφορά το δεύτερο θαύμα, αυτό της θεραπείας της αιμορροούσας γυναίκας αναφέρεται και από τους υπόλοιπους Ευαγγέλιστές (Μκ. 5, 25-34, Μτ. 9, 20-22)³¹⁸. “Από το ιστορικό που περιγράφεται στο χωρίο συνεπάγεται ότι μάλλον πρόκειται για δυσίατη συγγενή αιμορραγία γυναικολογικής φύσεως”.³¹⁹ “Ο τρόπος με τον οποίο ο Μάρκος περιγράφει την ασθένεια και τις προσπάθειες θεραπείας, περιέχει κάποια νύξη και αυστηρότητα για την αδυναμία της ιατρικής και την ανεπάρκεια των ιατρών.” ³²⁰ Μκ. 5, 26³²¹: “καί πολλά ποθοῦσα ὑπό πολλῶν ἰατρῶν καί δαπανήσασα τά παρ' αὐτῆς πάντα καί μηδέν ὠφεληθεῖσα ἀλλά μᾶλλον εἰς τό χειρόν ἐλθοῦσα” .

Όμως, ο Λουκάς εκφράζεται κάπως ηπιότερα λέγοντας ότι “οὐκ ἴσχυσεν ἀπ' οὐδενός θεραπευθῆναι” (στ. 43). “Πολλοί σύγχρονοι ερμηνευτές αποδίδουν αυτή τη λεπτή εκφραστική δεινότητα και την ευνοϊκότερη αντιμετώπιση των ιατρών στη “συναδελφική αλληλεγγύη” που δείχνει λόγω της επαγγελματικής του ευαισθησίας, η οποία προκύπτει από την ιατρική του ιδιότητα” .³²² Επίσης, “ο Λουκάς χρησιμοποιεί το ρήμα “ἔστη” (στ. 44), για να εκφράσει την αιμόσταση, δηλαδή την παύση της ροής. Ο Hobart επισημαίνει ότι το

³¹⁷ Bonon Francois, *Luk 1, A Commentary on the Gospel of Luke 1:1 – 9:50*, μετάφραση Christine M. Thomas, εκδόθηκε από τον Helmut Koester, 2002 Augsburg Fortress, Fortress Press, Minneapolis, σελ. 337, 338, 340, 341.

³¹⁸ Μκ. 5, 25-34 και Μτ. 9, 20-22.

³¹⁹ Ιωαννίδης Α., *Η Ιατρική στην Καινή Διαθήκη και στους Πατέρες της Εκκλησίας – Συμβολική στην Ιστορία και Δεοντολογία – Ηθική της Ιατρικής* (Θεσσαλονίκη, χ.ε., 1992), σελ. 40.

³²⁰ Καραβιδόπουλος Ι., *Το Κατά Μάρκον Ευαγγέλιο* (Θεσσαλονίκη, έκδοσις Πουρνάρας, 1997), σελ. 195.

³²¹ Μκ. 5,26.

³²² Δικαιάκος Α., *Η χρήση ιατρικών όρων στα κείμενα του Ευαγγελιστή Λουκά, στο Εκκλησία και Ασθένεια – Πρακτικά Διεθνούς Ιατροθεολογικού Συνεδρίου* (Αθήναι, Θήβα, 5-7 Σεπτεμβρίου 2003), (Αθήναι: Εκδόσις Ακρίτας, 2008), σελ. 73.

ρήμα “ἔσθι” χρησιμοποιείται ευρέως από τους ιατρούς της αρχαιότητας προκειμένου να εκφράσουν το σταμάτημα διαφόρων εκροών του σώματος.” ³²³

“Η θεραπεία είναι άμεση και αδιαμφισβήτητη, όπως μαρτυρεί η αγαπημένη λέξη του Λουκά “παραχρήμα” (στ. 44, 47, 55).” ³²⁴ “Η θεραπεία επιτεύχθηκε διά της “δυνάμεως” που εξήλθε από τον Ιησού. Ο Τρεμπέλας σημειώνει ότι με τον τρόπο αυτό δηλώνεται ότι ο Χριστός είναι η πηγή παντός αγαθού και πάσης δύναμης” ³²⁵

Το γεγονός της αιμορροούσας γυναίκας ολοκληρώνεται με τη φανέρωσή της, την ταπεινότητα που εκφράζει, καθώς αυτή υποκλίθηκε “προσπεσούσα” (στ. 47) και τον έπαινο της πίστης της από τον Ιησού: “ή πίστις σου σέσωκέν σε” (στ. 48). “Σε αυτή τη φράση δίνει βαρύτητα και η προσφώνηση “θυγάτηρ” (στ. 49), με την οποία ο Ιησούς εντάσσει τη γυναίκα αυτή στη νέα εσχατολογική οικογένεια του Θεού, που ο ίδιος εγκαθιδρύει, στην οποία κοινό γνώρισμα των μελών της είναι η κατά χάρη θεϊκή υιοθεσία και η αδελφσύνη” ³²⁶ Η διήγηση της αιμορροούσας γυναίκας τελειώνει με τη φράση - προτροπή του Ιησού “πορεύου εις ειρήνην” (στ. 48). “Έτσι, θεωρείται η υγεία ως η κατάσταση της ψυχοσωματικής και πνευματικής γαλήνης, ενώ η ασθένεια θεωρείται ότι έρχεται σε αντίθεση με το δημιουργικό έργο του Θεού,” ³²⁷ καθώς η ασθένεια και ο θάνατος επικράτησαν πάνω στον άνθρωπο μέσω της αμαρτίας.

7. Η θέση του Ευαγγελίου του Λουκά στην Ακολουθία του Μυστηρίου του Ευχελαίου.

Είναι αναγκαίο να επισημανθεί ότι στο “ Κατά Λουκάν Ευαγγέλιο αναφέρεται ότι ο Ιησούς Χριστός απέστειλε τους δώδεκα μαθητές Του, για να θεραπεύσουν και να κηρύξουν τη μετάνοια στους ανθρώπους: “1.Συγκαλεσάμενος δέ τούς δώδεκα ἔδωκεν αὐτοῖς δύναμιν καί ἐξουσίαν ἐπὶ πάντα τὰ δαιμόνια καί νόσους θεραπεύειν 2.καί ἀπέστειλεν αὐτούς κηρύσσειν τὴν βασιλείαν τοῦ θεοῦ καί ἰᾶσθαι [τούς ἀσθενεῖς]” (Λκ. 9,1-2)³²⁸. Στη συνέχεια, αυτή η εντολή του Ιησού επεκτάθηκε και στους εβδομήκοντα αποστόλους: 9.καί θεραπεύετε

³²³ Τρεμπέλας Π. Ν., *Υπόμνημα εις το Κατά Λουκάν Ευαγγέλιο*⁴ (Αθήναι, έκδοσις Ο Σωτήρ, 1995), σελ. 265.

³²⁴ Ιωαννίδης Α., *Η Ιατρική στην Καινή Διαθήκη και στους Πατέρες της Εκκλησίας – Συμβολή στην Ιστορία και Δεοντολογία - Ηθική της Ιατρικής* (Θεσσαλονίκη, χ.ε., 1992), σελ. 40, 41.

³²⁵ Τρεμπέλας Π. Ν., *Υπόμνημα εις το Κατά Λουκάν Ευαγγέλιο*⁴ (Αθήναι, έκδοσις Ο Σωτήρ, 1995), σελ. 266.

³²⁶ Καραβιδόπουλος Ι., *Το Κατά Μάρκον Ευαγγέλιο* (Θεσσαλονίκη, έκδοσις Πουρνάρας, 1997), σελ. 196.

³²⁷ Ιωαννίδης Α., *Η Ιατρική στην Καινή Διαθήκη και στους Πατέρες της Εκκλησίας – Συμβολή στην Ιστορία και Δεοντολογία – Ηθική της Ιατρικής* (Θεσσαλονίκη, χ.ε., 1992), σελ. 35.

³²⁸ Λκ. 9, 1-2.

τούς ἐν αὐτῇ ἀσθενεῖς καὶ λέγετε αὐτοῖς ἡγγικεν ἐφ' ὑμᾶς ἡ βασιλεία τοῦ θεοῦ” (Λκ. 10,9)³²⁹. Μάλιστα, για να πραγματοποιήσουν αυτό το έργο, οι μαθητές άλειφαν με λάδι πολλούς αρρώστους και τους θεράπευαν: “13.καὶ δαιμόνια πολλά ἐξέβαλλον,καὶ ἡλειφον ἐλαίῳ πολλοὺς ἀρρώστους καὶ ἐθεράπευον” (Μκ. 6,13)³³⁰. Με τον τρόπο αυτό η υγεία και η θεραπεία αποκτούν πνευματικό περιεχόμενο.

“Πρέπει να σημειωθεί το γεγονός ότι η πεποίθηση ότι η άλειψη με έλαιο λειτουργεί θεραπευτικά, δεν αποτελούσε κάποια καινοτομία του Ιησού Χριστού, εφόσον το λάδι ήταν θεραπευτικό μέσο τόσο στον Ιουδαϊκό, όσο και στον εθνικό κόσμο. Στην Καθολική Επιστολή του αδελφοθέου Ιακώβου αναφέρεται μία εκκλησιαστική διαδικασία για τη θεραπεία των ασθενών, η οποία περιελάμβανε την προσευχή και την άλειψη με λάδι. Αυτή υπήρξε η πρώτη μαρτυρία για την Ακολουθία του Ευχελαίου, η οποία παρέμεινε ρευστή μέχρι την τελική διαμόρφωσή της από τον Συμεών Θεσσαλονίκης τον 15ο αιώνα. Η σταδιακή αποδέσμευση της Ακολουθίας αυτής από τη Θεία Λειτουργία οδήγησε στη γενίκευση της τέλεσης του Ευχελαίου στα σπίτια. Εξαιρετικής σημασίας είναι η συγχωρητική ευχή στο τέλος της όλης Ακολουθίας, στην οποία ζητείται από το Θεό η συγχώρεση των αμαρτιών εκείνων που χρίστηκαν με το καθαγιασμένο έλαιο. Η ευχή αυτή επιβεβαιώνει την ολιστική αντιμετώπιση της ανθρώπινης φύσης και τη διπλή αποστολή του Μυστηρίου του Ευχελαίου, δηλαδή την παράλληλη θεραπεία της ψυχής και του σώματος.”³³¹

Κεφάλαιο Γ': Παράλληλη προσέγγιση Ασκληπιού και Ιησού Χριστού ως θεραπευτών.

Στο κεφάλαιο αυτό θα γίνει αναφορά στις ομοιότητες και στις διαφορές που υπάρχουν ανάμεσα στα θαύματα που τέλεσε ο Ασκληπιός, ο θεός της Ιατρικής και στα θαύματα που τέλεσε ο Ιησούς Χριστός, όπως αναφέρονται στο Ευαγγέλιο του Ευαγγελιστή Λουκά. Καταρχάς, πρέπει να επισημανθεί ότι η πρώτη ομοιότητα είναι ότι και ο Ασκληπιός και ο Ιησούς Χριστός γεννήθηκαν μέσα σε ένα σπήλαιο και ότι οι μητέρες τους είναι παρθένες και ο πατέρας τους θεός. Συγκεκριμένα, ο καθηγητής Βασίλειος Λαμπρινουδάκης στην συνέντευξη που έδωσε στην εφημερίδα ATHENS VOICE στις 22 Ιουλίου 2020, ανέφερε ότι “ο Ασκληπιός εφάρμοζε τον ύπνο ως τρόπο ίασης, γιατί και ο ίδιος είχε την ίδια τύχη. Ο μύθος λέει ότι όταν γεννήθηκε ως το νόθο παιδί ενός θεού πατέρα, του Απόλλωνα με τη θνητή Κορωνίδα, ήταν ένας ημίθεος που τον εξέθεσε η μητέρα του στο βουνό, για να πεθάνει εκεί. Να σημειωθεί ότι

³²⁹ Λκ.10, 9.

³³⁰ Μκ. 6, 13.

³³¹ Φίλιας Γεώργιος, *Πίστη και Βίωμα της Ορθοδοξίας – τ.Β': Η Λατρεία της Ορθόδοξης Εκκλησίας* (Πάτρα, έκδοση Ελληνικού Ανοικτού Πανεπιστημίου, 2002), σελ. 75-77.

και ο Χριστός έχει Πατέρα Του το Θεό και μητέρα Του την Παναγία.”³³² Όσον αφορά τη μητέρα του Ασκληπιού την Κορωνίδα ήταν Νύμφη – παρθένα. Συγκεκριμένα, “ανήκε στην κατηγορία των Ναϊάδων, οι οποίες ήταν Νύμφες των ποταμών, των πηγών και των κρηνών. Κατοικούσαν μέσα σε σπηλιές, που βρίσκονταν κοντά σε νερό ή μέσα σε αυτό, κάτω από την επιφάνεια των ποταμών. Πίστευαν ακόμη πως οι Ναϊάδες είχαν ιατρικές θεραπευτικές ικανότητες, κυρίως λόγω της σχέσης τους με τον Απόλλωνα, καθώς και το χάρισμα να προφητεύουν τα μελλούμενα. Ακόμη, οι Νύμφες θεωρούνταν μητέρες πολλών σοφών θνητών, μάντεων και γιατρών, όπως ήταν η Κορωνίδα. Στα αρχαία ελληνικά η λέξη Νύμφη σήμαινε παρθένα, νεαρή κόρη”.³³³ “Ως πατρίδα του Ασκληπιού εθεωρείτο η Τρίκκη – Τρίκαλα της Θεσσαλίας, ενώ σύμφωνα προς άλλη μυθολογική παράδοση γεννήθηκε στο βουνό Τίτθιο όπου τρεφόταν με το γάλα μιας κατσίκας και ζούσε σε μια σπηλιά που τη φύλαγε άγρυπνα ένας άγριος σκύλος. Πολύ μικρό τον παρέλαβε ο κένταυρος Χείρων που του δίδαξε την ιατρική.”³³⁴

Επιπλέον, “με την περιοχή της Θεσσαλίας, όπου θεωρείται ότι στην Τρίκκη – Τρίκαλα γεννήθηκε ο Ασκληπιός, συνδέεται και ο ήρωας Ιάσοντας που ήταν γιος του Αίσονα και της Πολυμήδης και αρχηγός της Αργοναυτικής Εκστρατείας. Συγκεκριμένα, το όνομα “Ιάσοντας” προέρχεται από το ρήμα “ιάομαι, ιώμαι”, που σημαίνει “γιατρεύω, θεραπεύω”, και συγκεκριμένα από το Μέλλοντα “ιάσομαι” (θα γιατρεύσω, θα θεραπεύσω), άρα “Ιάσοντας” σημαίνει “αυτός που θα γιατρεύσει, που θα θεραπεύσει”.³³⁵

Όσον αφορά τον Ιησού Χριστό το ότι γεννήθηκε μέσα σε ένα σπήλαιο, στο Ευαγγέλιο του Λουκά αναφέρεται στα χωρία Λκ. 2,7³³⁶: “καί ἔτεκεν τόν υἱόν αὐτῆς τόν πρῶτότοκον, καί ἐσπαργάνωσεν αὐτόν καί ἀνέκλινεν αὐτόν ἐν φάτνῃ, διότι οὐκ ἦν αὐτοῖς τόπος ἐν τῷ καταλύματι”, Λκ. 2,12³³⁷: “καί τοῦτο ὑμῖν τό σημεῖον, εὐρήσετε βρέφος ἐσπαργανωμένον καί κείμενον ἐν φάτνῃ”, Λκ. 2,16³³⁸: “καί ἦλθαν σπεύσαντες καί ἀνεῦραν τήν τε Μαριάμ καί τόν Ἰωσήφ καί τό βρέφος κείμενον ἐν τῇ φάτνῃ”³³⁹. Και σχετικά με την Παναγία “συχνά αναφέρεται με το πραγματικό της όνομα Μαρία αλλά και ως Παρθένος Μαρία ή Θεοτόκος και σύμφωνα με την Καινή Διαθήκη είναι η μητέρα του Ιησού Χριστού”³⁴⁰. Συγκεκριμένα, αναφέρεται στο Ευαγγέλιο του Λουκά ότι είναι παρθένα στα χωρία: Λκ. 1,26³⁴¹: “Ἐν δέ τῷ μηνί τῷ ἕκτῳ ἀπεστάλη ὁ ἄγγελος Γαβριήλ ἀπό τοῦ Θεοῦ εἰς πόλιν τῆς Γαλιλαίας ἥ ὄνομα Ναζαρέθ”, Λκ. 1,27³⁴²: “πρός παρθένον ἐμνηστευομένην ἀνδρὶ ᾧ ὄνομα Ἰωσήφ ἐξ οἴκου Δαυΐδ καί τό ὄνομα τῆς παρθένου Μαριάμ”, Λκ. 1,31³⁴³: “καί ἰδοὺ συλλήμψῃ ἐν γαστρὶ καί τέξῃ υἱόν καί καλέσεις τό ὄνομα αὐτοῦ Ἰησοῦν”, Λκ. 1,34³⁴⁴: “εἶπε δέ Μαριάμ πρὸς τόν ἄγγελον πῶς ἔσται τοῦτο, ἐπεὶ ἄνδρα οὐ γινώσκω;”, Λκ. 1,35³⁴⁵: “καί ἀποκριθεὶς ὁ ἄγγελος εἶπεν αὐτῇ πνεῦμα ἅγιον ἐπελεύσεται ἐπὶ σέ καί δύναμις ὑψίστου ἐπισκιάσει σοί διό καί τό γεννώμενον ἅγιον κληθήσεται υἱός Θεοῦ”³⁴⁶.

³³² Β. Λαμπρινουδάκης, *Η Επίδαυρος, τόπος ίασης που κρατά αιώνες*, 22/7/2020, www.athensvoice.gr (20/12/2021).

³³³ *Νύμφες*, el.m.wikipedia.org (20/12/2021).

³³⁴ *Ασκληπιός*, www.pelignosi.com (21/12/2021).

³³⁵ *Η σημασία των ονομάτων των Ημίθεων!* 5/1/2018, iEllada.gr (21/12/2021).

³³⁶ Λκ. 2,7.

³³⁷ Λκ. 2,12.

³³⁸ Λκ. 2,16.

³³⁹ Λκ. 2,7, 2,12, 2,16.

³⁴⁰ *Παναγία*, el.m.wikipedia.org (20/12/2021).

³⁴¹ Λκ. 1,26.

³⁴² Λκ.1,27.

³⁴³ Λκ.1,31.

³⁴⁴ Λκ. 1,34.

³⁴⁵ Λκ. 1,35.

³⁴⁶ Λκ. 1,26, 1,27, 1,31, 1,34, 1,35.

Όμως, και το όνομα του Χριστού έχει μία συγκεκριμένη ερμηνεία. Συγκεκριμένα, όπως εξηγεί ο καθηγητής – συγγραφέας Γιώργος Μπαμπινιώτης, “το όνομα Χριστός σημαίνει αυτός που φέρει το χρίσμα του Σωτήρα”³⁴⁷ και “προέρχεται από το ρήμα “χρίω” με έννοια, γενικά, της χρίσεως κάποιου για υψηλό θρησκευτικό -κοινωνικό λειτουργήμα: ιερέα, προφήτη ή βασιλέα”³⁴⁸. “Επίσης, αναφέρει ότι “η ελληνική λέξη χρησιμοποιήθηκε στην Καινή Διαθήκη, για να αποδώσει την εβραϊκή λέξη Μεσσίας που σημαίνει Σωτήρας. Το όνομα Ιησούς προέρχεται από τη λέξη Yeshuah που σημαίνει “ο Γιαχβέ (ο Θεός) είναι η σωτηρία.”³⁴⁹

Στη συνέχεια, μία ακόμη ομοιότητα που υπάρχει ανάμεσα στον Ασκληπιό και στον Ιησού Χριστό είναι το γεγονός ότι και οι δύο πραγματοποίησαν αναστάσεις αλλά και ότι και οι ίδιοι αναστήθηκαν. Συγκεκριμένα, όσον αφορά τον Ασκληπιό, η συγγραφέας Alice Walton αναφέρει ότι “υπάρχουν πολλές περιγραφές για νεκρ αναστάσεις ανθρώπων από τον ίδιο, ενώ σε δύο από αυτές καθορίζονται και τα μέσα που χρησιμοποιήθηκαν. Για παράδειγμα, ο Ασκληπιός χρησιμοποιώντας ένα βότανο επανέφερε το Γλαύκο στη ζωή. Λέγεται ότι έτσι αναστήθηκαν και αρκετοί άλλοι άνδρες.”³⁵⁰

Ακόμη, ο καθηγητής Βασίλειος Λαμπρινουδάκης στην ομιλία του με θέμα “Ασκληπιός και Ασκληπιάδα. Θεία και ανθρώπινη επέμβαση στην υγεία κατά την αρχαιότητα” αναφέρει ότι “οι αρχαίοι θεωρούσαν τον ύπνο αδελφό του θανάτου, με τον τελευταίο να είναι απαραίτητος, για να υπάρξει νέα ζωή.

Μάλιστα έλεγαν πως σε κάποια φάση ο Ασκληπιός γιάτρευε τόσο πολύ κόσμο που είχε αφήσει τον Άδη χωρίς “δουλειά”, κινδυνεύοντας να ερημώσει, με αποτέλεσμα να θυμώσει και να παραπνευθεί στο Δία, ο οποίος κατακεραύνωσε τον Ασκληπιό. Με την παρέμβαση του Απόλλωνα, πατέρα του Ασκληπιού, ωστόσο εκείνος αναστήθηκε, όμως πλέον μπορούσε να δραστηριοποιείται μόνο από τον κάτω κόσμο.”³⁵¹ “Με αυτόν τον τρόπο ο Ασκληπιός έγινε μία χθόνια θεότητα που ενσάρκωνε όλες τις δυνάμεις της φύσης.”³⁵² “Δηλαδή, ο Άδης, ο θεός του κάτω κόσμου διαμαρτυρήθηκε για τη μαθηματική ανισότητα που δημιουργείτο μεταξύ των δύο κόσμων (Άνω και Κάτω) εξαιτίας της θεραπευτικής παρέμβασης του Ασκληπιού, που μείωνε, όπως αναφέρθηκε παραπάνω, τον αριθμό των νεκρών. Ο Δίας τότε, για να προστατέψει την αρμονία του κόσμου, σκότωσε με κεραυνό τον Ασκληπιό και τον τοποθέτησε σαν αστερισμό στον ουρανό, που ονομάστηκε Οφιούχος, επειδή σύμβολό του ήταν ο όφης (φίδι).”³⁵³

Όσον αφορά τον Ιησού Χριστό, επίσης, ο ίδιος Αναστήθηκε και στο Ευαγγέλιο του Λουκά το γεγονός αυτό αναφέρεται στα χωρία Λκ. 24,7³⁵⁴: “λέγων τὸν υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου ὅτι δεῖ παραδοθῆναι εἰς χεῖρας ἀνθρώπων ἀμαρτωλῶν καὶ σταυρωθῆναι καὶ τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ ἀναστῆναι”, Λκ. 24,39³⁵⁵: “ἴδετε τὰς χεῖράς μου καὶ τοὺς πόδας μου ὅτι ἐγὼ εἰμι αὐτός· ψηλαφήσατέ με καὶ ἴδετε, ὅτι πνεῦμα σὰρκα καὶ ὀστέα οὐκ ἔχει καθὼς ἐμέ θεωρεῖτε ἔχοντα”, Λκ. 24,40³⁵⁶: “καὶ τοῦτο εἰπὼν ἔδειξεν αὐτοῖς τὰς χεῖρας καὶ τοὺς πόδας”, Λκ. 24,46³⁵⁷: “καὶ εἶπεν

³⁴⁷ Τι σημαίνει το όνομα του Ιησού Χριστού -Εξηγεί ο Γιώργος Μπαμπινιώτης, www.skai.gr (21/12/2021).

³⁴⁸ Ιησούς Χριστός – OrthodoxWiki, el.m.orthodoxwiki.gr (20/12/2021).

³⁴⁹ Τι σημαίνει το όνομα του Ιησού Χριστού – Εξηγεί ο Γιώργος Μπαμπινιώτης, www.skai.gr (21/12/2021).

³⁵⁰ Walton Alice, *Ασκληπιός, η λατρεία του Έλληνα θεού της Ιατρικής*, ελλ. μετ. Θεόδωρος Π. Ξένος (Αθήνα, Ινστιτούτο του Βιβλίου – Α. Καρδαμίτσα, 2007), σελ. 43.

³⁵¹ Βασίλειος Λαμπρινουδάκης, *Θαύματα του Ασκληπιού, τελετουργικά δείπνα κι άλλα ενδιαφέροντα στην εκδήλωση του Μουσείου Ιατρικής, Αίθουσα Καστελλάκη του Επιμελητηρίου Ηρακλείου*, 15/2/2018, www.e-storieskritis.gr (20/12/2021).

³⁵² Β. Λαμπρινουδάκης, *Η Επίδαυρος, τόπος ίασης που κρατά αιώνες*, 22/7/2020, www.athensvoice.gr (20/12/2021).

³⁵³ *Ασκληπιός – IatrikiOnline*, Ιατρικό βήμα, Απρίλιος – Μάιος 2006, www.iatrikionline.gr (20/12/2021).

³⁵⁴ Λκ. 24,7.

³⁵⁵ Λκ. 24,39.

³⁵⁶ Λκ. 24,40.

³⁵⁷ Λκ. 24,46.

αὐτοῖς ὅτι οὕτως γέγραπται παθεῖν τόν Χριστόν καί ἀναστῆναι ἐκ νεκρῶν τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ”³⁵⁸. Κατά την επίγεια δράση Του πραγματοποίησε την ἀνάσταση του υιού της χήρας ἀπὸ τὴ Ναῖν (Λκ. 7, 11-17), καθὼς και τὴν ἀνάσταση τῆς θυγατέρας του Ιακείρου (Λκ. 8, 40-56), οἱ ὁποῖες ἀναφέρονται στο Ευαγγέλιο του Λουκά.

Μία ἄλλη ομοιότητα εἶναι ὅτι ἡ ἔννοια τῆς “θείας κοινωνίας” υπήρχε και στὴ λατρεία του Ἀσκληπιοῦ και στο Χριστιανισμό. Συγκεκριμένα, ὅσον ἀφορᾷ τὸν Ἀσκληπιό, ὁ συγγραφέας Lewis Richard Farnell ἀναφέρει ὅτι “καθὼς τελειώνει ὁ μῖμος τοῦ Ἡρώνδα ὑπάρχει μία ἐνδιαφέρουσα καταγραφή τοῦ ἱεροῦ ψωμί που ἐπιτρεπόταν νὰ πάρει ἀπὸ τὸ ναὸ ὁ λάτρης, ὀνομαζόταν “Υγίεια”, σαν νὰ ἦταν τὸ ἴδιο τὸ σῶμα τῆς θεάς. Ἡ βρώση τοῦ δηλαδὴ ἦταν με τὴν αὐστηρότερη ἔννοια μία θεία κοινωνία!”³⁵⁹

Ἀλλὰ και ὁ καθηγητὴς Βασίλειος Λαμπρινουδάκης στὴν ομιλία του που παρῆθεσε στο Μέγαρο Μουσικῆς στὶς 28/3/2013 με θέμα “Επίδαυρος: Τόπος φροντίδας σώματος και ψυχῆς” ἀνέφερε ὅτι “ἡ ἀναζήτηση τῆς θεϊκῆς συνδρομῆς γιὰ τὴν υγεία ἐκφράσθηκε ἀπὸ τὴν ἀρχὴ στο νέο ἱερὸ τῆς Ἐπιδάουρου μέσα ἀπὸ δύο παράλληλες, ἀλληλοσυμπληρούμενες διαδικασίες. Ἡ πρώτη ἦταν ἡ παραδοσιακὴ που μεταφέρθηκε ἀπὸ τὸ χῶρο τοῦ Ἀπόλλωνος Μαλεάτα, δηλαδὴ ἡ μετάληψη τῆς θείας τροφῆς συνοδευόμενη ἀπὸ διαδικασία που ἐλάμβανε χῶρα σε ἓνα μυστηριώδες κτίριο με πολλές φάσεις στο κέντρο τοῦ ἱεροῦ. Ἡ ἄλλη ἦταν ἡ ἐγκοίμηση.”³⁶⁰

Ἀκόμη, ὁ κ. Λαμπρινουδάκης στὴν ομιλία του που πραγματοποίησε στὴν ἐκδήλωση τοῦ Μουσείου Ἱατρικῆς στὶς 15/2/2018 με θέμα “Ἀσκληπιός και Ἀσκληπιάδα. Θεία και ἀνθρώπινη ἐπέμβαση στὴν υγεία κατὰ τὴν ἀρχαιότητα” ἔκανε λόγο “γιὰ τὰ ὅσα διαδραματίζονταν στα ἀρχαία ἀσκληπιεῖα κάνοντας μία ξεχωριστὴ ἀναφορὰ στα τελετουργικά γεύματα μέσα ἀπὸ θυσίες ζώων. Ἐνα τμήμα τοῦ ζώου, που εἶχαν θυσιάσει, τὸ ἐναπόθεταν πάνω σε πυρακτωμένο βωμὸ ὡς προσφορά στο θεό, ἓνα ἄλλο τμήμα τοῦ ζώου τὸ κατανάλωναν οἱ πιστοὶ κι ἓνα τρίτο, τὸ ἐβράζαν και τὸ ἐπαίρναν μαζί τους φεύγοντας ἀπὸ τὸ χῶρο.

Στα τελετουργικά δείπνα καλοῦσαν νοερά τὸ θεὸ νὰ πάρει μέρος προσφέροντάς του τὸ κρέας που εἶχαν τοποθετήσει στο βωμὸ. Αὐτὴ τὴ διαδικασία τὴν ὀνόμαζαν Θεοξένια ἢ τραπεζώματα και πίστευαν πως λαμβάνοντας μέρος σε αὐτὸ τὸ δείπνο και τρώγοντας ἀπὸ τὴν εὐλογημένη τροφὴ ἀνανεώνονταν οἱ συμμετέχοντες.

Ἐπρόκειτο, ἐξήγησε ὁ κ. Λαμπρινουδάκης, γιὰ μία πρώιμη θεία κοινωνία, τῆς ὁποίας λείψανα ἔχουν βρεθεῖ σε πολλά ἀσκληπιεῖα, ἐνῶ τὸ τελετουργικὸ τῆς μαρτυροῦν και παραστάσεις πάνω σε ἀγγεῖα.”³⁶¹

Ἐπίσης, στὴ συνέντευξη που ἔδωσε ὁ καθηγητὴς Βασίλειος Λαμπρινουδάκης στὴν ἐφημερίδα ATHENS VOICE στὶς 22/7/2020 με θέμα “Ἡ Ἐπίδαυρος, τόπος ἱασης που κρατᾷ αἰῶνες” ἀνέφερε ὅτι “οἱ βασικοὶ στόχοι τοῦ Ἀσκληπιοῦ ἦταν ἡ φροντίδα τῆς υγείας και τοῦ ευζην γενικότερα. Ὁ θεὸς δὲν ἴαινε μόνο ἀρρώστιες ἀλλὰ ἀποκαθιστούσε και κακές καταστάσεις στὴ ζωὴ τῶν ἀνθρώπων, οἱ ὁποῖες τοὺς τυραννοῦσαν. Ὡστόσο πῶς κατάφερε νὰ πετύχει τὸ “θαῦμα” του; Με δύο τρόπους. Με τὰ λεγόμενα “Θεοξένια”, ὅπως ἀναφέρθηκε παραπάνω. Θυσιάζω στο θεό, του προσφέρω ἓνα κομμάτι ἀπὸ τὴ θυσία και τὸ ὑπόλοιπο τὸ καταναλώνω ἐγὼ ἐκεῖ ἐπὶ τόπου. Ἐπομένως με αὐτὸν τὸν τρόπο δυναμώνω ὅπως ὁ θεός. Αὐτὴ

³⁵⁸ Λκ. 24,7, 24,39, 24,40, 24,46.

³⁵⁹ Farnell Lewis Richard, *Ἀσκληπιός – Διόσκουροι*, ἐλλ. μετ. Ελένη Παπαδοπούλου (Ἐκδόσεις Ἰάμβλιχος, 1997), σελ. 39.

³⁶⁰ *Ἀσκληπιεῖο Ἐπιδάουρου: Ἐκεῖ ὅπου γίνονταν θαύματα – Ομιλία τοῦ καθηγητῆ Βασιλείου Λαμπρινουδάκη στο Μέγαρο Μουσικῆς*, 28/3/2013, www.tovima.gr (20/12/2021).

³⁶¹ Β. Λαμπρινουδάκης, *Θαύματα τοῦ Ἀσκληπιοῦ, τελετουργικά δείπνα κι ἄλλα ἐνδιαφέροντα στὴν ἐκδήλωση τοῦ Μουσείου Ἱατρικῆς, Αἶθουσα Καστελλάκη τοῦ Ἐπιμελητηρίου Ἡρακλείου*, 15/2/2018, www.e-storieskritis.gr (20/12/2021).

η κοινή εστίαση γινόταν στο εστιατόριο, ένα μεγάλο οικοδόμημα, το οποίο οι αρμόδιοι αρχαιολόγοι το έχουν αναστηλώσει. Ο δεύτερος τρόπος ήταν ο χαρακτηριστικός τρόπος της λατρείας του Ασκληπιού: Η εγκοίμηση.”³⁶²

Όσον αφορά το Χριστιανισμό “η Θεία Ευχαριστία ή Θεία Κοινωνία (άλλες ονομασίες: Αγία Κοινωνία, Θεία Μετάληψη ή το Δείπνο του Κυρίου) αποτελεί το κυρίαρχο μυστήριο της χριστιανικής εκκλησίας. Κατά τη χριστιανική παράδοση αποτελεί θεοσύστατο μυστήριο, διότι στον Μυστικό Δείπνο ο Ιησούς Χριστός προεικόνισε το μυστήριο, όπως περιγράφεται χαρακτηριστικά στο Κατά Ματθαίον Ευαγγέλιο (Μτ. 26, 26-28).³⁶³ Η Θεία Κοινωνία μεταλαμβάνεται με ψωμί και κρασί, τα οποία μεταβάλλονται σε Σώμα και Αίμα Χριστού. Αυτός που μεταλαμβάνει τη Θεία Κοινωνία συμμετέχοντας στο μυστήριο, συμμετέχει στο κοινό σώμα της εκκλησίας. Στην Καινή Διαθήκη χρησιμοποιούνται οι όροι “κυριακόν δείπνον” (“δείπνο του Κυρίου”) και “κλάση τοῦ ἄρτου” (το κόψιμο του ψωμιού), για να περιγράψουν το τελετουργικό γεύμα που ο Ιησούς Χριστός έδωσε εντολή στους μαθητές Του να τηρούν λέγοντας: “Τοῦτο ποιεῖτε εἰς τήν ἐμήν ἀνάμνησιν” (1 Κορ. 11:20. Λκ. 22:19. 24:35. Πράξ. 2:46)^{364,365} Στο Ευαγγέλιο του Λουκά η καθιέρωση της Θείας Κοινωνίας αναφέρεται στα χωρία Λκ. 22,17³⁶⁶: “καί δεξάμενος ποτήριον εὐχαριστήσας εἶπεν· λάβετε τοῦτο καί διαμερίσατε εἰς ἑαυτούς”, Λκ. 22,19³⁶⁷: “καί λαβὼν ἄρτον εὐχαριστήσας ἔκλασεν καί ἔδωκεν αὐτοῖς λέγων· τοῦτο ἐστίν τό σῶμά μου τό ὑπέρ ὑμῶν διδόμενον· τοῦτο ποιεῖτε εἰς τήν ἐμήν ἀνάμνησιν”, Λκ. 22,20³⁶⁸: “καί τό ποτήριον ὡσαύτως μετά τό δειπνήσαι, λέγων· τοῦτο τό ποτήριον ἡ καινή διαθήκη ἐν τῷ αἵματί μου, τό ὑπέρ ὑμῶν ἐκχυνόμενον”.³⁶⁹

Επιπλέον, ένα άλλο κοινό σημείο που υπάρχει ανάμεσα στα θαύματα του Ασκληπιού και στα θαύματα που τέλεσε ο Ιησούς Χριστός, όπως αναφέρονται στο Ευαγγέλιο του Λουκά είναι ότι και στα Ασκληπιεία “ασθενεῖς με ανίατες παθήσεις θεραπεύονταν. Τυφλοί έβρισκαν το φως τους. Χωλοί και παραπληγικοί περπατούσαν ξανά. Θεραπεύονταν άμεσα, χωρίς μακροχρόνια παραμονή στο Ναό,”³⁷⁰ άρα και ο Ασκληπιός εκτελούσε τα θαύματά του γρήγορα, όπως ο Χριστός (Λκ. 18,43)³⁷¹. Επίσης, και ο συγγραφέας Francois Bonon αναφέρει ότι “εξέχουσα μορφή θεού που θεραπεύει είναι ο Ασκληπιός. Αναμνήσεις, επιγραφές μαρτυρούν τη θεραπευτική του δύναμη. Διάφοροι τύποι παγανιστικών θαυμάτων εμφανίζονται ήδη στο 4ο αιώνα π.Χ. στην Επίδαυρο: Στον Ασκληπιό έρχεται σε ένα φορείο ένας άρρωστος άνδρας. Τον διατάζει να αφήσει το φορείο και θεραπεύει τον άρρωστο άνδρα. Αυτό το μοτίβο μαρτυρείται πολλές φορές, ειδικά για νεκρούς ανθρώπους.”³⁷² Στο σημείο αυτό πρέπει να τονιστεί ότι με τον ίδιο τρόπο θεράπευε ο Χριστός, αφού ο “Ευαγγελιστής Λουκάς χρησιμοποιούσε το αγαπημένο του επίρρημα “παραχρημα” (=αμέσως) στα θαύματα του Χριστού. Οτιδήποτε έλαβε χώρα γρήγορα μπορούσε μόνο να έχει μία θεϊκή προέλευση.”³⁷³ “Την τρομερή ιαματική δύναμη του θεού Ασκληπιού γνώριζαν οι ιερείς του από τα πανάρχεια

³⁶² Β. Λαμπρινουδάκης, *Η Επίδαυρος, τόπος ίασης που κρατά αιώνες*, 22/7/2020, www.athensvoice.gr (20/12/2021).

³⁶³ Μτ. 26, 26-28.

³⁶⁴ 1. Κορ. 11:20. Λκ. 22:19. 24:35. Πράξ. 2:46.

³⁶⁵ *Θεία Ευχαριστία*, el.m.wikipedia.org (20/12/2021).

³⁶⁶ Λκ. 22,17.

³⁶⁷ Λκ. 22,19.

³⁶⁸ Λκ. 22,20.

³⁶⁹ Λκ. 22,17, 22,19, 22,20.

³⁷⁰ *Τα ιαματικά θαύματα που καταγράφονται στις επιγραφές της Επίδαυρου*, elflashbacks.blogspot.com (20/12/2021).

³⁷¹ Λκ. 18,43.

³⁷² Bonon Francois, *Luk 1, A Commentary on the Gospel of Luke 1:1 – 9:50*, μετάφραση Christine M. Thomas, εκδόθηκε από τον Helmut Koester, 2002 Augsburg Fortress, Fortress Press, Minneapolis, σελ. 269.

³⁷³ Bonon Francois, *Luk 1, A Commentary on the Gospel of Luke 1:1 – 9:50*, μετάφραση Christine M. Thomas, εκδόθηκε από τον Helmut Koester, 2002 Augsburg Fortress, Fortress Press, Minneapolis, σελ. 587.

χρόνια που χάνονται στην αχλύ της Ιστορίας. Η ιαματική τους παράδοση ήταν μυστική και δεν την απεκάλυπταν παρά μόνο στους νέους Μύστες.”³⁷⁴

Μία άλλη ομοιότητα που υπάρχει μεταξύ Ασκληπιού και Ιησού Χριστού είναι το γεγονός ότι και οι δύο είναι και άνθρωποι – θνητοί και θεοί. Συγκεκριμένα, όσον αφορά τον Ασκληπιό, “πολλά ερωτήματα γεννιούνται γύρω από τη ζωή και την καταγωγή του μεγάλου θεραπευτή Ασκληπιού. Η θέση του υπήρξε πάντοτε διφορούμενη μεταξύ θεού και ήρωα, για το λόγο αυτό του πρόσφεραν άλλοτε θυσίες θεού και άλλοτε εναγίσματα (σπονδές και θυσίες προς τιμή των νεκρών, που ουσιαστικά εντάσσονται στο ευρύτερο ελληνικό ταφικό έθος) ήρωα.

Πολλοί ερευνητές υποστηρίζουν ότι ο Ασκληπιός ήταν υπαρκτό πρόσωπο υπήρξε μεγάλος ήρωας – ιατρός θεσσαλικής καταγωγής, που δέχτηκε τιμές μετά θάνατον και σταδιακά απέκτησε πλήρη θεϊκή υπόσταση. Ήταν ένας πολιτισμικός ήρωας με ανθρώπινη καταγωγή, που η επίγεια φήμη του είχε διαδοθεί σε όλη την Ελλάδα.

Υπήρξε το πρόσωπο του γιατρού που ακολουθεί τα υψηλά πανανθρώπινα ιδανικά του, προσφέροντας τον εαυτό του στην υπηρεσία του κόσμου.”³⁷⁵ Το ίδιο φιλόανθρωπος είναι και ο Ιησούς Χριστός.

Όσον αφορά το Χριστό είναι “ο Υιός και Λόγος του Θεού, το δεύτερο πρόσωπο της Αγίας Τριάδος (Θεός, Ιησούς Χριστός, Άγιο Πνεύμα), που ενσαρκώθηκε, ως τέλειος άνθρωπος, όταν ήρθε το πλήρωμα του χρόνου, και ως θεάνθρωπος, με το Πάθος και την Ανάστασή Του έσωσε το ανθρώπινο γένος από την αμαρτία, τη φθορά και τον πνευματικό θάνατο.”³⁷⁶

Επίσης, ο συγγραφέας Francois Bonon σχολιάζοντας το στίχο 41 της περικοπής “Λκ. 18, 35-43”³⁷⁷, η οποία αναφέρεται στο θαύμα του τυφλού Βαρτιμαίου που τέλεσε ο Ιησούς Χριστός, αναφέρει ότι “ο άνθρωπος καλώντας τον Ιησού “Κύριε” και ζητώντας Του να κάνει κάτι που μόνο ο Θεός θα μπορούσε, σεβάστηκε τη θεϊκή φύση Του: Ονομάζοντάς Τον “Υιέ του Δαβίδ” (στ. 38) αναγνώρισε την ανθρώπινη φύση Του. Αυτό που επιβεβαιώνει την πίστη του τυφλού ανθρώπου είναι το γεγονός ότι ο Κύριος δε χρειάστηκε να καλέσει τη θεϊκή εξουσία, για να τον βοηθήσει με σκοπό να εκτελέσει το θαύμα Του”.³⁷⁸

Στο σημείο αυτό πρέπει να επισημανθεί ότι ο καθηγητής Βασίλειος Λαμπρινουδάκης στην ομιλία του που έδωσε στην εκδήλωση του Μουσείου Ιατρικής, στις 15/2/2018, με θέμα “Ασκληπιός και Ασκληπιάδα. Θεία και ανθρώπινη επέμβαση στην υγεία κατά την αρχαιότητα” σημείωσε ότι “αν δεν υπήρχε αναφορά στο όνομα του Ασκληπιού θα νόμιζε κανείς πως ήταν ένας άγιος του χριστιανικού κόσμου που έκανε θαύματα και εμφανιζόταν, μετά την επίκληση των πιστών, για να βοηθήσει, ώστε να αποκτήσουν την υγεία τους.

Ωστόσο ο Ασκληπιός ήταν μία μορφή της αρχαιότητας, με θεϊκή υπόσταση, που γιάτρευε με διάφορες μεθόδους, με το Ασκληπιείο της Επιδαύρου, όπου η λατρεία του μαρτυρείται από τον 6ο αιώνα π.Χ., να θεωρείται ως το λίκνο της αρχαίας ιατρικής.

Επίσης, ο κ. Λαμπρινουδάκης σε αυτή την ομιλία του έδωσε λεπτομέρειες για τα περίφημα Θεοξένια, το αντίστοιχο της σημερινής Θείας Κοινωνίας, όπως αναφέρθηκε παραπάνω, τα θαύματα του Ασκληπιού, αλλά και γενικότερα την άσκηση της ιατρικής, κατά την αρχαιότητα, που φαίνεται τελικά να μην ήταν και τόσο υποτυπώδης, αν κρίνει κανείς από το γεγονός πως συμπεριελάμβανε ακόμα και επιτυχημένες επεμβάσεις στο κεφάλι.

³⁷⁴ Τα ιαματικά θαύματα που καταγράφονται στις επιγραφές της Επιδαύρου, elflashbacks.blogspot.com (20/12/2021).

³⁷⁵ Ποιος ήταν ο Ασκληπιός; - Εναλλακτική Δράση, 07/2014, enallaktikidrasi.com (20/12/2021).

³⁷⁶ Ιησούς Χριστός – OrthodoxWiki, el.m.orthodoxwiki.gr (20/12/2021).

³⁷⁷ Λκ. 18, 35-43.

³⁷⁸ Bonon Francois, *Luk 1, A Commentary on the Gospel of Luke 1:1 – 9:50*, μετάφραση Christine M. Thomas, εκδόθηκε από τον Helmut Koester, 2002 Augsburg Fortress, Fortress Press, Minneapolis, σελ. 587.

Όπως επισήμανε ακόμη, ο κ. Λαμπρινουδάκης, η φροντίδα και η επιδίωξη της υγείας, θεωρήθηκε κατά την αρχαιότητα ότι τελεί υπό τον έλεγχο της θείας δύναμης. Οι πρόγονοί μας πίστευαν πως οι αρρώστιες στέλνονται από τους θεούς και αυτοί μπορούσαν να τις άρουν.

Στις τότε κοινωνίες, με τον έντονο αγροτοποικμενικό χαρακτήρα, έβλεπαν τη γη, ανθρωπόμορφα, ως τη μητέρα δύναμη, που γεννά ζωή, την παίρνει πίσω μετά την ωρίμανση και το θάνατό της, για να την αναγεννήσει στον επόμενο κύκλο των εποχών.

Επομένως, προσέβλεπαν στις θεότητες που ενσάρκωναν τη Γη, και συνέδεαν την αποκατάσταση της υγείας με τη λατρεία αυτών των θεοτήτων. Με αυτό το σκεπτικό βλέπουμε τα Ασκληπιεία να δημιουργούνται κοντά σε πηγές νερού, μια και το νερό είναι εκείνο που γεννά και συντηρεί τα φυτά και τα ζώα, ενώ είναι και παράγοντας καθαρισμού.³⁷⁹

Μία ακόμη αξιοσημείωτη ομοιότητα που υπάρχει ανάμεσα στον Ασκληπιό και στον Ιησού Χριστό είναι η επωνυμία “σωτήρ”. Συγκεκριμένα, όσον αφορά τον Ασκληπιό οι συγγραφείς Κ. Τζιάρου, Μ. Ταβλάντα, Χ. Λάππα, Π. Αργιάνα, Α. Χασιώτη, Κ. Μπαρμπούτη, Κ. Σκοτώρη, Θ. Ταβλάντα, Π. Ταβλάντα στο έργο τους “Ασκληπιός, ο θεός της Ιατρικής” αναφέρουν ότι “έφερε και την επωνυμία “σωτήρ”, αφού έσωζε το σώμα των ανθρώπων, και όχι με την πιο μυστηριακή έννοια, ότι δηλαδή έσωζε τις ψυχές ή τις δεχόταν μετά το θάνατο στη μακάρια Αθανασία!”.³⁸⁰

Την επωνυμία “Σωτήρ” χρησιμοποιεί και ο Αίλιος Αριστείδης στους “Ιερούς Λόγους” του. Συγκεκριμένα, ο όρος “Σωτήρ” υπάρχει στον “1ο Ιερό Λόγο = παράγρ. 1: “...καγώ πάντα μέν οὐκ ἂν εἴποιμι τά τοῦ Σωτήρος ἀγωνίσματα,...”, παράγρ. 66: “τέλος δέ ὁ Σωτήρ σημαίνει τῆς αὐτῆς νυκτός ταυτόν ἐμοί τε καί τῷ τροφεῖ - ...”. Στο 2ο Ιερό Λόγο = παράγρ. 7: “...ἐνταύθα πρῶτον ὁ Σωτήρ χρηματίζειν ἤρξατο...”, παράγρ. 40: “...κάν τούτοις ὄντα στρέφει με ὁ Σωτήρ Ασκληπιός τήν εἰς τό ἔξω στροφήν ἐξαίφνης.” Στο 3ο Ιερό Λόγο = παράγρ. 7: “... ἦν ἐν Σωτήρος ἐγκατεκεκλίμην,...”. Στον 4ο Ιερό Λόγο = παράγρ. 4: “... καί μοι πολλά μέν εἰς αὐτόν τόν Σωτήρα ἐποιήθη μέλη,...”, παράγρ. 9: “... ἥς ὁ τε Σωτήρ καί ἡ δέσποινα Ἀθηνᾶ περιφανῶς ἐρρύσαντό με...”, παράγρ. 38: “Λόγος δέ ἦκει λόγῳ συνεχῆς καί λέγωμεν πάλιν ὡς μετά τῶν ἄλλων ὁ Σωτήρ Ασκληπιός καί τοῦτ' ἐπέταξεν ἡμῖν διατρίβειν ἐν ἄσμασι καί μέλεσι,...”.³⁸¹

Σύμφωνα με τον καθηγητή και συγγραφέα Γιώργο Μπαμπινιώτη, όπως αναφέρθηκε πιο πάνω, “η ελληνική λέξη Χριστός, που σημαίνει αυτός που φέρει το χρίσμα του Σωτήρα, χρησιμοποιήθηκε στην Καινή Διαθήκη, για να αποδώσει την εβραϊκή λέξη Μεσσίας που σημαίνει Σωτήρας. Το όνομα Ιησούς προέρχεται από τη λέξη Yeshuah που σημαίνει “ο Γιαχβέ (ο Θεός) είναι η σωτηρία”.³⁸²

Συγκεκριμένα, στο Ευαγγέλιο του Λουκά το επωνύμιο “Σωτήρ” υπάρχει στα χωρία Λκ. 2,11³⁸³: “ὅτι ἐτέχθη ὑμῖν σήμερον σωτήρ ὃς ἐστὶν Χριστὸς Κύριος ἐν πόλει Δαυὶδ”, Λκ. 2,30³⁸⁴: “ὅτι εἶδον οἱ ὀφθαλμοί μου τό σωτήριον σου”, Λκ. 3,6³⁸⁵: “καί ὅψεται πᾶσα σὰρξ τό σωτήριον τοῦ Θεοῦ”.³⁸⁶

³⁷⁹ Βασίλειος Λαμπρινουδάκης, *Θαύματα του Ασκληπιού, τελετουργικά δέιπνα κι άλλα ενδιαφέροντα στην εκδήλωση του Μουσείου Ιατρικής, Αίθουσα Καστελλάκη του Επιμελητηρίου Ηρακλείου*, 15/2/2018, www.e-storieskritis.gr (20/12/2021).

³⁸⁰ *Ασκληπιός – IatrikiOnline*, Ιατρικό βήμα, Απρίλιος – Μάιος 2006, www.iatrikionline.gr (20/12/2021).

³⁸¹ Αίλιος Αριστείδης, *Ιεροί Λόγοι, σώμα και γλώσσα στα όνειρα ενός ρήτορα*, εισαγωγή, μετάφραση, σχόλια Ελισάβετ Κούκη, εκδόσεις ΣΜΙΛΗ, Μάρτιος 2012, Αθήνα, σελ. 60, 96, 110, 130, 162, 192, 194, 212.

³⁸² *Τι σημαίνει το όνομα του Ιησού Χριστού – Εξηγεί ο Γιώργος Μπαμπινιώτης*, www.skai.gr (21/12/2021).

³⁸³ Λκ. 2,11.

³⁸⁴ Λκ. 2,30.

³⁸⁵ Λκ. 3,6.

³⁸⁶ Λκ. 2,11, 2,30, 3,6.

Στη συνέχεια, θα γίνει σύγκριση σε συγκεκριμένα θαύματα του Ιησού Χριστού, που αναφέρονται στο Ευαγγέλιο του Λουκά, τα οποία μπορούν να παραλληλιστούν με θαύματα του Ασκληπιού, που αναφέρει ο Αίλιος Αριστείδης στους “Ιερούς Λόγους” του. Καταρχάς, το θαύμα της θεραπείας διάφορων ασθενειών (Λκ. 4,40)³⁸⁷ μπορεί να παραλληλιστεί με την εντολή που έδωσε ο Ασκληπιός στον Αίλιο Αριστείδη να κάνει επάλειψη πάνω στον όγκο με ένα μείγμα που περιείχε αλάτι και αργότερα με ένα άλλο που είχε αυγό, με αποτέλεσμα να γιατρευτεί τελείως. Αυτό το περιστατικό αναφέρεται στον “1ο Ιερό Λόγο” του Αίλιου Αριστείδη στις “παραγράφους 66, 67, 68”: (66): “τέλος δέ ὁ Σωτὴρ σημαίνει τῆς αὐτῆς νυκτός ταυτόν ἐμοί τε καὶ τῷ τροφεῖ – περιῆν γάρ δὴ τότε ὁ Ζώσιμος -, ὥστε ἐγὼ μὲν ἔπεμπον ἐκείνῳ φράσων ἃ εἰρηκῶς εἶη ὁ θεός, ὁ δ' ἀπήντα φράσων αὐτός μοι ἃ ἠκηκόει τοῦ θεοῦ. ἦν δέ τι φάρμακον οὐ τὰ μὲν καθ' ἕκαστα οὐ μέμνημαι, ἀλὼν δέ ὅτι μετεῖχεν· ὥς δέ ἐπεπάσαμεν, ἔρρει δὴ ταχύ τοῦ ὄγκου τό πλεῖστον, καὶ ἅμα ἔω παρήσαν οἱ ἐπιτήδαιοι χαίροντες μετὰ ἀπιστίας.”, (67): “ἐντεῦθεν δέ ἤδη τῶν μὲν ἐγκλημάτων ἐπαύσαντο οἱ ἱατροὶ καὶ ἐθαύμαζον ὑπερφυῶς ἐφ' ἑκάστω τοῦ θεοῦ τὴν πρόνοιαν, καὶ ὥς ἕτερον τι ἄρα ἦν μεῖζον, ὃ λάθρα ἰᾶτο, τό δέ τοῦ κόλπου τίνα ἂν τρόπον κατασταίῃ διεσκοποῦντο· καὶ ἐδόκει αὐτοῖς νῦν γε δὴ πάντως δεῖν τομῆς, οὐ γὰρ εἶναι ἄλλως εἰς τό ἀρχαῖον καταστῆναι.”,(68): “κᾶμε τοῦτο γε ἡξιούν συγχωρῆσαι, πάντως δέ ἤδη πεπραῆχθαι τὰ γε τοῦ θεοῦ. ὁ δ' ἄρα οὐδέ τοῦτο ἐκείνοις παρήκεν, ἀλλ' οὔσης τῆς ἀποστάσεως θαυμαστῆς ὅσης καὶ δοκοῦντος ἅπαντος ἀπηλλοτριῶσθαι τοῦ δέρματος, ὡν κελεύσας ἐπιχρίειν οὕτως ἰάσατο καὶ συνήγαγεν πάντα εἰς ταυτόν, ὥστε ὀλίγων ἡμερῶν παρελθουσῶν οὐδεὶς οἶος τ' ἦν εὑρεῖν ἐν ὀποτέρῳ μηρῷ τό φῦμα ἐκεῖνο ἐγένετο, ἀλλ' ἦσθην ἀμφοτέρῳ καθαρώ τοῖς ἅπασιν.” Επίσης, στο “2ο Ιερό Λόγο” του στην “παραγραφο 10” αναφέρει: “μετὰ δέ ταῦτα ἐδίδου τὰ ἰάματα αὐτῶν· 'μοί, ὦν πρῶτον ἦν, ὥς γ' ἐγὼ μέμνημαι, ὁ τοῦ βαλσάμου ὁπός, εἶναι δ' αὐτόν δωρεάν τοῦ Τελεσφόρου τοῦ Περγαμηνοῦ· ἔδει δ' αὐτῷ χρῆσθαι λούμενον ἐξιόντα ἐκ τοῦ θερμοῦ ὕδατος εἰς τό ψυχρόν· ἔπειτα ῥύμματα ἅττα δι' ἀσταφίδων τε καὶ ἐτέρων μικτά, ἔπειτα μυρία ἐπὶ μυρίοις, ἃ πάντα παρεῖς ἀναγκαίως τῶν παραδόξων μνησθῆναι βούλομαι” γίνεται αναφορά στην θεραπεία με επάλειψη. Ακόμη, στην “παραγραφο 75” του “2ου Ιερού Λόγου” του αναφέρεται η εντολή του Ασκληπιού να αλειφτεί με λάσπη: (75): “τῇ δ' ἐπιούσῃ νυκτί προστάττει τῷ τε πηλῷ πάλιν κατὰ τὰ αὐτὰ χρῖσασθαι καὶ δραμεῖν κύκλῳ περὶ τοὺς νέως εἰς τρεῖς· καὶ τοῦ βορέου τό χρῆμα ἀμύθητον ἦν καὶ ὁ κρυμός ἐπηύξητο· οὐχ οὕτω πυκνήν εὖρες ἂν ἐσθῆτα ὥστε ἱκανὴν εἶναι στέγειν, ἀλλὰ διεξήει καὶ προσέπιπτε ταῖς πλευραῖς ὥσπερ βέλος.” Τέλος, η περικοπή (Λκ. 4,40)³⁸⁸ που αναφέρεται στη θεραπεία διάφορων ασθενειών που τέλεσε ο Ιησούς Χριστός μπορεί να συγκριθεί με τις “παραγράφους 11, 12, 14” του “3ου Ιερού Λόγου”: (11): “εὐθύς μὲν οὖν προσεῖτό με ἡ πρώτη προσβολή, ἀλλ' ἐδόκει ψυχρότερον εἶναι· ὅμως δέ ἔδοξέ μοι διακαρτερεῖν καὶ παρέχειν τῷ φαρμάκῳ εἰ ἄρα ἀλλὰ τῷ χρόνῳ τι ἀνύσειεν. καὶ οὕτω δὴ τό τε στήθος ψύχεται ψύξιν δεινὴν καὶ βῆξ ἐπιγίγνεται πυκνή τε καὶ ἰσχυρά καὶ ἀπορία εἰχόμην, καὶ ὁ θεός σημαίνει φθόγην εἶναι. καὶ τῆς ἐπιούσης οἱ κρόταφοι καὶ ὁ κύκλος τοῦ προσώπου ἅπας κατετείνετο καὶ < αἱ > σιαγόνες συνεκέκλειντο, καὶ θόρυβος ἦν εἴπερ ποτέ”, (12): “ὥς δέ ἐχάλασε μικρόν τι, ἐνθύμιον γίγνεται μοι χρῆσασθαι τῷ θεῷ τῷ ἐν Κολοφῶνι καὶ περὶ τῶν παρόντων καὶ περὶ πάσης τῆς ἀσθενείας. ἀπέχει δέ ἡ Κολοφὼν τῆς Λεβέδου οὐ πολὺ, καὶ ἡ νύξ ἐτύγχανεν ἡ ἱερά ἐπικειμένη. δόξαν ταῦτα πέμπω τόν Ζώσιμον. ἐπελθούσης δὲ τῆς νυκτός τῷ μὲν Ζωσίμῳ γίγνεται τότε τό μαντεῖον φέρον εἰς ἐμέ·

Ἰήσεται σε νοῦσον ἥδ' ἀκέσεται

Ασκληπιός, πόλισμα Τηλέφου κλυτόν

τιμῶν, Καῖκου ναμάτων οὐ τηλόθεν.”

³⁸⁷ Λκ. 4,40.

³⁸⁸ Λκ. 4,40.

(14): “καί ῥαστώνης ἀπέλαυσα λόγου ἀξίας. ὁ δ' εἶπεν περὶ τῆς φθόης, ἐπεσημήνατο ὕστερον πρὸς τὸν νεωκόρον ὁ θεός, ὥς αὐτός ἐμοί διηγείτο < ὁ > Ἀσκληπιακός, οὐδέν παρ' ἐμοῦ προακηκώς· ἔφη γάρ ἀκοῦσαι τοῦ θεοῦ λέγοντος ὥς ἄρα φθόην μὲν καί κατάρρουν περιηρηκώς εἶη μου, τὸν δὲ στόμαχον ἰῶτο.”³⁸⁹

Δηλαδή, ὅπως αναφέρει ο καθηγητής Βασίλειος Λαμπρινουδάκης στην ομιλία που ἔδωσε στο Μέγαρο Μουσικῆς, στις 28/3/2013, με θέμα “Ἐπίδαυρος: Τόπος φροντίδας σώματος και ψυχῆς” “στο ὄνειρο του ασθενούς, τον επισκεπτόταν ο θεός Ἀσκληπιός και εἴτε τον γιάτρειε με τα χέρια του εἴτε του ἔδινε κάποιο φάρμακο ἢ ἀπλά του ἔλεγε τι πρέπει να κάνει για να γίνει καλά. Ἄλλοτε πάλι το ρόλο του τον ἀναλάμβανε ἓνα ιερό του ζῶο, συνήθως το φίδι.”³⁹⁰

Ἀλλά και η συγγραφέας Alice Walton αναφέρει ὅτι “ἓνας ἀνάπηρος στα πόδια παίρνει ἐντολή ἀπὸ τον Ἀσκληπιό να κατέβει μία κινητὴ σκάλα και η ἀναπηρία του θεραπεύεται. Σε ἓναν παραλυτικό που του δίνεται η ἐντολή να πάει να φέρει μέσα στο Ἱερό τον πιο μεγάλο λίθο που μπορούσε, φέρνει το λίθο και τον ἀποθέτει μπροστὰ στο Ἄβατον. Η μαγνητικὴ θεραπεία, η μάλαξη και η ἐπίθεση των χειρῶν ἐπαιζαν κάποιο ρόλο στις ἰάσεις. Κατὰ τη μαρτυρία του Σόλωνος στο ἔργο του “Ἀπομνημονεύματα 13”³⁹¹, η ἀξία τους ἦταν γνωστὴ πολὺ καιρὸ πρὶν, και ο Ἀριστοφάνης στο ἔργο του “Πλούτος” (728)³⁹² ἀναφέρει ὅτι εἶδε να εφαρμόζονται στο Ἀσκληπιεῖο τῆς Ἀθήνας. Η ὄραση ἐνὸς τυφλοῦ ἀποκαταστάθηκε με το ἀγγίγμα των δαχτύλων του θεοῦ Ἀσκληπιού, ἐνῶ σε μία στείρα γυναίκα προσφέρθηκε βοήθεια με τον ἴδιο τρόπο.”³⁹³

Στο σημεῖο αὐτὸ εἶναι ἀνάγκη να γίνει ἀναφορὰ στο ἔργο του Π. Καββαδία “Ἐπιγραφαὶ ἐκ τῶν ἐν Ἐπίδαυρίᾳ ἀνασκαφῶν (συνέχεια)”, το ὁποῖο περιέχει το κείμενο τῆς “59 ἐπιγραφῆς” - η ὁποία ἀναφέρεται ἀναλυτικὰ στην “6η Ἐνότητα του Α' κεφαλαίου” τῆς παρούσας ἐργασίας - στο ὁποῖο “εἶναι καταγεγραμμένα στην προκειμένη πλάκα εἴκοσι συνολικά ἰάματα ἢ για να το πούμε καλύτερα θαύματα, γιατί ὅλα αὐτὰ γενικά γίνονται ὀχι με κάποιο θεραπευτικὸ μέσο ἀλλὰ με οπτασία, ὥστε αὐτὸς που διαβάζει αὐτὴ την ἐπιγραφή να νομίζει ὅτι διαβάζει τα θαύματα στα Συναξάρια των Ἀγίων τῆς Ἐκκλησίας μας! Εἶχε λοιπὸν και η θρησκεία των ἀρχαίων Ἑλλήνων τους θαυματουργοὺς τῆς ἀγίους και τα μοναστήρια τῆς, γιατί ἅγιος κατὰ τη χριστιανικὴ τῆς λέξεως σημασία ἦταν ο Ἀσκληπιός και μοναστήρι το Ἱερόν. Ἐπίσης, το βιβλίο αὐτὸ ἀναφέρει ὅτι “ο Πausanias (2,27, 3)”³⁹⁴ σχολιάζει τις ἐπιγραφές τῆς Ἐπιδάυρου - τῆς ὁποίας το Ἱερό ἐπισκέφθηκε το 2ο αἰῶνα μ.Χ. - ὡς ἐξῆς: “στῆλαι δὲ εἰστήκεσαν ἐντὸς τοῦ περιβόλου, τὸ μὲν ἀρχαῖον καὶ πλέονες ἐπ' ἐμοῦ δὲ ἕξ λοιπαὶ ταύταις ἐγγεγραμμένα καὶ ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν ἐστὶν ὀνόματα ἀκεσθέντων ὑπὸ τοῦ Ἀσκληπιοῦ, προσέτι δὲ καὶ νόσημα, ὃ, τι ἕκαστος ἐνόσησε καὶ ὅπως ἰάθη γέγραπται δὲ φωνῇ τῇ Δωρίδι.”³⁹⁵

Ὅσον ἀφορὰ τον τρόπο ἐπιτέλεσης θαύματος ἀπὸ τον Ἰησοῦ Χριστό με ἐπίθεση των χειρῶν Του, ὅπως ἀναφέρεται στο Ευαγγέλιο του Λουκά, ο Francois Bonon σχολιάζει ὅτι “ἓνα θεολογικὸ ἐγκώμιο του χειροῦ μπορεῖ να εἰσαχθεῖ ἐδῶ. Το χέρι μπορεῖ να κρατήσει, να

³⁸⁹ Αἴλιος Ἀριστείδης, *Ἱεροὶ Λόγοι, σῶμα και γλῶσσα στα ὄνειρα ἐνὸς ρήτορα*, εἰσαγωγή, μετάφραση, σχόλια Ελισάβετ Κούκη, ἐκδόσεις ΣΜΙΛΗ, Μάρτιος 2012, Ἀθήνα, σελ. 96, 98, 112, 150, 164, 166.

³⁹⁰ *Ἀσκληπιεῖο Ἐπιδάυρου: Ἐκεῖ ὅπου γίνονταν θαύματα – Ομιλία του καθηγητῆ Βασίλειου Λαμπρινουδάκη στο Μέγαρο Μουσικῆς*, 28/3/2013, www.tovima.gr (20/12/2021).

³⁹¹ Σόλωνας, *Ἀπομνημονεύματα 13*.

³⁹² Ἀριστοφάνης, *Πλούτος*.

³⁹³ Walton Alice, *Ἀσκληπιός, η λατρεία του Ἑλλῆνα θεοῦ τῆς Ἰατρικῆς*, ἐλλ. μετ. Θεόδωρος Π. Ξένος (Ἀθήνα, Ἰνστιτούτο του Βιβλίου – Α. Καρδαμίτσα, 2007), σελ. 102.

³⁹⁴ *Πausanias (2,27, 3)*.

³⁹⁵ *Ἐπιγραφαὶ ἐκ τῶν ἐν Ἐπίδαυρίᾳ ἀνασκαφῶν (συνέχεια)*, Π. Καββαδίας, 1884, ἐκδόσεις Ἀδελφῶν Περρῆ, ir.lib.uth.gr (20/12/2021), σελ. 217, 218, 197.

αγαπήσει και να δημιουργήσει: σε αυτό η αναλογία μεταξύ του Δημιουργού και του Σωτήρα είναι πιο ολοφάνερη. Ο συμβολισμός του χεριού έτσι έχει βαθιές ρίζες στην εβραϊκή Βίβλο και αναφέρεται ανθρωπολογικά σε κάθε πλευρά της ανθρωπίνης ύπαρξης. Το χέρι είναι σημαντικό γι' αυτό το λόγο, γιατί μπορεί να γίνει, στην καθολικότητά του, ένα σημάδι του Χριστού που σώζει. Με το χέρι Του ο Ιησούς θεραπεύει και με το δάχτυλο του Θεού διώχνει τους δαίμονες.”³⁹⁶

Ένα άλλο θαύμα του Ασκληπιού που μπορεί να παραλληλιστεί με θαύμα που αναφέρεται στο Ευαγγέλιο του Λουκά και το οποίο τέλεσε ο Ιησούς Χριστός είναι αυτό της θεραπείας της υδρωπικίας. Συγκεκριμένα, όσον αφορά τον Ασκληπιό, ο Αίλιος Αριστείδης αναφέρεται στην υδρωπικία στον “1ο Ιερό Λόγο” του στις “παραγράφους 61, 62, 63, 65”: (61): “Τοσαύτα μὲν τὰ περὶ τοῦ ἥτρου. ὁμοιον δὲ τῷ περὶ τό ἥτρου συνέβη καὶ τό τοῦ φύματος πολλοῖς ἔτεσιν πρότερον. ὁ μὲν γάρ θεός προὔλεγεν ἐκ πολλοῦ δεῖν ὕδρον φυλάττεσθαι, καὶ ἄλλα τε ἔδωκεν ἀλεξιφάρμακα καὶ ὑποδήματα Αἰγύπτια, οἷσπερ οἱ ἱερεῖς χρῆσθαι νομίζουσιν.”, (62): “καὶ δὴ καὶ ἔδοξεν αὐτῷ τό ῥεῦμα ἀπάγειν κάτω. καὶ γίνεταί φῦμα ἀπ’ ἀρχῆς οὐδεμιᾶς φανεράς τό μὲν πρῶτον οἶον ἂν τῷ καὶ ἄλλῳ γένοιτο, ἔπειτα προῆλθεν εἰς ὄγκον ἐξαίσιον, καὶ ὃ τε βουβῶν μεστός ἦν καὶ πάντα ἐξώδει, καὶ ὀδύναι παρηκολούθουν δειναί καὶ πυρετός ἔστιν ἅς ἡμέρας. ἐνταῦθα οἱ μὲν ἰατροὶ πάσας φωνάς ἠφίεσαν, οἱ μὲν τέμνουν, οἱ δὲ ἐπικάειν φαρμάκοις, ἢ πάντως δεῖν ὑπόπυον γενόμενον διαφθαρῆναι.”, (63): “ὁ δὲ θεός τήν ἐναντίαν ἐτίθετο, ἀντέχειν καὶ τρέφειν τόν ὄγκον· καὶ δηλαδὴ οὐχ αἵρεσις ἦν ἢ τῶν ἰατρῶν ἀκούειν ἢ τοῦ θεοῦ. ὁ δὲ ὄγκος ἔτι ἐπὶ μᾶλλον ἤρετο καὶ ἦν ἀπορία πολλή. τῶν δὲ φίλων οἱ μὲν ἐθαύμαζον τήν καρτερίαν, οἱ δὲ ἐνεκάλουν ὡς λίαν ἅπαντα ἐπὶ τοῖς ὀνείρασιν ποιουμένῳ, τινές δὲ καὶ ὡς ἄτολμον ἐπητιῶντο, ἐπειδὴ οὐ παρεῖχον τέμνειν οὐδ’ αὖ φαρμάκων ἡνειχόμεν. ὁ δ’ αὖ θεός διὰ τέλους ἀντεῖχεν κελεύων φέρειν τό παρόν, πάντως γάρ αὐτό ὑπὲρ σωτηρίας εἶναι· εἶναι γάρ τοῦ ῥεύματος τούτου τὰς πηγὰς ἄνω, τοὺς δὲ κηπουροὺς τούτους οὐκ εἰδέναι τοὺς ὀχετοὺς ἢ χρῆ τρέπειν.” (65): “Πολλὰ μὲν οὖν καὶ παράδοξα ἐπετάχθημεν· ὧν δὲ ἀπομνημονεύω, δρόμος τέ ἐστιν ὅν ἔδει δραμεῖν ἀνυπόδητον χειμῶνος ὥρα, καὶ πάλιν ἵππασία, πραγμάτων ἀπορώτατον, καὶ τι καὶ τοιοῦτον μέμνημαι. τοῦ γὰρ λιμένος κυμαίνοντος ἐξ ἀνέμου λιβός καὶ τῶν πλοίων ταραττομένων ἔδει διαπλεύσαντα εἰς τό ἀντιπέρας μέλιτος καὶ δρυός βαλάνων φαγόντα ἐμέσαι, καὶ γίνεταί δὴ κάθαρσις ἐντελής. πάντα δὲ ταῦτα ἐν ἀκμῇ τῆς φλεγμονῆς οὔσης ἐπράττετο καὶ δὴ πρὸς αὐτόν ἀναχωρούσης τόν ὀμφαλόν.”³⁹⁷

Επιπλέον, ο συγγραφέας Francois Bovon αναφέρει ότι “για τους ανθρώπους της αρχαιότητας, η υδρωπικία ή οίδημα ήταν μια ασθένεια της οποίας τα συμπτώματα ήταν πρήξιμο, συγκεκριμένα στην περιοχή της κοιλιάς. Αυτή η ασθένεια προκαλούσε τρόμο. Όταν αυτή γινόταν χρόνια, αδυνατίζε η καρδιά και μπορούσε να οδηγήσει σε ξαφνικό θάνατο. Πολλές διαφορετικές θεραπείες γι' αυτή την ασθένεια προτεινόταν, ανάμεσα σ' αυτές, η παραμονή στο ναό του Ασκληπιού στην Επίδαυρο.”³⁹⁸

Τέλος, όσον αφορά τη θεραπεία της υδρωπικίας από τον Ασκληπιό, η συγγραφέας Alice Walton αναφέρει ότι “μια γυναίκα από τη Λακωνία, η Αρήτη (Αράτα) προσεβλήθη από υδρωπικία. Επειδή ήταν τόσο άρρωστη που δεν μπορούσε να επισκεφθεί η ίδια το ιερό, πήγε η μητέρα της στη θέση της και εγκοιμήθηκε· αυτή είδε στον ύπνο της το θεό Ασκληπιό να κόβει το κεφάλι της κόρης της και από το λαιμό να βγαίνει το συγκεκριμένο νερό. Έπειτα ο θεός

³⁹⁶ Bovon Francois, *Luk 1, A Commentary on the Gospel of Luke 1:1 – 9:50*, μετάφραση Christine M. Thomas, εκδόθηκε από τον Helmut Koester, 2002 Augsburg Fortress, Fortress Press, Minneapolis, σελ. 204.

³⁹⁷ Αίλιος Αριστείδης, *Ιεροί Λόγοι, σώμα και γλώσσα στα όνειρα ενός ρήτορα*, εισαγωγή, μετάφραση, σχόλια Ελισάβετ Κούκη, εκδόσεις ΣΜΙΛΗ, Μάρτιος 2012, Αθήνα, σελ. 94, 96.

³⁹⁸ Bovon Francois, *Luk 1, A Commentary on the Gospel of Luke 1:1 – 9:50*, μετάφραση Christine M. Thomas, εκδόθηκε από τον Helmut Koester, 2002 Augsburg Fortress, Fortress Press, Minneapolis, σελ. 341.

αποκατέστησε το κεφάλι στη θέση του. Όταν επέστρεψε η μητέρα, βρήκε την κόρη της θεραπευμένη, αφού είχε δει και εκείνη το ίδιο όνειρο.”³⁹⁹

Στο Ευαγγέλιο του Λουκά το θαύμα του υδρωπικού που τέλεσε ο Ιησούς Χριστός και ανέτρεψε το Νόμο αναφέρεται στο χωρίο Λκ. 14, 1-6.⁴⁰⁰ Συγκεκριμένα, ο συγγραφέας Francois Bonon αναφέρει ότι “η περιγραφή του ανθρώπου που ήταν άρρωστος (στ. 2) είναι πολύ χαρακτηριστικό του Λουκά, αφού η λέξη “υδρωπικία” δεν υπάρχει αλλού στην Καινή Διαθήκη. Ο Λουκάς ήταν ικανός στη χρήση σπάνιων λέξεων, όπως ένας ακριβής ιατρικός όρος. Επίσης, σχολιάζει ότι ο ιουδαϊσμός ήταν επίσης εξοικειωμένος με την υδρωπικία και περιλαμβανόταν στο θρησκευτικό και ηθικό τους ερμηνευτικό σύστημα. Αυτή η ασθένεια θεωρούταν ότι είναι μια κατάρα, η συνέπεια μιας αμαρτίας. Η ραβινική φιλολογία δίνει μια σοφή εξήγηση: Σύμφωνα με το Λευιτικό Ράμπα 15:2⁴⁰¹ ένα άτομο αποτελείται από νερό και αίμα. Ενώ ένα ενάρετο άτομο διατηρεί μια ισορροπία ανάμεσα σε αυτά τα στοιχεία, οι αμαρτωλοί επιτρέπουν στο ένα ή στο άλλο από αυτά να επικρατήσει: ή το νερό (σε αυτή την περίπτωση αναπτύσσουν υδρωπικία) ή το αίμα (σε αυτή την περίπτωση αναπτύσσουν λέπρα). Για μερικούς ραβίνους, αυτό που προκαλεί υδρωπικία ήταν η λαγνεία. Για άλλους ήταν η συκοφαντία. Για άλλους, επίσης, τα τρία είδη της υδρωπικίας αντιστοιχούν στις τρεις αμαρτίες, τη λαγνεία, την απληστία και τη μαγεία. Ακόμη, η ιουδαϊκή ιατρική ήταν εξοικειωμένη με την παρακέντηση με σκοπό να ανακουφίσει τα άτομα που υποφέρουν από υδρωπικία, αλλά σύμφωνα με την επικρατούσα νομοθεσία, αυτοί που έκαναν παρακέντηση δεν είχαν το δικαίωμα να την κάνουν την ημέρα του Σαββάτου. Όταν ο Λουκάς έγραφε για την υδρωπικία, ήταν πιθανώς επηρεασμένος και από την ελληνική γραμματεία και από τα ιουδαϊκά πιστεύω. Επιπλέον, ο Francois Bonon αναφέρει ότι τρία ρήματα περιγράφουν το ρόλο του Ιησού σε αυτή τη σκηνή: το πρώτο είναι το “ἐπιλαμβάνομαι” (στ. 4), δηλαδή το να απλώνεις το χέρι, για να βοηθήσεις ή για να βοηθηθείς. Αυτό το ρήμα στην Καινή Διαθήκη δηλώνει τη βοήθεια ή τη σωτηρία που παρέχει ο Θεός, ότι τείνει το χέρι του σε άτυχα άτομα, για να τα προστατέψει, απομακρύνοντάς τα από το να βυθιστούν στην άβυσσο του θανάτου. Το δεύτερο ρήμα είναι “ἰάομαι” (στ. 4). Η θεραπεία (θεραπεύω - στ. 3) που δόθηκε από το Μεσσία παρήγαγε τη γιατρεία (ἰάομαι - στ. 4). Στο Ευαγγέλιο του Λουκά ο Ιησούς παρουσιάζεται όχι μόνο ως ο προφήτης και ο μεσσιανικός βασιλιάς αλλά επίσης ως ο ευεργέτης και ο γιατρός της “τελευταίας ημέρας” (Πράξεις 10:38)⁴⁰². Η θεραπευτική δύναμη δόθηκε σε αυτόν και βγήκε από αυτό το άτομο. Αυτή η θαυματουργή και θεραπευτική δύναμη δεν ήταν παραιτιατρική αλλά ένα αποτέλεσμα της σχέσης που συνδέει τον Ιησού, το Γιο, το Θεό, τον Πατέρα Του. Αυτό αντιστοιχούσε στη δημιουργική και αναγεννητική δύναμη του Θεού. Ακόμη περισσότερο από αυτό είναι το γεγονός ότι ήταν η δύναμη που δόθηκε στο Γιο από αποστολή. Το τρίτο ρήμα είναι το πιο δύσκολο από τα τρία σε κατανόηση: “ἀπολύω” (στ. 4). Σε αυτό το ρήμα υπάρχει το ρήμα “λύω” και αυτό συνθέτει το “ἀπολύω”, όπου και τα δύο έπαιζαν ένα σημαντικό φιλολογικό και θεολογικό ρόλο. Εδώ το “ἀπολύω” σημαίνει στον 1ο αιώνα π.Χ. στέλνω μακριά. Το άρρωστο πρόσωπο μπορούσε να επιστρέψει στο σπίτι. Ο Ιησούς του είχε δώσει ανακούφιση. Ο άνδρας που του είχε δοθεί θεραπεία - του είχε δοθεί ελευθερία από τον Ιησού. Με την άδεια του Χριστού, αυτός έφυγε, απελευθερώθηκε από κάθε εξάρτηση (αρρώστια, δαίμονες, Σατανάς) και επίσης ελευθερώθηκε από κάθε νέο περιορισμό (με σεβασμό στον Ιησού, στον ευεργέτη του). Τέτοια πράξη όχι μόνο επιτρέπει το Σάββατο, αλλά έπρεπε να γίνει αυτή την ημέρα λόγω της διπλής σχέσης ανάμεσα στο ότι ανακτήθηκε

³⁹⁹ Walton Alice, *Ασκληπιός, η λατρεία του Έλληνα θεού της Ιατρικής*, ελλ. μετ. Θεόδωρος Π. Ξένος (Αθήνα, Ινστιτούτο του Βιβλίου – Α. Καρδαμίτσα, 2007), σελ. 98.

⁴⁰⁰ Λκ. 14, 1-6.

⁴⁰¹ Λευιτικό Ράμπα 15:2.

⁴⁰² Πράξεις 10:38.

η υγεία σε δημιουργία, από τη μια μεριά, και η λύτρωση από την άλλη. Τέλος, ο Francois Bonon σχολιάζει ότι πραγματοποιώντας τη θεραπεία, ο Ιησούς ξανασυνδέθηκε με τη δημιουργική και σωτηριώδη θέληση του Θεού.”⁴⁰³

Ένα άλλο θαύμα του Ασκληπιού που παραλληλίζεται με θαύμα που τέλεσε ο Χριστός και αναφέρεται στο Ευαγγέλιο του Λουκά είναι αυτό της θεραπείας του τυφλού Βαρτιμαίου (Λκ. 18, 35 -43).⁴⁰⁴ Όσον αφορά τον Ασκληπιό το θαύμα της θεραπείας της τύφλωσης αναφέρεται “στην κωμωδία του Αριστοφάνη “Πλούτος” (388 π.Χ.). Συγκεκριμένα, ο πρωταγωνιστής Χρεμύλος, ένας φτωχός αγρότης, αποφασίζει να οδηγήσει το θεό Πλούτο στο Ασκληπιείο της Επιδαύρου, για να τον θεραπεύσει ο Ασκληπιός”⁴⁰⁵ “μά Δί' ἀλλ' ὅπερ πάλαι παρασκευαζόμεν / ἐγὼ κατακλίνειν αὐτόν εἰς Ἀσκληπιού.” // “θάρρει: μόνος γάρ ὁ θεὸς οὗτος οἶδ' ὅτι / τροπαῖον ἂν στήσαιτο τῶν ταύτης τρόπων.” // “αὕτη μὲν ἡμῖν ἡμίτριπτος οἴχεται. ἐγὼ δὲ καὶ σύ γ' ὥς τάχιστα τὸν θεὸν ἐγκατακλινούντ' ἄγωμεν εἰς Ἀσκληπιού.”⁴⁰⁶ λέει ο Χρεμύλος. “Ο Ζεὺς ἔχει τυφλώσει τὸν Πλούτο, γὰρ να μὴν διακρίνει τοὺς ἀγαθοὺς ἀπὸ τοὺς φαύλους. Μετὰ τὴν θεραπείαν τοῦ θεοῦ Πλούτος, υγιὴς πια, θὰ μοιράζει τὸν πλοῦτο στοὺς δίκαιους. Ο ποιητὴς Αἰριστοφάνης περιγράφει με ζωηρὰ χρώματα ὅσα εὐτράπελα συνέβαιναν με τοὺς λογιῶν πάσχοντες που κατέφευγαν στο Ασκληπιείο, καὶ κοιμούνταν ἐκεῖ τὸ βράδυ, γὰρ να ἐμφανιστεῖ καθ' ὕπνου ὁ θεὸς καὶ να τοὺς θεραπεύσει. Μεταξὺ αὐτῶν καὶ ὁ Πλούτος, τὸν ὁποῖο θεράπευσε ὁ Ασκληπιός, καὶ τὰ δυὸ τοῦ φίδια. Τὴ ζωηρὴ περιγραφή τῆς κατακλίσεως στὸν Πλούτο τοῦ Αἰριστοφάνη καθιστοῦν ἐναργέστερη, καὶ ὁπωσδήποτε πραγματικὴ, τὰ ἐπιγραφόμενα Ἰάματα τοῦ Ἀπόλλωνος καὶ τοῦ Ἀσκληπιού, ἐνεπίγραφες στήλες που εἶχαν ἰδρυθεῖ στὸ ἱερό τοῦ Ασκληπιού. Τὴν ὑπαρξὴ τοὺς γνωρίζαμε ἀπὸ τὸν περιηγητὴ Πausanias, που ἐπισκέφθηκε τὸ ἱερό τὸ 2ο αἰὼνα μ.Χ. (2,27, 3)⁴⁰⁷, ὅπως ἀναφέρθηκε παραπάνω: “ στήλαι δὲ εἰσθήκεσαν ἐντὸς τοῦ περιβόλου τό μὲν ἀρχαῖον καὶ πλέονες, ἐπ' ἐμοῦ δὲ ἕξ λοιπαὶ ταύταις ἐγγεγραμμένα καὶ ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν ἐστὶν ὀνόματα ἀκεσθέντων ὑπὸ τοῦ Ἀσκληπιού, προσέτι δὲ καὶ νόσημα ὃ, τι ἕκαστος ἐνόσησε καὶ ὅπως ἰάθη· γέγραπται δὲ φωνῇ τῇ Δωρίδι.” ”⁴⁰⁸

Όσον αφορά το θαύμα της θεραπείας του τυφλού Βαρτιμαίου (Λκ. 18, 35-43)⁴⁰⁹, που πραγματοποίησε ο Ιησούς Χριστός, το οποίο αναφέρεται στο Ευαγγέλιο του Λουκά, ο συγγραφέας Francois Bonon δηλώνει ότι “το επίρρημα “παραχρῆμα” (=αμέσως) - μέχρι τώρα οι αναγνώστες του Λουκά είναι εξοικειωμένοι με αυτό - εξυπηρετεί ως ένας δείκτης. Οτιδήποτε έλαβε χώρα γρήγορα μπορούσε μόνο να έχει μία θεϊκή προέλευση. Ο τυφλός άνδρας ανέκτησε την όρασή του. Ακόμη, σχολιάζει το “στίχο 41” λέγοντας ότι ο τυφλός άνδρας καλώντας τον Ιησού “Κύριε” και ζητώντας Του να κάνει κάτι που μόνο ο Θεός θα μπορούσε, σεβάστηκε τη θεϊκή φύση Του - όπως αναφέρθηκε παραπάνω: Ονομάζοντάς Τον “Υιέ του Δαβίδ” (στ. 38) αναγνώρισε την ανθρώπινη φύση Του. Αυτό που επιβεβαίωσε την πίστη του τυφλού ανθρώπου είναι το γεγονός ότι ο Κύριος δε χρειάστηκε να καλέσει τη θεϊκή εξουσία, για να τον βοηθήσει, με σκοπό να εκτελέσει το θαύμα Του.”⁴¹⁰ Άρα, και στο σημείο αυτό αποδεικνύεται όχι μόνο η θεϊκή φύση του Χριστού αλλά και η ανθρώπινη. Το ίδιο ίσχυε

⁴⁰³ Bonon Francois, *Luk 1, A Commentary on the Gospel of Luke 1:1 – 9:50*, μετάφραση Christine M. Thomas, εκδόθηκε από τον Helmut Koester, 2002 Augsburg Fortress, Fortress Press, Minneapolis, σελ. 338, 342, 344, 345, 347.

⁴⁰⁴ Λκ. 18, 35-43.

⁴⁰⁵ Στήλες της Επιδαύρου, x. *Ιάματα – Η Πύλη για την ελληνική γλώσσα*, www.greek-language.gr (20/12/2021).

⁴⁰⁶ *Πλούτος, Κωμωδία Αριστοφάνους*, Βικιθήκη, el. m. wikipedia.org (20/12/2021).

⁴⁰⁷ *Πausanias* (2,27, 3).

⁴⁰⁸ Στήλες της Επιδαύρου, x. *Ιάματα – Η Πύλη για την ελληνική γλώσσα*, www.greek-language.gr (20/12/2021).

⁴⁰⁹ Λκ. 18, 35-43.

⁴¹⁰ Bonon Francois, *Luk 1, A Commentary on the Gospel of Luke 1:1 – 9:50*, μετάφραση Christine M. Thomas, εκδόθηκε από τον Helmut Koester, 2002 Augsburg Fortress, Fortress Press, Minneapolis, σελ. 587.

και για τον Ασκληπιό, αφού “πολλοί ερευνητές υποστηρίζουν ότι ο Ασκληπιός ήταν υπαρκτό πρόσωπο· υπήρξε μεγάλος ήρωας – ιατρός θεσσαλικής καταγωγής, που δέχτηκε τιμές μετά θάνατον και σταδιακά απέκτησε πλήρη θεϊκή υπόσταση. Ήταν ένας πολιτισμικός ήρωας με ανθρώπινη καταγωγή, που η επίγεια φήμη του είχε διαδοθεί σε όλη την Ελλάδα. Υπήρξε το πρότυπο του γιατρού που ακολουθεί τα υψηλά πανανθρώπινα ιδανικά του, προσφέροντας τον εαυτό του στην υπηρεσία του κόσμου.”⁴¹¹ Το ίδιο φιλόανθρωπος ήταν βέβαια και ο Ιησούς Χριστός. Επιπλέον, ο συγγραφέας Ι. Καραβιδόπουλος αναφέρει ότι “ο Ιησούς ρωτά τον τυφλό άνδρα τι ήθελε να κάνει, όχι γιατί δεν το γνώριζε, αλλά για να επιβεβαιώσει το αίτημα του επαίτη. Αυτό έχει μεγάλη σημασία, γιατί ο τυφλός άνδρας ζητά να του χαρίσει το φως του, γεγονός που κατοχυρώνει τη μεσσιανικότητα του Χριστού, καθώς η χορήγηση φωτός στους τυφλούς αποτελεί έργο του Μεσσία, σύμφωνα με τις προφητείες της Παλαιάς Διαθήκης (Βλ. στο βιβλίο του Ησαΐα 29,18, 42,7 και 6,1).”^{412 413}

Σύμφωνα, ακόμη, με τον καθηγητή Σωτήριο Δεσπότη “η πίστη και η θεϊκή δύναμη του Ιησού κάνουν το θαύμα και όχι το θαύμα την πίστη. Αυτό το γεγονός αποτελεί και σημείο διάκρισης μεταξύ των μαγικών θαυμάτων και των θεραπειών του Ιησού, καθώς έστω και αν τα πρώτα προϋποθέτουν σχέση εμπιστοσύνης ανάμεσα στο θεραπευτή και στον ασθενή, ο πρώτος δεν απαιτεί απόλυτη πίστη στο πρόσωπό του.”⁴¹⁴

Τέλος, ο συγγραφέας Τρεμπέλας Π. Ν. αναφέρει ότι “η θεραπεία του σώματος συνδέεται με τη θεραπεία της ψυχής από την αμαρτία. Με τον τρόπο αυτό καταδεικνύεται ότι οι “δυνάμεις” και τα θαύματα του Ιησού δεν αποτελούν επίδειξη δύναμης, αλλά συνιστούν “σημεία” της έλευσης ενός ολοκληρωτικά καινούργιου κόσμου της Βασιλείας του Θεού, δηλαδή των Εσχάτων. Η ανεύρεση του φωτός του τυφλού άνδρα έχει διττή σημασία, αφού απελευθερώνεται από τη σωματική, όσο και από την πνευματική τυφλότητα.”⁴¹⁵

Όμως, υπάρχει και μία σημαντική διαφορά ανάμεσα στον Ασκληπιό και στον Ιησού Χριστό σχετικά με το θάνατο και την αναστάσή τους. Συγκεκριμένα, όπως αναφέρει ο καθηγητής Βασίλειος Λαμπρινουδάκης στην ομιλία του με θέμα “Η Επίδαυρος, τόπος ίασης που κρατά αιώνες”, την οποία έδωσε στην εφημερίδα “ATHENS VOICE” στις 22/7/2020 αναφέρει ότι “ο Ασκληπιός όχι μόνο γιατρεύει, αλλά και ανασταίνει ανθρώπους, όπως τον Ιππόλυτο. Τότε ο Άδης επισήμανε στο Δία ότι η ισορροπία των δύο κόσμων (Άνω και Κάτω) έχει ταραχθεί, γιατί σε κάποια φάση γιάτρευε τόσο πολύ κόσμο που είχε αφήσει τον Άδη χωρίς “δουλειά”, κινδυνεύοντας να ερημώσει και έτσι ο Ζεύς τον σκότωσε με τον κεραυνό του. Ο Απόλλωνας αντέδρασε και έτσι οι θεοί επέτρεψαν στον Ασκληπιό να ζήσει και να θεραπεύει αλλά μέσα από τη γη. Με αυτό τον τρόπο ο Ασκληπιός έγινε μία χθόνια θεότητα που ενσάρκωνε όλες τις δυνάμεις της φύσης.”⁴¹⁶ Δηλαδή, ο Ασκληπιός σκοτώθηκε από τον κεραυνό του Δία και αναστήθηκε από τους θεούς. Ο Ιησούς Χριστός, από την άλλη, σταυρώθηκε και Αναστήθηκε “από τον Τριαδικό Θεό – δηλαδή η θεότητα που είναι γνώρισμα της φύσεως, ανέστησε την ανθρώπινη φύση, αφού τα Πρόσωπα της Αγίας Τριάδος έχουν την ίδια ουσία και την ίδια ενέργεια, διαφέρουν όμως στις υποστάσεις, σύμφωνα με την Τριαδολογία.”⁴¹⁷ Στο Ευαγγέλιο του Λουκά η σταύρωση του Ιησού αναφέρεται στα χωρία: Λκ.

⁴¹¹ Ποιος ήταν ο Ασκληπιός; - Εναλλακτική Δράση, 07/2014, enallaktikidراسi.com (20/12/2021).

⁴¹² Ησαΐας 29,18, 42,7, 6,1.

⁴¹³ Καραβιδόπουλος Ι., Το Κατά Μαρκον Ευαγγέλιο (Θεσσαλονίκη, εκδόσεις Πουρνάρας, 1997), σελ. 359.

⁴¹⁴ Δεσπότης Σωτήριος, Η “Ορθόδοξη” Ψυχοθεραπεία στην Καινή Διαθήκη, Ανέκδοτες σημειώσεις (Πάτρα, έκδοση Ελληνικού Ανοικτού Πανεπιστημίου), σελ. 127.

⁴¹⁵ Τρεμπέλας Π. Ν., Υπόμνημα εις το Κατά Λουκάν Ευαγγέλιο⁴ (Αθήναι, εκδόσεις Ο Σωτήρ, 1995), σελ. 529.

⁴¹⁶ Β. Λαμπρινουδάκης, Η Επίδαυρος, τόπος ίασης που κρατά αιώνες, 22/7/2020, www.athensvoice.gr (20/12/2021).

⁴¹⁷ Ο Πατήρ ανέστησε το Χριστό ή ο Χριστός ανέστησε τον εαυτό Του, Μητροπολίτης Ναυπάκτου Ιερόθεος, 28/4/2019, www.dogma.gr (20/12/2021).

23,33⁴¹⁸: “Καί ὅτε ἀπῆλθον ἐπὶ τόν τόπον τόν καλούμενον Κρανίον, ἐκεῖ ἐσταύρωσαν αὐτόν καί τούς κακούργους ὃν μὲν ἐκ δεξιῶν ὃν δέ ἐξ ἀριστερῶν” , Λκ. 23,46⁴¹⁹: “καί φωνήσας φωνῇ μεγάλη ὁ Ἰησοῦς εἶπε· πάτερ, εἰς χεῖρας σου παρατίθεται τό πνεῦμα μου· καί ταῦτα εἰπὼν ἐξέπνευσεν.” Ὅσο για την Ανάσταση του Χριστοῦ γίνεται αναφορά στο Ευαγγέλιο του Λουκά στα χωρία: Λκ. 24,7⁴²⁰: “λέγων τόν υἱόν τοῦ ἀνθρώπου ὅτι δεῖ παραδοθῆναι εἰς χεῖρας ἀνθρώπων ἀμαρτωλῶν καί σταυρωθῆναι καὶ τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ ἀναστῆναι.” , Λκ. 24,39⁴²¹: “ἴδετε τὰς χεῖράς μου καί τούς πόδας μου ὅτι ἐγώ εἰμι αὐτός· ψηλαφήσατέ με καί ἴδετε, ὅτι πνεῦμα σὰρκα καί ὀστέα οὐκ ἔχει καθὼς ἐμέ θεωρεῖτε ἔχοντα.” , Λκ. 24,40⁴²²: “καί τοῦτο εἰπὼν ἔδειξεν αὐτοῖς τὰς χεῖρας καί τούς πόδας.” , Λκ. 24,46⁴²³: “καί εἶπεν αὐτοῖς ὅτι οὕτως γέγραπται παθεῖν τόν Χριστόν καί ἀναστῆναι ἐκ νεκρῶν τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ.”

Επίλογος – Συμπεράσματα.

Ανακεφαλαιώνοντας, η παρούσα διπλωματική εργασία έθεσε ως ερευνητικό στόχο την προσέγγιση των θαυμάτων τόσο στην Αρχαία ελληνική παράδοση με ιδιαίτερες αναφορές στον αρχαίο ελληνικό θεό της Ιατρικής Ασκληπιό όσο και στην εποχή του Ιησού Χριστού αναφέροντας τα θαύματα που τέλεσε ο Μεσσίας ως θεός και άνθρωπος, και όπως αυτά μαρτυρούνται στο Κατά Λουκάν Ευαγγέλιο. Στην εισαγωγή επισημάνθηκε ότι είναι ιστορικά γνωστό ότι παρόλο που η λατρεία του Ασκληπιού ξεκίνησε ταπεινά, στην πορεία επισκίασε ολόκληρο τον ύστερο ελληνορωμαϊκό κόσμο. Ο Ασκληπιός (ἀμύμων ἱητήρ, νόσων παύστωρ καί δωτήρ υγείας) υπήρξε ένας από τους πλέον αγαπητούς θεούς των αρχαίων προγόνων μας. Ως ήρωας, ως ημίθεος ή ως θεός αποτέλεσε την έσχατη καταφυγή των νοσούντων και το δημιουργό ελπίδας για πολλούς αναξιοπαθόντες. Η λατρεία του εκφράζει ένα ουσιαστικό πολιτισμικό βίωμα και αποτελεί στοιχείο ανθρωπιάς, αλλά και θρησκευτικής ευσέβειας.

Στο πρώτο κεφάλαιο πραγματοποιήθηκε αναφορά στον Ασκληπιό στο πως αναφέρεται στον Όμηρο, στον Ησίοδο και στον Πίνδαρο. Επίσης επισημάνθηκε ότι με βάση τις μαρτυρίες των πηγών ο Ασκληπιός δεν ανήκε στην ομάδα των Ολυμπίων και ενώ είχε ταπεινή καταγωγή κατέκτησε μία τέτοια θέση, ώστε να είναι ο τελευταίος που επέζησε από το ελληνικό πάνθεον, πολλούς αιώνες μετά την εμφάνιση του Χριστιανισμού. Εκτός της προσωπικότητας του Ασκληπιού στο ίδιο κεφάλαιο προχωρήσαμε σε εκτεταμένη αναφορά

⁴¹⁸ Λκ. 23,33.

⁴¹⁹ Λκ. 23,46.

⁴²⁰ Λκ. 24,7.

⁴²¹ Λκ. 24,39.

⁴²² Λκ. 24,40.

⁴²³ Λκ. 24,46.

στα Ιερά του Ασκληπιού. Τα ιερά αυτά έγιναν τόποι όπου πολλοί άνθρωποι κατέφευγαν για λόγους υγείας και έτσι χάρη σε αυτή την ιδιότητα απέκτησαν φήμη. Μάλιστα για τα Ασκληπιεία επέλεγαν τοποθεσίες με άφθονο δροσερό αέρα, που ικανοποιούσαν τα μάτια των ανθρώπων με την ποικιλομορφία του τοπίου..

Ακολούθησε η αναφορά των θεραπευτικών μεθόδων της αρχαιότητα αλλά και στις δημόσιες θρησκευτικές τελετουργίες. Από τη στιγμή που η λατρεία του Ασκληπιού πήρε μεγαλύτερες διαστάσεις, έκανε όλο και πιο αισθητή την παρουσία της στο σύνολο του δημόσιου βίου και αυτό εξηγείται βασικά, γιατί η υγεία ως κοινωνικό αγαθό αποτελεί ζήτημα γενικού ενδιαφέροντος. Συγκεκριμένα, η εισαγωγή της λατρείας του Ασκληπιού στη Ρώμη υπήρξε αποτέλεσμα κρατικής νομοθεσίας εξαιτίας λοιμού (πανώλης) που έπληξε την πόλη. Επίσης, μία ακόμη χαρακτηριστική μορφή λατρείας ήταν η καθιέρωση κατά τακτά χρονικά διαστήματα πανηγυριών προς τιμήν του Ασκληπιού. Ειδικά στην Κω διεξάγονταν κάθε πέντε χρόνια αγώνες με ιδιαίτερη μεγαλοπρέπεια, που συνδέονταν με τη διονυσιακή πανήγυρη. Αυτοί οι αγώνες ονομάζονταν τα μεγάλα Άσκληπεια, έτσι ώστε να γίνεται η διάκριση ανάμεσα σε αυτά και τις ετήσιες εορτές.

Στην ίδιο κεφάλαιο εξετάσαμε και τις πολύ σημαντικές ιδιωτικές τελετουργίες. Συγκεκριμένα, όποιος επιθυμούσε να συμβουλευτεί τον Ασκληπιό προσερχόταν το βράδυ και πριν πάρει μέρος σε οποιαδήποτε τελετή φρόντιζε ώστε το σώμα να είναι καθαρό. Σύμφωνα με τον Αριστοφάνη στο έργο του Πλούτος γίνεται αναφορά ότι κάθε ικέτης έφερνε μαζί του ό,τι χρειαζόταν για τη διανυκτέρευση, όπως στρώμα, ακόμη αναφέρεται ότι έφερνε επίσης και πλακούντες (λεπτά επίπεδα και στρογγυλά αρτίδια) για τη θυσία, η οποία πραγματοποιούνταν πριν πέσει για ύπνο. Οι πλακούντες και το θυμιάμα, κατά τον Αριστοφάνη στο έργο του Πλούτος, καίγονταν στο βωμό. Αυτή ήταν η συνήθης θυσία για τους πολύ φτωχούς. Όμως, κατά τον Πausanias στο έργο του Χ Φωκικά, Λοκρών Οζόλων γίνεται αναφορά ότι στην Τιθορέα θα μπορούσε να θυσιαστεί στον Ασκληπιό κάθε είδος ζώου εκτός από κατσίκες, καθώς η κατσικά εμφανίζεται ως η τροφός του νηπίου Ασκληπιού και με αυτό τον τρόπο απαντά σε νομίσματα. Πρέπει να επισημανθεί ότι οι ευχαριστίες, ιατρα, σώστρα, ήταν πιο σημαντικές από τις θυσίες εξευμενισμού. Μάλιστα οι ιερείς διατηρούσαν το προνόμιο ανάκλησης μιας θεραπείας αν δεν πραγματοποιούνταν η πληρωμή. Η πληρωμή δεν γινόταν πάντα με χρήματα. Μια σπασμένη κύλικα (είδος κούπας της Αρχαίας Ελλάδος), η οποία επιδιορθώθηκε, αποτέλεσε η ίδια ανάθημα.

Στο δεύτερο κεφάλαιο της εργασίας, επιχειρήθηκε μια συστηματική έρευνα στα θαύματα του Ιησού Χριστού όπως αυτά μαρτυρούνται ιδιαίτερα στο Κατά Λουκάν Ευαγγέλιο. Εισαγωγικά επισημάνσαμε την θεώρηση της υγείας στο Κατά Λουκάν Ευαγγέλιο και στην ιατρική παιδεία του Ευαγγελιστή Λουκά. Είναι αλήθεια ότι ο Λουκάς αναφέρεται ως ο ιατρός ό άγαπητός (Κολ. 4, 14). Επίσης, τονίσθηκε ότι υπάρχουν φιλολογικές ενδείξεις πάνω στις οποίες στηρίζεται η υπόθεση της ιατρικής παιδείας του Λουκά, αφού το Κατά Λουκάν Ευαγγέλιο μαζί με τις Πράξεις των Αποστόλων διακρίνονται από τα υπόλοιπα βιβλία της Καινής Διαθήκης, με εξαίρεση ίσως την Προς Εβραίους Επιστολή, για την προσεγμένη γλώσσα τους, καθώς ο συγγραφέας του φαίνεται πρόσωπο υψηλής μόρφωσης και άριστος γνώστης της Ελληνικής. Εξετάσθηκαν επίσης οι συνθήκες συγγραφής του Ευαγγελίου, καθώς και η ευαισθησία του Ευαγγελιστή Λουκά απέναντι στον άνθρωπο. Σύμφωνα με τον πρόλογο του Ευαγγελίου, το ενιαίο έργο του Λουκά απευθύνεται προς τον “κράτιστον” Θεόφιλο, ο οποίος φαίνεται να ήταν κάποιος κρατικός αξιωματούχος, είτε στη Ρώμη είτε σε κάποια από τις επαρχίες. Γεγονός είναι ότι το Κατά Λουκάν Ευαγγέλιο απευθύνεται στους εξ’ εθνών Χριστιανούς και στις Εκκλησίες που εγκαθίδρυσε ο Παύλος, όπως αναφέρει ο Ευσέβιος στην Εκκλησιαστική Ιστορία ΣΤ', XXV, 6.

Στο κεφάλαιο αυτό υπογραμμίσαμε ότι το Ευαγγέλιο του Λουκά αντλεί το υλικό του από τρεις πηγές: α)Το υλικό που είναι κοινό με το Κατά Μάρκον, β)Την Πηγή των Λογίων (Q) και γ)Μία ιδιαίτερη πηγή του Λουκά (L). Το ιδιαίτερο υλικό του Λουκά καλύπτει περίπου το ένα τέταρτο του Ευαγγελίου. Σε αυτό ανήκουν ορισμένα θαύματα του Ιησού, όπως η ανάσταση του παιδιού της χήρας (7, 11-17). Το ιδιαίτερο υλικό που χρησιμοποιεί ο Λουκάς αποδεικνύει την ευαισθησία του για τον περιθωριακό άνθρωπο, τον πόνο και τα προβλήματά του. Είναι ο μόνος Ευαγγελιστής, ο οποίος δίνει ιδιαίτερη έμφαση στα κοινωνικά προβλήματα. Είναι αξιοσημείωτο ότι ανάμεσα στους Συνοπτικούς Ευαγγελιστές, ο Λουκάς είναι ο μόνος, ο οποίος αποκαλεί το Χριστό “Σωτήρα” (Λκ. 2,11), όρος που χρησιμοποιείται για το Θεό (Ησ. 43,11· Λκ. 1, 47). Στο ελληνιστικό περιβάλλον ο προαναφερθείς χαρακτηρισμός απευθύνεται στους “θείους άνδρες”. Υπό αυτό το πρίσμα ο Χριστός αποτελεί το Σωτήρα για τους πονεμένους και απόκληρους της κοινωνίας εκείνης. Πρέπει να επισημανθεί ότι ο πρόλογος του Κατά Λουκάν Ευαγγελίου στον οποίο παρουσιάζεται η σχέση του με την περί υγείας αντίληψη (Λκ. 1, 1-4) είναι πολύ σημαντικός. Η συγκεκριμένη μορφή προλόγου απαντάται μόνο στο Κατά Λουκάν. Όμως, το είδος αυτό του Προλόγου δεν απαντάται μόνο σε ιστορικά έργα της κλασικής γραμματείας, αλλά και σε ιατρικά.

Στις επόμενες ενότητες του δεύτερου κεφαλαίου της εργασίας επιχειρήθηκε μία ολιστική θεώρηση του ανθρώπου ως ενιαίας ψυχοσωματικής οντότητας καθώς και μία προσέγγιση της αυτοσυνειδησίας του Ιησού ως “ιατρού” σύμφωνα με το Ευαγγέλιο του Λουκά. Αρχικά, στην προγραμματική διακήρυξη του Ιησού κατά την έναρξη της δημόσιας δράσης Του που αναφέρεται στο χωρίο (Λκ. 4, 18) υπάρχει η φράση “ιάσασθαι τούς συντετριμμένους τήν καρδίαν”, η οποία όμως παραλείπεται από σημαντικούς κώδικες, όπως είναι ο σιναϊτικός και ο βατικάνειος, παρόλο που η έννοια της “ιάσης” που υπάρχει στο απαρέμφατο “ιάσασθαι” βρίσκεται η πεμπτουσία της αποστολής του Χριστού ως θεράποντος και ιατρού. Επίσης, πρέπει να αναφερθεί και η απάντηση που έδωσε ο Χριστός, όταν κατηγορήθηκε από τους Φαρισαίους για την επιλογή Του να γευματίζει με τελώνες και αμαρτωλούς (Λκ. 5, 30-32). Στο χωρίο αυτό ο Χριστός εμφανίζεται όχι ως “κριτής”, αλλά ως “ιατρός”, έχοντας ως συνέπεια η αμαρτία να αποκτά οντολογικό χαρακτήρα.

Στην συνέχεια προχωρήσαμε στην συστηματική ανάλυση των θαυματουργικών θεραπειών του Ιησού στο ίδιο Ευαγγέλιο. Οι διάφορες ιάσεις και αναστάσεις, οι οποίες επιτελέστηκαν από το Χριστό, σύμφωνα με το Λουκά, μπορούν να κατηγοριοποιηθούν σε: α) θαύματα – θεραπείες, οι οποίες διακρίνονται σε θεραπείες τις οποίες επιτελεί ο Ιησούς υπέρ συγκεκριμένων προσώπων, όπως είναι η θεραπεία του τυφλού Βαρτιμαίου και σε ομαδικές θεραπείες, όπως είναι η θεραπεία διαφόρων ασθενειών, β) θαύματα – θεραπείες που ανατρέπουν τον Ιουδαϊκό Νόμο, όπου δίνεται προτεραιότητα στις ανάγκες και στη διακονία του ανθρώπινου προσώπου έναντι της στείρας τυπολατρίας. Στα θαύματα αυτά περιλαμβάνονται για παράδειγμα η θεραπεία του υδρωπικού, και γ) αναστάσεις, όπως είναι η ανάσταση του υιού της χήρας από τη Ναϊν και η ανάσταση της θυγατέρας του Ιαείρου. Ο Ιησούς γνωρίζει ότι το μυστήριο της ανάστασης των νεκρών πρέπει να εγκαινιαστεί από τον ίδιο, στον οποίο έδωσε ο Θεός την κυριότητα πάνω στη ζωή και στο θάνατο. Έτσι, φανερώνει αυτή τη δύναμη που έλαβε από τον Πατέρα, επαναφέροντας στη ζωή τους νεκρούς. Αυτές οι αναστάσεις αποτελούν τη συγκαλυμμένη εξαγγελία της δικής Του ανάστασης, η οποία όμως είναι διαφορετικής φύσεως. Μία από τις αναστάσεις που αναφέρονται στην Καινή Διαθήκη είναι για παράδειγμα η ανάσταση του φίλου του Λαζάρου. Γενικά, τα θαύματα στην Καινή Διαθήκη αποτελούν αποδείξεις της μεσσιανικής ιδιότητας του Ιησού, με αυτά συντελείται η “νέα δημιουργία” του πεσμένου ανθρώπου και του κόσμου, καλείται ο άνθρωπος σε μετάνοια, ενώ για την επιτέλεσή τους προϋποτίθεται η πίστη.

Στην έβδομη ενότητα του δεύτερου κεφαλαίου της παρούσας εργασίας αναφερθήκαμε στη θέση του Ευαγγελίου του Λουκά στην Ακολουθία του Μυστηρίου του Ευχελαίου. Συγκεκριμένα, στο Κατά Λουκάν Ευαγγέλιο μαρτυρείται ότι ο Ιησούς απέστειλε τους δώδεκα μαθητές Του, για να θεραπεύσουν και να κηρύξουν τη μετάνοια στους ανθρώπους (Λκ. 9, 1-2). Επιτελώντας αυτό το έργο, οι μαθητές άλειφαν με λάδι αρκετούς αρρώστους και τους θεράπευαν (Μκ. 6, 13). Με τον τρόπο αυτό δίνεται πνευματικό περιεχόμενο στην υγεία και στην ίαση. Μάλιστα εξαιρετικής σημασίας είναι η συγχωρητική ευχή στο τέλος της Ακολουθίας του Ευχελαίου, στην οποία ζητείται από το Θεό η συγχώρεση των αμαρτιών εκείνων που χρίστηκαν με το καθαγιασμένο έλαιο. Η ευχή αυτή επιβεβαιώνει την ολιστική αντιμετώπιση της ανθρώπινης φύσης και τη διπλή αποστολή του Μυστηρίου του Ευχελαίου, δηλαδή την παράλληλη θεραπεία της ψυχής και του σώματος.

Στο τρίτο κεφάλαιο της παρούσας εργασίας επιχειρήθηκε η παράλληλη προσέγγιση Ασκληπιού και Ιησού Χριστού ως θεραπευτών, αναφέροντας αρχικά ότι και ο Ασκληπιός και ο Ιησούς Χριστός γεννήθηκαν μέσα σε σπήλαιο, οι πατέρες τους είναι θεοί και οι μητέρες τους είναι παρθένες και ότι και οι δύο πέθαναν και αναστήθηκαν. Επιπλέον, αναλύεται το όνομα του ήρωα της Θεσσαλίας Ιάσονα, το οποίο προέρχεται από το ρήμα “ιάομαι, ιῶμαι, που σημαίνει “γιατρεύω, θεραπεύω” και συγκεκριμένα από το Μέλλοντα ““ιάσομαι”(θα γιατρέψω, θα θεραπεύσω), άρα “Ιάσωνα” σημαίνει “αυτός που θα γιατρέψει, που θα θεραπεύσει”. Στη συνέχεια, επεξηγείται τι σημαίνει το όνομα Ιησούς Χριστός, σύμφωνα με το καθηγητή -συγγραφέα Γιώργο Μπαμπινιώτη. Ακόμη γίνεται αναφορά ότι και στις δύο θρησκείες υπάρχει ο όρος “Θεία Κοινωνία”. Επίσης, στην παρούσα εργασία αναφέρεται ότι και ο Ασκληπιός και ο Χριστός είναι και θεοί και θνητοί, όπως και Σωτήρες. Στο σημείο αυτό πρέπει να επισημανθεί ότι η επιτέλεση των θαυμάτων και από τους δύο γινόταν αμέσως. Στη συνέχεια γίνεται σύγκριση στα θαύματα και του Ασκληπιού και του Ιησού Χριστού, τα οποία αναφέρονται αρχικά στον τρόπο θεραπείας διάφορων ασθενειών που τέλεσε ο Χριστός και στις ασθένειες που ταλαιπωρούσαν συγκεκριμένα τον Αίλιο Αριστείδη και τις οποίες θεράπευσε ο Ασκληπιός. Κατόπιν, παραλληλίζεται το θαύμα της θεραπείας της υδρωπικίας που τέλεσε και ο Ασκληπιός και ο Χριστός. Τέλος, γίνεται σύγκριση του θαύματος της θεραπείας της τύφλωσης του Πλούτου από τον Ασκληπιό με το θαύμα της θεραπείας του τυφλού Βαρτιμαίου από τον Ιησού Χριστό. Ακόμη, στην παρούσα εργασία γίνεται αναφορά ότι και οι δύο θεοί είναι φιλόανθρωποι. Ο Έλληνας θεός της Ιατρικής Ασκληπιός όσο και ο Ιησούς Χριστός ασχολήθηκαν με σοβαρά θέματα που απασχολούν τον άνθρωπο, όπως είναι η

υγεία, η ζωή και ο θάνατος. Ο θεός θεράπευε τους τυφλούς με ένα άγγιγμα, και η θαυματουργική δύναμη των χειρών του συχνά αναφέρεται στα αρχεία του, στις ενεπίγραφες πλάκες που αποκαλύφθηκαν στην Επίδαυρο. Αναμφίβολα, η θεραπευτική θεωρία των Ασκληπιείων είχε σε όλες τις περιόδους της ιστορίας τους το στοιχείο του θαύματος· η ίδια η εγκοίμηση, το σταθερότερο χαρακτηριστικό τους, ήταν η θαυματουργική συμβουλή του θεού. Επίσης, το μέγεθος της ευγνωμοσύνης και πίστης του λαού φανερώνουν οι αναρίθμητες αφιερώσεις, που καθώς συνεχίζονται οι ανασκαφές αυξάνονται διαρκώς, των ομοιωμάτων μελών που κάποτε τα θέριζε ο πόνος, αλλά μετά θεράπευσε το ιαματικό άγγιγμα του θεού Ασκληπιού ή το θεόσταλτο όνειρο. Αναγνώρισαν το λειτούργημα του γιατρού ως το πιο φιλόανθρωπο όλων των κοινωνικών δραστηριοτήτων, μεταβιβάζοντας αυτή την αξία στο έπακρο στο γιατρό-θεό. Ο Ασκληπιός είναι πρωτίστως φιλόανθρωπος, ο Σωτήρας, που φέρει συχνότερα από κάθε άλλη θεότητα την επωνυμία «Σωτήρ». Αλλά και ο Ιησούς Χριστός τελούσε θαύματα με τα χέρια Του. Όμως, γίνεται αναφορά και σε μία σημαντική διαφορά που υπάρχει ανάμεσα στον Ασκληπιό και στον Ιησού Χριστό και αυτή είναι στο πώς θανατώθηκαν και αναστήθηκαν.

Ο Ιησούς Χριστός ως θεραπευτής στο Κατά Λουκάν υπογραμμίζεται με τον πλέον εμφαντικό τρόπο ότι εμπνέει το σεβασμό έναντι του ανθρώπινου σώματος. Στην Χριστιανική Εκκλησία το ανθρώπινο σώμα ως δημιουργήμα του Θεού, καθαγιάζεται και ανακαινίζεται με την ενανθρώπιση του Υιού και Λόγου Του. Ο άνθρωπος θεωρείται σωματικό και πνευματικό ον. Έτσι, προβάλλεται η ολιστική αντίληψη περί υγείας, ασθένειας και θεραπείας. Αυτή η θέση είναι έκδηλη στα θεραπευτικά θαύματα του Ιησού όπως περιγράφονται στο Κατά Λουκάν Ευαγγέλιο. Παράλληλα, η Ορθόδοξη λειτουργική ζωή επιδεικνύει γνήσια μέριμνα τόσο για το σώμα και τις ανάγκες του, όσο και για το πνεύμα, με αντιπροσωπευτικότερα τα μυστήρια της Θείας Ευχαριστίας και του Ευχελαίου που προσφέρουν ίαση ψυχών και σωμάτων.

Καταλήγοντας, στο Κατά Λουκάν Ευαγγέλιο τα θαύματα του Ιησού αποδεικνύουν ότι η μεσσιανικότητα του Ιησού αποτελεί μια πραγματικότητα, ενώ παράλληλα αποτελούν πρόγευση της νέας εσχατολογικής πραγματικότητας της επερχόμενης Βασιλείας του Θεού.

Βιβλιογραφία

Πρωτεύουσες Πηγές

1. Η Αγία Γραφή (Παλαιά και Καινή Διαθήκη). Μετάφραση από τα πρωτότυπα κείμενα (Αθήνα: Έκδοσις της Βιβλικής Εταιρείας, 2003).
2. Αίλιος Αριστείδης, *Ιεροί Λόγοι, σώμα και γλώσσα στα όνειρα ενός ρήτορα*, εισαγωγή, μετάφραση, σχόλια Ελισάβετ Κούκη, εκδόσεις ΣΜΙΑΗ, Μάρτιος 2012, Αθήνα.
3. Βίος Απολλωνίου του Τυανέως (Φλάβιος Φιλόστρατος), βιβλίο δ', www.el.m.wikisource.org (20/12/2021).
4. *Ἐπιγραφαὶ ἐκ τῶν ἐν Ἐπιδανυρία ἀνασκαφῶν (συνέχεια)*, Π. Καβαβιάδης, 1884, εκδόσεις Αδελφών Πετρή, ir.lib.uth.gr (20/12/2021).
5. Ευσέβιος, *Εκκλησιαστική Ιστορία Ε'*, VIII, 3.
6. Ευσέβιος, *Εκκλησιαστική Ιστορία Γ'*, IV, 6.
7. Ευσέβιος, *Εκκλησιαστική Ιστορία ΣΤ'*, XXV, 6.
8. Ιώσηπος, *Κατά Απίωνος 1.1*.
9. Ομήρου, *Ιλιάδα*.
10. Όρκος του Ιπποκράτη, el.m.wikipedia.org (20/12/2021).
11. Πανσανίας (2,27, 3).
12. Πλούτος, *Κωμωδία Αριστοφάνους*, Βικιθήκη, el.m.wikipedia.org (20/12/2021).
13. Στήλες της Επιδάυρου, χ. Ιάματα – Η Πύλη για την ελληνική γλώσσα – www.greek-language.gr (20/12/2021).
14. Novum Testamentum Greace, Nestle – Aland, 28, 2012.

Δευτερεύουσες Πηγές

1. Αγουρίδης Σ., *Εισαγωγή εις την Καινή Διαθήκη*³, (Αθήναι, Έκδοσις Γρηγόρης, 1991).
2. Ασκληπιός – Εγκοίμηση: Η ιατρική του Ασκληπιού και ο ύπνος ως τελετουργική μέθοδος θεραπείας στην αρχαία Ελλάδα, m.huffingtonpost.gr (1/5/2020).
3. Ασκληπιός – *IatrikiOnline*, Ιατρικό βήμα, Απρίλιος – Μάιος 2006, www.iatrikionline.gr (20/12/2021).
4. Ποιος ήταν ο Ασκληπιός; - Εναλλακτική Δράση, 07/2014, enallaktikidrasi.com (20/12/2021).
5. Ασκληπιός, www.polignosi.com (21/12/2021).
6. Δεσπότης Σωτήριος, *Η Αγία Γραφή στον 21ο αιώνα – Βιβλικές Μελέτες* (Αθήναι, Έκδοσις Αθως, 2006).
7. Δεσπότης Σωτήριος, *Ο Ιησούς ως “Χριστός ” και η πολιτική εξουσία στους Συνοπτικούς Ευαγγελιστές* (Αθήνα, εκδόσεις Αθως, 2005).
8. Δεσπότης Σωτήριος, *Κώδικας των Ευαγγελίων, Εισαγωγή στα Συνοπτικά Ευαγγέλια και Πρακτική Μέθοδος Ερμηνείας τους* (Αθήνα, β' έκδοση, εκδόσεις Αθως, 2009).
9. Δεσπότης Σωτήριος, *Η “Ορθόδοξη” Ψυχοθεραπεία στην Καινή Διαθήκη, Ανέκδοτες σημειώσεις* (Πάτρα, έκδοση Ελληνικού Ανοικτού Πανεπιστημίου).
10. Δικαιάκος Α., *Η χρήση ιατρικών όρων στα κείμενα του Ευαγγελιστή Λουκά, στο Εκκλησία και Ασθένεια – Πρακτικά Διεθνούς Ιατροθεολογικού Συνεδρίου* (Αθήναι, Θήβα 5-7 Σεπτεμβρίου 2003) (Αθήναι: Έκδοσις Ακρίτας, 2008).
11. Η σημασία των ονομάτων των Ημίθεων! 5/1/2018, iEllada.gr (21/12/2021).

12. Θεία Ευχαριστία, el.m.wikipedia.org (20/12/2021).
13. Θεοτόκης Ν., Κυριακοδρόμιον⁷, (Αθήναι, Έκδοσις ΖΩΗ, 1935).
14. Τα ιαματικά θαύματα που καταγράφονται στις επιγραφές της Επιδαύρου, elflashbacks.blogspot.com (20/12/2021).
15. Ιησούς Χριστός - Orthodoxwiki, el.m.orthodoxwiki.gr (20/12/2021).
16. Τι σημαίνει το όνομα του Ιησού Χριστού - Εξηγεί ο Γιώργος Μπαμπινιώτης, www.skai.gr (21/12/2021).
17. Ιωαννίδης Α., Η Ιατρική στην Καινή Διαθήκη και στους Πατέρες της Εκκλησίας - Συμβολική στην Ιστορία και Δεοντολογία - Ηθική της Ιατρικής (Θεσσαλονίκη, χ.ε., 1992).
18. Καραβιδόπουλος Ι., Εισαγωγή στην Καινή Διαθήκη² (Θεσσαλονίκη, Έκδοσις Πουρνάρας, 1998).
19. Καραβιδόπουλος Ι., Το Κατά Μάρκον Ευαγγέλιο (Θεσσαλονίκη, Έκδοσις Πουρνάρας, 1997).
20. Καρακόλης Χ., Λουκάς ο Αγαπητός, στο Εκκλησία και Ασθένεια - Πρακτικά Διεθνούς Ιατροθεολογικού Συνεδρίου (Αθήναι: έκδοσις Ακρίτας, 2008).
21. Κρικώνης Χ. Θ., Συναγωγή Πατέρων εις το Κατά Λουκάν Ευαγγέλιο υπό Νικήτα Ηρακλείας - Κατά τον Κώδικα Ιβήρων 371 (Θεσσαλονίκη, Κεντρον Βυζαντινών Ερευνών, 1973).
22. Ασκληπιείο Επιδαύρου: Εκεί όπου γίνονταν θαύματα - Ομιλία του καθηγητή Βασίλειου Λαμπρινουδάκη στο Μέγαρο Μουσικής, 28/3/2013, www.tovima.gr (20/12/2021).
23. Λαμπρινουδάκης Β., Η Επίδαυρος, τόπος ίασης που κρατά αιώνες, 22/7/2020, www.athensvoice.gr (20/12/2021).
24. Λαμπρινουδάκης Β., Επίδαυρος - Η φροντίδα της υγείας και η εξέλιξη της ιατρικής κατά την αρχαιότητα, www.Life.gr (21/12/2021).
25. Λαμπρινουδάκης Βασίλειος, Θαύματα του Ασκληπιού, τελετουργικά δείπνα κι άλλα ενδιαφέροντα στην εκδήλωση του Μουσείου Ιατρικής, Αίθουσα Καστελλάκη του Επιμελητηρίου Ηρακλείου, 15/2/2018, www.e-storieskritis.gr (20/12/2021).
26. Λαμπρινουδάκης Βασίλειος, Η φροντίδα της υγείας και η εξέλιξη της ιατρικής κατά την αρχαιότητα, www.archaiologia.gr (21/12/2021).
27. Μάλπας Α. Φιλip., Απολλώνιος Τυανέας, Ο θεός Ανήρ, Το ταξίδι της ζωής ενός σοφού δασκάλου, εκδόσεις Dharma, 2019, www.politeianet.gr (26/5/2021).
28. Μαντζαρίδης Γ., Χριστιανική Ηθική⁴ (Θεσσαλονίκη, έκδοσις Πουρνάρας, 2000).
29. Μαρίνης Παναγιώτης, Η Ελληνική Θρησκεία, Νέα θέσις (Αθήναι, Έκδοσις Ιωάννης Σχοινάς).
30. Ματσούκας Ν., Δογματική και Συμβολική θεολογία Β' (Θεσσαλονίκη, Έκδοσις Πουρνάρας, 1999).
31. Νύμφες, el.m.wikipedia.org (20/12/2021).
32. Παναγία, el.m.wikipedia.org (20/12/2021).
33. Παπακώστας Σ., Τα θαύματα του Κυρίου, έκδοσις τετάρτη, Αδελφότης Θεολόγων η "Ζωή", Αθήνα, 1967.
34. Ο Πατήρ ανέστησε το Χριστό ή ο Χριστός ανέστησε τον εαυτό Του, Μητροπολίτης Ναυπάκτου Ιερόθεος, 28/4/2019, www.dogma.gr (20/12/2021).
35. Στήλες της Επιδαύρου, χ. Ιάματα - Η Πύλη για την ελληνική γλώσσα, www.greek-language.gr (20/12/2021).
36. Τρεμπέλας Π. Ν., Υπόμνημα εις το Κατά Λουκάν Ευαγγέλιο⁴ (Αθήναι, έκδοσις Ο Σωτήρ, 1995).
37. Φίλιας Γεώργιος, Πίστη και Βίωμα της Ορθοδοξίας - τ. Β': Η Λατρεία της Ορθόδοξης Εκκλησίας (Πάτρα, έκδοση Ελληνικού Ανοικτού Πανεπιστημίου, 2002).

38. Bovon Francois, *Luk 1, A Commentary on the Gospel of Luke 1:1 - 9:50*, μετάφραση Christine M. Thomas, εκδόθηκε από τον Helmut Koester, 2002 Augsburg Fortress, Fortress Press, Minneapolis.
39. Farnell Lewis Richard, *Ασκληπιός - Διόσκουροι*, ελλ. μετ. Ελένη Παπαδοπούλου (Εκδόσεις Ιάμβλιχος, 1997).
40. Jouanna Jacques της Γαλλικής Ακαδημίας, *Ιπποκράτης, πρόλογος Σπύρου Μαρκέτου*, ελλ. μετ. Δημήτρης Δ. Τσιλιβέρδης (Αθήναι, Ινστιτούτο του Βιβλίου - Α. Καρδαμίτσα, 1998).
41. Krug A., *Αρχαία Ιατρική - Επιστημονική και θρησκευτική Ιατρική στην Αρχαιότητα* (Αθήνα, Εκδόσεις Παπαδήμας, 2008).
42. Martin Roland και Metzger Henri, *Η θρησκεία των αρχαίων Ελλήνων*, ελλ. μετ. Μίνα Καρδαμίτσα (Αθήνα, Ινστιτούτο του Βιβλίου - Μ. Καρδαμίτσα, 1992).
43. Petsalis - Diomidis Alexia, *Truly beyond Wonders, Aelius Aristides and the Cult of Asklepios* (New York: Oxford University Press, 2010).
44. Scholem G., *Ο Ιουδαϊκός Μεσσιανισμός*, ελλ. μετ. Ν. Σεβαστάκης, (Αθήναι, Εκδόσεις Έρασμος).
45. Walton Alice, *Ασκληπιός, η Λατρεία του Έλληνα θεού της Ιατρικής*, ελλ. μετ. Θεόδωρος Π. Ξένος (Αθήνα, Ινστιτούτο του Βιβλίου - Α. Καρδαμίτσα, 2007).